ALTIN KALEM

KLASİK ROMANLAR

FRANSIZ EDEBİYATI

BALZAC

BETTE ABLA

(La Cousine Bette)

HONORE DE BALZAC

BETTE ABLA

(La Cousine Bette)

Çeviren
VAHDET GÜLTEKİN

HALK EL SANATLARI VE NEŞRİYAT A.Ş.

HONORE DE BALZAC

(1799 - 1850)

ROMANDAKİ BAŞLICA KİŞİLER

HECTOR HULOT *(ektor ülo)* : Baron, Devlet Danışmanı, Savaş Bakanlığı'nda daire başkanı

ADELINE *(adlin)* : Barones, Hulot'nun karısı

LISBETH FISCHER *(lizbet fişer)* : Adeline'in amca-kızı; bütün ailece Bette (*bet)* Abla diye anılır.

HORTENSE *(ortans)* : Hulot'ların kızı

VICTOR *(viktor)* : Hulot'ların oğlu, avukat, saylav

CELESTIN CREVEL *(selesten krövel)* : Eski aktar, levazım yüzbaşısı, sonra belediye başkanı

CELESTİNE *(selestin)* : Crevel'in kızı; Victor'la evlenir.

WENCESLAS STEINBOCK *(vençeslas ştaybok)* : Ressam, heykeltıraş; Hortense'la evlenir.

MARNEFFE *(marnef)* : Savaş Bakanlığında küçük bir görevli

VALERIE *(valeri)* : Marneffe'in karısı

FORZHEİM *(fortshaym)*

KONTU HULOT : Baron Hector Hulot'nun ağabeysi; general, sonra mareşal

PIERRE FISCHER *(piyer fişer)* : Lisbeth'in babası

ANDRE FISCHER *(andre fişer)* : Adeline'in babası

JOHANN FISCHER *(yohan fişer)* : Lisbeth'le Adeline'in amcası

Olay XIX. yüzyıl ortalarında Paris'te geçer.

HONORE DE BALZAC

YARIM yüzyıl ancak süren bir ömrün son yirmi yıllık yazarlık bölümü 100'e yakın eser vermeye yetmişti. Bu kısa özet Balzac'ın ne verimli bir çalışma hızı içinde yaşamış olduğunu gösterir; hele bütün bu ömrün ne sıkıntılar içinde geçtiğini düşünürsek büyük yazar karşımızda bir dev gibi yükselir. Onu kazma yerine kalemini kullanarak derin bir maden yatağını ortaya seren bir işçiye benzetebiliriz.

Balzac, gerçekten, kafasının içindeki maden cevherinin değerini biliyordu; çok kısa yaşayacağını da seziyormuş gibi, çalışmakta, eser vermekte didinircesine bir çaba harcıyordu. "İnsanlık Komedisi" adı altında yazmayı tasarladığı eserlerin sayısını 135 olarak saptamış, bunları art arda vermeye koyulmuştu. Yaşadığı çağ Fransa'sının, kişileriyle, olaylarıyla, felsefesiyle geniş bir genel görünüşünü vermeyi amaçlayan bu büyük çaptaki çalışmayı tamamyamadıysa da sonuna yaklaşmış olarak gözlerini İnsanlık Komedisi üzerine kapattı. (x)

"Bette Abla" Balzac'ın en son romanlarından biridir. Büyük dizinin Paris Yaşayışından sahneler bölümüne girer. 1847'de ölümünden üç yıl önce yayımlanmıştır. Yarattığı unutulmaz kişi bakımından da yazarın en başta gelen eserlerinden biridir. "Eugenie Grandet"nin Grandet Baba'sı nasıl yalnız edebiyat tarihinde değil, İnsanlık tarihinde bile cimriliğin simgesi olarak kalmışsa Bette Abla

---

(x) Balzac'ın hayatı, sanatı, eserleri üzerine geniş bir incelemeyi bu dizide yayımlanmış olan "Eugenie Grandet" kitabının önsözünde bulabilirsiniz.

da küçükken çevresinde hor görülmüş, bundan dolayı insanlara hıncı olan, sinsi singi öç alan bir kadın örneğidir. Barones Hulot'nun bu amca-kızı güler yüzlü, iyi yürekli, yardımsever görünüşüyle herkesin sevgisini kazanmasını bilir. O bütün ailenin sırdaşı, dert ortağı, herkesin Bette Abla'sıdır. O da, bundan yararlanarak, melek yüzlü şeytanlığını türlü oyunlarla yürütmektedir.

Balzac kendisini güçlü bir yazar olarak ilk kez "Tılsımlı Deri" romanı ile tanıtmıştı. İnsanlık Komedisi'nin Felsefi İncelemeler bölümünden olan bu roman 1831'de çıktı. Aynı yıl yazdığı "Altın Gözlü Kız" ancak 1834'te yayımlandı. Büyük yazar bu arada, gene 1831'de "Otuzunda Kadın" adındaki romanını vermişti. Bundan sonra, en güzel romanları birbirini izledi: "Eugenie Grandet (1831), "Vadideki Zambak" (1835), "Köy Hekimi", "Cesar Birotteau", "Ursule Mirouet" de ayrı ayrı unutulmaz kişiler yaratmış romanları arasındadır.

Balzac günde 12 saat çalışır, 6 saat uykuyla yetinirdi. Böylesine dolu, yorgun olduğu, para bakımından da büyük sıkıntılar içinde bulunduğu halde, çok neşeli bir adamdı. Dünyayı "komedi" gibi görüyor, bunu herkese de böyle tanıtmak için sahneleri, olayları, kişileri canlı, renkli tablolar halinde yansıtmaya çalışıyordu. Her eserini hemen hemen aynı şevkle yazdığı halde, bunlar arasında en çok değer verdiklerinden biri "Bette Abla" olmuştur. Bir mektubunda şöyle diyordu:

— "Korkunç bir roman olacak bu. Çünkü birçok ailelerin romanı olacak... Öyle sahneler var ki! Romanı yazmaya başlarken ne çıkacağını pek bilmiyordum. Şimdi biliyorum... En büyük eserlerim arasında yer alacak."

BİRİNCİ BÖLÜM

HOVARDA BABA

1838 yılı temmuz ayının ortalarına doğru, Üniversite Caddesi'nden bir araba geçiyordu. Paris alanlarında yeni yeni görünmeye başlayan, *milord* adı verilen arabalardan biriydi bu. İçinde orta boylu, milli muhafız yüzbaşısı üniformalı bir adam vardı.

Paris'li erkeklerden "parlak zekâlı" damgası vurulmuş olanlar arasında öyleleri vardır ki başıbozuk kıyafet yerine resmi elbiselerini giyerlerse son derece daha alımlı olacaklarını sanırlar. Bunlar kadınları öyle zevksiz görürler ki tüylü bir şapka, askeri bir kuşam karşısında bayılıvereceklerine inanmışlardır.

İkinci alaydan olan bu yüzbaşının yüzünden bir kendinden memnunluk fışkırıyor, bu da kızılımtırak tenine, oldukça tombul yüzüne daha bir parlaklık veriyordu. Artık işten elini, eteğini çekmiş esnafın alnına ticaretten elde edilmiş zenginliğin verdiği bir parlaklık vardır, bu da ona benziyordu. Buna bakılırsa, Yüzbaşı'nın da Paris'in kalburüstü kişilerinden biri, hiç değilse ilçesinin eski bir belediye meclisi üyesi olduğu kestirilebilirdi. Nitekim, inanın, Prusya subayları-vari pek böbürlenircesine şişkin göğsünde Legion d'Honneur şeridi de eksik değildi. Arabanın köşesine koltuklarını kabartaraktan yerleşmiş bu madalyalı adam bakışlarını gelip geçenlerin üzerinde gezdiriyordu. Paris'te, yoldan gelip geçenler de, çoğunlukla hep böyle, dalgın güzel gözlere yöneltilmiş gülümsemeleri üzerlerine toplarlar.

Araba caddenin Bellechasse Sokağı ile Bourgogne Sokağı

(x) "Se crever" çok yiyip içmekten patlamak anlamına gelir. Çok şişman kimselere de "un grand creve" denir. (Çeviren)

arasında büyük bir evin kapısı önünde durdu. Bu ev eski bir bahçeli konağın avlusunun bir bölümüne yeni yapılmıştı. Konağa dokunulmamıştı; yarı yarıya küçülmüş avlunun gerisinde ilk biçimiyle duruyordu.

Arabadan inmesine sürücünün gösterdiği yardım karşısındaki halinden bile yüzbaşının elilik bir adam olduğu anlaşılırdı. Öyle hareketleri vardır ki çekinmeden ortaya serdiği ağırlık bir nüfus kâğıdının boşboğazlığından aşağı kalmaz. Yüzbaşı sarı eldivenini yeniden sağ eline giydi, kapıcıya birşey sormadan, "O kadın benim!" der gibi bir halle, konağın zemin katının önündeki düzlüğe doğru yürüdü. Paris kapıcılarının insandan anlayan bir bakışları vardır: Yere sert sert basan, maviler giyinmiş, madalyalı kimseleri durdurmazlar; kısacası, zenginleri tanırlar.

Zemin katını baştan başa Ervy'li Baron Hulot tutmuştu. Baron, Cumhuriyet döneminde levazım subayı, sonra levazım komutanıydı; şimdi de Savaş Bakanlığı'nın en önemli dairelerinden birinin başkanı, ayrıca Devlet Danışmanı'ydı; Legion d'Honneur nişanı da vardı.

Baron Hulot "Ervy'li" adını kendi takmıştı, ağabey'si ünlü General Hulot'dan ayırdedilmek için; oralıydı çünkü. General Hulot daha önce Muhafız Alayı albayıydı; 1809 seferinden sonra, İmparator ona Forzheim Kontu sanını vermişti. Kont, kardeşini kollamak yükü üzerine düşünce, ağabeylik göstermiş, onu ordu yönetiminde bir işin başına getirmişti. Baron da, bir yandan kendisinin, bir yandan ağabey'sinin gösterdiği yararlıklar sayesinde, Napoleon'un sevgisini kazanmış, bunu da hak etmişti. Daha 1807'de Ispanya'daki Fransız ordularının levazım komutanı olmuştu.

O kibar giyimli yüzbaşı, kapıyı çaldıktan sonra, büyük bir telâşla, kendine çeki-düzen verdi. Gerçekten, ceketi, karnının armut biçiminden dolayı, önden olduğu gibi arkadan da kıvrılmıştı.

Özel giysili bir uşak onu görür görmez içeri buyur etti. Bu önemli, şatafatlı kişi uşağın ardına düştü. Uşak, büyük odanın kapısını açarak, haber verdi:

— "Bay Crevel!"

Adamın biçimine, kılığına pek yaraşan bu adı işitir işitmez (x), yaşına göre pek bozulmamış, sarışın bir hanımefendi, yıldırım çarpmış gibi, birden ayağa fırladı. Birkaç adım ötesinde iş işleyen kızına pek canlı bir sesle: "Hortens, yavrum, sen Bette Abla'nı al da bahçeye çık biraz." dedi.

Hortense Hulot, yüzbaşıya zarif bir selâm verdikten sonra, Bette Abla'sını da yanına alarak, camlı kapıdan bahçeye çıktı. Bette Abla kurumuş, kanı çekilmiş, bir evde-kalmış kızdı. Barones Hulot'dan beş yaş küçüktü ama, ondan daha yaşlı görünüyordu.

Bette Abla kızın kulağına: "Seni evlendirme işini konuşacaklar." dedi.

Barones'in, onu adam yerine koymayarak, kızıyla birlikte bahçeye yollamasından hiç de alınmışa benzemiyordu. Bette Ablamız'ın bu aldırmazlığı, gerekirse, giyinişinden de anlaşılabilirdi.

Bu evde-kalmış kızın arkasında kuru üzüm rengi, merinos yünlüsünden bir entari vardı ki biçimi de, zıhları da Krallığa Dönüş günlerinden kalmaydı; bunun üzerinde, işlemeli, üç-beş kuruşluk bir takma yaka; başında da hasır şapka; atlas kumaşından kesilip bükülmüş, çevresine gene hasır geçirilmiş düğümlerle süslü, pazarcı kadınların sattıkları türden bir şapka. Hele ayağındaki o, en kıtıpiyoz kunduracının elinden çıktığı belli keçi derisi ayakkapları gören onu ev halkından biri pek sanmaz, selâm versem mi, vermesem mi diye duralardı; çünkü Bette Abla tam gündelikçi terzilere benziyordu. Gene de, kendisi B. Crevel'e tatlı tatlı gülümseyerek kısaca bir selâm verdi.

— "Yarın geliyorsunuz, değil mi, Bayan Fischer?" dedi.

Bn. Bette Fischer: "Kalabalık yok mu?" diye sordu.

Adam: "Benim çocuklar, bir de siz." dedi.

Bette Abla: "Peki, muhakkak gelirim." dedi.

Yüzbaşı: "İşte karşınızdayım, hanımefendi." diyerek, Barones Hulot'ya yeniden selâm verdi.

Kadına öyle bir baktı ki Tartuffe'u oynayan bir taşra oyuncusu

da, niyetini belirtmeyi gerekli görünce, Elmire'e böyle bakar ancak.

Bn. Hulot, yandaki odayı göstererek: "Oraya geçersek daha rahat konuşabiliriz." dedi.

Evin düzeninde oyun odası işi gören bu küçük oda Barones'in giyinme, süslenme odasından ancak ince bir bölmeyle ayrılmıştı; bitişik odanın da, penceresi bahçeye bakıyordu. Bn. Hulot, B. Crevel'i biraz yalnız bırakarak, gitti pencereyi de, bölmenin kapısını da kapadı; kimse gelip de dinlemesin diye bunu gerekli bulmuştu. Büyük odanın camlı kapısını da kapadı, ne olur, ne olmaz diye. Bu arada kızıyla Bette Abla'yı bahçenin sonundaki yıkık-dökük kameriyede oturmuş görünce, onlara gülümsedi. Sonra döndü geldi; gelirken de oyun odasının kapısını açık bıraktı, büyük odaya biri gelirse o kapının açıldığını duyayım diye.

Böyle gidip gelirken, gören olmadığından, kendini kollamıyor, bütün düşündüklerini yüzünden belli ediyordu. Gören olsaydı telâşından korkardı. Yalnız, büyük odanın kapısını kapadıktan sonra küçük odaya doğru gelirken, yüzüne ardında ne olduğu görülmez bir peçe iner gibi oldu. Bütün kadınlar, en açıkyüreklileri bile, isdikleri zaman bu peçeyi indivermesini pek iyi bilirler.

En azından garip görülecek olan bütün bu hazırlıklar boyunca, Yüzbaşı bulunduğu odanın döşenişini gözden geçiriyordu. Eskiden al olup da güneşten solunca menekşe rengine dönmüş, kullanıla kullanıla kat yerleri aşınmış perdeleri, rengi uçmuş halıyı, yaldızları dökülmüş, lekelerden ebrulu gibi görünen ipek kumaşları yol yol gitmiş koltukları gördükçe, o ablak hacıağa suratında, bön bön, bir, küçükgörme belirdi; bir, sevinç; bir, umut. Aynanın önünde durmuş, İmparatorluk çağından kalma eski bir saatin üstünden, kendini gözden geçiriyordu, ipekli entarinin hışırtısı Barones'in geldiğini haber verdi. Yüzbaşı hemen toparlandı.

Barones, 1809'larda pek güzel olduğu belli küçük bir kanepeye kendini atarken, Crevel'e de bir koltuk gösterdi, oturmasını işaret etti. Bu koltuğun da Eski Mısırlılar'ın kanatlı aslan heykellerinin

başlarıyla süslü kolları aşınmış, yaldızları pul pul dökülmüş, altından yer yer tahtası çıkmıştı.

— "Aldığınız bu önlemler, hanımefendi, hayra alâmettir bir..."

Barones, adamın sözünü keserek: "Bir sevgili için." diye tamamladı.

Yüzbaşı, sağ elini yüreğinin üstüne koyarak, gözlerini de süzerek: —hani kadınların bir erkekte ne zaman görseler soğuk soğuk ürperip de gülecekleri gelir bir göz süzüş vardır ya, öyle— "Bu sözcük pek güçsüz kalıyor." dedi. "Sevgiliymiş! Sevgili! Büyülenmiş deyin!"

Barones şaka edecek halde değildi; onun için, gülmedi.

— "Dinleyin beni, Bay Crevel." dedi. "Elli yaşındasınız, beyimden on yaş daha genç, onu biliyorum. Gelgelelim, benim yaşımda bir kadının kapıldığı çılgınlıkların hoşgörülmesi için yakışıklılık, gençlik, tanınmışlık, üstünlük ister; bize herşeyi, yaşımızı bile unutturacak kadar gözlerimizi kamaştıracak birtakım parlak şeyler ister. Ellibin altın geliriniz varsa, yaşınız servetinizle denk gelir. Siz de ise, bir kadının istediklerinden hiçbiri yok..."

Yüzbaşı, ayağa kalkıp ilerleyerek: "Ya aşk?" dedi. "Öyle bir aşk ki..."

Barones, bu maskaralığa bir son vermek üzere, onun sözünü kesti:

— "Hayır, efendim, aşk değil, inatçılık!"

Crevel: "Evet," dedi. "aşk, ayrıca da inatçılık. Daha da ağır basacak bir şey var. Birtakım haklar..."

Bn. Hulot: "Haklar mı?" diye haykırdı. Bir küçümsemeyle, bir meydan okumayla, ağırına gitmiş gibi bir öfkeyle şimdi yüksekten bakar bir hal almıştı. "Yo, böyle konuşursanız hiçbir sonuca varamayız. Ailelerimiz arasındaki yakınlığa rağmen lânetleme edilmenize yol açan şeyi konuşmak için çağırmadım ben sizi buraya."

— "Öyle sanmıştım..."

Barones: "Hâlâ!" diye söylendi. "Sevgiliden, aşktan, bir kadın için en korkunç şeylerden, hafife alarak, açıkça söz edişimden

anlamıyor musunuz ki, beyefendi, namuslu kalmayı iyicene kafama koymuşum. Hiç korkum yok, sizinle bir odaya kapanmakla kuşku uyandırmaktan bile. Zayıf bir kadın böyle mi yapar? Sizi niye çağırdım biliyorsunuz."

Crevel, soğuk bir tavır takınarak: "Hayır, hanımefendi." dedi.

Dudağını ısırdı, toparlandı.

Barones Hulot, ona bakarak: "Peki, öyleyse," dedi, "bu karşılıklı işkenceyi uzatmamak için kısa konuşacağım."

Crevel, alaylı alaylı, selâm verir gibi yaptı. İşten anlayan biri onun böyle baş sallamasından eskiden köy, kent dolaşarak satış yapan biri olduğunu anlardı.

— "Oğlumuz sizin kızla evlendi..."

Crevel: "Sanki bozulabilirmiş!" diye söylendi.

Buna karşılık, Barones: "Bu evlilik yürümez." dedi. "Buna hiç kuşkum yok. Sizin yakınacağınız birşey yok bu işte. Oğlum Paris'in en başta gelen avukatlarından değil yalnız; ayrıca, bir yıldır saylav. Meclis'te gösterdiği parlak başlangıçtan anlaşıldığına göre de, çok geçmeden, bakan olacak. İki kez, önemli yasaları kaleme almak görevi de Victorin'ciğime verildi. İsteseydi çoktan Yargıtay Başsavcısı olurdu. Kısacası, damadınızın varlıklı olmadığını dokundurmak istiyorsanız..."

Crevel kadının sözünü kesti:

— "Dektek olmak zorunda bulunduğum bir damat. Bu bana daha da kötü bir şey gibi görünüyor, hanımefendi. Kızıma çeyiz olarak verdiğim beşyüz bin frangın ikiyüzü gitti. Nereye gitti, Tanrı bilir! Oğlunuz beyefendinin borçlarını ödemeye, evini acayip biçimde döşemeye. Ev de, beşyüzbin franklık bir ev ama, topu-topu onbeş bin frank getiriyor, çünkü en güzel bölüğünde kendisi oturuyor; ikiyüz altmış bin frank da oradan borçlanıyor. Evin getirdiği de borçların faizini zar-zor karşılıyor. Bu yıl kızıma, iki yakası bir araya gelsin diye, yirmibin frank kadar bir para veriyorum. Bizim damat da, avukatlıktan otuzbin frank kazanırken —öyle diyorlar— kalkıyor, Baro'yu tepip Meclis'e giriyor..."

— "Bu ayrı bir iş, beyefendi. Konumuzdan uzaklaşmayalım. Yalnız son olarak şunu da söyleyeyim ki oğlum bakan olursa, size Legion d'Honneur nişanı verdirirse, Paris valiliğine danışman yaparsa, siz ki eskiden koku falan satardınız, halinizden yakınmazsınız sanırım, öyle değil mi?"

— "Hah! Tamam, hanımefendi! Bek aktarım, bakkalım; eskiden badem macunu, saç suyu, kafa yağı satardım. Tek kızımı Ervy'li Baron Hulot'nun oğluyla evlendirmiş olmam ne şeref! Kızım barones olacak. Krallar, saraylar, saraylılar! Bütün bunlar güzel şeyler... Bir baba tek kızını nasıl severse ben de Celestine'i öyle severim. Öyle severim ki, ne erkek, ne kız, başka kardeşi olmasın diye, dul bir erkeğin Paris'te karşılaşabileceği bütün zorluklara göğüs gerdim; hem de genç yaşta, hanımefendi! Kızımı böyle çılgıncasına sevmekle birlikte, şunu iyi bilin ki, gene de servetimi oğlunuz uğruna harcayamam. Eski bir tüccar olmam dolayısıyla, onun masraflarına akıl erdiremiyorum..."

— "Beyefendi, bugünkü Ticaret Bakanlığı koltuğunda eskiden Lombards Caddesi'nde eczacılık eden B. Popinot'yu görüyorsunuz."

Eski aktar: "Arkadaşımdır, hanımefendi!" dedi. "Çünkü ben, Celestin Crevel, Ceesar Birotteau Baba'nın başsatıcısıydım. Sonradan dükkânı ben devir aldım. Popinot bu Birotteau'nun damadı olur. Bunu bana şimdi kendisi hatırlatır; çünkü —hakkını yemeyeyim— hiç kendini-beyenmişliği yoktur. Altmışbin frank geliri var."

— "Tamam, beyefendi! Sizin o "krallar, saraylar" falan dediğini şeyler bugün geçmiyor artık. Bugün insanlar ancak kişisel değerleriyle ele alınıyor. Kızınızı oğlumla evlendirmekle siz de öyle yaptınız..."

Crevel: "Bu evlenme işi nasıl oldu bilmiyorsunuz!" diye haykırdı. "Ah! körolasıca bekârlık! Benim şu densiz davranışlarım olmasaydı, Celestine bugüne bugün Vikontes Popinot olurdu!"

Barones, canlı bir tavırla: "Ama, gene başlamayalım olmuşbitmiş şeyleri tartışmaya!" dedi. "Sizin acayip tutumuzun beni

neden üzüyor, onu konuşalım. Kızım Hortense evlenebilirdi. Bu yalnız size bakıyordu. Sizin yüksek duygularınıza inandım; sandım ki yüreğinde kocasından başkasının hayali bulunmayan bir kadına karşı iyi davranırsınız; adına leke sürebilecek bir erkeği evine almaması gerektiğini düşünürsünüz; akraba olduğunuz bir ailenin onurunu göz önünde tutarak, Hortense'la B. Lemas'nın evlenmesini sağlamak için çırpınırsınız... Siz ise, beyefendi, bu evlenmenin suya düşmesine yol açtınız..."

Eski aktar: "Hanımefendi," dedi, "dürüst bir insan olarak davrandım ben. Bana geldiler. "Bayan Hortense'a çeyiz olarak beşbin frank vereceklermiş; bu parayı verebilirler mi?" diye sordular. Ben de, harfi harfine şöyle dedim: "Birşey söyleyemem. Benim damada da ailesi bukadar bir para ayırmıştı; bir de baktık, biralay borcu varmış. Sanırım ki Ervy'li B. Hulot yarın ölse, karısı akşama ekmeksiz kalır." İşte benim bütün söylediğim bu, hanımefendiciğim."

Bn. Hulot, gözlerini Crevel'e dikerek: "Sizin uğrunuza ödevlerimi ayaklar altına alsaydım, gene böyle mi konuşurdunuz, beyefendi?" diye sordu.

Bu acayip tutkun, Barones'in sözünü keserek: "Böyle konuşmak hakkını bulamazdım kendimde, Adeline'ciğim!" diye haykırdı. "Çünkü kızına vereceğin çeyiz parasını benim cüzdanımda bulurdun..."

Sözlerinin doğru olduğunu göstermek için de, o koca Crevel bir dizini yere dayadı; onun bu sözler üzerine ürküntüden dili tutulmuş gibi kalakaldığını görünce de, durakladığını sanarak, eğilip öptü.

— "Kızımın mutluluğunu satın mı alacağım... şey pahasına? Hey, kalkın, beyefendi, yoksa çıngırağı çalarım!"

Eski aktar güçlükle doğruldu. Öyle kızmıştı ki kendini toparlayıp birtakım tavırlar takındı. Aşağı-yukarı herkesin Tanrı vergisi bütün üstünlüklerini iyicene ortaya çıkardığını sandığı bir duruşu vardır. Crevel'inki şöyleydi: Kollarını Nopoleon-vari

göğsüne kavuşturur, başını bir çeyrek yana eğer, bakışlarını da resmini çizen ressamın ona yaptırdığı gibi tam karşıya dikerdi.

Öfkeden kendini tutamıyormuş gibi yaparak, bunu da pek güzel başararak: "Birine inanmakta böylesine direnmek..." dedi. "Bir çap..."

Bn. Hulot, işitmek istemediği sözü söylemesine engel olmak üzere, Crevel'in lafını keserek: "Bir kocaya inanmakta direnmek, beyefendi." dedi.

— "Bakın, hanımefendi: Mektup yazdınız, beni çağırdınız. Niçin öyle davrandığımı öğrenmek istiyorsunuz. Sonra da, sultanlar gibi kasılmalarla, küçük görür, dudak büker gibi bakmalarla beni çileden çıkarıyorsunuz! Gören olsa köleniz sanır beni! Bakın, gene söylüyorum; inanın bana: Hakkım var benim size... sizin peşinize düşmeye. Çünkü... Hayır, hayır! Sizi sevdiğim için, söylemeyeceğim..."

— "Söyleyin, efendim. Birkaç gün sonra kırksekizime basıyorum. Öyle, mahçup tazelerden değilim artık. Herşeyi konuşabilirsiniz benimle."

— "Peki, namuslu bir kadın sözü veriyor musunuz —benim hesabıma ne yazık ki namuslu bir kadınsınız— ne olursa olsun adımı vermeyeceğinize, bu sırrı size benim açtığımı kimseye söylemeyeceğinize?"

— "Sırrı öğrenmek bu koşula bağlıysa, yemin ederim şimdi öğreneceğim üzücü şeyleri kimden duyduğumu kimseye söylemeyeceğim, kocama bile."

— "Kocanıza söylemeyeceğinizi iyi biliyorum, çünkü bu iş sizinle onu ilgilendiriyor..."

Bn. Hulot'nun benzi attı.

Crevel: "A! onu hâlâ seviyorsanız, çok acı çekeceksiniz!" dedi. "İsterseniz söylemeyeyim?"

— "Söyleyin, beyefendi; çünkü bu söyleyeceğiniz, size göre, haklı gösterecek bana söylediğiniz o densiz lafları, kızını evlendirip gözü arkada kalmadan ölmekten başka isteği olmayan, ben yaşta

bir kadına eziyet etmenizi!"

— "Görüyorsunuz, işte mutlu değilsiniz!"

— "Ben mi, efendim?"

Crevel: "Evet, güzel, yüce yaratık!" diye haykırdı. "Çok acı çektin sen!"

— "Beyefendi, susun, çıkıp gidin bur'dan! Ya da doğru-dürüst konuşun!"

— "Biliyor musunuz, hanımefendi, Bay Hulot ile ben nasıl tanıştık? Sevgililerimizin evinde, hanımefendi!"

— "O! beyefendi!"

Crevel, sağ elini sallamak için duruşunu bozarak, acıklı bir sesle: "Sevgililerimizin evinde, hanımefendi!" dedi bir daha.

Barones, kılını bile kıpırdatmadan: "E, sonra, beyefendi?" diye sordu.

Crevel şaşırakalmıştı. Küçük amaçlar peşinde koşan kadın avcıları yüce ruhları anlayamazlar.

Crevel, hikâye anlatmak üzere olan bir adam tavrı takınarak: "Ben ki beş yıldır bekârım," diye yeniden söze başladı, "tapınırcasına sevdiğim kızım uğruna da bir daha evlenmek istemedim, tanıdığım kadınları eve getirmek de istemiyordum; oysa, o sıralarda çok güzel bir tezgâhtar kadın vardı. Onun yerine, kızımla —öyle derler ya— bir çatı altına onbeş yaşında küçük bir işçi kızı koydum... resim gibi güzel bir kız. Ne yalan söyleyeyim, aklım başımdan gidercesine tutuldum ben bu kıza. Bunun üzerine, hanımefendi, teyzeme yalvardım, memleketten getirttim —düşünün, teyzemi!— yanımızda kalsın da cana-yakın yaratığa göz-kulak olsun, onun bu —nasıl derler— kıyak, yo, hayır, uygunsuz durumda elden geldiğince uslu durmasını sağlasın diye.

"Yavrucuğun müziğe karşı büyük bir yeteneği vardı. Öğretmenler tuttum, ders aldırdım. Bir şeyle oyalamak da gerekti! Öte yandan, ben onun hem babası, hem koruyucusu, hem de —açıkça söyleyelim— erkeği olmak istiyordum; bir taşla iki kuş: Hem iyilik etmiş, hem de bir sevgili kazanmış oluyordum.

"Beş yıl mutlu oldum. Bir opera için servet demek olan o seslerden biri vardı yavrucukta. Eteklikli bir Duprez (x); başka türlü anlatamam onu. Yılda ikibin franga patladı bana salt kendisinin şarkıcı yeteneğini geliştirmek için yaptıklarım. Beni çalgı delisi etti. Onunla kızım için İtalyan Tiyatrosu'nda bir loca kiraladım. Bir gün Celestine'le gidiyordum, bir gün bu Josepha ile..."

— "Nasıl? Şu ünlü şarkıcı?"

Crevel, böbürlenerek: "Evet, hanımefendi." dedi. "Şu ünlü Josepha herşeyini bana borçludur... Neyse, yavrucuk yirmi yaşına bastı, 1834'te. Onu artık ölünceye kadar kendime bağladım sanıyordum; ona karşı düşkünlüğüm de arttıkça artmıştı. Onun için, zihnini çelmek istedim, kendisine o güzel küçük tiyatro oyuncusu Jenny Cadine'i gösterdim. Jenny'nin yetişmesi de biraz onunkine benziyordu. O da herşeyini bir koruyucuya borçluydu; kendisini el üstünde tutarak yetiştiren birine. Bu koruyucu Baron Hulot idi..."

Barones: "Biliyorum." dedi.

Bunu hiç değişmemiş, durgun bir sesle söylemişti.

Crevel: "A! bakın hele!" diye haykırdı. Şaşkınlığı gittikçe artıyordu. "E, peki, bu sizin insan kılıklı canavarınız Jenny Cadine'i kanatları altına aldığında kızın onüç yaşında olduğunu da biliyor musunuz?"

Barones: "Evet, evet, efendim; sonra?" diye sordu.

Eski tüccar yeniden aldı:

— "Jenny Cadine de, Josepha da tanıştıklarında yirmi yaşında olduklarına göre, demek ki Baron Hulot daha 1826'dan beri Mademoiselle De Romans karşısındaki XV. Louis durumundaydı. O sıralarda siz bugünkünden oniki yaş daha gençtiniz..."

— "Kocamı istediğini yapmaya bırakmamda birtakım nedenler vardı, beyefendi."

Crevel: "Bu yalan işlediğiniz bütün günahları silmeye yeter,

(x) Louis Duprez (1806-1896) Paris Operası'nın en ünlü tenorlarındandı. (Çeviren)

size cennetin kapılarını açar, hiç kuşkusuz." dedi. Bunu öyle bir halle söylemişti ki Barones kızardı. "Ey tapınmaya değer, yüce kadın, siz bunu başkasına söyleyin, Crevel Baba'ya değil. Şunu bilmesiniz ki şu sizin haydut kocanızla birlikte dörtlü eğlentilerde sık sık bulunmuşumdur ben; onun için, değerinizi çok iyi bilirim! Bir kadehi boşaltıp öbürünü doldururken, kendine söylendiği, sizi göklere çıkardığı olurdu. A, iyi tanırım ben sizi: Meleksiniz siz. Çapkın bir adam sizinle yirmi yaşında bir kız arasında duralar ama, ben sizi seçerim."

— "Beyefendi!.."

— "Peki, peki; sustum... Yalnız, şunu bilin ki, ey mübarek, değerli kadın, kocalar, kafayı tütsülediler mi, sevgililerinin yanında karılarının birçok şeyini anlatırlar; ötekiler de kahkahadan kırılırcasına gülerler."

Bn. Hulot'nun o güzel kirpikleri arasından utancından yaşlar akınca, Yüzbaşı birdenbire kalakaldı. Toparlanmayı da düşünmedi artık.

— "Kısacası," diye yeniden başladı anlatmaya, "sevgililerimiz yoluyla birbirimize bağlandık. Bütün hınzır kimseler gibi, Baron da pek hoş bir adamdır; gerçekten de iyi çocuktur. Ah! o gece ne hoşuma gitti bu acayip adam! Yo, birtakım icatları vardı... Neyse, bırakalım bu anıları. Kardeş gibi olduk. Haydut tam bir saray adamıydı; beni de bozmaya, kadın konusunda bana "ortaklaşa" felsefesini aşılamaya, Doğu sultanlarının, mavi sedefli XVII. yüzyıl bıçkınlarının düşüncelerini benimsetmeye çok çalıştı. Gelgelelim, benimkini ben öyle seviyordum ki çocuk sahibi olmaktan korkmasam evlenirdim.

"Bizim gibi iki baba nasıl olur da çocuklarını birbiriyle evlendirmeyi düşünmez? Sizin oğlunuzla benim kızımı evlendikten üç ay sonra, Hulot... Ağzım nasıl varıyor da adını anabiliyorum! Alçak! Çünkü ikimizi de aldattı, hanımefendi... Evet, alçak elimden aldı Josephina'cığımı. Haydut biliyordu Jenny Cadine'in gönlündeki yerini genç bir müsteşarın, ayrıca da —işe bakın hele!— bir

oyuncunun aldığını; kızın ünü yeri, göğü sarmıştı çünkü. O da benim bir içim su sevdiciğimi kaptı. İtalyan Tiyatrosu'nda görmüşsünüzdür onu, öyle ya. Onu oraya da, sözügeçerliğini kullanarak, o yerleştirdi.

"Adamınız hiç de benim gibi akıllı değildir; ben bir nota kâğıdı gibi ölçülü-biçiliyimdir. Onu daha önce Jenny Cadine de hayli yolmuştu; bu kız yılda aşağı-yukarı otuzbin franga patlıyordu ona. Ha, şimdi, bilmiş olun ki Josepha uğruna iflas topunu atmak üzere. Josepha Yahudi'dir, hanımefendi. Asıl adı Mirah'dır; Miram'ın harflerinin yerleri değiştirilerek yapılmış bir ad, onu tanıyabilmek için konulmuş bir Yahudi şifresi; çünkü, Almanya'da sokak ortasında bulunmuş bir çocuktur o. Yaptığım araştırmalara göre, zengin bir bankerden olma bir piç.

"Tiyatronun etkisi, hele Jenny Cadine, Mademe Schontz, Malaga, Carabine gibilerin yaşlı erkeklere karşı nasıl davranılacağı konusunda öğrettikleri —benim dürüst, az masraflı bir yolda tuttuğum yavrucuğa öğrettikleri ondaki ilk Yahudiler'den kalma altın, mücevher, Altın Dana (x) hırsı içgüdüsünü depreştiriyor! Ünlü oyuncu kız, para kazandıkça gözü dönüyor, zengin, çok zengin olmak istiyor. Kendisi için harcananlardan o hiçbir şey harcamıyor. Kancayı Hulot Bey'imize takıyor, yoldukça yoluyor. Hem de ne yoluş! Dibine darı ekmek diye işte buna denir.

"Bu zavallı da, Keller'lerden birine karşı, Esgrignon Markisi'ne karşı hayli savaştıktan sonra —ikisi de Josepha'ya çılgınca tutkun; adını-sanını bilmediğimiz daha niceleri de var— en sonunda bakacak ki o sanat koruyucusu Dük alıp kaçırıvermiş... Neydi onun adı, söyleyin... hani şu cüce? Ha! Herouville Dükü. Bu kodaman "Josepha yalnız benim olacak!" diyormuş. Bütün çapkınlar arasında şimdi hep bu konuşuluyor. Baron'un ise hiç haberi yok. Mısır'daki Sağır Sultan duydu, o duymadı daha. "En son, kadının kocası duyar."

(x) Yahudiler tanrıları Yahova'nın dana biçiminde altın heykelini yaparlar, buna taparlardı. Musa bunu yasak etmişti.(Çeviren)

derler ya; bu gibi kadınların dost tutukları erkekler de öyledir.

"Neden dolayı hakkım varmış, anladınız mı şimdi? Kocanız benim mutluluğumu, bekâr kaldığımdan beri edindiğim tek sevinci elimden aldı, güzel hatunum. Evet, şu maskara morukla karşılaşmak felâketine uğramasaydım, Josepha bugün de elimde olurdu; çünkü ben, biliyor musunuz, onu dünyada tiyatroya sokmazdım, adı-sanı bilinmezdi; uslu uslu oturur, yalnız benim olurdu.

"Ah! onu bir görseydiniz, bundan sekiz yıl önce! İncecik, sırım gibi; derisi Andalusia'lı kızlar gibi sanki yaldızlı, öyle derler; saçları kapkara, ipek gibi pırıl-pırıl; şimşekler çakan, uzun kirpikli gözler; üzerinde bir düşes kibarlığı, bir yoksulluk alçakgönüllülüğü, temiz kalmanın inceliği, bir yaban geyiğinin tatlılığı. Hulot Bey'imiz yüzünden, bu sevimlilik, bu saflık, hepsi kurt kapanı, yüz paralık kedi kapanı olup çıktı. O yavrucuk şimdi düşmüşler sultanı; öyle derler ya. Dahası da var: Martavalın bini bir para şimdi onda; o ki birşeycikler bilmezdi, martavalın ne olduğunu bile."

Eski aktarın gözleri yaşarmıştı; eliyle sildi. Bir acının böylesine içten anlatılışı Bn. Hulot'ya pek dokunmuştu. İçine gömüldüğü düşten uyandı.

— "Ya, hanımefendi, elliiki yaşından sonra böyle bir hazine bir daha bulunur mu? Bu yaşta, aşk otuzbin frank eder. Kocanızdan öğrendim bunu. Ben ise, Celestine'i çok severim, yoksul bırakmak istemem onu.

"Bizi buraya ilk çağırdığınız akşam, sizi daha ilk gördüğümde, birtürlü anlayamadım şu Hulot denen haydut Jenny Cadine gibi bir kadınla nasıl ilişki kurar. Sultanlar gibi bir haliniz vardı."

Crevel burada biraz durdu, sonra yeniden aldı:

— "Otuz yaşında değilsiniz, hanımefendi. Gene de, çok genç görünüyorsunuz bana. Güzelsiniz de. O gün beynimden vurulmuşa döndüm, valla! Kendi kendime: "Değil mi ki Hulot Baba karısının üzerine başkasını seviyor, Josepha'm olmasaydı, bu kadın biçilmiş kaftan olurdu benim için." dedim. A! kusura bakmayın, o günkü düşünüşümü anlatan bir söz bu. İçimdeki o eski aktar ara-sıra gene

ortaya çıkar; bunun için seçimlerde adayhğımı koymak istemiyorum ya.

"Nitekim, Baron beni öyle alçakçasına aldatınca, —alçakçasına diyorum, çünkü bizim gibi eski dadaşlar arasında, arkadaşlarımızın sevgililerine kötü gözle bakmamak gerekir— ben de onun karısını elinden almaya andiçtim. Kısasa kısas. Baron'un birşey demeye hakkı yok. Ödeşmiş oluruz.

"Size yüreğimin durumunu daha biriki sözle açar açmaz, uyuz köpek gibi kapı-dışarı ettiniz beni. Böylece de, sevgim katmerlendi; direnişin deyin, isterseniz. Benim olacaksınız!"

— "Ya? Peki, nasıl?"

— "Nasıl, bilmiyorum; ama, olacak bu iş. Bakın, hanımefendi, kafasında bir tek düşünce olan bir aktar —eski aktar— binlerce düşüncesi olan kafalı bir adamdan daha güçlüdür. Tutkunum size Ayrıca, öcalma olacak bu benim için! İki kat sevlyormuşum gibi. Açıkyüreklilikle söylüyorum bunları size; bir şeyi kafasına iyicene koymuş biri gibi. Siz bana nasıl: "Sizin olmayacağım!" diyorsanız, ben de bunu size öyle soğukkanlılıkla söylüyorum. Kasacası, dobra dobra konuşuyorum, öyle derler ya. Evet, benim olacaksınız; bugün değilse, yarın. Ah! elli yaşına da gelseniz, gene sevgilim olacaksınız benim! Olacak bu iş; çünkü kocanızdan bekliyorum bütün bunları..."

Bn. Hulot hesabını iyi bilen bu kurnaz tilkiye gözlerini öyle bir ürküntüyle dikti ki, adam onu deli oldu sandı, birden durdu. Sonra, son söylediği sözlerin kabahğını bağışlatmak gereksinmesini duydu:

— "Siz söylettiniz bunları bana." dedi. "Horgörür gibi baktınız bana, meydan okudunuz; ben de, söyledim!"

Barones, sanki ölüm çığlığı atar gibi bir sesle: "Ah! kızım, kızım!" diye haykırdı.

Crevel: "Yo, artık birşey tanımıyorum!" dedi. "Josepha elimden gittiği gün, yavruları kaçırılmış bir ana kaplan gibiydim... Kısacası, sizin şimdiki halinizdeydim. Kızınız! Benim için, sizi elde etmenin yolu o. Evet kızınızın evlenmesi benim yüzümden suya düştü!..

Bundan sonra da benim yardımım olmadan evlendiremeyeceksiniz! Bayan Hortense nekadar güzel olursa olsun, gene de çeyiz ister ona."

Bn. Hulot, gözlerini silerken: "Ne yazık ki öyle!" dedi.

Crevel, şöyle-bir toparlanarak: "Tamam! Baron'dan onbin frank isteyin bir bakalım." dedi. Konuşma sırasının gelmesini bekleyen bir oyuncu gibi biraz durdu. Sonra, kurbanını daha da sıkıştırdı: "Onbin frangı olsaydı, Josepha'nın yerini alacak olana verirdi. O yola bir kez giren, durabilir mi hiç! Birincisi, kadınları çok seviyor. Kralımızın dediği gibi, işin ortasında durmasını bilmeli. İkincisi, işin içine kendini-beyenmişlik de karışıyor! Yakışıklı adam! Zevki için hiçbirinizi gözü görmez. Siz zaten çoktan hastane yolundasınız.

"Bakın, sizin evden ayağımı keseli nekadar oldu, odanın eşyasını yenileyememişsiniz. Şu kumaşların bütün yırtıklarından "sıkıntı" fışkırıyor. Yoksullukların en korkuncunun, kalbur-üstü kimselerin yoksulluğunun iyi gizlenememiş belirtilerini görüp de hangi damat adayı evden dışarı ürkerek çıkmaz? Dükkâncıydım ben, iyi bilirim. Gerçek zenginlikle görünüşteki zenginliği birbirinden ayırdetmede Paris'li satıcının bir göz atışının üzerine yoktur." Crevel, burada, sesini alçaltarak: "Beş paranız yok sizin." dedi. "Herşeyde görülüyor bu; uşağınızın giysisinde bile. Sizden sakladıkları korkunç sırları açıklayayım mı, ister misiniz?"

Bn. Hulot: "Yeter, beyefedi, yeter!" dedi.

Ağlamaktan mendili ıslanmıştı.

Crevel: "Bakın," dedi, "damadım babasına para veriyor. Oğlunuzun tutumundan söz açarken bunu söylemek istiyordum. Yalnız, merak etmeyin, kızımın yararını gözetiyorum."

Zavallı kadının aklı başından gitmişti.

— "Ah! kızımı bir evlendirebilsem!" dedi. "Ondan sonra, ölsem gam yemem."

Crevel: "Valla', onun yolu bu işte!" dedi.

Bn. Hulot adama bir umutla baktı, yüzü birdenbire değişti. Bir bu bakış bile Crevel'in yüreğini yumuşatmalı, o gülünç tasarısından

vazgeçirmeliydi.

Crevel, toparlanıp kendine bir çeki-düzen vererek: "Daha on yıl güzel kalırsınız." dedi. "Lütufta bulunun bana, Bayan Hortense evlendi demektir. Dediğim gibi, açıkça pazarlık hakkını Hulot verdi bana; kızmaz. Üç yıldır anaparamı değerlendirip artırıyorum; hovardalıklarım kısıtlıdır çünkü. Servetimin dışında üçyüz bin frangım var. Bu para sizin..."

Bn. Hulot: "Çıkın gidin, beyefendi, bir daha da gözüme görünmeyin!" dedi. "Hortense için tasarlanan evlenme işindeki alçakça davranışınızın nedenini öğrenmek zorunda bırakmamış olsaydınız beni..." Crevel bir şey söyleyecekmiş gibi yapınca, Barones: "Evet, alçakça!" diye üsteledi. "Bir kızcağızın, güzel, tertemiz bir yaratığın üzerine böyle bir düşmanlığın ağırlığı nasıl yığılabilir?.. Evet, bunun nedenini öğrenmek istemeseydim, benimle bir daha görüşemez, bu evden içeri adımınızı atamazdınız ya. Bir kadının otuziki yıllık şerefi, namusu Bay Crevel'in ayakları altında çiğnenmeyecektir!.."

Crevel, alaylı alaylı, adının sanlarını tamamladı:

— "Saint-Honore Caddesi'ndeki Güllerin Sultanı'nda Cesar Birotteau'nun yerine geçen, eski aktar. Eski belediye başkan yardımcısı, Milli Muhafız yüzbaşısı, Legion-d'Honneur nişanının ilk rütbesinden, tıpkı yerine geçtiğim kimse gibi..."

Barones: "Beyefendi," dedi, "Bay Hulot, yirmi yıl bağlı kaldıktan sonra, en sonunda karısından bıkabildiyse, bu ancak beni ilgilendirir. Yalnız, görüyorsunuz ya, beyefendi, çapkınlıklarını hayli gizleyebilmiş; Josepha'nın gönlünde sizin yerinizi aldığını bilmiyordum çünkü."

Crevel: "A! altın karşılığında, hanımefendi, altın!" diye haykırdı. "Bu çalıbülbülü iki yılda en azından yüzbin franga patladı ona. Hah-ha! sabrınız tükenmedi daha!"

— "Yetişir, Bay Crevel! Çocuklarına yüreğinde pişmanlık duymadan sarılabilen, ailesince sevilen, sayılan bir annenin duyduğu mutluluktan sizin uğrunuza vazgeçecek değilim. Tanrı'ya da

ruhumu lekesiz geri vereceğim."

Crevel, kendilerine pek güvenen kimselerin bu gibi girişimlerde yeniden başarısızlığa uğrayınca yüzlerinde beliren o şeytanca acılıkla: "İnşallah!" dedi. "Yoksulluğun son basamağını bilmiyorsunuz... Utanç, rezillik... Sizi aydınlatmaya çalıştım; sizi de, kızınızı da kurtarmak istiyordum. Peki, öyle olsun! Hovarda Baba'nın çağımızdaki simgesini, ilk harfinden son harfine dek heceleyeceksiniz. Gözyaşlarınız, benliğiniz dokunuyor bana; çünkü sevdiği kadının ağladığını görmesi çok acı gelir insana." Crevel bunları söylerken oturdu. "Sana verebileceğim tek söz şu olacak, Adeline' ciğim: Sana karşı da kocana karşı da hiçbir şey yapmayacağım. Yalnız, sen de sizinle ilgili bilgi edinmek isteyen kimseyi benim eve yollama. İşte bukadar!"

Bn. Hulot: "N'apacağım şimdi!" diye haykırdı.

Bu öğrendiklerinin yüreğine saldığı üçüzlü acıya o zamana kadar yiğitçe dayanmıştı. Üçüzlü acı, evet; çünkü kadın olarak, ana olarak, evli bir kadın olarak ayrı ayrı acı çekiyordu. Gerçekten, oğlunun kaynatası kaba, saldırgan davrandığı sürece, Barones bu dükkâncının hoyratlığına karşı direnme gücünü bulmuştu. Gelgelelim, adamın terslenmiş âşık, horgörülmüş milli muhafız öfkesinin ara yerinde gösterdiği babacanlık kadının gergin sinirlerini birdenbire kopacak gibi gevşetiverdi. Ellerini oğuşturdu, gözyaşlarıyla boşandı. Öyle bir aptalca kendini-bırakıverme haline geldi ki Crevel'in yere diz çöküp ellerini öpmesine ses çıkarmadı.

Gözlerini silerken: "N'olacak şimdi, yarabbim!" dedi. "Bir ana, gözlerinin önünde, kızının eriyip gitmesine dayanabilir mi? Böylesine güzel, üstün yaradılışından dolayı olduğu kadar annesinin yanındaki namuslu yaşayışından dolayı da böylesine güçlü bir yaratığın kaderi ne olacak? Kimi günler bahçede üzgün üzgün dolaşıyor; niye üzgün olduğunu bilmeksizin. Bakıyorum gözleri yaşlı."

Crevel: "Yirmibir yaşında." dedi.

Barones: "Manastıra mı kapamalı acaba?" diye sordu. "Çünkü bu gibi bunalımlarda, doğa karşısında din çoğunlukla güçsüz

kalır, en dindar yetiştirilmiş kızlar bile zıvanadan çıkarlar!.. A! kalkın bakayım, beyefendi! Görmüyor musunuz ki aramızda herşey bitti artık. Beni ürkütüyorsunuz, bir ananın son umudunu da yere yıktınız!"

Crevel: "Ya o umudu yeniden ayağa dikersem?" dedi.

Bn. Hulot ona öyle sersem sersem bir baktı ki adama bu pek dokundu ama, kadının "Beni ürkütüyorsunuz" sözlerinden dolayı, bu acıma duygusunu yeniden içine gömdü.

Erdem biraz aşırı bir bütünlük gösterir; ufak renk ayrımlarını, değişik hava durumlarını bilmez; oysa, zor durumlarda insanın yol değiştirmesine bunlar yardım eder.

Crevel, yeniden o iğneleyici tavrını takınarak: "Bayan Hortense kadar güzel bir kız çeyizsiz evlenemez bugün." dedi. "Kızınız evlenecek erkekleri korkutan güzellerden. Hani çok alıcı bulabilmek için pek masraflı bakım isteyen zengin işi atlar vardır ya, onun gibi. Böyle bir kadını kolunuza takın da gidin bakalım... herkes size bakar, ardınıza düşer, karınıza göz diker. Böyle bir parlak durum karılarının âşıklarını öldürmek zorunda kalmak istemeyen erkeklere kaygı verir; çünkü bunlardan ancak birini öldürebilirler.

İçinde bulunduğunuz durumda siz kızınızı ancak şu üç türlü evlendirebilirsiniz: Benim yardımımla. Buna yanaşmıyorsunuz; bu bir. Altmışlık birini bularak. Çok zengindir, çocuğu yoktur, baba olmak ister. Bu biraz zordur ama, bulunabilir; Josepha'ları, Jenny Cadine'leri sevgili olarak alan bunca yaşlı adamlar var, böyle bir deliliği nikâhla yapacak biri niye bulunmasın? Benim Celestine'im, iki de küçüğümüz olmasaydı ben evlenirdim Hortense'la. Etti iki! Sonuncusu en kolayı...

Bn. Hulot başını kaldırıp eski aktara kaygıyla baktı.

— "Paris öyle bir kenttir ki Fransa toprakları üzerinde yabanıl ağaç fidanları gibi yerden biten acar kimselerin hepsi orada buluşmak için birbirlerine söz vermişlerdir. Ellerinden her iş gelecek, servet sahibi bile olabilecek nice kişiler vardır ki orada, odsuz-ocaksız, dolaşıp dururlar. İşte bu delikanlılar... Bendeniz de vaktiyle

onlardan biriydim, bilmez miyim! Du Tillet neydi? Bundan yirmi yıl önce Popinot neydi? İkisi de Birotteau Baba'nın dükkânında kir-pas içinde yüzerlerdi. Bir tek sermayeleri vardı: Zengin olma hırsı. Bu da, bence, en güzel sermayedir. İnsan sermayeyi yer, tüketir; kafadaki düşünce yenmez. Nem vardı benim? Zengin olma hırsım; bir de, gözümün yılmaması. Du Tillet bugüne bugün en kalbürüstü kimselerle boy ölçüşüyor. O ufacık Popinot, Lombards Caddesi'nin en zengin eczacısı, saylav oldu, şimdi de bakan... Ha, işte, bu ticaret, kalem, ya da fırça "serserileri" —öyle derler ya— arasından biri evlenebilir beş parasız bir kızla; çünkü hertürlü cesaret vardır onlarda. Bay Popinot metelik ummadan aldı Birotteau'nun kızını. Delidir bunlar! Aşka inanırlar, servet sahibi olacaklarına, birtakım yetenekleri bulunduğuna inandıkları gibi! Öyle acar birini bulun ki kızınıza tutulsun; bugüne bakmadan alır onu. Görüyorsunuz ya, düşmanınızım ama, gene de cömertlik gösteriyorum; verdiğim bu öğüt benim zararımadır çünkü."

— "Yo! Bay Crevel, benimle dost olmak istiyorsanız, bırakın şu saçma düşüncelerinizi!"

— "Saçma mı? Kendinizi bırakıvermeyin böyle, hanımefendi! Aynada kendinize bakın. Sizi seviyorum; sonunda bana geleceksiniz! Bir gün Hulot'ya: "Sen benim Josepha'mı aldın, ben de senin karını!" demek istiyorum. Ta o eski kısasa kısas kuralıdır bu! Peşini bırakmayacağım, kafama koyduğum şeyi gerçekleştireceğim... pek, pek çirkinleşirseniz, o başka. Başaracağım bunu. Bakın niçin..."

Crevel toparlandı, gözlerini Bn. Hulot'ya dikti. Bir ara öyle durduktan sonra, yeniden konuşmaya başladı:

— "Ne yaşlı birini bulabilecekşiniz, ne de âşık bir delikanlı. Çünkü kızınızı çok seviyorsunuz, onu yaşlı bir çapkının eline bırakmazsınız. Öte yandan, siz, Hulot Baronesi, eski muhafız alayının yaşlı humbaracılarına komutanlık etmiş o yaşlı tuğgeneralin kız kardeşi olan siz öyle acar bir delikanlının bugünkü durumuna bakarsınız, gönlünüz elvermez; çünkü basbayağı bir işçidir, bugünkü

falanca milyonerin on yıl önce bir makinist, bir fabrikada kolbaşı, ya da ustabaşı olması gibi. E işte o zaman, bakacaksınız ki kızınız yirmiyi hayli aşmış, size yüz karası olabilecek, kendi kendinize: "Namusuma kara süreyim daha iyi." diyeceksiniz. "Crevel sırrımı saklarsa, bu eski eldivenciye, şu Crevel Baba'ya on yıl bağlanmak karşılığında kızımın çeyiz parası olarak ikiyüz bin frank kazanayım bari." diyeceksiniz. Canınızı sıkıyorum, pek de ayıp şeyler söylüyorum, değil mi? E, siz de dayanılmaz bir tutkunun kıskacına düşmüş olsaydınız, beni bile geçerdiniz, seven kadınların yaptığı gibi, türlü mantıklar yürütürdünüz. Valla', Hortense'ın çıkarı vicdanınıza boyun eğdirecektir..."

— "Hortense'ın bir de dayısı var."

— "Kim? Fischer Baba mı? O kendi işlerinin peşinde. Bu da Baron yüzünden ya. Tırmığını attı mı elinin ulaşabileceği yerdeki bütün kasaları tırtıklar."

— "Hulot Kontu..."

— "Ah! hanımefendi, yaşlı tuğgeneral'in bütün biriktirdiklerine kocanız çoktan el attı da o şarkıcı kızın evini döşedi... E, beni bütün umut kapıları kapanmış olarak mı göndereceksiniz buradan?"

— "Gülegüle, beyefendi. Benim yaşımdaki bir kadına karşı duyulan tutku geçer, doğru yolu tutarsınız. Zavallıları Tanrı korur..."

Barones, Yüzbaşı'yı geri çekilmek zorunda bırakmak için, ayağa kalktı, onu gene büyük odaya doğru sürdü.

Yüzbaşı Crevel: "Güzel Bayan Hulot bu süprüntüler içinde mi yaşamalı?"

Eski lambayı, yaldızları dökülmüş avizeyi, iplikleri çıkmış halıyı; kısacası, eskiden beyazlarla, allarla, yaldızlarla süslenmiş olan bu büyük odayı saray şenliklerinin iskeleti haline getiren o, parlak günlerden kalma döküntüleri gösteriyordu.

— "Namus ışıldıyor bütün bunların üzerinde, beyefendi. Bana kondurduğunuz güzelliği kurt kapanı, yüz paralık kedi kapanı gibi kullanarak şatafatlı eşyalar elde etmeye hiç niyetim yok!"

Yüzbaşı dudağını dişledi: Biraz önce Josepha'nın hırsını kınarken kullandığı sözleri tanımıştı.

— "Kimin için bunca direniş?" diye sordu.

Bu sırada Barones eski aktarı kapıya kadar götürmüş bulunuyordu.

Crevel, sanki kendisi pek dürüst bir adammış gibi yüzünü ekşiterek, sözünü tamamladı:

— "Bir çapkın için!"

Barones can sıkan birinden kurtulmak isterken yaptığımız gibi bir selâm vererek, Crevel'i bıraktı yürüdü; sonra, onu toparlanmış haliyle son bir kez daha görmek üzere, çevik bir hareketle dönüp baktı. Sonra, kapadığı kapıları açmaya gitti, Crevel'in ayrılırken ona korkutur gibi baktığını görmedi. Colosseum'da bir din kurbanı gibi, göğsünü kabartarak, başı-dik yürüyordu. Yalnız, bütün gücü tükenmişti; maviler döşeli küçük odasındaki divanın üzerine yığılıverdi, bayılıverecekmiş gibi. Gözlerini yıkık kameriyeye dikerek, öyle kaldı. Kızı orada Bette Abla ile baş başa konuşuyordu.

Barones evliliğinin ilk günlerinden o güne kadar kocasını sevmişti, Josephine'in Napoleon'u en sonunda sevdiği gibi; hayranlıkla, ana sevgisiyle, aşağılık bir tutkunlukla. Crevel'in anlattığı ayrıntıları bilmiyorsa da, kocasının, yirmi yıldan beri, onun üzerine başkalarıyla düşüp kalktığını biliyordu. Yalnız, yüreğine taş bağlamış, için için ağlamış, ağzından bir tek laf çıkmamıştı. Bu melek gibi davranışına karşılık, kocasının saygısını kazanmış, çevresinde de kutsal bir hava yaratmıştı.

Bir kadının kocasına gösterdiği sevgi, saygı bütün aileye yayılır. Hortense babasını bir ev erkeği olarak görüyordu. Hulot'ların oğluna gelince, babasına —herkesin Napoleon'un desteklemiş devlerden biri saydığı Baron'a— karşı duyulan hayranlık havası içinde yetişmişti; durumunu, babasının adına-sanına, yarattığı saygıya borçlu olduğunu biliyordu.

Çocuklukta edinilen izlenimler de, kolay kolay geçmez. Oğlan dün olduğu gibi bugün de korkardı babasından. Onun için, Crevel'in

anlattığı densizlikleri sezinlemiş olsa bile, babasına karşı büyük bir saygı duymaya alışmış olduğu için, yakınmaz, bu konuda öbür erkeklerde gördüklerinden dolayı babasını hoşgörürdü.

*
**

Şimdi, bu güzel, ağırbaşlı kadının kocasına karşı gösterdiği olağanüstü bağlılığın nedenlerini açıklamak gerekiyor. Yaşayımının öyküsü kısaca şöyle:

Vosges Dağları'nın eteğinde, Lorraine bölgesinin ta en son sınırları üzerindeki bir köyde, Fischer soyadı taşıyan üç kardeş vardı. Üçü de ortahalli çiftçilerdi. Cumhuriyet hükümetinin seferberlik kararı üzerine askere alındılar, Ren Ordusu adı verilen orduya gönderildiler.

1799'da, kardeşlerin ortancası, Andre, karısı ölmüş olduğu için, kızı Adeline'i —bugünkü Barones'i— ağabey'si Pierre Fischer'ln yanına bıraktı. Pierre, 1797'de aldığı bir yaradan dolayı, askerlik dışı edilmişti. Andre ondan sonra ordu ulaştırma işlerinde birtakım girişimlere adım atmıştı. Bu işlerde levazım subayı Ervy'li Hulot onu hayli koruyordu. Hulot, Strasbourg'a gelince, Fischer'lerle görüştü, ki bunda yadırganacak bir şey yoktu. Andre ile kardeşi o sıralarda Alsas'taki askeri birliklerin levazım üstenciliğini yapıyorlardı.

Adeline o zamanlar onaltı yaşındaydı. Şu ünlü Madame du Barry'yle boş ölçüşecek güzellikte bir kızdı; o da Lorraine'lidir ya. Kusursuz bir güzel; Madame Tallien'e benzeyen o, insanı yıldırımla vurulmuşa uğratan kadınlardan biri. Doğa onları ayrı bir özenle yaratır, en değerli armağanları onlara verir: Bambaşka bir kişilik, bir yücelik, bir tatlılık, incelik, kibarlık, bambaşka bir ten, Kader'in çalıştığı o bilinmez tezgâhta karılmış apayrı bir renk. Bu güzel kadınlar kendi aralarında hep birbirlerine benzerler. Portresi Bronzino'nun başyapıtlarından biri olan Bianca Capella; Jean Goujon'un Venus'u, ki aslı şu ünlü Poitiers'li Diane'dir; portresi Doris

Galerisi'nde bulunan Signora Olimpia; sonra, Ninon, Madame du Barry, Madame Tallien, Mademoiselle Georges, Madame Recamier... Tutkular ardından sürüklenmişken, aşırı zevkler arasında yaşamışlarken, aradan bunca da yıl geçmişken gene de güzel kalmış olan bu kadınların hepsinde boy-bos, yapı, güzelliğin niteliği bakımlarından şaşırtıcı benzerlikler vardır; sanki kuşaklar yetiştiren enginde bir Afroditi akıntısı var da bütün bu Venus'lar, aynı tuzlu dalgaların kızları olarak, oradan çıkıyorlar!

Bu tanrısal soyun en güzellerinden biri olan Adeline Fischer'in ece olarak doğmuş kadınlara özgü yüce özellikleri, yılan gibi kıvrımlı çizgileri, ağulu bir dokusu vardı. Havva Ana'mızın Tanrı'nın kendi elinden aldığı sarı saçlar, sultanlar gibi bir boy, bir ululuk havası, yüzünün yandan görünüşünde soylu çizgiler, bir köylü kadın alçakgönüllülüğü... Erkekler yolda onu görünce oldukları yere mıhlanıp kalırlardı, resim meraklılarının bir Raffaello karşısında büyülenip kalmaları gibi.

İşte, levazım subayı da Fischer'lerin kızı Adeline'i görünce, yasal süresi içinde, karısı yapıverdi. Fischer'ler buna pek şaştılar; büyüklere karşı hayranlık duymak üzere yetiştirilmişlerdi çünkü.

Ağabey —1792'de askerdi, Wissembourg hatlarına Prusyalılar'ın yaptıkları saldırıda ağır yaralanmıştı— İmparator Napoleon'a, Yüce Ordu ile ilgili herşeye tapardı. Andre ile Johann —en küçük kardeş— aralarında levazım subayı Hulot'dan saygıyla söz ederlerdi. İmparator'un koruduğu bir kişiydi o. Ayrıca, kaderlerini de Ervy'li Hulot'ya borçluydular; çünkü, onları zeki, dürüst bularak ordunun ulaştırma bölüğünden çekmiş almış, bir ivedi işler dalresinin başına getirmişti. Fischer kardeşler 1804 seferinde büyük yararlıklar göstermişlerdi. Savaş bitince de, Hulot onlara Alsas'taki bu üstencilik işini bulmuştu; sonradan, 1806 seferini hazırlamak üzere Strasbourg'a geleceğini bilmeksizin.

Köylü kız için bu evlilik göklere yükselme gibi bir şey oldu. Güzel Adeline, arada hiçbir aşama geçirmeksizin, köyünün çamurlarından imparator sarayının cennetine atlayıverdi. Gerçekten, o

arada, levazım subayı, birliğinin en dürüst, en çalışkan kişilerinden biri olarak, İmparator'un yanına alındı, muhafız alayına levazım komutanı olarak verildi. O güzel köylü kız da, yılmadı, kocası uğruna kendini yetiştirdi; onun delisiydi çünkü. Zaten, Adeline nasıl kadın güzelliğinin örneğiyse, kocası da öyle bir erkek güzeliydi. Erkeklerin seçme soyundandı: Uzun boylu, hoş yapılı, sarı saçlı, mavi gözlü, canlı, sıcakkanlı, renkli, zarif... D'Orsay'ler, Forbin'ler, Ouvrard'lar —kısacası— İmparator'un yakışıklı subaylar taburundakiler arasında parmakla gösterilirdi. Kadın avcısıydı, Directoire döneminin kadın konusundaki görüşleri damarlarına işlemişti; öyleyken, karısına bağlılığı dolayısıyla, çapkınlık yaşantısına uzun süre ara verdi.

Böylece, Adeline için Baron, daha başlangıçtan beri, sarsılmaz bir tanrı oldu. Herşeyini ona borçluydu: Servet mi? Arabası oldu, konağı oldu, çağın bütün şatafatını elde etti. Mutluluk mu? Kocasının onu nekadar sevdiğini herkes biliyordu. San mı? Barones olmuştu. Ün mü? Paris'te herkes "güzel Bayan Hulot" diyordu ona. Üstüne üstelik, İmparator'un iltifatını —elmas bir gerdanlığı— geri çevirmek şerefini de kazandı; böylece de ondan sonra bütün kadınlar arasından sivrildi. İmparator, kendisinin başarısızlığa uğradığı şeyde başarılı olmuş birinden öç alabilecek durumda bir kimse olarak, ara-sıra Hulot'ya soruyordu:

— "E, Bayan Hulot nasıllar? Gene öyle uslu mu?"

Kısacası, Bn. Hulot'nun sevgisine körü körüne bir inanış, sıkı sıkıya bir bağlanış katmasını anlamak zor değildir; yalın, arı, iyi bir ruh yapısı vardı çünkü. Kendi kendine: "Kocam bana karşı hiçbir kötülük edemez." dedikten sonra, yüreğinin ta derinliklerinden yaratıcısının boynu bükük, gözü kör, kendini vermiş bir kölesi olup çıktı. Ayrıca şunu da göz önünde bulundurmalısınız: Büyük bir sağduyu vardı onda; halktan kimselerde görülen bir sağduyu. Bu da, ohun eğitimini sağlam kıldı. Kalabalık arasında az konuşuyor, kimse için kötü bir laf etmiyor, göze çarpmaya bakmıyordu. Herşey üzerinde düşünüyor, anlatılanları dinliyor, en dürüst, en

soylu kadınları kendine örnek alıyordu.

*
**

1815'te Hulot yakın arkadaşlarından biri olan Wissembourg Prensi'nin tuttuğu yoldan gitti, çarçabuk düzülen yeni ordunun örgütleyicilerinden biri oldu, ki bu ordunun uğradığı bozgun Waterloo'da Napoleon'un kaderine son vermiştir. Baron 1816'da Feltre kabinesinin suçu yüklediklerinden biri oldu, levazım birliğine yeniden ancak 1823'te alındı. Napoleon'un eski adamları arasında Louis-Philippe'in açtığı o bir çeşit asker toplama eyleminde de Savaş Bakanlığı'nda bakandan sonra gelen dördüncü kişi olarak yeniden göründü. Yeni kuşak tahta çıktığından beri de —bu işte büyük yararlığı dokunmuştu— bakanlığın vazgeçilmez daire müdürleriden biri olarak bulunuyordu. Zaten mareşal rütbesini almıştı; kral onu daha yüksek bir göreve getiremezdi; yapsa yapsa bakan, ya da senatör yapabilirdi.

Baron Hulot, 1818'den 1823'e kadar işsiz-güçsüz kalınca, kadınların yanında görev almıştı. Bn. Hulot yaptığı hesaplarda Hector'unun ona bağlılıktan ilk ayrılışlarının başlangıcını ta İmparatorluk oyununun son perdesi günlerine kadar çıkarıyordu. Demek oluyor ki Barones bu evlilikte ortaksız "kadınefendililiğini" oniki yıl sürdürmüştü. Eskiden beri kadınların erkeklerine uysal, dürüst bir arkadaş olmaya kendiliklerinden boyun eğdikleri zaman kocaların onlara karşı artık kökleşmiş bir sevgi gösterişleri vardır; Barones de kocasından böyle bir sevgi görüyordu. İki çift lakırdı etse hiçbir ortağının iki gün bile kalamayacağını biliyordu bilmesine ya, gene de gözlerini yumuyor, kulaklarını tıkayordu; kocasının dışarıda yaptıklarını bilmek bile istemiyordu. Bir ana yaramaz oğluna karşı nasıl davranırsa o da Hector'una karşı öyle davranıyordu artık.

Yukarıda anlattığımız konuşmadan üç yıl önce, bir akşam, Hortense babasını Varietes Tiyatrosu'nda, ön localardan birinde, Jenny Cadine'le görmüş, "A, babam!" diye haykırmıştı. Annesi:

"Yanlışın var, yavrucuğum. Baban şu sırada Mareşal'ın yanında." demişti.

Jenny Cadine'i o da görmüştü görmesine ya, onun böylesine güzel bir kadın olduğunu görünce yüreği sıkışacağı yerde, içinden: "Çapkın kocam pek mutlu olsa gerek." demişti.

Gene de acı çekiyor, gizliden gizliye korkunç öfkelerle kıvrandığı oluyordu ama, kocasını görür görmez, gözünün önüne katıksız mutlulukla geçmiş oniki yılı geliyor, yüksünlük getirecek bir tek söz söylemek gücünü bulamıyordu kendinde. Çok isterdi ki Baron ona içini açsın, derdini döksün. Gelgelelim, kocasına olan saygısından dolayı, onun hovardılalıklarını bildiğini belli etmekten ekiniyordu.

Bu aşırı incelik ancak halk tabakasından güzel kızlarda görülür; çünkü tokat yiyip de karşılık vermemesini bilirler onlar; damarlarında ilk din kurbanlarının kanlarının kalıntısı vardır. Kibar tabaka kızları, kocalarıyla eşit oldukları için, onlara işkence etmek, bilardoda sayıları belirtirken olduğu gibi, hoşgörülerini acı sözlerle vurgulamak gereksinmesini duyarlar; şeytanca bir öcalma havası içindedirler; ayrıca, kendilerine gerek bir üstünlük, gerekse bir acısını-çıkarma hakkı sağlamak isterler.

Barones'in pek tutkun bir hayranı vardı: Kaynı Tuğgeneral Hulot, muhafız alayının yaya humbaracılarının sayın komutanı, şu son günlerinde mareşallik rütbesi verilecek olan asker. Bu yaşlı adamcağız, 1799'da, 1800'de büyük yararlıklar gösterdiği yerlerde, Bretonya illerinde, 1830'dan 1834'e kadar da tümen komutanı olarak bulunduktan sonra, Paris'e gelmiş, kardeşinin yanına yerleşmişti. Ona karşı eskiden beri bir baba sevgisi beslerdi. O yaşlı asker yüreği yengesine karşı büyük bir yakınlık duyardı. Kadınların en yücesi, en kutsalı olarak gördüğü bu yaratığa hayrandı. Evlenmemişti, çünkü ikinci bir Adeline'le karşılaşabileceğini ummuş, onu köyde, kentte boşuna aramıştı.

Napoleon onun için: "Şu yiğit Hulot Cumhuriyetçiler'in en inatçısı ama, beni dünyada arkadan vurmaz." derdi.

Adeline de, işte bu kusursuz, lekesiz yaşlı Cumhuriyetçi ruhunda bir çöküntü yaratmamak için, öyle acılara katlanmıştı ki şu sırada çektiklerini bile aşıyordu. Otuz sefere katılıp bitkin düşmüş, yirmiyedinci yarasını Waterloo'da almış bu yetmişiki yaşındaki ihtiyar, Adeline'in yalnızca hayranıydı, koruyucusu değil. Zavallı Kont, daha birçok sakatlıklarının yanında, sağırdı da; ancak boruyla işitiyordu.

*
**

Baron Hulot güzel adam olarak kaldığı sürece gelip geçici aşklarının serveti üzerinde hiçbir etkisi olmadı. Gelgelelim, elli yaşını bulunca, hatun kişilerle adımını hesaplı atması gerekti.

O yaşta erkeklerde aşk kusur haline gelir; işin içine birtakım saçma kendini-beyenmişlikler karışır. Nitekim, aşağı-yukarı o sıralarda, Adeline'in gözünden kaçmadı: Kocası giyimine-kuşamına inanılmaz bir özen gösteriyor, saçlarını, yansakallarını boyuyor, kemerler, korsalar takıyordu. Eskiden başkalarında görüp de kusur saydığı, alay ettiği bu, kendisiyle uğraşma huyunu titizlik derecesine vardırdı. Adeline de en sonunda anladı ki Baron'un sevgililerine akan altın ırmağın kaynağı kendisinden çıkıyor.

Sekiz yıldan beri büyük bir servet bu yolda harcanmıştı. Bu da onları öyle kökten sarsmıştı ki, bundan iki yıl önce, oğul Hulot'ya ev kurdukları sırada, babası durumu açıkça anlatmak zorunda kalmış, bu paranın bütün servetleri olduğunu söylemişti.

Adeline ancak: "N'olacak halimiz?" demekle yetinmişti.

Baron: "Merak etme," dedi, "topraklarımın bütün gelirini sana bırakıyorum. Hortense'ın evlenme giderlerini, bizim geçinmemizi iş yaparak kazanacağım."

Bu kadının kocasının gücüne, yüksek değerine, yeteneklerine, özelliklerine karşı beslediği derin inanç o sıradaki kaygıyı gidermişti.

Crevel gittikten sonra Barones'in daldığı düşüncelerin, döktüğü

gözyaşlarının niteliği şimdi daha iyi anlaşılır. Kadıncağız iki yıldan beri kendini bir uçurumun dibinde görüyordu ama, orada yalnızım sanıyordu. Oğlunun nasıl evlendirildiğini bilmiyordu; Hector'un o gözü doymaz Josepha ile olan ilişkisini bilmiyordu; çektiği acıları yeryüzünde kimse bilmiyor sanıyordu. Şimdi, Crevel Baron'un hovardalıklarını böyle ulu-orta ötede-beride anlatacak olursa Hector'un saygınlığı sıfıra inerdi. Crevel'in öfkeyle konuşurken söylediği kaba sözlerden, genç avukatın evlenmesini sağlayan iğrenç pazarlığı anlar gibi oluyordu. Bir eğlentide, iki moruk ayyaşın aşağılık şakaları arasında tezgâhlanan evlendirme töreninde düşük iki kız da rahibelik etmişti!

Baronesse "Hortense'ı unutuyor demek!" diyordu. "Oysa, her gün görüyor. Yoksa, ona kocayı bu aşifte kanların evinde mi arıyor?"

Baronesse'in analık duyguları kadınlık duygularından daha güçlüydü; o sırada kendi kendine yüksek sesle konuşuyordu, çünkü Hortense'ın, Bette Abla'sıyla birlikte, gençliğin o kaygısız çılgın gülüşüyle kahkahalar attığını görüyordu. Biliyordu ki bu sinirli sinirli gülüşler bahçedeki tek başına dolaşmalardaki gözyaşı dolu düşlere dalıp gitmeler kadar korkunç belirtilerdi.

*
**

Hortense da annesine benzerdi ya; yalnız, onun saçları altın sarısıydı; kendinden dalgalı, şaşılacak kadar da gür. Parıltısı sedefi andırırdı. Açıkça görülüyordu ki dürüst bir evliliğin, bütün gücüyle yüce, arı bir sevginin ürünüydü. Yüzünde ateşli bir canlılık, çizgilerinde bir neşe vardı; çevresinde bir gençlik coşkusu, bir dirilik körpeliği, bir sağlamlık gürlüğü titreşiyor, elektrik ışınları oluşturuyordu. Lekesiz ayrılığın boşalttığı o sıvının içinde yüzen engin deniz mavisi gözleri yoldan geçen birine değdi mi adam elinde olmayarak üprerirdi. Altın saçlı sarışınların süt akı tenlerine karşılık ceza olan çillerden onda yoktu, tenini bozmuyordu. Uzun

boyluydu; şişman değilse de tombuldu. İnce-uzun bir yapısı vardı ki annesinin tıpkısıydı. Eski yazarların bol bol kullandıkları "tanrıça" sözünü hak ederdi.

Sokakta kim görse, kendini tutamaz, "Aman yarabbim, ne güzel kız!" diye haykırırdı. Kızcağız gerçekten öyle saftı ki, eve gelince: "N'oluyor bunlara, anne, sen yanımdayken herkes "Ne güzel kız!" diye hay'kırıyor, sen benden güzel değil misin?" derdi.

E, yalan da değildi: Barones kırkyedisini geçmişti ama, akşam güneşi meraklıları, ellerinde olsa, kızını bırakıp anasını seçerlerdi; çünkü Bn. Hulot, kadınların deyimiyle, "alımlılığından" hiçbir şey yitirmemişti. Bu, hele Paris'te, pek az rastlanır bir olaydır. Onyedinci yüzyılda Ninon, bu alanda, çirkinlerin hakkını çalıyor sayılarak, dillere düşmüştü.

Barones, kızını düşünürken, kocasına geçti. Onun günden güne düşüşünü görür gibi oldu; belki de en sonunda bakanlıktan kovacaklardı. Tanrısının düşüşü düşüncesi, buna bir de Crevel'in önceden haber verdiği felâketlerin gözlerinin önünde belli-belirsiz canlanışı eklenince, kadıncağıza öyle acı geldi ki, kendinden geçen dervişler gibi, bilincini yitirdi.

*
**

Bette Abla, Hortense'la konuşurken, arada-bir içeriye bakıyordu büyük odaya ne zaman girebiliriz diye. Yalnız, kız onu öyle soru yağmuruna tutuyordu ki Barones'in camlı kapıyı açtığını görmedi.

Lisbeth Fischer, Fischer kardeşlerin en büyüğünün kızı olduğu halde, amcasının kızı olan Barones'ten beş yaş küçüktü. Barones kadar güzel olmaktan kat kat uzaktı. Onun için de, Adeline'i öteden beri pek kıskanırdı. Onun türlü "acayiplikler"le dolu olan kişiliğinin temelinde kıskançlık yatardı. Bu "acayiplik" deyimini de, İngilizler çıkarmışlardır, sonradan kimselerin değil de, soylukişilerin saçmalıkları için kullanmak üzere. Sözcüğün en geniş anlamıyla, bir Vosges köylüsüydü. Sıska, kara-kuru bir şey; parlak kara

saçlar, kalın, çalı gibi kaşlar; uzun uzun güçlü kollar, iri iri ayaklar; o upuzun maymunumsu suratta da birkaç siğil: İşte size bu kızoğlan kızın kısaca çizimi.

Aile ortaklaşa yaşadığı için, alımsız kızı güzel kıza, acı yemişi şatafatlı çiçeğe kurban etmişti. Amcasının kızı el üstünde tutulurken, Listbeth tarlada çalışırdı. Onun için, bir gün Adeline'i yalnız bulunca, az kalsın burnunu koparacaktı; yaşlı kadınlar bu kızın çekme burnuna bayılırlardı çünkü. Bu hınzırlığından dolayı dayak yemişti ama, gene de gözde kızın entarilerini yırtmaktan, yakalıklarını bozmaktan geri kalmamıştı.

Emmi-kızının o dillere destan evlenişi sırasında Lisbeth bu talihin karşısında dize gelmişti; tıpkı tahtın gözkamaştırıcı parlaklığı, baş olmanın güçlülüğü karşısında Napoleon'un kardeşlerinin diz çökmeleri gibi.

Adeline aşırı kaçacak kadar iyiyürekli, yumuşakbaşlı bir kızdı. Paris'e geldikten sonra Lisbeth'i unutmadı; 1809'a doğru onu da oraya aldırdı, evlendirip o yokluk içindeki yaşayışından kurtarmak için. Baktılar ki bu, okuma-yazma bilmez, kara saçlı, kömür kaşlı kızı Adeline'in istediği gibi çabucacık evlendiremeyecekler, Baron bir işe yerleştirdi, sarayın işlemecileri o ünlü Pons kardeşlerin yanına yamak verdi.

Kısaca Bette dedikleri bu amca-kızı altın, gümüş sırmacılığında işçi oldu; bütün dağlılar gibi tuttuğunu-koparır biri olduğu için de, yılmadı, okuma-yazma da öğrendi, hesap da öğrendi. Çünkü Baron eniştesi bir işlemeci tezgâhını yürütebilmek için bu bilgilerin gerekli olduğunu onun kafasına iyice sokmuştu. İki yıl içinde baştan aşağı değişti. 1811'de de, o köylü kızı oldukça kibar, becerikli, akıllı bir işlemeci ustası oldu çıktı.

Altın, gümüş sırmacılığı denilen bu işin içine apoletler, kılıç püsküllleri, sorguçlar, kısacası Fransız ordusunun o şatafatlı üniformalarında olduğu gibi başıbozuk giysilerinde ışıldayan bütün o biralay parlak şeyler giriyordu. İmparator, giyim-kuşama pek düşkün her İtalyan gibi, görevlilerinin bütün dikili şeylerini altınla,

gümüşle işletmişti; imparatorluğunda da, yüz otuzüç il vardı. Genel olarak zengin, tutunmuş terzilere, ya da doğrudan doğruya devlet kodamanlarına bu gibi malları yapıp satmak güvenilir bir ticaret olmuştu.

Bette Abla'mız Pons İşlemeevi'nin en usta işçisi olmuştu, işleri o yönetiyordu; artık evlenebilirdi de. Tam o sırada İmparator'un bozguna uğraması geldi-çattı! Bourbon'ların ellerine aldıkları o barış simgesi zeytin dalı Lisbeth'i ürküttü. Satışların düşmesinden korkuyordu. Çünkü iş yaptığı illerin sayısı yüz otuzüçten seksenaltıya iniyordu; asker sayısında yapılan büyük kısıtlama da caba. Kısacası, "Bu işin sonu kötü" düşüncesi onu öyle korkutmuştu ki eniştesinin bir önerisine hiç yanaşmadı, ki Baron buna pek şaştı. Bette bu korkusunun nekadar köklü olduğunu Pons İşlemeevinin toptancısı B.Rivet ile bozuşmakla da gösterdi. Baron onu Rivet'ye ortak yapmak istiyordu, Bette işçi olarak kaldı.

Fischer'ler Baron'un yardımıyla kurtuldukları kötü duruma yeniden düştüler.

Fischer kardeşlerin üçü de Fontainebleau felâketinde mahvolmuşlardı; perişan bir halde, 1815'teki o düzensiz birliklerde görev aldılar. Ağabey —Lisbeth'in babası— çarpışmalardan birinde öldü. Adeline'in babası, bir savaş kurulunca ölüme mahkum edilmişti, Almanya'ya kaçtı, 1820'de Treves'de öldü. Küçük kardeş Johann, ailenin ecesine yalvarmaya, Paris'e geldi. Söylediklerine göre, Barones altınlar, gümüşler içinde yüzüyormuş; toplantılarda, eğlentilerde hep başında, boynunda fındık iriliğinde elmaslarla görünürmüş; bunları ona imparator vermiş.

Johann Fischer o sıralarda otuzüç yaşındaydı. Baron ona onbin frank verdi, Versailles'de ufak çapta bir levazım üstenciliği işi tutsun diye; bu işi Baron ona Savaş Bakanlığı'ndan, orada dost kaldığı arkadaşlarının etkisiyle sağlamıştı.

*
**

Ailenin başına gelenler, Baron Hulot'nun gözden düşmesi, Paris'i hem cennet, hem cehennem yapan şu, insanlar, çıkarlar, alışveriş işlerinin alabildiğine sürüp giden hayhuyu içinde kendisinin pek bir şey olmadığı düşüncesi Bette Ablamız'ı yıldırdı. Bunun üzerine, kızcağız, Adeline'in birçok bakımlardan üstünlüğünü de gördükten sonra, onunla uğraşmak, kendini onunla ölçmek düşüncesiden tümüyle vazgeçti. Gelgelelim, yüreğinin derinliklerinde o kıskançlık gene kaldı; hani yün bohçanın içinde bir veba tohumu kalır da sonradan bu uğursuz bohça açılınca çatlar, bütün bir kenti kırargeçirir, tıpkı onun gibi. Ara-sıra kendi kendine şöyle söylemekten geri kalmıyordu:

—"Adeline de, ben de bir kandanız; babalarımız kardeşti. O, konakta yaşıyor, ben tavanarasında."

Yalnız, her yıl, yaşgününde, yılbaşında Barones'ten de, Baron'dan da hediye alırdı. Ayrıca, Baron ona karşı öyle iyi davranıyordu ki bukadar olur! Her yıl kışlık odununu da o alıyordu. Yaşlı General Hulot ara-sıra onu yemeğe çağırırdı; Barones'in sofrasına her gün onun da tabağı konurdu. Kendisiyle alay ettikleri olurdu ama, ondan dolayı hiçbir zaman yüzleri kızarmazdı. Kısacası, Paris'te bağımsızlığını sağlamışlardı, istediği gibi yaşıyordu.

Bu kız, gerçekten, her türlü boyunduruktan korkardı. Amcasının kızı ona "Gel bizim yanımızda kal" mı diyor, Bette boynuna tasma vurulmuş gibi görürdü kendini. Baron kaç kez onu evlendirmek gibi zor sorunu çözmüştü de o, başlangıçta kanmıştı ama, sonradan geri gitmişti: "Okumamışlığımı, bilgisizliğimi, parasızlığımı yüzüme vururlarsa..." diye düşündükçe ürperiyordu. En sonunda, Baron ona: "Amcamızla otur, bunca pahalıya mal olan kâhya kadın yerine ev işlerine sen bakarsın." dese, "Hele buna hiç gelemem!" diye karşılık veriyordu.

Kişilikleri çok geç gelişmiş kimselerde, çok düşünüp az konuşan şu "yabani" denilenlerde bir başkalık vardır; işte, Bette Abla

denilince kafalarda bu düşünceler belirirdi. Ondaki köylü zekâsı, işyerindeki konuşmalardan, işçilerle düşüp kalkmasından, Paris'in o alaycılığından bir parça bir şeyler edinmişti. Yaradılışı nasılsa Korsika'lılara benzeyen bu kız, bir yandan da boşuna da olsa, güçlü yaradılışların içgüdüleriyle de işlendiği için, güçsüz bir erkeği kanatları altına almayı pek isterdi ama, başkentte yaşadığından dolayı, yüzeyde değişmişti. Güçlü bir yaradılışı olan bu ruhun üzerinde Paris'in cilâsı bir pas tabakası gibi duruyordu. Yaradılışındaki incelik, kendilerini gerçek bir tek-başına-yaşamaya vermiş herkeste olduğu gibi, düşüncelerine damgasını vurduğu iğneleyici tutumuyla derinleşmişti. Bu bakımdan, bambaşka bir durumda korkunç görülebilirdi. Pek hınzırdı, en birleşik aileyi bile karıştırabilirdi.

İlk günler, gizliliğine kimseyi sokmadığı birtakım umutlar beslediği sıralarda, korsa takmaya, modaya uymaya yanaşmıştı. Böylece, bir ara, üzerine bir alımlılık geldi; Baron da, onu evlendirilebilir bir kız gibi gördü.

O zamanlar Lisbeth eski Fransız romanlarındaki şirin esmerlerden biri olmuştu. Keskin bakışı, zeytin yeşiline çalan teni, fidan boyu bir binbaşı emeklisinin aklını çelebilirdi. Gelgelelim,şimdi gülerek söylediği gibi, "Ben kendimi beyeniyorum ya, bu bana yeter!" demişti.

Öte yandan, para sıkıntısını budadıktan sonra, yaşayışını mutlu görmeye başlamıştı: Her gün, gün doğarken başlayıp akşama dek çalıştıktan sonra, yemeğe birine gidiyordu. Demek ki yalnız öğle yemeğiyle kirayı düşünecekti. Sonra, onu giydirip kuşatıyorlar, kahve, şeker, şarap gibi, kabul edilebilecek şeylerden de bol bol veriyorlardı.

1837'de, yarısı Hulot'larla amcasınca sağlanan yirmiyedi yıllık bir yaşayıştan sonra, Bette Abla hiçbir şey olmamaya boyun eğmiş bulunuyor, kimseden pohpoh beklemiyordu. Büyük şölenlere kendiliğinden gelmiyor, senli-benli olduğu kimselerle bir arada bulunmayı daha uygun görüyordu; çünkü onların arasında kendini gerçek değeriyle buluyor, benliğinin acı çekmesinden kurtuluyordu.

Her yerde, kendi evindeymiş gibiydi; General Hulot'nun, Crevel'in, genç Hulot'nun, Barones'in, Rivet'nin evinde, her yerde. Pons'ların yerine geçen Rivet'yle sonradan barışmıştı; Rivet şimdi onu el üstünde tutuyordu.

Bette Abla bu evlerin hepsinde de hizmetçileri kazanmasını bilirdi: Ara-sıra ufak bahşişler verir, odaya girmeden önce onlarla biriki dakika yarenlik ederdi. Böyle, herkesle kolayca ahbap olivermesiyle onların gönlünü kazanıyordu ki başkalarının sırtından geçinenler için bu pek gereklidir. Herkes: "Çok iyi, çok mert bir kız!" derdi onun için.

Ondaki bu gönül alıcılığa, hele karşısındaki zorla istemiyorsa, sınır yoktu. Gerek bu tutumunu, gerekse yalancıktan bön görünmesini durumu da gerektiriyordu ya. Kendini herkesin eline bakar görünce, en sonunda yaşayımın ne olduğunu anlamıştı.

Herkesin hoşuna gitmek istediği için de, gençlerle güler-söyler, onlara az-buçuk yaltaklık ederek sevgilerini kazanırdı; yaltaklığa da, hayılırlar gençler. Bette Abla onların isteklerini sezinler, benimser, dile getirir, iyi bir sır ortağıymış gibi görünürdü; onları paylamaya hakkı yoktu çünkü. Ağzının sıkı oluşu daha olgun yaştakilerin de dert ortaklığını kazandırırdı ona; çünkü, Ninon gibi, onda da erkek özellikleri vardı.

Genellikle, insan kendinden yukarıdakilere değil de, aşağıdakilere içini döker; gizli işlerinde onları kullanır. Böylece, bizden aşağı kimseler gizli düşüncelerimizin suç ortağı olurlar, kafamızdan geçenlere yardımcılık ederler. Richelieu ise, kurula yardımcılık etme hakkını kazanınca kendini artık en büyük başarıya ulaşmış gibi görmüştü.

Kızcağızı herşeyinde başkalarına öylesine bağlı sanıyorlardı ki tam bir dil izliğe mahkum gibi görüyorlardı. Kendisi de kendini ailenin sır ortağı sayıyordu. Yalnız, Barones ona karşı biraz güvensizlik gösterirdi; çünkü amcasının kızı, çocukluğunda, daha küçük olduğu halde, daha güçlü olduğu için, ona karşı kötü davranışlarda bulunmuştu. Sonra, Barones, utancından, ev dertlerini ancak Tann'ya

açardı.

Burada belki şunu belirtmek gerekir ki Barones'in evi Bette Abla'nın gözünde eski şatafatını yitirmiş değildi. Didik didik olmuş koltukların, kararmış kumaşların, akmış ipeklilerin açığa vurduğu yoksulluk, şu sonradan-görme aktar gibi, onun gözüne batmıyordu. Arasında yaşadığımız eşya da bizim kendimiz gibidir: Her gün aynada baka baka tıpkı Baron gibi, en sonunda, insan kendini pek değişmemiş, hâlâ gençmiş sanır; başkaları ise, başımızda çinçilla kürküne dönmeye başlamış bir saç, alnımızda çatı biçimi kırışıklar, göbeğimizde koca koca helvacıkabakları görürler. Bu ev de, Bette Abla için, hep öyle İmparator'un zafer şenliklerinin maytaplarıyla aydınlanmış olduğundan, gene eskisi gibi ışıldıyordu.

Evde-kalmış kızların o birtakım acayip huylarını, zamanla, Bette Abla da edinmişti. Söz gelişi, modaya uyacak yerde, isterdi ki moda onun alışkanlıklarına, hep geride kalmış olan zevklerine uysun. Barones ona yeni, güzel bir şapka, günün modasına göre yapılmış bir entari verdi mi, evinde, oturur, hepsini bozar, kendi beyenisine göre yeniden biçer, diker, İmpartorluk dönemi modasıyla eski Lorraine geleneklerine uygun biçimler verirdi. Otuz franklık şapka bir paçavra, entari de bir bez parçası olup çıkardı. Bu konuda katır inadı vardı onda. Yalnız kendi hoşuna gitmek ister, böylece de hoş olduğunu sanırdı. Gerçekte ise, onu tepeden tırnağa tam bir evde-kalmış kız yapan bu kılık öyle de gülünç bir biçime sokardı ki en iyiniyetli biri bile eğlenti günlerinde onu evine almak istemezdi.

Bu inatçılığı, huysuzluğu, bağımsızlığı, anlatılamaz yabaniliğiyle, eniştesinin ona şakacıktan taktığı Keçi adını hak etmişti. Baron ona dört kez iyi bir kısmet bulmuştu: Biri kendi dairesinden bir memur, biri bir binbaşı, biri erzak üstencisi, biri de emekli bir kaptan. Bette Abla bunları istemediği gibi, ayrıca sonradan zengin olmuş bir sırmacıyla da evlenmeye yanaşmamıştı.

Şu var ki ona yakıştırılan bu Keçi adı ancak yüzeydeki tuhaflıkları belirtir. Bu kız, yakından incelenirse görülürdü ki, köylü

tabakasının hoyrat yanını gözler önüne seriyordu. Dün amcasının kızının burnunu koparmaya kalkan, bugün de, akıllanmadıysa, onu belki de kıskançlıktan çılgına dönüp öldürecek olan kızdı o. Köylülerin, tıpkı yabaniler gibi, duygudan çabucak eyleme geçme huyunu ancak yasaları, toplum kurallarını bildiği için dizginliyordu.

Doğal insanla uygar insanı birbirinden ayıran da budur belki. Yaban insanında ancak birtakım duygular vardır; uygar insanda duygularla birlikte birtakım düşünceler de. Onun için, yabanilerde beyin pek az uyarıya elverişlidir, kabından taşan duygu onu tümüyle eline alır; uygar kişide ise düşünceler duygunun üzerine çöker, onu değiştirir. Uygar binbir ilgiye, biralay duyguya açıktır; yabani ise aynı ânda ancak bir tek düşünce tanıyabilir. Çocuğun bir süre için ana-babaya üstün gelmesinin nedeni budur; isteği yerine geldi mi bu durum da sona erer. Doğa'ya yakın insanda ise neden sürüp gider.

Bette Abla'mız, şu Lorraine'li yabani, sınıfını biraz arkadan vurmuş da olsa, gene halk arasında sanıldığından çok daha yaygın olan bu yaradılış türündendi. Devrimlerde halkın davranışı da belki bu özelliğiyle açıklanabilir.

Bu sahnenin başladığı sırada, Bette Abla modayı benimsemeye yanaşsaydı, bütün Paris'li kadınlar gibi yeni modaya göre giyinmeye alışsaydı, insan içine çıkacak, iyi karşılanacak bir kız olurdu. Hayır, sopa gibi dimdik duruyordu. Paris'te ise, zarif olmayan kadın yoktur. Bu onun için de, kapkara saçları, o güzel sert bakışlı gözleri, yüz çizgilerinin sertliği, teninin güneyli İtalyanlara özgü kuruluğu onu Giotto'nun tablolarındaki kadınlardan biri yapıp çıkıyordu. Gerçek bir Paris'li kadının yararlanabileceği özellikleri, hele o tuhaf giyinişi ona öyle bir acayiplik veriyordu ki, hani Savoie'lı çocukların dolaştırdıkları, kadın biçiminde giydirilmiş maymunlar vardır, işte tıpkı onlara benziyordu.

Yalnız, Bette Abla'yı kaldığı o, aile bağlarıyla birleşmiş evlerde herkes iyi tanırdı; o da, toplum içindeki dolanmalarını ancak bu çevre içinde yapardı; evini de çok severdi. Onun için, acayiplikleri

artık kimseyi şaşırtmıyordu; dışarıda da, sokağın hayhuyu arasında da kaynayıp gidiyordu. Paris'te ancak güzel kadınlara bakarlar çünkü

*
**

Hortense'ın o sırada kahkahalarla gülmesi Bette Ablası'nın inatçılığını yenmeyi başarmış olmasından ileri geliyordu. Üç yıldan beri ağzından almak istediği lakırdıyı en sonunda koparmıştı. Evdekalmış bir kızın ağzı ne denli sıkı olursa olsun, bir duygu vardır ki en sonunda konuşma orucunu bozdurur ona. Kendini-beyenmişlik duygusudur bu.

Üç yıldır Hortense, bir konuyu pek merak ediyor, Bette Abla'sına, tam bir saflıkla, soru üzerine soru yağdırıyordu: Neden evlenmediğini öğrenmek istiyordu. Onun beş kısmeti teptiğini biliyordu ya, bunun üzerine ufak bir roman kurmuştu: Bette Abla'nın gönlünde birine karşı tutku var sanıyordu; bundan da, bir şakalaşma savaşıdır kopuyordu.

Hortense, kendisiyle Bette Abla'sından söz ederken: "Biz kızlar!" derdi. Bette de, buna karşılık, birkaç kez, şaka yollu: "Kim demiş benim sevgilim yok diye!" demişti. Ondan sonra da Bette Abla'nın, uydurma, ya da gerçek sevgilisi tatlı tatlı şakalaşmaların konusu oldu. Bu ufak savaştan iki yıl sonra, Bette Abla'nın onlara son gelişinde, Hortense'ın ilk lakırdısı şu olmuştu:

— "Sevgilin nasıl?"

Bette: "A, iyi." dedi. "Yalnız, biraz acı çekiyor zavallı delikanlı."

Barones de, gülerek: "Ya? Duygulu bir çocuk demek?" diye sordu.

— "Sanırım... Sarışın çünkü. Benim gibi bir marsık da ancak bir sarışını sevebilir... ay rengi."

Hortense: "Peki ama, kim? Neci?" diye sordu. "Prens mi yoksa?"

— "Makine prensi, ben nasıl makara kraliçesiysem. Benim gibi

parasız bir kızı köşkü, konağı, Devlet tahvillerinden geliri olan biri mi sevecek, yoksa bir dük mü, senin o masallarındaki Güzel Prens mi?"

Hortense, gülerek: "Ah! tanımak isterdim!" dedi.

Bette de buna: "Yaşlı bir keçiyi sevebilen adamın ne biçim bir şey olduğunu görmek için, öyle mi?" diye karşılık verdi.

Hortense, annesine bakarak: "Keçi sakallı moruk memurun biri olsa gerek, ha?" dedi.

— "İşte bur'da yanılıyorsunuz, küçükhanım!"

Hortense, başarı kazanmış bir tavırla: "Ya, demek gerçekten sevgilin var, öyle mi?" diye sordu.

Bette Abla, ağırına gitmiş gibi: "Senin sevgilin olmadığı nasıl bir gerçekse benim sevgilim olduğu da öyle bir gerçek." dedi.

Barones, kızına bir işmar geçerek: "Peki ama, Bette," dedi, "bir sevenin varsa, niye evlenmiyorsun onunla? Üç yıldır lakırdısı ediliyor, nasıl biri olduğunu bol bol anlamışsındır artık. Sonra, bunca yıldır sana bağlı kaldığına göre, artık uzatma da bıktırma zavallıyı. Bir vicdan işidir de bu. Sonra, gençse, yaşlılık günleri için şimdiden bir dayanak edinmeli."

Bette ona şöyle uzun uzun bir bakıp, gülümsediğini görünce: "İki çıplak bir hamamda yakışır." dedi. "O işçi, ben işçi; çocuklarımız olursa onlar da işçi olacak demektir... Yo, yo; gönülden seviyoruz birbirimizi biz. Böylesi daha ucuza gelir!"

Hortense: "Niye saklıyorsun onu herkesten?" diye sordu.

Bette, gülerek: "Ayıbı var da ondan!" diye karşılık verdi.

Barones de: "Seviyor musun?" diye sordu.

— "A! seviyorum sanırım! Sırf kendisini seviyorum ben bu yavrucuğun. Dört yıldır gönlümde."

Barones, ağır bir tavırla: "E, valla'," dedi, "seviyorsan, gerçekten ortada böyle biri varsa, ona eziyet ediyorsun demektir. Sevmek nedir bilmezsin sen."

— "Bunu daha doğuştan biliriz biz." dedi amca-kızı.

— "Yo, öyle kadınlar vardır ki severler, gene de bencil

davranırlar. Sen onlardansın işte!"

Amca-kızı başını önüne eğmişti. Öyle bir bakışı vardı ki biri göz göze gelse korkardı. Hayır, elindeki makaraya bakıyordu o.

— "Sevgilini bize tanıtırsan, Hector onu bir işe yerleştirir belki; iyi para kazanabileceği bir durum sağlayabilir ona."

Bette Abla: "Olacak iş değil." dedi.

— "Niye?"

— "Polonya'lının biri. Göçmen..."

Hortense: "Bozguncu!" diye haykırdı. "Sen de, mutlusun ha?.. Başından serüvenler geçmiş mi?"

— "Polonya için savaşmış, canım. Ayaklanmayı ilk çıkaran okulda öğretmenmiş. Onu oraya yerleştiren de Büyükdük Konstantin olduğu için, bağışlanmayı falan umamazmış elbette..."

— "Ne öğretmeniymiş?"

— "Güzel sanatlar!"

— "Bozgundan sonra Paris'e gelmiş?"

— "1833'te Alamanya'yı baştan aşağı yayan aşmış..."

— "Zavallı delikanlı! Yaşı da..."

— "Ayaklanma sırasında yirmidört yaşındaymış; yirmidokuz yaşında şimdi."

Bunun üzerine, Barones: "Senden onbeş yaş küçük." ddi.

Hortense de: "Neyle geçiniyor?" diye sordu.

— "Kafasıyla."

— "Ha, ders veriyor?"

— "Yo, ders alıyor, hem de ne çetin dersler!"

— "Peki, adı... güzel mi?"

— "Wenceslas!"

Barones: "Ah! şu yaşı geçkin kızlar!" diye haykırdı. "Senin bu anlattıklarını duyan da inanır, Lisbeth!"

Hortense: "Anlamıyor musun, anne," dedi, "bu Polonya'lı öyle dayak yiye yiye büyümüş ki Bette Abla'm ona anayurdunun bu tatlı yanını hatırlatıyor."

Üçü de güldüler. Sonra Hortense: "Ey, Mathilde..." yerine,

"Ey, Wenceslas, ruhumun tanrısı!" diye şarkı söylemeye başladı.

Birkaç saniye ateşi kestiler. Sonra, Hortense yanına gelince, Bette ona bakarak: "Bu küçük kızlar sanırlar ki erkekler ancak onları severler!" dedi.

Hortense, Bette'le baş başa kaldığını görünce: "Bak," dedi, "Wenceslas'ın kont olmadığına inandır beni, sarı Kaşmir şalımı vereyim sana."

— "Ne yazık ki kont o!"

— "Bütün Polonya'lılar konttur!"

— "Polonyalı değil ki o. Li... şey... Lit..."

— "Litvanyalı?"

— "Hayır."

— "Livonyalı?"

— "Tamam!"

— "Peki, soyadı ne?"

— "Söyle bakayım, sır saklayabilir misin?"

— "A! Bette Abla! Ağzımdan bir lakırdı çıkmaz."

— "Dilsiz gibi?"

— "Dilsiz gibi!"

— "Ömrün boyunca?"

— "Ömrüm boyunca!"

— "Yo, şu yeryüzünde mutluluğun üzerine söz ver."

— "Söz veriyorum."

— "Peki, öyleyse. Adı Kont Wenceslas Steinbock!"

— "XII. Carl'ın generallerinden biri vardı bu soyadında."

— "Babasının amcasıymış. İsveç Kralı öldükten sonra, babası Livonya'ya yerleşmiş ama, 1812 savaşında bütün servetini yitirmiş. Ölünce de, çocukçağız, sekiz yaşında, beş parasız kalmış. Büyükdük Konstantin, Steinbock soyadından dolayı, onu korumuş, okula yerleştirmiş..."

Bunun üzerine, Hortense: "Sözümden dönmüş duruma düşürme beni." dedi. "Böyle birinin gerçekten var olduğuna inandır beni, sarı şalım senin olsun! Ah! bu renk esmerlere ne de yaraşır!"

— "Sırrımı saklayacaksın?"

— "Kendi sırrım gibi."

— "Peki öyleyse. Gelecek sefer geldiğimde, böyle birinin var olduğunun kanıtını da yanımda getireceğim."

Hortense: "Yo, kanıt sevgilinin kendisi olmalı!" dedi.

Bette, Paris'e geldiğinden beri, kaşmir şallara bayılmıştı; şimdi kendisinin de böyle bir şalı olacağını düşünükçe deli oluyordu artık. Bu sarı şalı Baron, 1808'de, karısına almıştı; kimi ailede böyle bir gelenek vardır ya, 1830'da da annesinden kızına geçmişti. On yıldan beri hayli eskimişti ama, sandal ağacından bir çekmecede saklanan bu değerli kumaş da Bette'e Barones'in ev eşyası gibi, yepyeni görünüyordu.

Herneyse, Bette Abla o gün, omzuna asılı kesesinde, doğumgünü hediyesi olarak Barones'e vermek üzere, bir şey getirmişti; bu, ona göre, şu inanılmaz sevgilinin gerçekten var olduğunu da kanıtlayacaktı.

Gümüş bir mühürdü bu. Üzerindeki kabartmada, dallar, yapraklar arasında sırt sırta vermiş üç kadın, elleri üzerinde, dünyayı tutuyorlardı. İnanç, Umut, Yardımseverlik'ti bunlar. Ayaklarını birbirleriyle boğuşan canavarların üzerine basmışlardı; efsanedeki yılan da bunlar arasındaydı. 1846 yılında, Mademoiselle De Fauveau'lar, Wagner'ler, Jeanest'ler, Fromont-Meurice'ler, tahta oymacılığında da Lienard'lar Benevuto Cellini'nin sanatını dev adımlarıyla ilerlettikten sonra, bu şaheser kimseyi şaşırtmazdı ama, o sırada, mücevherden çok iyi anlayan genç kız, Bette Abla'nın: "Bak bakalım nasıl bulacaksın bunu." diyerek uzattığı mührü elinde evirip çevirirken ağzı açık kalmıştı.

Oymadaki üç kadının çizilişleri, örtünüşleri, duruşları Raffaello tarzındaydı; işlenişleri bakımından da, Donatello'ların, Brunelleschi'lerin, Ghilberti'lerin, Benvenuto Cellini'lerin yarattıkları Floransa tunç işlemeciliğini andırıyordu. Yeniden Doğuş, Fransa'da, kötü tutkuları simgeleyen canavarlar kadar başka hiçbir hınzır şeyin boynunu koparmamıştır. Erdem'leri sarıp sarmalayan hurma

dalları, eğreltiotları, kamışlar, sazlar da bunları işleyenleri bıkıp usandıracak bir belirginlik, incelik, anlam taşırdı. O üç başı birbirine bir şerit bağlıyor, başlar arasında kalan boşluklarda da bir W, bir dağ keçisi, bir de *fecit* (x) yazısı görülüyordu.

Hortense: "Kim oymuş bunu?" diye sordu.

Bette Abla: "E, benim sevgili!" dedi. "On ay çalıştı üzerinde. Ben de daha güzel ejder işlemesini öğrendim... Söylediğine göre, Steinbock "kayalar hayvanı" demekmiş alamancada; dağ keçisi, yani. Eserlerine imzasını böyle atmak istiyor... E, senin o şal benim artık!"

— "Neden?"

— "Böyle bir mücevheri ben kendim para verip alabilir miyim? Ismarlayabilir miyim? Olacak iş değil. Demek ki bunu bana o verdi. Birine böyle bir hediye kim verebilir? Onu seven verebilir ancak!"

Hortense hayranlığını belli etmemek için öyle bir çaba gösteriyordu ki Lisbeth Fischer anlasa korkardı. Ruhları güzelliklere açık olan kimseler kusursuz, tam, beklenmedik bir şaheser görürse nasıl kendilerinden geçerler, Hortense da şimdi o haldeydi ama, belli etmiyordu.

— "Valla', çok hoş!" dedi.

Yaşı geçkin kız: "Evet, çok hoş!" diye karşılık verdi. "Yalnız, sarı bir şal benim daha hoşuma gider. İşte, şekerim, benim sevgili bütün vaktini ince işler üzerinde çalışmaya veriyor. Paris'e geldiğinden beri bu ufacık saçma şeylerden üç, dört tane yaptı. İşte dört yıllık çalışıp didinmenin meyvesi. Dökümcülerin, kalıpçıların, kuyumcuların yanında çırak olarak çalıştı. Pöh! daha yüzlerce, binlerce kişi bu yoldan geçmiştir ama, benim efendi diyor ki birkaç aya kadar artık tanınmış, zengin olacakmış..."

— "Kendisini görüyorsun demek?"

— "Hoppala! Masal mı sanıyorsun sen bütün bunları? Güldüğüme

(x) Latince "yapan" anlamına gelir, bir eseri kimin yaptığını belirtmek üzere kullanılır. (Çeviren)

bakma, gerçeğin ta kendisini anlattım ben sana."

Hortense, canlı bir sesle: "Seni seviyor?" diye sordu.

Bette Abla, ağırbaşlı bir tavır takınarak: "Tapıyor bana." dedi. "Bak, şekerim, soluk benizli, tatsız kadınlar tanımış; kuzeyli kadınlar hep öyledir ya, benim gibi esmer, ince, genç bir kız onun yüreğini ısıtıverdi. Ama, tek laf yok kimseye! Söz verdin!"

Hortense, müphüre bakarak: "Bundan önceki o beş kişi gibi olur bu da." dedi.

— "Altı, küçükhanım. Bir tanesini de Lorraine'de bırakmıştım. Bugün bile, istesem gökten Ay'ı söker getirir benim için."

— "Ötekisi daha iyi. Güneş'i getiriyor sana."

— "Kaç para eder! Güneş'ten yararlanabilmek için geniş topraklar ister."

Art arda yapılan, arkasından da kolayca kestirilebilecek delişmenlikiere yol açan bu şakalaşmalar Barones'in duyduğu kahkahaları doğurmuştu. Bunu duyunca, kadıncağızın kaygıları bir kat daha artmıştı. Çünkü kızını şimdi böyle kendini yaşının bütün taşkınlıklarına vermiş görürken, bir yandan da ileriki günleri gözünün önüne geliyordu.

Hortense'ı o mücevher pek düşündürmüştü.

— "Peki, ama, sana böyle, altı ayda ancak çıkan şeyler verebilmek için hayli sıkıntılara giriyordur, öyle değil mi?" diye sordu.

Bette Abla: "Öf, sen de! hepsini birden öğrenmek istiyorsun!" dedi. "Neyse, dinle bak... Bir işe suç ortağı yapacağım seni."

— "Sevgilinle birlikte mi gireceğim bu suç ortaklığına?"

— "Ah! onu görmek istiyorsun, değil mi? Ama, anlıyor musun, bir sevgiliyi beş yıl tutabilen senin şu Bette Abla'n elinden kaçırmaz onu. Onun için, rahat bırak bizi. Şimdi bak: Benim ne kedim var, ne kanaryam, ne köpeğim, ne de papağanım. Benim gibi yaşlı bir keçiye de seveceği, tartaklayacağı ufak bir şey ister. İşte, ben de bir Polonya'lı buldum kendime."

— "Bıyıkları var mı?"

Bette: "Tam bukadar!" diye, altın sırma sarılı bir masura

gösterdi.

İşini hep yanında getirir, yemek saatini beklerken işlerdi.

— "Sen bana hep böyle boyuna sorarsan hiçbir şey öğrenemezsin. Daha yirmiiki yaşındasın, benden gevezesin; kırkiki, kırküç yaşındayım ben."

Hortense: "Dinliyorum." dedi. "Put gibi duracağım."

Bette Abla yeniden anlatmaya başladı:

— "Sevgilim iki-buçuk metre boyunda tunç bir heykel yapmış: Samson'un bir aslanı parçalayışı. Sonra tutmuş onu toprağa gömmüş. Heykel öyle pas içinde kalmış ki sanırsın Samson'un yaşadığı günlerden kalma. Bu şaheser şimdi benim eve yakın, Carrousel Alanı'ndaki hurdacı dükkânlarından birinde. Baban Tecim-Tarım Bakanı Popinot'yu, ya da Rastignac Kontu'nu tanır. Onlara gidip bu heykelden, yoldan geçerken gördüğü, güzel bir eski sanat eseri olarak söz edebilir. Sanıyoruz ki bu kodaman kişiler, bizim ejderlerle uğraşacak yerde, kendilerini bu işe verirler. Bu mendebur bakır parçasını alırlarsa, almasalar da yalnızca bakmaya bile gelseler, benim sevgili servet sahibi oldu demektir. Çocukçağızın dediğine göre, o saçma şeyi eski çağlardan kalma sanacaklar, hayli para verip alacaklarmış. İşte o zaman bizimki ortaya çıkacak, bunu kendisinin yaptığını kanıtlayacakmış; büyük şana, üne kavuşacakmış! gibi!"

Hortense: "Yeni bir Michelangelo!" dedi. "Sana bukadar tutkun olduğuna göre, gene de iyi: Aklını bütün bütün yitirmemiş. Peki, nekadar istiyor?"

— "Bin beşyüz frank az mı? Hurdacı daha aşağıya vermez, çünkü kendi de pay alacak."

Hortense: "Babam şimdiki halde Kral'ın adamı." dedi. "O iki bakanı da mecliste her gün görüyor. Yapar senin bu işi. Sen bana bırak. Zengin olacaksınız, Kontes Steinbock Hanımefendi Hazretleri!"

— "Yo, benim adam tembelin biri. Haftalarca kırmızı mumu

yoğurup, karıştırıp duruyor; birşeyin ilerlediği yok. Günlerini Louvre'da, Kitaplık'ta geçiriyor resimlere bakmakla, resim çizmekle. Aylağın biri."

*
**

İki kız böyle şakalaşıp durdular. Hortense gülüyordu ama, insan nasıl zorla güler, öyle. Çünkü onu da bütün genç kızların başına gelen aşk sarmıştı: tanımadık bir erkeğe karşı duyulan sevgi; daha belirlenmemiş bir aşk. Bu durumda bir kızcağızın düşünceleri gelişigüzel bir karşılaşmayla karşısına çıkıvermiş biri çevresinde toplanır, tıpkı rüzgârla pencere kenarına asılan saman çöplerine kırağı çiçeklerinin toplanması gibi.

Hortense, on aydan beri, Bette Abla'nın adı-var-kendi-yok sevgilisinden gerçek bir kişi yaratmıştı; çünkü, annesi gibi o da, Bette'in ölünceye kadar evlenemeyeceğine inanmıştı. Sekiz günden beri ise, bu hayalet artık Kont Wenceslas Steinbock oluvermişti: düşün kimlik cüzdanı vardı artık; sis yoğunlaşıyor, otuz yaşında bir delikanlı biçimini alıyordu. Elinde tuttuğu mühürden, ilerisi için müjde verir gibi, ışınlar saçarak bir cin fırlarken, tılsım gücü kazanmıştı. Hortense kendini öyle mutlu görüyordu ki bu Kont'un gerçekten tarihi bir kişi olabileceğinden bile kuşkulanmaya başladı. Kanı kaynıyor, Bette'i yanıltmak için delicesine gülüyordu.

Bette Abla: "Büyük odanın kapısı açıldı sanırım." dedi. "Gel gidip bakalım Bay Crevel gitti mi."

— "Annem iki gündür pek üzgün. Lafı edilen evlendirme işi suya düştü besbelli."

— "Pöh! gene düzelir. Bak, bunu sana söyleyebilirim ben: Söz konusu olan adam Saray mahkemesinde yargıç. Başkanın hanımı olmak hoşuna gider mi? Valla', bu iş Bay Crevel'e bakıyorsa, o birşeyler anlatır bana. Umut var mı, yok mu, yarın öğrenirim ben."

Hortense: "Mühürü bana bırak, Bette Abla." dedi. "Kimseye göstermem. Annemin doğumgünü bir ay sonra. O gün sabahtan

veririm sana."

— "Olmaz. Sen ver bana mühürü. Kutu da ister."

— "Babama göstereceğim, canım; bakanla daha bilgili konuşabilsin diye. Sayın kişiler zor duruma düşmemelidirler."

— "Peki, öyleyse: yalnız, annene gösterme sakın. Benim senden bütün istediğim bu; çünkü, gerçekten sevgilim olduğunu bilirse, alay eder benimle."

— "Söz veriyorum."

*
**

İki kız küçük odanın kapısına tam Barones'in bayıldığı sırada geldiler. Hortense'ın attığı çığlık annesini ayıltmaya yetti. Bette de koştu naneruhu getirmeye. Dönüp geldiğinde ana-kızı birbirlerinin kolları arasında buldu. Annesi kızının korkusunu yatıştırmaya çalışıyordu:

— "Birşey değil; bir sinir nöbeti..." diyordu. Sonra: "Hah işte, baban geldi." dedi. Kocasını kapı çalışından anlamıştı. "Bundan söz etme sakın kendisine!"

Adeline kalktı kocasını karşılamaya gitti. Onu alıp bahçeye götürmek, orada, yemek vaktine kadar, kızlarının evlenme işinin suya düştüğünü söylemek, ilerisi üzerine onu konuşturmak, kendisine birkaç öğüt vermeye çalışmak istiyordu.

Baron Hector Hulot, bir Napoleon dönemi havası taşıyan Meclis kılığıyla göründü. İmparatorlukçular (İmparatorluğa bağlı kalanlar) kolayca ayırdedilebilir çünkü: Asker-vari bir gerilişleri vardır; ta çenenin altına kadar düğmelenmiş, altın düğmeli mavi elbise giyerler; siyah tafta boyunbağı takarlar; küçük dağları ben yarat'ım der gibi bir yürüyüşleri vardır ki astığı astık, kestiği kestik komutanlık alışkanlıklarından gelir bu; böyle sert oluşları da içinde bulundukları çabuk değişen durumlardan ileri gelmiştir.

Ne yalan söyleyelim: Baron'un hiçbir yerinden yaşlılık akmıyordu: Gözleri öyle iyi görüyordu ki gözlüksüz okuyabiliyordu;

kapkara yansakallarla çevrili uzun yüzünde kanlı-canlı yaradılışları gösteren yol yol damarların canlandırdığı bir kızıllık vardı; kemerle sıkılı göbeği de, Brillat-Savarin'in dediği gibi, kıvamında kalmıştı. Büyük bir soylukişi havası, pek çok da gönül alıcı, hoş tavırlar Crevel'in birlikte bunca zevkli eğlenceler yaptığı bu çapkın adamı kabuk gibi örtüyordu. Kimi erkekler vardır, güzel bir kadın görünce gözleri parlar, bütün güzel kadınlara gülümserler, yoldan geçen, bir daha görmeyecek olduklarına bile; Baron da onlardandı.

Adeline kocasını kaşları çatık görünce: "Konuştun mu bugün, eşim?" diye sordu.

Hector: "Hayır." dedi. "Yalnız, onların hiçbir sonuca varmadan iki saat süren konuşmalarını dinlemekten mahvoldum... Laf savaşı ediyorlar, düşmanı hiç de dağıtmayan atlı ateşi gibi de söylev yağdırıyorlar! İşin yerini lakırdı almış. Bu da, yürümeye alışmış olanları hiç de memnun etmiyor. Çıkarken, Mareşal'e öyle dedim. Neyse, bakan sıralarında canımın sıkıldığı yeter, burada eğlenmeye bakalım... Merhaba, Keçi! Merhaba, Oğlak!"

Kızının boynuna sarıldı, öptü, sıktı, kucağına oturttu, başını omzuna yasladı, o güzel altın saçlara yüzünü sürdü.

Bn. Hulot, içinden: "Canı sıkkın, şimdi ben onun canını daha da sıkacağım; bekleyelim." diyordu. "Bu akşam bizimlesin, değil mi?" diye sordu.

— "Hayır, yavrularım. Yemekten sonra gidiyorum. Keçi'nin, çocuklarımın, ağabeyimin günü olmasaydı bugün, beni bukadarcık bile göremezdiniz."

Barones gazeteyi aldı, tiyatrolara baktı. O sayfayı açık bıraktı. Orada, Operalar bölümünde okumuştu: "Şeytan Robert" oynuyordu, altı aydır İtalyan Operası'ndan Fransız Operası'na geçmiş olan Josepha da Alice'in nağmelerini şakıyacaktı.

Bu sessiz sahne Baron'un gözünden kaçmamıştı. Gözlerini karısına dikti. Adeline başını önüne eğdi, bahçeye çıktı. Baron da arkasından gitti.

— "Ne var, Adeline?" diyerek belinden sarıldı, kendine doğru

çekti, sıktı. "Bilmiyor musun ki ben seni daha çok severim..."

Adeline, herşeyi göze alarak, onun sözünü kesti:

— "Jenny Cadine'den, Josepha'dan daha çok, değil mi?"

Baron, onu bırakarak, iki adım geri çekildi.

— "Kim söyledi bunu sana?"

— "İmzasız mektup aldım. Okuduktan sonra yaktım. Hortense'ın evlenme işi içinde bulunduğumuz parasızlık yüzünden suya düşmüş, azizim. Karın gene ağzını açmazdı, Hector'cuğum. Senin Jenny Cadine'le olan ilişkilerini biliyordu, hiç sızlandı mı? Gelgelelim, Hortense'ın annesi sana gerçeği söylemek zorunda..."

Bir ara sessiz geçti. Kocasının susuşu kadıncağızı korkutuyor, yüreğinin atışı duyuluyordu. Sonra Baron kollarını göğsünden çözdü, karısına sarıldı, göğsüne bastırdı, alnından öptü, coşkunun sesi verdiği taşkın bir güçlülükle: "Sen bir meleksin, Adeline," dedi, "ben ise alçağın biri..."

Barones, kocasının kendisi için kötü söz söylemesini önlemek üzere, elini birden onun dudaklarına kapatarak: "Yo! yo!" dedi.

— "Evet, Hortense'a verecek beş param yok. Gerçekten, perişan haldeyim. Değil mi ki sen bana böylece içini açtın, ben de ne zamandır beni boğan üzüntülerimi dökeyim... Amcan Fischer sıkıntıdaysa, bu duruma ben sürükledim onu. Yirmibeş bin franklık borç senedi imzaladı benim için! Bütün bunlar da, benim üzerime başkasıyla düşüp kalkan, arkamdan alay eden, bana "boyalı kedi" diyen bir kadın uğruna! Ah! ne korkunç! Kötü bir alışkanlık bir aileyi geçindirmekten daha pahalıya mal oluyor! Önüne de geçemiyorum! Şimdi sana o pis Yahudi'nin evine bir daha gitmeyeceğime söz versem, bana iki satır yazdı mı, İmparator'un buyruğu üzerine cepheye koşar gibi gene koşar giderem ona!"

Kadıncağız, kocasının gözlerinde yaşlar biriktiğini görünce, kızını falan unutarak, yüreği parçalanırcasına: "Üzülme, Hector." dedi. "A! benim elmaslarım var. Amcamı kurtar herşeyden önce!"

— "Senin elmasların bugün etse etse yirmibin frank eder. Fischer Baba'ya yetmez bu. Onun için Hortense'a sakla sen onları.

Ben yarın Mareşal'i görürüm."

Barones, Hector'unun ellerine sarılıp öperken: "Zavallı eşim!" dedi.

Bütün kavga da bu oldu: Adeline elmaslarını gözden çıkarıyordu; Baron bunları kızına veriyordu. Kadıncağız bunu büyük bir fedakârlık olarak gördü, bütün gücünü yitirdi.

— "Bu evin beyi o; istediğini alabilir. Öyleyken, elmasları bana bırakıyor. Tanrı o!"

Kadıncağız böyle düşünüyordu işte. Böyle tatlı davranmakla da, elbette ki, başka bir kadının kıskançlıktan kapılacağı öfkeyle kazanacağından pek daha çoğunu kazanmıştı.

Bunu bir ahlâkçı da inkâr edemez: Yüksek tabakadan olan çok kötü yaradılışlı kimseler genellikle erdemli insanlardan daha sevimlidirler. Unutturulacak suçları olduğu için, kendilerini yargılayacak durumda olanların kusurlarını hoşgörüyormuş gibi görünerek onlardan hoşgörü dilenirler, böylece de kusursuz kişi olup çıkarlar. Erdemli kimseler arasında da sevimliler vardır ama, erdem hiçbir zahmete girmeye gerek duymayacak kadar güzel bulur kendini. Sonra, gerçekten erdemli kişiler —"gerçekten" diyorum, çünkü ikiyüzlüleri konunun dışında bırakmak gerek— evet, gerçekten erdemli kişilerin hemen hemen hepsinin durumları üzerine ufak-tefek kuşkuları vardır: şu yaşayım denen büyük pazarda aldatıldıklarını sanırlar; anlaşılamamış olduklarını ileri sürenler gibi onlar da ekşi laflar ederler.

İşte Baron da, ailesini kendisinin mahvettiğini söylüyor, bundan dolayı kendini suçlu buluyordu ya, kafasının, kandırıcı sevimliliğinin bütün kaynaklarını karısı, çocukları, karısının amca-kızı Bette Abla uğruna ortaya döktü.

Oğluyla gelininin, memedeki ufak oğlanla, geldiğini görünce, gelini tatlı sözlere boğdu. Bu besine Celestine'in benliği hiç alaşık değildi; çünkü hiçbir parababasının kızı onun kadar bayağı, onun kadar silik olmamıştır.

Dede yumurcağı aldı, öptü; pek tatlı, pek şeker buldu.

Dadıların konuştuğu gibi konuştu onunla; kendisinden daha büyük bir adam olacağını haber verdi. Oğlundan yana da pohpohlayıcı sözler yağdırdı. Sonra, oğlunu aldı, bahçeye götürdü. Meclis'te o sabah başgösteren nazik bir konuda nasıl bir tutum alması gerektiğini gizlice anlatacak olan görüşlerini belirtmek istiyordu ona. Görüşlerinin derinliği bakımından genç avukata hayranlık aşıladı, dostça konuşmasıyla, hele onu artık kendi düzeyine çıkarmak istediğini gösteren saygılı tavrıyla, yüreğini titretti.

*
**

Victorin Hulot 1830 devriminin çarkından çıkmış delikanlılardan biriydi: Siyasaya çılgıncasına tutkundu: umutlarına karşı saygılıydı, yapmacık bir ağırbaşlılık altında saklardı; ün kazanmaya karşı pek açgözlüydü; Fransız konuşma dilinin elmasları olan o kesin sözcükler yerine, birtakım tümceler geveler dururdu; yalnız, giyimine-kuşamına pek önem verir, ağırbaşlı giyeneyim derken de cenaze törenine gidiyormuş gibi giyinirdi.

İçinde bir eski zaman Fransız'ı bulunan yürür tabutlar gibidirler bunlar. Fransız ara-sıra kımıldar, üzerindeki İngiliz kabuğuna tekme atar ama, hırsı onu durdurur; orada boğulmaya razı olur. Bu tabut hep kara çuhayla kaplıdır.

Baron: "Hah, işte ağabeyim de geldi!" dedi, karşılamaya büyük odanın kapısına kadar gitti.

Yakında ölen Mareşal Montcorne'nin yerine geçmesi beklenen sayın kişiyi sarılıp öptükten sonra, koluna girdi, saygı, sevgi gösterileriyle aldı getirdi.

Oturumlarda bulunmak zorunluluğundan sağırlığından dolayı kurtulan bu senato üyesi gözler önüne güzel bir baş seriyordu; saçları ağarmıştı ya, gene de şapkanın baskısı altında başına yapışmayacak kadar boldu. Kısa boylu, tıknaz, deresi kurumuş bir adamdı; çiçeği-burnunda yaşlılığını alaya vururdu. Dinlenmek zorunda bırakılmış aşırı bir canlılık vardı içinde; onun için, vaktini okumayla

gezintiye veriyordu. Yumuşak yaradılışlı biri olduğu ak yüzünden, duruşundan-oturuşundan, birtakım anlamlı sözlerle dolu konuşmalarından belliydi. Savaştan, seferden hiç söz açmazdı; büyüklük taslamak gereğini duymayacak kadar büyük olduğunu bilirdi. Kalabalık arasında otururken boyuna kadınların isteklerini gözleme işine verirdi kendini.

Bu küçük aile toplantısına Baron'un canlılık saçtığını görünce: "Bakıyorum hepiniz pek neşelisiniz." dedi. Sonra yengesinin yüzünde düşünceli bir halin izleri gözüne çarpınca ekledi: "Yalnız, Hortense daha evlenemedi."

Bette Abla, korkunç bir sesle: "Acelesi yok!" diye onun kulağına doğru bağırdı.

Kont Hulot: "Ah, sen! Çiçek açmak isteyen kötü tohum!" diye karşılık verdi.

Forzheim kahramanı Kont Hulot bizim Bette Abla'yı oldukça severdi; çünkü onunla kendisi arasında birtakım benzerlikler bulurdu: Okumamıştı; halktan gelmeydi; askerlikle ilerlemesinin tek etkeni yürekli oluşuydu. Sağduyu onda aklın yerini tutardı. Şerefine hiçbir leke sürülmemiş, eline hiçbir kir bulaşmamıştı; çok güzel geçen günlerini bu aile arasında tamamlıyordu. Bütün sevgileri orada buluşuyordu. Kardeşinin daha açığa çıkmamış densizliklerinden kuşkulanmıyordu bile. Bu bir araya gelişin güzel görünümünden hiçbiri onun kadar zevk duymuyordu. Ona göre, burada hiçbir anlaşmazlık çıkmıyor, kardeşler birbirlerini aynı derecede seviyorlardı; öyle ya, Celestine de çabucak alleden sayılmıştı. Onun için, mübarek Kont Hulot'cuk arada-bir: "Crevel Baba niye gelmedi?" diye sorardı.

Celestine: "Babam köyde." derdi.

Bu kez: "Gezide." dediler.

General, gözdesi Adeline'e Baron'un pek ilgi gösterdiğini görünce, bununla öyle bir alay etti ki Baron, gülünç düşmekten korkarak, kibar tavırlarını gelinine yöneltti. Celestine, bu aile sofralarında, öteden beri, hep kaynatasının pohpohlamasına, ilgisine konu

olurdu. Çünkü Baron, onun yoluyla, Crevel Baba'yı yeniden kazanmayı, aradaki soğukluğu gidermeyi umuyordu.

Bu aile toplantısını kim görse, babanın kapana sıkışmış, annenin umutsuzluğa kapılmış, kızın da Bette Abla'sının elinden sevgilisini almayı kurmakta olduğuna dünyada inanmazdı.

Saat yedide, Baron baktı ki ağabey'si, karısı, kızı, oğlu kâğıt oyununa dalmışlar, o da Opera'ya sevgilisini alkışlamaya gitmek üzere evden çıktı, Bette Abla'yı da yanına alarak; çünkü, kızcağız yemekten kalkar kalkmaz gitmek için, oturduğu o Doyenne Sokağı'nın ıssızlığını öne sürerdi ki hangi Paris'liye sorsanız onun geç kalmamakla akıllılık ettiğini söylerdi size.

*
**

Fransızların, "Bize kondurulan akıllılığın derecesinden yana Avrupa'nın yüreğine su serpilsin de bizden artık korkmasınlar" diye, sağduyuya birtakım karşıçıkışları vardır. Bu, belki de, bilmeden başvurduğumuz siyasal bir düşüncedir. Eski Louvre boyunca bir öbek ev bulunuşu da işte bunlardan biridir.

Bugünkü Paris'in bu köşesini anlatmak için de çerez kabilinden bir şey olmaz. Çünkü ileride insan bunu gözünün önüne getiremeyecektir. Torunlarımız Louvre'u bitmiş göreceklerdir elbette ama, Paris'in göbeğinde, art arda üç krallık ailesinin gerek Fransa'nın, gerek bütün Avrupa'nın kalbur-üstü kişilerini buyur ettiği sarayın karşısında, böyle bir çirkinliğin otuzaltı yıl kalmış olabileceğine inanamayacaklardır.

Carrousel Köprüsü'ne giden geçitten Müze Caddesi'ne kadar, Paris'e birkaç günlüğüne gelmiş birinin bile gözüne o yıkık-dökük on, onikı ev hemen çarpar. Bu evlerin sahipleri de bıkmışlardır artık, en ufak bir onarım bile yapmazlar. Napoleon'un Louvre'u tamamlamaya karar verdiği günlerde yıkılan eski mahallenin kalıntılarıdır bunlar. Bu kara suratlı bir avuç evin önündeki sokakla Doyenne Çıkmazı'ndan başka yolu falan yoktur. Orada belki de

hortlaklar oturur; çünkü, kimseyi göremezsiniz. Kaldırım Müze Caddesi'nden çok daha aşağıdadır. Bu evler alanın yükseltilmesi sırasında yere gömüldüğü gibi, ayrıca, Louvre'un bu yanında kuzeyin üfürüşüyle kararmış o yüksek galeri duvarlarının sonsuz gölgeleriyle de örtülmüştür. Loşluk, sessizlik, buz gibi bir hava, yerin derin oyukluğu el ele vermişler, bu evleri bir tür yeraltı mezarı, canlı mezarlar haline getirmişlerdi.

Bu ölü mahalle parçacığının önünden arabayla geçerken, gözünüz Doyenne Sokağı'na değince, ruhunuz ürperir, "Kim oturabiliyor burada? Akşamları neler oluyordur kimbilir!" dersiniz kendi kendinize.

Gerçekten, o saatlerde bu sokak adam öldürseler kimsenin haberi olmayacak bir yer haline gelir; Paris'in iti-köpeği, gecenin kara örtüsüne bürünerek, işlerine alabildiğine koyulurlar. Bukadarıyla bile korkunçtur ya; bir de bu sözde evlerin Richelieu Caddesi'nden yana bir bataklıkla, Tuileries'den yana dalga dalga kaldırım taşları enginiyle, galerilerden yana ufak bahçelerle, iç karartıcı barakalarla, Eski Louvre yanından da kesme taş, yıkıntı bozkırlarıyla çevrili olduğunu görünce daha da ürkersiniz. Fransa'da pek canlı olan kötülüğün neler olursa olsun gene yaşamasını sürdürdüğünü göstermek istermiş gibi ayakta kalmış bir kilise çatısının yükseldiği bu çöllerde, ayaydınlığı gecelerde, III. Henri'yle pantolonlarını arayan oğlanları, Marguerite'in başlarını arayan sevgilileri sarabandlar oynasalar gerek."

İşte ner'deyse kırk yıldır Louvre, karnı deşilmiş duvarlarındaki, boş pencerelerindeki bütün ağızlarıyla: "Kazıyın yüzümden şu siğilleri!" diye bağırıyor. Bu it yatağının bir yararı olduğu, Paris'in göbeğinde yoksulluk şatafatın —başkentler sultanının bu özelliğinin— belirtilmesi gerektiği düşünülmüş olmalı. Bunun için de, işte bu soğuk yıkıntılar, Müze Caddesi'ndeki o külüstür barakalar, bu caddeyi bezeyen satıcı tezgâhları çemberi belki üç kral sülâlesinden daha uzun, daha mutlu yaşamışlardır!

Daha 1823'te, er-geç ortadan kalkacak olan bu evlerin

kirasının ucuz olması dolayısıyla, Bette Abla orada ev tutmuştu. Mahallenin durumu yüzünden, hava kararmadan eve dönmek zorunda kalmasına aldırmıyordu; kaldı ki bu zorunluluk onun köylü alışkanlığına da uyuyordu. Bu alışkanlığını hiç bırakmamıştı: Güneşle yatar, güneşle kalkardı. Bu da, köylülere aydınlatma, ısıtma bakımlarından hayli tutum sağlar.

Bette Abla, eskiden Cambaceres'in oturduğu ünlü konak yıkılınca alanı gören evlerden birinde oturuyordu. Baron Hulot karısının amca-kızını, "İyigeceler, bacı!" diyerek, bu evin kapısında bıraktığı sırada, genç bir kadın, aynı eve girmek üzere, arabayla duvar arasından geçiyordu. Zevkli giyinmiş seçkin bir koku sürünmüş, ufak-tefek, ince yapılı, güzel bir kadındı bu. Başka hiçbir düşüncesi olmadan, sırf kiracı kadının enişteşini görmek için, ona şöyle-bir baktı. Gelgelelim, bizim çapkın, bütün Paris'li erkeklerin, —böcek bilginlerinin deyimiyle söyleyelim— "içgüdüsel isteklerini" dile getiren güzel bir kadınla karşılaşınca duydukları o gelip geçici canlı duygunun etkisi altında kaldı. Arabaya binmeden önce, kendine birtakım tavırlardan daha başka bir şeyden dolayı pek hoş dalgalanan genç kadını göz ucuyla süzebilmek için, hesaplı bir yavaşlıkla eldiveninin tekini giydi.

İçinden: "İşte seve seve mutlu kılabileceğim hoş bir hatuncuk," diyordu, "çünkü o da beni mutlu kılacaktır."

Yabancı kadın yer katına çıkan basamakların üst başına gelince, arkasına pek dönmeden, göz ucuyla, bahçe kapısından yana bir baktı, Baron'un istekle, merakla yanarak, hayran hayran, mıhlanıp kalmış olduğunu gördü. Bütün Paris'li kadınların, yolları üzerinde bulunca, zevkle kokladıkları bir çiçektir bu. Ödevlerine bağlı, namuslu, birtakım güzel kadınlar gezintilerinde bu çiçeklerden ufak bir demet yapmadan dönerlerse evden içeri suratları asık girerler.

Genç kadın merdivenden yukarı çabuk çabuk çıktı. Biraz sonra ikinci kattaki dairede bir pencere açıldı. Genç kadın göründü ama, yanında da bir bey vardı. Adamın saçı dökük kafası, birazıcık öfkeli bakışı kadının kocası olduğunu ortaya koyuyordu.

Baron, içinden: "Ne de kurnaz, akıllı oluyor şu yaratıklar!" dedi. "Nerede oturduğunu belli ediyor bana. Biraz bayağıca, hele bu mahallede!"

Müdür bey, arabaya binince, başını kaldırıp baktı. Bunun üzerine, kadınla kocası birden geri çekildiler, Baron'un yüzü üzerlerinde Medusa'nın başının masallardaki etkisini yaratmış gibi.

Baron: "Sanırım beni tanıyorlar." diye düşündü. "Öyleyse, şaşacak bir şey yok bunda."

Gerçekten, araba Müze Caddesi'nden yukarı çıkıp da Baron eğilip bakınca kadını gene pencerede buldu. Genç kadın, hayranının bulunduğu arabaya bakarken yakalanmış olduğu için utanarak, hızla geri çekildi.

Baron, kendi kendine: "Bu kadının kim olduğunu Keçi'den öğrenirim ben." diyordu.

Daha sonra da görüleceği gibi, Devlet Danışmanı'nın orada görünmesi karı-koca üzerinde derin bir etki yaratmıştı.

Adam pencerenin önünden çekilirken: "A! Baron Hulot bu, yahu!" diye baykurdu. "Benim daire onunkine yakındır."

— "E, peki, Marneffe, üçüncü katta, avludan yana, o delikanlıyla oturan geçkin kız bu adamın baldızı demek ha? Olur şey değil! Bunu ancak bugün öğrendik; o da, beklenmedik bir karşılaşmayla!"

Bakanlık memuru: "Fischer'lerin kızı bir delikanlıyla mı oturuyor!" dedi. "Kapıcı kadın dedikodusu bu! Bakanlığın en ilerigelenlerinden biri olan bir Devlet Danışmanı'nın baldızından böyle ulu-orta söz etmeyelim. E, gel artık yemek yiyelim, dört saattir bekliyorum seni!"

*
**

Bu pek güzel Bn. Marneffe, Napoleon'un en ünlü yardımcılarından Kont Montcornet'nin bir kadından olma kızıydı, yirmibin franklık bir çeyiz parasıyla, Savaş Bakanlığı'nda aşağı dereceden

bir memurla evlendirilmişti. Bu kalem efendisi, ömrünün son altı ayında mareşal olan o ünlü tümgeneralin hatırı için, çalıştığı dairede, hiç beklenmezken, başkâtip yardımcısı oluvermişti; başkâtip de olacaktı ya, Mareşal ölüverince adamın da, karısının da umutları kökünden kırılıvermişti.

Marneffe Efendi'nin pek bir serveti yoktu, Valerie Fortin'in getirdiği para da gerek beyinin borçlarını ödemekle, gerekse ev açan bir delikanlının alması gereken şeylere harcanmakla, ama, hele annesinin evinde alıştığı, vazgeçmek de istemediği eğlencelere harcanmakla çabucak eriyivermişti. Bunun üzerine, karı-koca kiradan yana tutumluluk gözetmek zorunda kalmışlardı. Doyenne Sokağı'nın Savaş Bakanlığı ile Paris'in merkezine yakın oluşu B.-Bn. Marneffe'lerin pek hoşuna gitmişti. İşte onlar da dört yıldır burada, Fischer'lerin kızı Lisbeth'in oturduğu evde oturuyorlardı.

Jean-Paul Stanislas Marneffe Efendi sıkıntıya yoksulluğun verdiği güçle dayanan memurlar türündendi. Saçı, sakalı tel tel, yüzü buruşuk olmaktan çok yorgun, süzük, uçuk, gözkapakları hafifçe kızarmış, gözlerinde kaba-saba bir gözlük, yürüşüyü biçimsiz, duruşu ondan da biçimsiz bu kısa boylu, sıska adam "geleneklere aykırı davranıştan dolayı yargıç karşısına çıkarılmış biri" deyince insanın aklına gelen bir kimseye tıpatıp uyuyordu.

Paris'teki birçok karı-kocanın tam bir örneği olan bu çiftin oturduğu daire birçok evlerin içini sarmış olan yalancı şatafatın o aldatıcı görünüşündeydi. Büyük odada eski zaman işi pamuk kadife kumaş kaplı koltuklar; Floransa pirinci benzetmesi alçı heykelcikler; kötü işlenmiş, acemice boyanmış, mumlukları dökme billurdan bir avize vardı; bir de hâlâ ki ucuz mal olduğu, sonradan, yapanın kullandığı pamuğun cinsi gözle görülecek kadar ortaya çıkmıştı. Parlaklığının üç yıl bile sürmediği belli kendinden çiçekli yünlü kumaştan perdelere kadar herşeyden kilise kapısındaki dilenci kadar sefalet akıyordu.

Yemek odasının, evdeki tek hizmetçi oraya iyi bakmadığı için, taşra otellerinin yemek odaları gibi gönül bulandırıcı bir görü-

nüşü vardı; herşey kir-pas içindeydi.

Beyin odası öğrenci odasına benziyordu: Bekârlık günlerinden kalma karyolası, gene bekârlık günlerinden kalma, kendi gibi solmuş, yıpranmış daha başka eşya. Haftada-bir düzeltilen bu korkunç odada herşey orada-burada sürünürdü. At kılı doldurulmuş kumaşlarının çiçekleri tozdan dolayı yeniden ortaya çıkmış sandalyelerin üzerine asılmış eski-püskü çoraplar burada oturanın evini umursamadan, dışarıda oyunda, kahvede, ya da daha başka yerlerde yaşayan bir adam olduğunu belli ediyordu.

Dairenin perdeleri baştan aşağı dumandan, tozdan sararmıştı; çocuk da, besbelli kendi haline bırakılmış, oyuncaklarını oraya-buraya sürükleyip duruyordu. Bir memur evinin onurunu bozan bu yatak odasıyla giyinme, süslenme odası evin sokak üzerindeki bölüğünü komşu avluya bitişik anayapıya bir yanıyla bağlayan bölükteydi. Duvarlar zarif bir Hint kumaşı kaplıydı; koltuk takımı pelesenk ağacından, yerde kadife halı. Bütün bunlarda bir güzel kadın, —hadi, çekinmeden söyleyelim— bir erkeğin yanında kapatma olarak yaşayan gözde bir kadın kokusu vardı. Ocağın kadife kaplı tablasının üzerine o sıralarda moda olan saatlerden biri oturtulmuştu. Güzel işlenmiş bir Dunkerque vazosu, Çin porseleninden pek şatafatlı bir çiçeklik vardı. Yatak, süslenme masası, aynalı dolap, iki kişilik kahvaltı takımı, o olmadan-olmaz ıvır-zıvırlar günün zevkini, yeniliklerini belirtiyordu.

Zenginlik, zariflik bakımından üçüncü derece de olsa, orada ne varsa hepsinin ancak üç yıllık bir geçmişi bile bulunsa, züppe biri bu odaya hiçbir kusur bulamaz, olsa olsa "Bu şatafatta biraz taşralı eşraf ailesi havası var." derdi. Sanat incelik, zevkin benimseyebildiği şeylerden doğar. Burada hiç öyle bir şey yoktu. Bir toplumbilim uzmanı o zengin zevksiz mücevherlerin birkaçından ortada bir başka erkek olduğunu çıkarırdı: çünkü evli bir kadının evinde eksik olmayan, göze de hiç görünmeyen o yan-tanrıdan gelebilir böyle şeyler ancak.

Adamla karısının, çocuğun yedikleri akşam yemeğini gören

—o dört saat geciken yemeği gören— bu ailenin çektiği para sıkıntısını anlardı; çünkü sofra Paris'te bir evin servet aynasıdır. Fasulye suyuna bir sebze çorbası, salça yerine sarı bir su içinde yüzen patatesli bir parça dana eti, bir sahan fasulye, en kötüsünden biraz da kiraz. Bütün bunlar sofraya çentük-çüntük tabaklar, sahanlar içinde geliyor, gümüş benzeri alaşımdan yapılmış, tok ses çıkaran o acınaklı çatal, bıçaklarla yeniyordu. Bu güzel kadına denk bir yemek miydi bu? Baron görse ağlamaklı olurdu. Donuk sürahiler köşebaşındaki şarapçıdan litreyle alınmış şarabın aşağılık rengini gizleyemiyordu. Havlular bir haftadır kullanılıyordu. Kısacası, herşey ağırbaşlılığı olmayan bir yoksulluğu, kadının da, kocasının da evi umursamayışlarını, ikisinin de yaşama zorunluluğundan insanın mutlu bir aldatmaca aradığı o uğursuz noktaya gelmiş olduklarını açığa vuruyordu.

Öte yandan, Valerie'nin kocasına ilk söylediği söz yemeğin uğradığı gecikmenin neden ileri geldiğini açıklayacaktı; belki aşçı kadın da, hanımına olan bağlılığından dolayı, bu gecikmeyi sağlamıştı.

— "Samanon senin borç senetlerini ancak yüzde-elliye kırabilirmiş. Ayrıca, aylığını rehin göstermeni istiyor."

Savaş Bakanlığı'ndaki daire müdürünün durumunda daha açığa vurulmamış olan, yirmibeş bin franklık bir tahtaperde, üstelik bir de anlı-sanlılık arkasında gizli duran parasızlık bu memurun durumunda son noktasına gelmişti demek.

Adam, karısına bakarak: "Tavladın değil mi bizim müdürü?" diye sordu.

Kadın, kocasının külhanbey ağzı konuşmasını hiç yadırgamadan: "Sanırım." dedi.

Marneffe: "N'olacak halimiz bilmem!" diye söylenmeye başladı. "Evsahibi yarın bizi tuttuğu gibi kapı-dışarı eder. Baban da, ölmeden önce ne diye vasiyetnamesini yazmamış sanki! Valla', şu İmparatorluk'tan kalma adamlar İmparator'ları gibi kendilerini de ölmez sanıyorlar!"

Valerie: "Ah, babacığım!" dedi. "Tek çocuğu bendim, beni çok severdi! Vasiyetnameyi Kontes yakmış olacak. Beni nasıl unutmuş olabilir! Bize ara-sıra üç-dört binlik birden verirdi."

— "Dört aylık borcumuz var, bin beşyüz frank! Eşyamız okadar eder mi? Shakespeare'in dediği gibi, *That is the question!*" (x)

Valerie: "Hadi bakalım, ben gidiyorum, nonoşum!" dedi. "Büyük dertlere büyük çareler bulmalı."

Danadan daha birkaç lokma ancak yemişti. Hizmetçi kadın da, Cezayir'den dönen yiğit bir asker için etin suyunu çıkarıp almıştı ya!

Marneffe, kapıya doğru atılıp karısının yolunu keserek: "Nereye gidiyorsun, Valerie?" diye haykırdı.

Kadın, perçemlerini o güzel şapkasının altına sokarken: "Evsahibini görmeye gidiyorum." dedi. "Sen de şu evde-kalmış kızla iyi geçinmeye bak, sahiden müdürün baldızıysa."

Kiracıların bir evde oturup da birbirlerinin durumunu bilmemeleri Paris yaşayışının nasıl sürüklenip gittiğini en güzel çizebilecek değişmez olgulardan biridir. Ama, bunu anlamak da zor bir şey değil. Memur sabahleyin erkenden dairesine gider; akşam yemeğine evine döner, sonra gene sokağa çıkar. Kadın kendini Paris'in eğlencelerine vermiştir. Böyle bir karı-koca evin üçüncü katında, avludan yana bir dairede oturan yaşı geçkin bir kızın yaşayışını ne bilecekler, hele Fischer'lerin kızı gibi bir yaşayışı olursa.

*
**

Evde ilk kalkan Lisbeth'ti. Kimseyle konuşmadan, gider sütünü ekmeğini, kömürünü alır gelir, akşama da güneş batınca yatardı. Kimseyle komşuluk etmezdi; ona da ne kimse gelirdi, ne de mektup falan. Kimi evde adı-sanı bilinmeyen, böcek gibi yaşayan

---

(x) "İşte sorun bu!" (Çeviren)

kimseler vardır. Ancak dört yıl sonra öğrenirler ki dördüncü katta yaşlı bir bey oturmaktadır; vaktiyle Voltaire'i, Pilastre du Rosier'yi, Beaujon'u, Marcel'i, Mole'yi, Sophie Arnoult'yu, Franklin'i, Robespierre'i tanırmış.

Lisbeth'inki de böyle bir yaşayıştı. Marneffe'ler biraz önce onun üzerine söylediklerini, mahallenin kuytu bir yerinde oluşundan dolayı, iki bakılmaları için kapıcılarla yakın ilişki kurmak zorunda kalmaları sayesinde öğrenmişlerdi. Öte yandan, yaşı geçkin kızın kibirliliği, kimseyle konuşmayışı, çekingenliği kapıcılarda aşağı tabakadan olanlarda gizli bir hoşnutsuzluğu belirten o aşırı saygıyı, soğuk ilişkileri doğurmuştu. Çünkü kapıcılar kendilerini ikiyüz elli frank kira veren bir kiracıyla aynı türden, —avukatların diliyle söyleyelim— emsal sayıyorlardı. Bette Abla'nın Hortense'a içini açarak söyledikleri doğru olduğuna göre, kolayca anlayacağınız gibi, kapıcı kadın Marneffe'lerle ahbapça bir konuşma sırasında, sırf çekiştirmek için, Lisbeth'e kolayca karaçalıvermişti.

Lisbeth, saygılı kapıcı kadın Bn. Olivier'den şamdanı aldıktan sonra, ilerleyip, avludan, yukarı doğru baktı kendi dairesinin üzerindeki çatı katında ışık yanıyor mu diye. Temmuzda bile o saatte avlunun gerisi öyle karanlıktı ki kızcağız ışık yakmadan yatamazdı.

Kapıcı kadın, hınzırlığından: "Yo, merak etmeyin, Bay Steinbock evde." dedi. "Bugün hiç çıkmadı."

Lisbeth buna karşı hiçbir şey söylemedi. Bu yandan da köylü kalmıştı: Kendine uzak olanların dedikodusuna aldırmaz, gülüp geçerdi. Köylüler nasıl köylerinden başka bir şey görmezlerse, o da ancak içinde yaşadığı dar çevrenin ne diyeceğine bakardı.

Kendi dairesine değil, doğru çatı katına çıktı. Bakın neden: Yemekte çantasına sevgilisi için yemiş, şekerleme falan koymuştu, onları verecekti, yaşlı geçkin bir kızın köpeğine şeker verişi gibi.

Hortense'ın düşlerine giren kahramanı ufacık bir lambanın ışığında çalışır buldu. Lambanın verdiği aydınlığı artırmak için, önüne su dolu bir küre konmuştu; ışık bunun içinden geçip geliyordu. Saz benizli sarışın delikanlı, üzeri oymacı araçları, kırmızı balmumu

yontu keskisi, kabaca yontulmuş ayaklıklar, bakır kalıplar gibi bir şeyin önünde oturuyordu. Arkasına bol bir gömlek giymişti. Elinde mumdan bir heykel taslağı vardı ki, delikanlı şairin hayale dalması gibi, gözlerini dikmiş, seyrediyordu.

Lisbeth, mendilini tezgâhın köşesine koyarak: "Bak, sana ne getirdim, Wenceslas." dedi, çantasından usulca şekerleri, yemişleri çıkardı.

Zavallı göçmen, üzgün bir sesle: "Sağol, küçükhanım!" dedi.

— "Susuzluğunu giderir, yavrucuğum. Böyle boyuna çalıştıkça kanın kızışıyordur. Bu gibi zor işler için yaradılmış değilsin sen."

Wenceslas Steinbock şaşırmış gibi baktı.

Lisbeth, sert bir tavırla: "Yesene!" dedi. "Ne bakıyorsun bana böyle çizdiğin yüzler hoşuna gittiği zaman onlara bakar gibi?"

Delikanlı bu laf yumruğunu yiyince, şaşkınlığı geçti; çünkü karşısındakinin koruyucu meleği olduğunu hatırlamıştı. Horlanmaya öyle alışıktı ki onun yumuşaklığına hep şaşardı.

Steinbock yirmidokuz yaşındaydı ya, birçok sarışınlar gibi, beş, altı yaş küçük gösterirdi. Körpeliği sürgün günlerinin yorgunlukları, sıkıntıları içine düşmüş bu genci şu sert çizgili, kara-kuru suratın yanında görünce insan "Doğa bunları yanlış yaratmış; o kadın, bu erkek olacaktı" diye düşünmekten kendini alamazdı.

Delikanlı kalktı, gitti sarı Utrecht kadifesi kaplı, eski bir XV. Louis tarzı yüksek arkalıklı koltuğa attı kendini. Orada dinlenmek ister gibiydi.

Lisbeth bir frenkeriği aldı, ağır ağır ona doğru uzattı.

Wenceslas eriği aldı.

— "Sağol!" dedi.

Lisbeth, başka bir yemiş verirken: "Yorgun musun?" diye sordu.

Delikanlı: "İşten değil, yaşamadan yorgunum." dedi.

Lisbeth, biraz ekşi bir tavırla: "Hoppala!" dedi. Sonra: "Seni gece-gündüz koruyan dehan var ya, daha ne istiyorsun!" diyerek şekerleme uzattı, zevkle yiyişine baktı. "Bak, amcamın kızının evinde yemek yerken seni de düşündüm."

Delikanlı, ona hem okşayıcı, hem sızlanır bir bakışla bakarak: "Biliyorum," dedi, "sen olmasan çoktan ölürdüm ben. Yalnız, sanatkârlar eğlenmek isterler."

Lisbeth yumruklarını kalçalarına dayayarak, gözleri alev saçaraktan ona şöyle bir baktı:

— "Hah, tamam! Paris batakhanelerinde sağlığından olmak istiyorsun, sonunda hastanede ölen nice işçiler gibi! Hayır, hayır! Para yapmaya bak; sonra, gelirin olunca eğlenirsin, yavrum. O zaman hekimlere de, eğlencelere de verecek paran olur, çapkın, seni!

Wenceslas içine işleyen mıknatıslı bir alevle dolu bakışlarla birlikte sunulan bu paparayı yiyince başını önüne eğdi. En insanfsız bir dedikoducu bile bu sahnenin başlangıcını görseydi Fischer'lerin kızına kapıcı kadının çaldığı karanın doğru olmadığını anlardı. Bu iki kişinin konuşmaları, davranışları, bakışları, her hali aralarındaki ilişkinin hiç de kötü bir yanı olmadığını gösteriyordu. Yaşı geçkin kız, sert olmakla birlikte, gerçek bir ana sevgisini ortaya dökü-yordu. Delikanlı da bir ananın sıkı baskısına saygılı bir oğul gibi boyun eğiyordu. Anlaşılan, bu tuhaf uyuşma zorlu bir istem gücünün zayıf yaradılışlı birini, Slavlar'a özgü o çelişkili yaradılışı boyuna etkilemesinin sonucuydu. Slavlar öyledir: Savaş alanlarında yiğitçe bir yüreklilik gösterirlerken, öte yandan, davranışlarında inanılmaz bir çelişkenlik, ruh yumuşaklığı vardır. Bunun nedenlerini vücut yapısı bilginleri incelemelidirler; çünkü böcek bilginleri tarım için neyse, bu bilginler de siyasa için odur.

Wenceslas, dalgın bir üzgünlükle: "Ya zengin olmadan ölürsem?" dedi.

Lisbeth: "Ölürsen mi?" diye haykırdı. "Yo, bırakmam ben seni ölesin! İki kişiye yetecek can var bende. Kanımı senin için boşaltırım, gerekirse."

Bu sert, içten gelme haykırışı duyunca, Wenceslas'ın gözleri yaşardı.

Lisbeth'e bu pek dokunmuştu.

— "Üzülme, Wenceslas'çığım." dedi. "Bak, yeğenim Hortense

senin o mühürü pek beyendi, sanırım. Hadi, hadi, senin o tunç heykeli iyi bir paraya satacağım. Ödeşiriz, dilediğini yaparsın, özgürlüğüne kavuşursun. Hadi, gül bakayım!"

Zavallı göçmen: "Sana olan borcumu hiçbir zaman ödeyemem." dedi.

Voges'lu köylü kızı, kendine karşı Livonya'lıdan yana çıkarak: "O da nedenmiş?" diye sordu.

— "Çünkü beni yalnız beslemekle, barındırmakla, bakmakla kalmadın; üstelik, güç verdin bana! Ben şimdi neysem, sen yarattın bunu. Sık sık sert davrandın, acı çektirdin..."

Lisbeth: "Ben mi?" dedi. "Hadi bakalım başla gene şiir, sanat üzerine o saçmalarına; büyük ülküden, Kuzey'deki deliliklerinden söz ederek parmaklarını çıtlatmaya, kollarını germeye! Güzelin sağlam kadar değeri yoktur. Sağlam da, benim, ben! Kafanda birtakım düşünceler var, öyle mi? Sevsinler! E, benim de birtakım düşüncelerim var. Beynin içindeki düşünceler neye yarar, onlardan yararlanmadıktan sonra? O zaman kafalılar olduğu yerde kalır, kafasızlar ilerler. Tasarılar üzerinde düşünmek yerine, çalışmaya bakmalı. Ben gittiğimden beri ne yaptın?"

— "O güzel yeğenin ne dedi?"

Lisbeth, sert bir sesle: "Ner'den biliyorsun güzel olduğunu?" diye sordu. Sesi kıskanç bir kaplanın böğürmesini andırıyordu.

— "E, sen söyledin ya?"

— "Bakalım yüzün ne hal alacak diye söyledim! Kadınların peşinden koşmak mı istiyorsun yoksa? Kadınlardan hoşlanıyorsun... Tamam! Kalıplara dök onları, isteklerini tunçla dile getir. Çünkü, er-geç vazgeçeceksin onlardan, hele benim yeğenimden, dostum. Senin yiyebileceğin lokma değil o. Bu kıza altmışbin frank geliri olan bir adam ister... Bulundu da." Lisbeth, burada, öbür odadan yana bakarak: "A! yatak düzeltilmemiş!" dedi. "Ah, nonoşum! unuttum seni..."

Güçlü kız mantosunu, şapkasını, eldivenlerini çabucak sıyırdı attı; hizmetçi kız gibi gitti sanatkârın yattığı o ufak otel odası

yatağını çarçabuk düzeltti. Ondaki bu sertlikle, kabalıkla iyiyüreklilik karışımı kendinin malı yapmakta olduğu bu adam üzerinde elde ettiği egemenliği açıklayabilir. Yaşayım bizi bu bir iyi, bir kötü hallerde bağlamaz mı? Bizim bu Livonya'lı, Lisbeth Fischer yerine, Bn. Marneffe'le karşılaşmış olsaydı, onun kanatları altında öyle bir gönül alıcılık bulurdu ki bu onu çamurlu, aşağılık yollara sürüklerdi; delikanlı da orada mahvolup giderdi. Hiç kuşkusuz, çalışamaz, sanatkâr yanı gelişemezdi. Onun için, delikanlı, bir yandan geçkin kızın çetin hırsından yakınırken, bir yandan da mantığı ona: "Bizim göçmenlerden pek çoğunun sürdükleri o tembel, tehlikeli yaşayıştan bu demirden kol daha iyidir." diyordu.

Kadın güçlülüğüyle erkek güçsüzlüğü arasındaki bu bağdaşma bakın nasıl bir olayla başladı. (Dediklerine göre, bu ters ise Polonya' da sık sık rastlanırmış.)

Fischer'lerin kızı, iş çok olunca, kimi vakit gece de çalışırdı. 1833'te bir gece, saat 1'e doğru evden içeri girerken, burnuna keskin bir kömür gazı kokusu geldi, biri can çekişiyormuş gibi de iniltiler duydu. Koku da, hırıltılar da o iki odalı dairesinin üstündeki çatı katından geliyordu. Geçenlerde eve bir delikanlı gelmiş, üç yıldır boş duran o kata yerleşmişti. Lisbeth: "Sakın kendini öldürmesin!" diye düşündü, yukarı fırladı, Lorraine'li gücüyle kapıya yüklenip kırdı, içeri girdi. Kiracıyı, demir bir karyolada, kıvranır buldu. Kapı açılıp içeri temiz hava dolunca, göçmen kurtuldu. Lisbeth onu hasta gibi yatırdı. Delikanlı uyudu. O zaman Lisbeth onun kendini neden öldürmeye kalktığını daha iyi anladı: Çatı katındaki o iki odada külüstür bir masayla, o demir karyolayla iki iskemleden başka bir şey yoktu. Masanın üzerinde duran bir kâğıtta Lisbeth şunları okudu:

Ben Livonya'nın Prelia bölgesinde doğmuş, Kont Wenceslas Steinbock. Ölümümden dolayı kimse suçlu görülmesin. Kendimi öldürmemin nedenleri Kosciuszko'nun şu sözlerinde bulunabilir: Fisin Polonise! (x)

XII. Carl'ın değerli generallerinden birinin yeğeninin oğlu

dilenmek istemedi. Zayıf yapım asker olmama engel oluyordu. Dres'den Paris'e gelirken yanımda bulunan yüz talerin bittiğini dün gördüm. Evsahibine borcum olan yirmibeş frangı bu masanın gözünde bırakıyorum.

Hiç bir yakınım olmadığı için, ölümüm kimseyi ilgilendirmez. Yurttaşlarımdan rica ederim Fransız hükümetini suçlamasınlar. Kendimi göçmen olarak tanıtmadım, hiçbir istekte bulunmadım, hiçbir göçmenle karşılaşmadım, Paris'te olduğumu kimse bilmiyor.

Dindar kalarak ölüyorum. Tanrı Steinbock'ların sonuncusunu ğışlasın!

Wenceslas.

Delikanlının dürüstlüğü gider-ayak kira borcunu bile düşünmesi Lisbeth Fischer'e pek dokunmuştu. Çekmeyi açtı, beş tane beşer franklık buldu.

— "Zavallı delikanlı!" diye haykırdı. "Kendisiyle ilgilenecek kimsesi de yokmuş!"

Dairesine indi, işini aldı, gene çatı katına çıktı Livonya'lı soylukişinin başında beklerken bir yandan da işini işlemeye başladı.

Göçmenin, uyanıp da başı-ucunda bir kadın görünce düştüğü şaşkınlığı kolayca gözünüzün önüne getirebilirsiniz. Düş görüyorum sandı. Bizim yaşı geçkin kız, bir üniforma için altın kılaptanla kordon işlerken, uyuyuşunu hayran hayran seyrettiği bu çocukçağızı korumak için kendi kendine söz vermişti.

Delikanlı iyicene kendine gelince, Lisbeth onu yüreklendirdi, geçimini nasıl sağlayabileceğini öğrenmek için ona birtakım sorular sordu.

Wenceslas, geçmişini anlattıktan sonra, şunları ekledi: Herkes onda büyük bir sanat yeteneği bulurmuş, durumunu da hep buna

---

(x) Polonya'nın bağımsızlığı için çarpışmış olan ünlü komutan Tadeusz Kosciuszko (1746-1817) "Polonya bitti!" anlamına gelen bu sözü 1794'te Prusyalılar'a tutsak düştüğü zaman söylemiştir. (Çeviren)

borçluymuş; öteden beri kendisinde heykelciliğe karşı bir eğilim duyarmış ama, bu işi öğrenmek için gereken zaman onun gibi parasız bir adama çok uzun geliyormuş; sonra, şu sırada kendini pek bitik buluyormuş; kendini işe veremez, büyük bir heykele girişemezmiş.

Lisbeth Fischer bu lakırdılardan birşey anlamadı. Bu zavallıya verdiği karşılıkta belirttiğine göre, Paris insanın önüne türlü kazanç kaynakları serermiş; iyiniyetli bir insan orada bal gibi yaşayabilirmiş. Sözlerini şöyle bitirdi:

— "Zavallı bir kızım ben, bir köylü kızı. Öyleyken, bağımsızlığımı sağlayabildim ben bur'da. Dinle beni: Gerçekten çalışmak istiyorsam, benim biraz birikmiş param var, geçinmen için gereken parayı aydan aya borç veririm ben sana. Yalnız, ucu ucuna geçinmek için; öyle, boşuna harcamak, or'da-bur'da sürtmek için değil! Paris'te insan yirmibeş franga yemek yiyebilir. Sabah kahvaltını ben hazırların kendiminkiyle birlikte. Sonra, odanı dayar-döşerim; gerekli bulacağın çıraklık döneminin masraflarını da ben öderim. Sana harcayacağım paraya karşılık borcunu çalışmakla ödersin, ileride zengin olunca da hepsini geri verirsin. Gelgelelim, çalışmazsan, kendimi hiçbir bakımdan söz vermiş saymam, bırakıveririm seni."

Zavallıcık: "Ah!" diye haykırdı; Ölüm'le ilk kucaklaşmasından kalan acılık daha geçmemişti. "Bütün ülkelerin göçmenleri Fransa'ya can atmakta ne de haklıymışlar... Araf'taki ruhların Cennet'e doğru atılmaları gibi! Ne millet bu! Her yerde, şu tavanarasında bile, yardımsever, yüce gönüller dolu! Siz benim herşeyim olacaksınız, sevgili koruyucum; ben de sizin köleniz! Dostum olun benim!"

Bunu birtakım hoş eğilip bükülmelerle söylemişti. Polonya'lılarda pek görülen bu haller onların kul-köle olmaktan hoşlanmakla suçlanmalarına yol açar.

Lisbeth: "A! yo, kıskancımdır ben." dedi. "Mutsuz kılarım seni. Yalnız, arkadaşın gibi biri olurum, seve seve."

Wenceslas: "Ah!" diye yeniden başladı, "Paris'in boşluğunda

çırpınıp dururken, biri olsa da, isterse katıyürekli bir hükümdar olsun, bana yakınlık gösterse, diye nasıl yürekten yalvarırdım, bilemezsiniz! Yurduma dönersem çar beni Siberya'ya sürecekti ya, orası bile gözümde tütüyordu! Kaderim olun benim... Çalışacağım, daha iyi biri olacağım... hoş, kötü bir çocuk değilim ya."

Lisbeth: "Ben ne söylersem yapacak mısın?" diye sordu.

— "Yapacağım!"

Bunun üzerine Lisbeth: "Peki, öyleyse, oğlum sayıyorum seni." dedi. "İşte, tabuttan kalkan bir oğlum var şimdi benim! Hadi, başlıyoruz! Ben şimdi alışverişe çıkıyorum; sen de, giyin. Süpürgemin sapıyla tavana vurunca, gelirsin, kahvaltıma ortak olursun."

Ertesi gün, Lisbeth yaptığı işleri verirken, işyerinin sahiplerinden heykelcilerin durumu üzerine bilgi aldı. Sordukça sordu; en sonunda Florent-Chanor heykel yapımevini öğrendi: Orada kalıplar dökülüyormuş; zengin tunç işleri, şatafatlı gümüş takımları işleniyormuş; en ünlü heykelcilerin eserleri orada kalıba dökülürmüş. Yalnız, heykelin nasıl yapılacağı gösterilmiyormuş.

Lisbeth işin arkasını bırakmadı, direndi; kanatları altına aldığı delikanlıyı oraya süsleme ressamı olarak yerleştirdi. Wenceslas Steinbock yenilerini uydurdu; bu işte büyük yeteneği vardı. Yontu işlerindeki çıraklık dönemini bitirdikten beş ay sonra, Florent yapımevinin başheykelcisi o ünlü Stidmann'la tanıştı. Yirmi ay sonra, ustasını geçmişti.

Gelgelelim, Lisbeth'in onlatı yıldır biriktirdiği paralar otuz ay sonra, ucun ucun harcana harcana, uçup gitmişti. İkibin beşyüz altın! Kızcağızın ömrünün sonuna kadar gelir sağlamak üzere bir işe yatırmayı düşündüğü para! Ne karşılığında? Bir Polonya'lının borç senedi karşılığında! Onun için, şimdi gene gençkenki gibi çalışıyor, delikanlının giderlerini karşılıyordu. Avucunda altmların yerine bir kâğıt parçası buluverince, çıldıracak gibi oldu, akıl danışmaya Rivet'ye gitti.

*
**

Rivet, onbeş yıldır, en başta gelen, en usta işçisinin akıl hocası olmuştu. Lisbeth'in başından geçenleri öğrenince, o da, karısı da kızcağızı azarladılar; "deli" dediler; yeniden bir ulus olmak için çevirdikleri dolaplarla işleri bozan, barışı tehlikeye düşüren göçmenlere verip veriştirdiler; Lisbeth'i ticarette "güvence" denilen şeye başvurmaya kadar sürüklediler.

Rivet: "Bu bıçkının sana verebileceği tek güvence, gözgürlüğüdür." dedi.

Achille Rivet, aynı zamanda, ticaret mahkemesinde yargıçtı. . . .

— "Yabancılar için şaka değildir bu." diyordu. "Bir Fransız beş ay hapis yatar, borcunu ödemeden çıkar, çünkü artık ancak vicdanına hesap verecek durumdadır; vicdanı da, onun rahatını hiç bozmaz. Bir yabancı ise, hapisten hiç çıkamaz. Ver sen bana senedi. Benim muhasebecimin adına ciro edeceksin. O protesto çekecek, ikinizi birden mahkemeye verecek, hapse mahkûm ettirecek. İş bu yola girdi mi, ilk senedi iptal eden yeni bir senet imcalayacak. Böyleçe, senin o Polonyalı'dan gene sen alacaklı kalacaksın, elinde de onun ensesine dayalı dolu bir tabanca bulunacak!"

Lisbeth boyun eğdi, bu yola koyuldu. Koruduğu delikanlıya da: "Merak etme," dedi, "sadece resmi bir işlem. Buna karşılık bize önceden biraz para verecek bir tefeciye güvence vermek için yapıyoruz bunu. Ticaret mahkemesindeki yargıçlardan birinin dehasından çıktı bu buluş."

İçi temiz sanatkâr koruyucusuna da körü körüne inanmış olduğu için piposunu yaktı; unutulacak derdi, uyutulacak canlılığı olan herkes gibi o da tütün içerdi çünkü.

Günlerden bir gün Rivet bizim Bette Abla'ya bir dosya gösterdi.

— "İşte senin Wenceslas Steinbock, eli-ayağı bağlı, kucağına düştü." dedi. "Öyle ki yirmidört saat içinde sen onu geri kalan günlerini geçirmek üzere Clichy'ye kapatabilirsin."

Ticaret mahkemesinin bu sayın, dürüst yargıcı o gün kötü bir iyi

iş yapmış olmanın yarattığı iç rahatlığını duydu. Paris'te yardımseverliğin öyle çeşit çeşit biçimleri vardır ki bu tuhaf "kötü bir iyi iş" sözü onlardan birini anlatır.

*
**

Livonya'lı bir kez ticari işlemin ipleriyle sıkı sıkıya bağlanmıştı ya, şimdi iş parayı koparmaya gelmişti. Ünlü iş adamı gerçekten, Wenceslas'ı dolandırıcı olarak görüyordu. Yürek sızlaması, doğruluk, duygusallık onun gözünde, iş adamlığı yönünden, "korkunç" şeylerdi.

Ona göre bir Polonya'lının "budala yerine koyduğu" Lisbeth' çiğin çıkarı için, kalktı o zengin heykel yapımcılarının işyerine gitti. Wenceslas Steinbock bir süre önce oradan ayrılmıştı.

Rivet, Steinbock adında biri üzerine bilgi edinmek için, Chanor'un odasına girdiğinde Stidmann da oradaydı; yanında da, daha önce sözünü ettiğimiz, Paris'in en başta gelen kuyumculuk sanatkârları. Stidmann o sıralarda, Fransız sanatını bugün Floransa' lılarla, Yeniden Doğuş çağının eserleriyle boy ölçüşecek duruma gelen gelişmesine büyük yardımda bulunuyordu.

— "Steinbock adında biri mi?" diye alaylı alaylı haykırdı. "Livonya'lı genç bir öğrencim vardı, o olmasın sakın? Şunu bilin ki, beyefendi, büyük bir sanatkârdır o. Derler ki beni kendimi şeytan sanıyormuşum; e, vallahi, bu delikanlıcık kendisinin bir tanrı olduğunu bilmiyor..."

— "E, bugüne bugün Seine mahkemesinde yargıç olmak şerefini kazanmış biriyle pek yüksekten bakar gibi konuşuyorsunuz ama..."

Stidmann, ellnin tersini alnına koyarak: "Kusura bakmayın, yargıç bey!" dedi.

— "Söylediklerinizi çok hoşuma gitti. Demek ki bu delikanlı para kazanabilecek?"

Chanor Baba: "Elbette!" diye atıldı. "Yalnız, çalışması gerek.

Yanımızda kalsaydı şimdiye dek hayli para edinirdi. N'aparsınız! sanatkârlar bağımlılığa gelemezler!"

Stidmann: "Değerlerini bilirler, kendilerine karşı saygıları vardır." dedi. "Tek başına çalışmak, tanınıp büyük adam olmak istemesinden dolayı kızmıyorum Wenceslas'a. Haklı bu onun! Gelgelelim, ben çok şey kaybettim o yanımdan ayrılınca!"

Rivet: "Tamam!" diye haykırdı. "İşte böyledir gençler: Kabuklarından çıkar çıkmaz kendilerini bir şey sanırlar. Önce biraz para yapsan da ünü, şanı sonradan arasan olmaz mı!"

Stidmann: "Para toplarken insanın eli yorulur!" dedi. "Bize serveti şan getirecek!"

Chanor da, Rivet'ye: "N'aparsınız!" dedi. "Bağlayamazsınız ya."

Stidmann: "Yuları dişleriyle kesip koparırlar onlar!" diye ekledi.

Chanor, Stidmann'a bakarak: "Bütün bu beylerin yetenekleri kadar hevesleri de sonsuzdur." dedi. "Korkunç para harcarlar, sevgilileri vardır, sokağa avuç avuç para atarlar, çalışmaya vakit bulamazlar! Bunun üzerine, eşlerini-dostlarını aramaz olurlar. Onların tırnağı olamayacak işçilerin evlerine kadar gideriz, onları zengin ederiz. Öbürkiler sonra da kalkarlar, zamanın zorluğundan yakınırlar. Kendilerini işlerine verip çalışsalardı, dağlar gibi altın yığarlardı..."

Stidmann: "O kitapçıya benzetiyorum seni, Hayal'i Fener Baba!" dedi. "Hani, Devrim'den önce, bir kitapçı varmış. "Ah!" dermiş, "şu Montesquieu, Voltaire, Rousseau serserilerini benim tavanarasında tutabilseydim, pantolonlarını dolaba kapasaydım da sokağa çıkamasalardı, bana güzel güzel kitapçıklar yazarlar, servet sahibi olurdum!" dermiş. Demiri döve döve çivi yapar gibi güzel eserler yaptırılabilse, aradakiler dünyanın parasını... Neyse, ver bana bin frank da suş artık!"

Rivet babalık Fischer'lerin kızı hesabına sevine sevine döndü. Lisbeth, her pazartesi gibi, yemeğe onlardaydı.

— "Sen onu çalıştırabilirsen, hiç korkma." dedi. "Paranı da

alırsın, faizini de, masraflarını da. Delikanlının büyük yetenekleri varmış; geçimini kurtarabilir. Yalnız, pantolonunu, ayakkaplarını saklayacaksın; Chaumiere'e (x), Notre-Dame-de-Lorette mahallesine falan gitmesini önleyeceksin, yularını elinde tutacaksın. Bunu yapmazsan, senin heykelci dolaşıp durur. Sanatkârların "dolaşıp durma" dedikleri şey nedir, bir bilsen! Korkunç! Yeni öğrendim, bir günde bir binlik gidiyormuş!"

*
**

Bu olayın Lisbeth'le Wenceslas'ın iç yaşayışları üzerinde korkunç bir etkisi oldu. Koruyucu melek paralarının gittiğini sandıkça, göçmen delikanlının ekmeğini papanın zehir gibi acı suyuna batırdı. Sık sık da, paraları uçup gitti sanıyordu. O iyiyürekli anacık üvey ana olup çıktı. Çocukçağızın başının etini yedi, hırpaladı, "İyi çalışmıyorsun! Olan oldu sana!" diye payladı. Kırmızı balmumumdan kalıpların, ufak ufak heykelciklerin, süsleme taslaklarının bir değeri olabileceğine inanmıyordu. Ardından, sert davrandığı için kendine kızıyor, bunun izlerini ona iyi bakmakla, tatlı davranmakla, üzerine titremekle silmeye çalışıyordu.

Delikanlıcık, bu cadı karının elinde, bu köylü kızının baskısı altında inledikten sonra, bu yaltaklanmalardan, yeryüzünün yalnız elle tutulur şeylerine tutkun bu ananın sevecenliğinden bitiyordu artık. Hani kimi kadın vardır, gelip geçici bir barışma üzerine, kocasının bir haftalık kötü davranışlarının hepsini bağışlayıverir, delikanlı da onun gibi bir şey oldu çıktı.

Lisbeth, böylece, bu zavallının üzerinde tam bir egemenlik kurdu. Bu evde-kalmış kızın yüreğinde toplu halinde yatan üstün gelme hırsı çabucak gelişti. Benliğinin, bir şeyler yapma gereksinmesinin isteklerini yerine getirebildi. Kimseden korkmadan, birini azarlaya-

---

(x) La Grande-Chaumiere (Büyük Kulübe) o günlerde Paris'te genç lerin buluştukları bir dans salonuydu. (Çeviren)

bilen, istediği yana çevirebilen, okşayıp mutlu kılabilen kendi-başına-buyruk bir yaratık değil miydi ya artık? Kısacası, yaradılışındaki iyi yanlar da, kötü yanlar da kendini gösteriyordu. Zavallı sanatkârı yiyip bitirdiği oluyorsa da, buna karşılık, kır çiçekleri gibi, incelik de gösteriyordu. Onun hiçbir eksiği olmadığını gördükçe seviniyordu. Gerekirse canını bile verirdi onun uğruna.

Wenceslas da bunu iyi biliyordu. Bütün iyiyürekli insanlar gibi o da bu kızın kendisine ettiklerini, kusurlarını çabuk unutuyor, ancak iyiliklerini anımsıyordu. Kaldı ki Lisbeth ona, yabaniliklerinin özürü gibi, geçmişini anlatmıştı.

*
**

Lisbeth, bir gün, Wenceslas'ın çalışacak yerde çıkıp dolaşmasına kızmış, köpürmüştü; kavga çıkardı.

— "Sen benim malımsın!" diyordu. "dürüst biri olsan, bana olan borcunu çabucak ödemeye bakardın..."

Soylu delikanlının Steinbock kanı alevlendi. Benzi atmıştı.

Lisbeth: "Yakında benim kazandığım otuz franga kalacağız, yahu!" diye haykırdı. "Benim gibi zavallı bir kızcağız..."

İki beş-parasız, karşılıklı laf atışlarından kızışarak, birbirlerine girdiler. Bunun üzerine, zavallı sanatkâr kendisini ölümün elinden koparıp aldığı için koruyucunu ilk kez suçladı.

— "Ölümden kurtardın, kürek cezasına çarptın." diyordu. "Ölümün hiçliğinden daha kötü bu. Orada hiç olmazsa rahat vardı."

Sonra da, kaçıp gitmekten söz etti.

Lisbeth: "Kaçacak mısın?" diye bağırdı. "Ah! Rivet'nin hakkı varmış!"

Sonra onu, ömrünün sonuna kadar kalmak üzere, nasıl hapse attırabileceğini açıkça anlattı. Delikanlı kafasına topuz yemiş gibi oldu. Kara kara düşüncelere daldı. Hiç konuşmuyordu.

Ertesi gece, Lisbeth, kendini öldürme hazırlıkları işitince, yukarı çıktı, Wenceslas'a dosyayı verdi, bir de temiz kâğıdı.

— "Al, yavrum, bağışla beni." dedi, gözleri yaşlı. "Bırak git

beni, mutlu ol. Ben çok işkence ediyorum sana. Yalnız, söyle bakayım bana: Geçimini kazanmanı sağlayan kızcağızı ara-sıra düşüneceksin, değil mi? N'apayım! Hırçınlaşmam hep senin yüzünden: Ölebilirim; n'aparsın bensiz? Satılabilecek şeyler yapman için sabırsızlanmam bundan işte. Kendim için istemiyorum paramı geri vermeni, bunu bilmiş ol! Korkuyorum senin o "hülyaya dalma" dediğin tembelliklerinden; saatlerini yiyen o, gökyüzüne baka baka düşüncelere dalmandan. İstiyorum ki çalışma alışkanlığını edinesin."

Bunu öyle bir sesle, öyle bir bakışla, öyle bir halle, gözleri yaşararak söylemişti ki soylu sanatkârın içine işledi. Koruyucuna sarıldı, yüreğinin üzerine bastırdı, alnından öptü.

— "Kalsın bunlar sende." dedi, gülümser gibi. "Beni niye hapse attırasın? Burada sana karşı olan borçluluk duygusuyla mahpus değil miyim?"

Ortak, gizli yaşayışlarının bu olayı altı ay önce geçmişti. Bunun üzerine, Wenceslas üç eser vermişti: Şimdi Hortense'ta bulunan mühür, antikacıya bırakılan heykel, bir de pek hoş bir saat. Delikanlı şimdi onu bitirmek üzereydi, parçaların vidalarını takıyordu.

Bu duvar saati oniki Saat Perisini canlandırıyordu: Herbirine birer kadın biçiminde pek güzel kişilikler verilmişti. Öyle çılgınca, öyle hızlı bir oyuna dalmış sürükleniyorlardı ki üç Aşk meleği, bir çiçek, yemiş yığını üzerine tırmanmışlar, geçerken ancak Geceyarısı Saatl'ni durdurabiliyorlardı; yırtılmış pelerini en acar meleğin ellerindeydi. Bu konu, masal yaratıklarının kaynaştığı süslerle pek hoş işlenmiş yuvarlak bir ayaklığın üzerine oturtulmuştu. Saat, bir esnemeyle açılmış, canavar ağzı gibi bir ağzın içinde gösterilmişti. Her saat alışılmış işlerini dile getiren, pek iyi düşünülmüş simgelerle işlenmişti.

*
**

Lisbeth'in Livonya'lısına nasıl bir olağanüstü bağla bağlanmış olduğunu anlamak şimdi daha kolaydır. Onun mutlu olmasını

isterken, tavanarasındaki odasında, sararıp solarak yok olmaya doğru gittiğini görüyordu. Lorrain'li kız bu Kuzeyli çocuğa bir ana sevgisiyle, bir kadın kıskançlığıyla, bir ejder bakışıyla gözlerini dikmişti. Bunun için de, hep parasız bırakarak, ona hertürlü çılgınlığı, hovardalığı yasak ediyordu. Baskı altında uslu duran bu kurbanı arkadaşı hep onun olsun isterdi. Bunun pek yabanice bir istek olduğunu da anlayamıyordu; çünkü kendisi hertürlü yoksunluğa alışmıştı. Onu kardeş gibi seviyordu, evlenemezdi; onu çok seviyordu, başka bir kadına bırakamazdı. Ona anneden başka bir şey olmamaktan vazgeçemiyor, başka bir durumu düşününce kendini deli olmuş gibi görüyordu. Bu çelişkiler, bu yırtıcı hayvan kıskançlığı, bir erkeğe tek başına sahip olma mutluluğu yüreğini ölçüsüz alt-üst edip duruyordu. Dört yıldan beri gerçekten tutkundu; bu sonuçsuz, içinden çıkılmaz yaşayışı sürdürmek gibi çılgınca bir umuda dört elle sarılmıştı; gerçekte ise, bunda ayak direyişi "çocuğum" dediği kişinin yok oluşuna yol açacaktı.

Duygularıyla düşünceleri arasındaki bu çarpışma onu haksız, katıyürekli davranışlara sürüklüyordu. Genç, zengin, güzel olmayışının hıncını bu delikanlıdan alıyordu. Her hınç alışından sonra da, yaptığı haksızlıkları kendiliğinden anlayarak, onsuz yüz suyu döküyor, onu sevgilere boğuyordu. Tapındığı puta kurban vermeye ancak güçlülüğünü balta vura vura gösterdikten sonra yanaşabiliyordu. Kısacası, Shakespeare'n Fırtına'sının tersiydi; Galiban şimdi Ariel'le Prospero'nun efendisi olmuştu.

Şu, hülyalara dalan, yüksek düşünceli tembelliğe eğilimli delikanlıya gelince, Hayvanat Bahçesi'nde kafese kapatılmış aslanlar gibi, ruhunda koruyucunun yarattığı çölü gözlerinde yansıtıyordu. Lisbeth'in delikanlıyı zorladığı kürek mahkumu çalışması onun gönlündeki istekleri hiç de ortadan kaldırmış değildi. Çektiği can sıkıntısı hastalık haline geliyor, zavallıcık çoğu zaman gerekli olan bir çılgınlığı giderecek parayı isteyemediği, kendi de sağlayamadığı için ölüp ölüp diriliyordu. Canlılığı üzerinde olduğu günler, çektiği acı öfkesini artırınca, Lisbeth'e, susamış bir yolcunun, kurak bir

kıyıdan geçerken, tuzlu suya bakışı gibi bakıyordu.

Yoksunluğun, Paris'te dört duvar arasında kapalı kalmanın bu yemişlerinden Lisbeth zevk alıyordu ama, en ufak bir tutkunun kölesini elinden alacağını da biliyordu. Bu şairi baskı altında tutarak, ikide-birde azarlayarak ufak şeylerin büyük heykelcisi olmaya zorlamakla ona kendisinden vazgeçme olanaklarını sağlamış olmaktan dolayı kendine kızdığı da oluyordu.

*
**

Ayrı ayrı bakımlardan olmakla birlikte gerçekten mutsuz olan bu üç yaşayış —umutsuzluğa düşmüş bir ananın, karı-koca Marneffe'lerin, zavallı göçmenin yaşayışları— ertesi gün Hortense'ın bönce tutkusu ile Baron'un Josepha'ya karşı mutsuz tutkusunun etkisine uğrayacaklardı.

Devlet Danışmanı, Opera'ya girmek üzereyken Lepelletier Caddesi'ndeki bu kutsal yapının karanlık görünüşünden dolayı duraladı. Ne ışık vardı, ne jandarma, ne görevliler, ne de kalabalığı önlemek için engeller. İlân tahtasına baktı: Beyaz bir şerit gördü; ortasında olayın özünü belirten şu sözler parıldıyordu:

RAHATSIZLIK DOLAYISIYLA KAPALI

Hemen Josepha'nın evine doğru hızlı hızlı yürüdü. Opera'ya bağlı bütün sanatkârlar gibi Josepha da yakında, Chauchat Caddesi'nde oturuyordu.

Kapıcı, şaşkın şaşkın: "Ne istediniz, beyim?" diye sordu.

Baron, kaygıyla: "Beni tanımıyor musun?" dedi.

— "Tanımaz olur muyum, beyim! Asıl, sizi tanımak şerefini kazanmış olmamdan dolayı size soruyorum, nereye gidiyorsunuz, diye."

Baron bir ölüm ürpertisiyle buz kesildi.

— "Ne oldu?" diye sordu.

— "Baron Hazretleri Bayan Josepha Mirah'ın yeni evine giderlerse orada Bayan Heloise Brisetout'yu, Bay Bixiou'yu, Bay Leon de Lora'yı, Bay Lousteau'yu, Bay De Vernisset'yi, Bay Stidmann'ı, biralay da lavantalar içinde hanımlar bulacaklardır. Gülegüle-oturuna geldiler..."

— "Peki... şey ner'de?"

— "Bayan Josepha?.. Bilmem ki söylesem mi..."

Baron kapıcının avucuna iki tane yüzer franklık sıkıştırdı.

Kapıcı alçak sesle: "Efendim, Ville-l'Eveque Caddesi'nde bir konakta oturuyor şimdi o." dedi. "Söylediklerine göre Herouville Dükü vermiş bu konağı ona."

Baron, konağın numarasını öğrendikten sonra, bir arabaya atladı, oraya gitti. Havagazı çıkalı beri şatafat içinde yüzen o, iki kapılı yeni evlerden biriydi bu.

Baron'un arkasında mavi çuha ceket, kurşuni fanile pantolon, kolalı gömlek, beyaz yelek, beyaz boyunbağ, ayna gibi parlak fotinler vardı. Bu yeni cennetin kapıcısı geç kalmış çağrılılardan biri sandı. Hali-tavrı, yürüyüşü de bu izlenimi doğruluyordu.

Kapıcının çıngırağı çekmesi üzerine, taşlıkta bir uşak göründü, Baron'u içeri buyur etti. Konak gibi uşak da yeniydi.

Baron, buyurur gibi bir sesle: "Şu kartı ver Bayan Josepha'ya!" dedi.

Patito (x) bulunduğu yeri şöyle-bir gözden geçirdi. Az bulunur çiçeklerle dolu bir bekleme odasıydı burası; döşenip dayanması da dörtbin franga patlamış olsa gerekti.

Uşak geldi, kahve içmek üzere sofradan kalkılıncaya kadar büyük odada beklemesini rica etti.

Baron, İmparatorluk günlerinin şatafatını görmüştü. Bu şatafat da, kuşkusuz, yeryüzünün en olağanüstü şeylerinden biri olmuştur; ortaya çıkardığı yenilikler, kalıcı olmamakla birlikte, çılgınca gidere yol açmıştır. Öyleyken, Baron orada şaşıra-kaldı, gözleri

---

(x) İtalyanca: Felâkete uğramış, acı çeken, zavallı. (Çeviren)

kamaştı. Odanın üç penceresi masal ülkesi gibi bir bahçeye bakı yordu; başka yerlerden getirilen topraklarla, çiçeklerle bir ayda yapılan, çimenleri kimyasal işlemlerle elde edilmişe benzeyen o bahçelerden biri. Odadaki yaldızlı takımlar, Pompadour tarzı denilen oymaların en pahalıları, ancak avuç dolusu altına alınabilecek o güzel kumaşlar, herşey özene-bezene seçilmişti.

Baron bunlara hayran kaldığı gibi ayrıca bir şeye daha şaştı. Öbürkileri önüne-gelen tüccar ısmarlar, altın döker alırdı ama, daha başka şeyler vardı ki bunları ancak prensler seçebilir, arayıp bulur, alır, birine hediye edebilirdi: Greuze'le Wetteau'dan ikişer tablo; Van-Dyck'ten iki baş, Ruysdael'den iki kır görünüşü, iki Guaspre, iki Rembrandt, bir Holbein, bir Murillo, bir Titiano, iki Teniers, iki Metzu, bir Van Huysum, bir Abraham Mignon... kısacası, pek de güzel çerçevelenmiş ikibin franklık tablo. Çerçeveler de aşağı-yukarı tablolar kadar ederdi.

— "Hah, şimdi anladın mı, babalık?"

Josepha, sessiz bir kapıdan girmiş, İran halılarının üzerinden ayaklarının ucuna basa basa gelmiş, hayranını birden şaşırtıvermişti... öyle bir şaşkınlık ki, hani insanın kulakları uğuldar, felâket çanlarının sesinden başka bir şey duyamaz. Hele şu "babalık sözü! Yöneticiliğin en yüksek noktasına erişmiş böyle birine "babalık" denilmesi şu yaratıkların en büyük varlıkları nasıl birdenbire aşağılara indirivermekte gösterdikleri utanmazlığı ortaya koyuyordu. Baron ayaklarından yere mıhlanmıştı sanki.

Josepha sarılı-beyazlı giyinmişti; bu eğlenti için öyle de güzel süslenmişti ki, bütün bu çılgınca şatafat arasında, en az bulunur bir mücevher gibi parıldıyordu.

— "Çok güzel, değil mi?" diye, anlatmaya başladı. "Dük bir komandit ortaklığın bütün kazancını buraya yatırdı. Ortaklığın hisse senetleri pek yüksek fiyatla satıldı. Hiç de aptal değilmiş benim Dük'çüğüm, öyle değil mi? Kömürü altına çevirmesini ancak eski günlerin ilerigelen beyleri bilirler. Yemekten önce, noter bana satış senedini getirdi imzalatmaya, satış bedelinin ödendiğini

gösteren alındıyla birlikte. İçeridekilerin hepsi de ilerigelen beyler: D'Estignon, Rastignac, Maxime, Lenoncourt, Verneuil, Laginski, Rochefide, Palferine... Bankerlerden de, Nicingen'le Du Tillet. Kadınlardan, Antonia, Malaga, Carabine, Schontz da var... Senin başına gelenlere hepsi öyle acındılar ki! Evet, ağam, aramıza seni de çağırıyoruz ama, bir şartla: Macar, Şampanya, Kap şaraplarından iki şişe tutarında şarabı hemen içeceksin, onların durumuna gelebilmek için. Bak, azizim, biz hepimiz bur'da öyle zom olduk ki Opera'yı kapattık. Bizim müdür öyle sarhoş ki kurbağa gibi vıyaklıyor!"

Baron: "O! Josepha!" diye haykırdı.

Josepha, gülümseyerek: "Açıklamaya çalışmak ne saçma!" dedi. "Söyle bakalım: Bu konakla eşyası altıyüz bin frank tutuyor; sen bukadar eder misin? Yılda otuzbin franklık gelir senedi yazabilir misin? Dük bunu bakkalların beyaz kâğıttan şeker külâhının içine yazdı da verdi. Ne güzel bir buluş!"

Devlet Danışmanı: "Ne sapıklık!" dedi.

O sırada öfkeden öyle çılgına dönmüştü ki yirmidört saat için Herouville Dükü'nün yerine geçmek uğruna karısının bütün elmaslarını verirdi.

Josepha: "Benim durumum sapıklıkmış!" diye alay etti. "Sen bunu böyle görürsün işte! Niye sen de bir ortaklık kurmadın? Ah, benim boyalı kedim! Bir yiyip bin şükretmelisin bana: Tam zamanında bırakıyorum seni; yoksa, karının geleceğini de, kızının çeyiz parasını da benimle yiyip tüketecektin. Sonra da... A! ağlıyorsun! İmparatorluk yıkılıyor! Dur, imparatorluğu selâmlayayım."

Acıklı bir tavır takındı, şakıdı:

Hulot derlermiş sana! Tanımıyorum ben seni artık!

İçeri girdi.

Kapı açılınca aralığından, şimşek gibi, bir ışık fışkırdı, cümbüşün kahkahaları yükseldi, birinci dereceden bir şölenin kokuları

yayıldı.

Şarkıcı kız dönüp geldi, aralık kalan kapının ağzından baktı. Hulot'yu tunç bir heykel gibi orada öyle dikilmiş durur görünce, bir adım ileri attı, yeniden göründü.

— "Bayım," dedi, "Chauchat Caddesi'ndeki evde nekadar paçavram varsa hepsini Heloise Brisetout'ya bıraktım. Senin o pamuklu gecelik takkeni, ayakkabı çekeceğini, kemerini, yansakal yağını almak istersen, söyledim, verecekler."

Bu korkunç alay üzerine Baron evden dışarı fırladı, tıpkı Lut'un Gomora'dan kaçışı gibi; yalnız, dönüp arkasına bakmadan.

Öfkeli öfkeli yürüyerek, kendi kendine söylenerek, evine geldi. Evdekileri ikili whist oynar buldu; oyunun başlangıcını çıkmadan önce görmüştü. Adeline'cik, kocasını görünce, başına korkunç bir felâket geldi sandı. Kâğıtlarını kızına verdi, kocasını aldı küçük odaya götürdü, beş saat önce Crevel'in ona yoksulluğun en utandırıcı sıkıntılarını önceden haber verdiği odaya.

Korka korka: "Nen var?" diye sordu.

— "Ah, bağışla beni! Bırak anlatayım şu rezaleti!"

On dakika öfkesini döktü.

O zavallı kadın yiğitlik gösterdi:

— "Ama, azizim, bu gibi kadınlar aşk nedir bilmezler ki!" dedi. "Sana lâyık olan o, kendini bütünüyle veren, temiz aşkı! Sen ki akıllısındır, nasıl oldu da bir milyona karşı çarpışmaya kalkıştın?"

Baron: "Elbette," dedi, "Dük'ün servetini al elinden, ikimizden hangisini seçeceğini bilir o."

Adeline, son bir çabayla: "İlle başka kadınlar istiyorsan, niye Crevel gibi yapmıyorsun?" dedi. "Pahalıya mal olmayacak, azla mutlu olacak sınıfından kadınlar bul. Hepimiz kazanırız bu işten. İstek duymanı anlıyorum da, kendini-beyenmişliği kafam almıyor..."

Hector: "Ah! ne iyi, ne mükemmel kadınsın sen!" diye haykırdı. "Deli bunağın biriyim ben. Senin gibi bir meleğe lâyık değilim."

Adeline, birazıcık üzgün bir halle: "Napoleon'umun Josephine'iyim ben, okadar." diye karşılık verdi buna.

Hector: "Josephine senin tırnağın olamazdı." dedi. "Gel gidelim; ağabeyimle, çocuklarımla whist oynamak istiyorum. Aile babası işime yeniden koyulmalayım, Hortense'ı evlendirmeliyim, çapkınlığı gömmeliyim..."

Bu açıkyüreklilik Adeline'ciğe öyle dokundu ki: "O yaratıkta hiç zevk yokmuş ki benim Hector'umun yerine başka birini seçmiş." dedi. "Ah! ben seni dünyanın bütün altınlarına değişmem! Sen birini sev de o bu mutluluğu tepsin, seni bıraksın, olacak şey mi!"

Karısının bu tutkunluğuna ödül olarak Baron ona bir baktı ki bu bakış Adeline'in inancını büsbütün güçlendirdi: Tatlılık, boyun eğme kadının en güçlü silahlarıdır. Yalnız, şunda yanılıyordu: Sonuna kadar vardırılan yüce duygular en büyük kötülüklerin doğurduğu sonuçlara benzer sonuçlar verir. Bonaparte, XVI. Louis'nin bir Sauce efendinin kanının akıtılmasına razı olmadığı için krallığını da, kafasını da kaybettiği yerden iki adım ötede halkı makineli tüfekten geçirdiği için imparator oldu.

*
**

Hortense o gece, Wenceslas'ın mühürünü, uyurken yanından ayırmamak için, yastığının altına koymuştu. Ertesi gün erkenden giyindi, babasından kalkar kalkmaz bahçeye gelmesini rica etti.

Baron, kızının isteğini seve seve yerine getirdi. Saat dokuz buçuğa doğru, kol kola girmişler, rıhtım boyundan, Royal Köprüsü'nden, Carrousel Alanı'na doğru gidiyorlardı.

Bu geniş alanı aşmak üzere kemerli kapıdan geçerlerken, Hortense: "Dolaşıyormuş gibi yapalım, baba." dedi.

Babası, alaylı alaylı: "Burada dolaşılır mı?" diye güldü.

Hortense: "Sözde Müze'ye gidiyormuşuz." dedi.

Sonra, Doyenne Sokağı'na dikey düşen evlerin duvarlarına sırtını vermiş barakaları gösterdi:

— "Bak, hırdavatçı dükkânları, resim satıcıları falan var sur'da "

— "Senin Bette Abla burada oturuyor..."

— "Biliyorum. Aman, bizi görmesin!"

Baron, kendini Bn. Marneffe'in pencerelerinin otuz adım kadar yakınında bulunca, oradan çabucak geçti.

— "Nedir yapmak istediğin?" diye sordu.

Hortense babasını, Nantes Konağı'nın karşısında, Eski Louvre'un galerileri boyunca uzanan o bir avuç evin köşesindeki dükkânlardan birinin camekânı önüne getirmişti. Baron, dalmış, o güzel çıtı-pıtı hanımın pencerelerine bakarken, Hortense dükkândan içeri girdi.

Dünkü kadın yaşlı çapkının yüreğinde yer etmişti. Baron şimdi, biraz önce aldığı yaranın acısını yatıştırmak ister gibi, pencerelerde onu arıyordu. Böylece, karısının öğüdünü de tutmuş olacaktı. Bn. Valerie Marneffe'in pek hoş, kusursuz çizgilerini anımsayarak, kendi kendine: "Hanım-hanımcık kadınlara yönelelim." diyordu. "Bu minik hatun Josepha'yı çabucacık unutturur bana."

Şimdi gelelim dükkânın dışında geçenlerle içinde geçenlere.

Baron, yeni sevgilisinin pencerelerini gözden geçirirken, kadının kocasını gördü. Adamın, bir yandan redingotunu fırçalarken, bir yandan da birini gözlediği belliydi; alanda birinin görünmesini bekler gibiydi.

Aşık baron, görünmekten, daha sonra da tanınmaktan korkarak, Doyenne Sokağı'na arkasını döndü. Yalnız, tam değil, üç çeyrek dönmüştü; evden yana arada-bir göz atabilmek için. Bu biçim duruşu onu Valerie Marneffe'le aşağı-yukarı karşı karşıya getirdi.

Genç kadın rıhtımboyundan geliyordu; evine varmak üzere, köşeyi dönmüştü. Baron'un şaşkın bakışıyla karşılaşınca, telâşlanır gibi oldu. Adamın bakışına karşılık o, çekingen, namuslu bir kadın gibi, kısaca bir baktı.

Baron: "Güzel kadın!" diye laf attı. "Uğruna ne çılgınlıklar yapılmaz!"

Valerie, sert bir karşılık verecekmiş gibi, şöyle-bir döndü.

— "A! siz Baron Hulot'sunuz, değil mi, beyefendi?" dedi.

Baron gittikçe daha da şaşırıyordu. "Evet" der gibi başını salladı.

Kadın: "Öyleyse," dedi, değil mi ki beklenmedik karşılaşmalarla iki kez göz göze geldik, ayrıca sizi şaşırmış, ya da ilgilenmiş görmekle de mutluyum, size şunu söylemek isterim ki, çılgınlıklar yapacak yerde, bir haksızlığı düzeltseniz daha iyi edersiniz... Kocamın kaderi size bağlı."

Baron, efece bir tavırla: "Nasıl? Anlayamadım." dedi.

Kadın, gülümseyerek: "Kendisi bakanlıkta sizin emriniz altında bulunuyor." dedi. "Bay Lebrun'ün şubesinde, Bay Coquet'nin dairesinde memur."

— "Hayhay, Bayan... Bayan?"

— "Bayan Marneffe."

— "Bayan Marneffe'çiğim, bu güzel gözleriniz uğruna, haksızlığı düzeltmeye değil, haksızlık yapmaya bile hazırım... Sizin evde bir yakınım oturuyor. Bugünlerde kendisini görmeye geleceğim, çok yakında. Oraya gelin, dilekçenizi verin bana."

— "Densizlik ettimse bağışlayın beni, Baron Hazretleri. Yalnız, anlarsınız sanırım... Koruyacak kimsem yok."

— "Ha-hah!"

Kadın: "Ah! beyefendi, ayıplıyorsunuz beni!" diyerek gözlerini önüne eğdi.

Baron güneş ortadan koyboldu sandı.

Valerie: "Çok perişan bir haldeyim ama, namuslu kadınımdır ben." diyordu. "Altı ay oluyor, tek koruyucumu kaybettim, Mareşal Montcornet'yi."

— "Ha, onun kızısınız siz!"

— "Evet, efendim. Ne yazık ki beni evlât olarak tanımadı."

— "Tanısaydı servetinden size de kalırdı."

— "Birşey kalmadı, efendim, çünkü vasiyetnamesi bulunamadı."

— "Ah! yavrucuk! Mareşale birdenbire inme inmişti... Neyse, hanımefendi, umudunuzu kesmeyin. İmparatorluğun korkusuz şövalyelerinden birinin kızı için birşeyler yapılmalı."

Bn. Marneffe kırılıp dökülerek bir selâm verdi. Başarısından dolayı koltukları kabarıyordu. Baron da öyle. Kadının belki de aşırı biçimde dalgalandırdığı eteklerin oynayışına bakarken, kendi kendine: "Ne cehennemden geliyor böyle sabah sabah?" diyordu. "Hamamdan gelmiyor besbelli, çünkü pek yorgun bir hali var. Sonra, kocası da bekliyordu. Anlaşılmaz şey; hayli düşündürücü bir şey."

Bn. Marneffe evden içeri girince, Baron da kızının dükkânda ne yaptığını öğrenmek istedi. Dükkândan içeri girerken, gözü gene kadının pencerelerinde olduğu için, az kalsın, birine çarpıyordu. Kurşuni gözleri kıvılcım saçan, saz benizli bir delikanlıydı bu. Arkasında siyah softan yazlık pardesü, kaba ketenden pantolon, ayağında tozluklu sarı pabuçlar vardı. Dükkândan dışarı av köpeği gibi fırlamıştı; şimdi de, Bn. Marneffe'in girdiği eve doğru koşuyordu. Biraz sonra o da o evden içeri girdi

Hortense, dükkâna girer girmez, kapının ağzında, ortaya konulmuş bir masanın üterinde gözler önüne serilen o toplu heykeli görmüştü. Önceden haberi olmasaydı bile, bu şaheser gene de kızın gözüne çarpardı, çünkü büyük eserlerdeki o "canlılık" diyebileceğimiz şey onda da vardı. Hortense ise, İtalya'da olsa, bir Canlılık heykeline model olabilirdi ya, o da başka.

Deha sahibi kimselerin bütün eserlerinde bu canlılık, herkesin, birşey bilmeyenlerin bile görebilecekleri bu ışıl-ışıl parlaklık aynı derecede değildir. Nitekim, Raffaello'nun kimi tabloları, —sözgelişi, şu ünlü "İsa'nın Kalıp Değiştirmesi", "Foligno'lu Meryem Ana", Vatikan'ın büyük odalarındaki duvar resimleri— birdenbire hayranlık uyandırmaz; Sciarra galerisindeki "Kemancı", Doni'nin portreleri, Pitti galerisindeki "Hazkıyal'ın Görüntüsü", Borghese galerisindeki "Haçın Götürülüşü", Milano'da Brera Müzesi'ndeki "Meryem Ana'nın Evlenişi" ise insanı ilk bakışta hayran bırakır. Roma Akademisi'ndeki "Yahya Peygamber Kürsü'de", "Ermiş Lucuk Meryem Ana'nın Resmini Yaparken" gibi tablolarda "X. Leon'un Portresi"ndeki, "Dresden'li Meyem Ana"daki çekicilik

yoktur. Gene de hepsi aynı değerdedir.

Dahası var: Duvar resimleri, "İsa'nın Kalıp Değiştirmesi", tek rengin açığı, koyusuyla yapılmış o Alacalar, Vatikan'daki o orta boy üç tablo yüceliğin, kusursuz güzelliğin doruğuna varmış eserlerdir. Gelgelelim, bu şaheserler bütün yanlarıyla anlaşılabilmeleri için en bilgili seyirciden bile bir gerilim, derinden derine bir inceleme ister. "Kemancı", "Meryem Ana'nın Evlenişi", "Hazkıyal'ın Görüntüsü" ise gözlerin çift kanatlı kapısından gönlünüze girip yerleşiverir; siz de, onları böyle, hiç yorulmadan benimsediğiniz için sevinirsiniz. Sanatın doruğuna varma değildir bu; mutluluğun doruğuna varmadır.

Bu da gösteriyor ki insanlar arasındaki doğumlarda olduğu gibi sanat eserlerinin doğuşlarında da birtakım düşeşler vardır. Öyledir ya: Doğuştan mutlu çocuklar vardır, güzel olurlar, annelere hiç acı vermeden dünyaya gelirler, onlara herşey gülümser, herşeyde başarı kazanırlar. Kısacası, aşk çiçekleri gibi, deha çiçekleri de vardır.

İtalyanlar'ın *brio* dedikleri bu canlılık, parlaklık bir sanatkârın ilk eserlerinin özelliğidir. Genç yetenekteki titizliğin, korku-bilmez kafa-tutuşun yemişidir. Titizlik daha sonraları birtakım mutlu saatlerde yeniden kendini gösterirse de o canlılık artık yürekten gelmiyordur; sanatkâr bunu eserlerine yanardağın ateşlerini saçması gibi atıverecek yerde, kendisi onun eline bakar olmuştur: onu birtakım koşullara, aşka, birini geçme isteğine, çoğu zaman da hınca. ondan daha çok da elle tutulması gerekli bir şanın buyruklarına borçlu olur.

"Meryem Ana'nın Evlenişi" Raffaello'nun bütün eserleri arasında neyse, o bir aradaki heykeller de Wenceslas için oydu: Yeteneğin, çocukluğun atılışıyla, sevimli bütünlüğüyle, annenin gülüşlerine yankı verir gibi gamzelerle dolu pembe-beyaz etlerin altında gizli gücüyle, benzersiz bir güzelliğe doğru attığı ilk adım. Raffaello'nun o tablosu için Prens Eugene dörtyüz bin frank vermiş, derler; ki Raffaello'dan yoksun bir ülke için bir milyon biie eder. O duvar resimlerinin en güzeline bile kimse bu parayı vermez; oysa,

sanat olarak değeri çok daha üstündür.

Hortense, cep harçlığından biriktirdiklerinin toplamını düşünerek, hayranlığını belli etmekten kendini alıkoydu, ilgisiz bir tavır takınarak, dükkâncıya sordu:

— "Kaça bu?"

Adam, bir köşede iskemlede oturan genç bir adama göz ettikten sonra: "Bin beşyüz frank." dedi.

Genç adam Baron Hulot'nun canlı şaheserini görünce aptallaşmıştı. Hortense, önceden haberli olduğu için, sanatkârı tanıdı. Zavallı delikanlının çektiği acılardan sararmış yüzü birden kızarmış, kurşuni gözlerinde bir kıvılcım parlamıştı. Kız oruca çekilmiş bir keşişin yüzünü andıran bu sıska, eti kemiğine yapışık yüze baktı; o keskin çizgili pembecik ağza, biçimli, ufacık çeneye, incecik ipek gibi kumral saçlara hayran oldu.

— "Bin ikiyüz frank olsaydı, bana gönderin onu, derdim."

Dükkâncı: "Antikadır, küçükhanım." dedi.

Bütün o meslekten olanlar gibi, antikacıların bu *nec plus ultra'* sıyla (x) son sözünü söylemiş gibiydi.

Hortense, alçak sesle: "Kusura bakmayın ama, efendim," dedi, "bu yıl yapılmıştır bu. Ben aslında, bu fiyata razı olursanız, eseri yapanı bize göndermenizi rica etmeye geldim, ona oldukça önemli siparişler bulabiliriz."

Dükkâncı, babacan bir tavırla: "Bin ikiyüz franga verirsem bana ne kalır!" dedi.

Hortense, kendini tutamayıp, küçümser gibi bir tavır takınarak: "A, doğru ya!" dedi.

Livonya'lı, kendinden geçerek: "A, alın, küçükhanım, alın!" diye haykırdı. "Satıcıyla anlaşırım ben." Kızın bir yandan güzelliği, bir yandan da sanat sevgisi karşısında büyülenmiş gibiydi. "Ben yaptım bunları. On gündür, günde üç kez geliyorum bakalım biri çıkıp da değerini anlayacak mı, almak isteyecek mi diye. İlk

---

(x) *Latince bir deyim. "Daha ötesi yok" anlamına gelir.(Çeviren)*

beyenen siz oldunuz, alın!"

Hortense: "Bir saate kadar bize gelin, satıcıyla birlikte...işte babamın kartı." dedi. Sonra, dükkâncının heykeli beze sarmak üzere yandaki odaya geçtiğini görünce, alçak sesle ekledi: "Geleceğiniz bakımından, Lisbeth Fischer'e bu kartı göstermeyin, kimin aldığını da söylemeyin, Bay Wenceslas. Annemin amcasının kızı olur o."

Delikanlı şaşırdı, düş görüyorum sandı. Gözleri kamaşır, gökten yere düşmüş Havva'lardan birini görünce cenneti görür gibi oldu. Lisbeth'in sözünü ettiği o güzel kız üzerine hayaller kurup durmuştu, tıpkı Hortense'ın da Bette Abla'nın sevgilisini düşünüp durması gibi. Hortense içeri girince, delikanlı: "A! o da bu kız kadar güzel olsa!" diye düşünmüştü.

Bu iki âşığın nasıl bakıştıklarını şimdi daha iyi anlarsınız. Bir alevdi bu. Çünkü temiz aşk en ufak bir ikiyüzlülük bilmez.

Bu sırada Baron girdi içeri.

— "Yahu, n'apıyorsun sen bur'da?" diye sordu.

Hortense: "Biriktirdiğim bin ikiyüz frangımı harcadım." dedi. "Gel gidelim."

Babasının koluna girdi.

Baron: "Bin ikiyüz frank ha?" diyordu.

— "Daha doğrusu, bin üçyüz frank... Bin frangını sen bana borç vereceksin!"

— "Peki ama, ne... böyle bir dükkândan alacak ne buldun bu paraya?"

Mutlu kız: "Ha! bak!" dedi. "Koca buldumsa hiç de pahalı sayılmaz!"

— "Koca mı dedin, kızım? Bu dükkânda?"

— "Dinle, babacığım: Büyük bir sanatkârla evlenmeyi yasaklar mısın bana?"

Baron: "Hayır, yavrum." dedi. "Büyük bir sanatkâr, şimdilik, adı-sanı olmayan bir prenstir. Şan, servet... toplum içinde en büyük iki üstünlük..." Durdu "Dürüstlükten sonra." diye ekledi.

Hortense: "Elbette." dedi. "Peki, heykelcilik için ne diyorsun?"

Baron Hulot, başını sallayarak: "Pek zor bir iş." dedi. "Büyük bir yetenekten başka, ayrıca, büyük koruyucular da ister; çünkü tek alıcı hükümettir. Pazarı olmayan bir sanat, bugün; çünkü artık ne büyük adamlar var, ne büyük servetler, ne saraylar, ne konaklar. Evlerimizde ancak ufak tablolar, ufak heykelcikler bulundurabiliyoruz; onun için de, sanat "ufağın" verdiği korkuyla karşı karşıya kalıyor."

Hortense: "Peki, ya kendine pazar bulabilecek büyük bir sanatkârsa?" diye üsteledi.

— "O zaman mesele kalmaz."

— "Destekleyecek olan da var!"

— "Çok daha iyi."

— "Soylu da!"

— "Bak hele!"

— "Kont!"

— "Kont heykel yapıyor?"

— "Parası yok."

Baron, bir şey sorar gibi, bakışını kızının gözlerinin içine dikerek, alaylı alaylı: "Hortense Hulot'nun parasına güveniyor?" dedi.

Hortense babasının sorduğuna sakin bir halle karşılık verdi:

— "Kont olan, heykel yapan bu büyük sanatkâr kızınızı ömründe ilk kez biraz önce gördü; o da, beş dakika için, Baron Hazretleri. Biliyor musun, benim şeker babacığım, dün sen Meclis'teyken, annem bayıldı. Bunu sinirlerine yoruyor ama, gerçekte, benim suya düşen evlenme işime üzüldüğü için bayıldı, ben biliyorum; çünkü bana dedi ki, beni başınızdan atmak için..."

— "Seni pek seviyormuş, doğrusu, böyle bir..."

Hortense, gülerek: "Pek parlamento diline uymayan böyle bir deyim kullandığına göre." diye babasının lafını tamamladı. "Yo, tam bu sözü kullanmadı ama, ben biliyorum ki evlenme yaşında bir kız evlenemezse namuslu, dürüst bir ana-baba için ağır bir yük olur. Onun için, şimdi annem şöyle düşünüyor: Otuzbin franklık çeyizi yeter bulacak, çalışkan, yetenekli biri çıkarsa hepimiz mutlu

oluruz. Öte yandan, beni geleceğimin orta-halli yaşayışına hazırlamaya, pek güzel düşlere kapılmaktan alıkoymaya çalışıyordu. Bu da, evlenme işim suya düştü, çeyiz param kalmadı demekti."

Baba kızının böyle içini dökmesine sevinmişti ya, bir yandan da utanmıştı.

— "Senin annen çok iyi, çok yüce, kusursuz bir kadındır." dedi.

— "Dün söyledi bana: Beni evlendirmek için elmaslarını satacakmış, sen de peki demişsin. İstemem annemin elmaslarını satmasını. Onun için, kendime koca bulmak istiyorum. Sanırım ki annemin tasarladığına uyan kocayı buldum da."

— "Hem de, şuracıkta, Carrousel Alanı'nda, bu sabah!"

Hortense babasına pek hınzır bir tavırla, bir atasözüyle karşılık verdi.

— "O! baba! Ne kötülük gelirse uzaklardan gelir."

Baron, kaygılarını gizleyerek, alaylı, tatlı bir sesle: "Hadi bakalım, yavrucuğumuz babacığına bu işin hepsini anlatsın!"

Hortense, babasından kimseye söylemeyeceğine sıkı sıkı söz aldıktan sonra, Bette Abla ile aralarında geçen konuşmayı kısaca anlattı. Sonra, eve dönünce de, tasarladıklarında nekadar keskin görüşlü davrandığının kanıtı olarak da, o mühürü gösterdi.

Baron iki kızın içlerinden gelen bir duyguyla, pek akıllı davranmış olduklarını içinin ta derinliklerinden anlıyor, yaptıklarını beyeniyordu. Şu yüce aşk da, bir gece içinde, bu temiz kıza ne de akla uygun bir tasarı aşılamıştı!

Hortense: "Aldığım şaheseri birazdan göreceksin, baba." diyordu. "Eve getirecekler. Satıcıyla birlikte Wenceslas'çık da gelecek... Böyle bir heykeli yapan adam servet kazanmalı ama, sen hatırını kullan, ona bir iş bul, bir de Institut'de üyelik..."

Babası: "Ne de hızlı gidiyorsun!" diye haykırdı. "Bu işi size bırakırsak, en kısa kanuni süre içinde, onbir günde evlenirsiniz sanırım."

Hortense: "Onbir gün bekler miyiz hiç!" diye güldü. "Beş dakikada! Sen annemi nasıl görür görmez sevmişsen, ben de onu öyle

sevdim. O da beni seviyor, sanki iki yıldır tanışıyormuşuz gibi." Burada, babası bir hareket yapınca, Hortense: "Evet," dedi, "on ciltlik aşk okudum ben onun gözlerinde. Deha sahibi bir adam olduğu gözler önüne serilirse, sen de, annem de onu benim kocam olarak benimsemez misiniz?" Hortense, burada, yerinden sıçrayarak ellerini çırptı. "Heykel sanatların en birincisidir!" diye haykırdı. "Bak, baba, hepsini anlatayım sana!"

Babası, gülümseyerek: "Daha mı var?" diye sordu.

Kızının böyle pek saf davranması, kendiliğinden bol bol konuşması içine su serpmişti.

Hortense: "Son derece önemli bir şeyi açıkça söyleyeceğim." dedi. "Ben onu daha görmeden seviyordum; gördükten sonra da, bir saatten beri, deli oluyorum."

Baron: "Biraz aşırı deli oluyorsun sanırım." dedi.

Bu saf tutku hoşuna gidiyordu.

Hortense: "Açıkça anlattım diye cezalandırma beni, baba." dedi. "Ne güzel şeydir bir kızın babasına açıkça: "Seviyorum, sevdiğim için de mutluyum!" diye haykırabilmesi! Birazdan göreceksin benim Wenceslas'ı. Ne düşünceler dolu bir alın! İçinde deha güneşi parllayan kurşuni gözler! Ne kibar bir insan! Ne diyorsun, Livonya güzel bir yer midir?.. Bette Ablam evlenecekmiş bu delikanlıyla! Annesi yerinde, canım! Cinayet olur bu! Onun bu delikanlı uğruna yaptıklarını öyle kıskanıyorum ki! Sanırım Wenceslas'la evlenmemi hiç de hoş karşılamayacak."

Baron: "Bak, yavrum, annenden hiçbir şey saklamasak iyi olur." dedi.

— "Evet ama, o zaman anneme mühürü de göstermek gerekir; ben ise, anneme açmayacağıma söz verdim Bette Ablama; çünkü, kendi söyledi, annemin onunla alay etmesinden korkuyormuş."

— "Mühür konusunda bukadar titizlik gösteriyorsun; öte yandan, Bette Ablan'ın elinden sevgilisini alıyorsun!"

— "Mühür için söz verdim; öbürü için verilmiş hiçbir sözüm yok."

Babayani bir olağanlık içinde geçen bu serüven ailenin gizli durumuna pek uyuyordu. Nitekim, Baron, içini açtığı için kızını överken: "Bundan sonra bize uyacaksın, adımımızı denk atacağız." dedi. "Anlıyor musun, yavrum, Bette Ablan'ın sevgilisi gerçekten kont mu, kimlik cüzdanı falan doğru mu, davranışları güvence veriyor mu... bunları araştırıp anlamak sana düşmez. Bette Ablan'a gelince, yirmi yaş daha gençken bile beş isteyenini geri çevirmiştir. Bu bir engel olamaz. Bana bırak sen bu işi."

Hortense: "Dinle, baba." dedi. "Beni evlenmiş görmek istiyorsan, bu işi ancak evlenme sözleşmem imzalandıktan sonra aç ona. Altı aydan beri bu konuda sorular sorup duruyorum kendisine. Valla', anlaşılmaz bir şey var onda."

Babası meraklanmıştı.

— "Nedir o?" diye sordu.

— "Kısacası, sevgilisini konuşurken, şakacıktan da olsa, biraz ileri gittim miydi, kötü kötü bakıyor bana. Sen istediğin bilgiyi edinmene bak ama, bırak işi yoluna ben koyayım. Benim ona güvenmem sana da güven vermeli."

Baron, hafifçe bir alay çeşnisiyle: "Bırakın çocuklar bana gelsin, demiş Tanrı. Sen işte o geri dönen çocuklardansın." dedi.

*
**

Kahvaltıdan sora, dükkâncıyla sanatkar, heykelle birlikte, geldiler. Barones, kızının kızardığını görünce, önce kaygılandı; sonra daha dikkatle baktı, kızın halindeki telâş, bakışındaki ateş bu genç yürekte pek kısa kapalı kalan sırrı ortaya vurdu.

Kont Steinbock siyahlar giymişti. Baron onu pek kibar buldu. Heykelcik elinde, "Tunçtan heykel de yapar mısınız?" diye sordu, elindeki eseri pek beyenerek seyrettikten sonra karısına uzattı.

Barones heykelden falan anlamazdı.

Hortense, annesinin kulağına: "Ne güzel değil mi, anne?" diye fısıldadı.

Sanatkâr, Baron'un sorusuna karşılık vererek: "Heykel mi!" dedi. "Heykel yapmak böyle bir şeyi düzenlemekten daha kolaydır, Baron Hazretleri. Bakın, bunu beyefendi lütfedip getirdiler."

Dükkâncı o, Aşk meleklerinin durdurmaya çalıştıkları, Oniki Saat'in balmumundan yapılma örneğini yemek odasındaki dolabın üzerine oturtmaya çalışıyordu.

Baron bu eserin güzelliği karşısında şaşıra-kalmıştı.

— "Bu saati bana bırakın." dedi. "İç İşleri Bakanı'na, Tecim Bakanı'na göstermek istiyorum."

Barones, kızına: "Seni bukadar ilgilendiren bu delikanlı neyin nesi?" diye sordu.

Antikacı: "Kalıbını çıkaracak kadar paralı bir sanatkâr bunu çoğaltarak yüzbin frank kazanabilir." diyordu. Kızla sanatkâr arasındaki bakışmaların anlaştığını görünce, becerikli, biraz da acayip bir tavır takınmıştı. "Bunun için sekizer binden yirmi tane satmak yeter; çünkü tanesi aşağı-yukarı üçbin franga çıkar. Herbirine bir sayı koyup ilk örneği de kırıp atınca, işin heveslisi yirmi kişi bol bol bulunur. Bunların herbiri, "Bu yalnız bende var!" diye pek sevinir."

Wenceslas Steinbock, sırayla, bir dükkâncıya, bir Hortense'a, bir Baron'a, bir Barones'e bakarak: "Yüzbin frank!" diye haykırdı.

Antikacı: "Evet, yüzbin frank!" dedi. "Param olsaydı, ben bunu sizden yirmibin franga alırdım; çünkü, ilk örneği ortadan kalkınca bu benim malım olur artık... Neyse, şu prenslerden biri otuzbin, kırkbin frank verip bu şaheseri almalı, evini süslemeli. Sanat alanında hiç böyle, hem zenginlerin, hem işten anlayanların beyenecekleri bir saat yapılmış değildir. Bu güç işi işte bu eser çözmüş oluyor, beyefendi."

Hortense: "İşte paranız, efendim." diyerek, altı tane ikiyüz franklık altın uzattı.

Adam parayı almış, gidiyordu, sanatkâr eşikte yanına varıp: "Buraya geldiğimizi sakın kimseye söylemeyin." dedi. "Ne oldu, diye sorarlarsa, Herouville Dükü'ne sattık, dersiniz, hani şu,

Varennes Caddesi'nde oturan ünlü, sanat eserleri meraklısı."

Antikacı "Peki" der gibi başını salladı.

Sanatkâr dönüp gelince, Baron: "Adınız?" diye sordu.

— "Kont Steinbock."

— "Kimliğinizi belirleyen belgelerihiz var mı?"

— "Var, Baron Hazretleri. Rusça, almanca yazılmıştır; yalnız, resmen onaylanmış değil."

— "İki buçuk, üç metre boyunda bir heykel yapabilecek yetenekte görüyor musunuz kendinizi?"

— "Evet, efendim."

— "Peki. Görüşeceğim kimseler eserlerinizi beyenirlerse, Mareşal Montcornet'nin heykelini size ısmarlattırabilirim; Pere Lachaise Mezarlığı'na, kabrinin üzerine dikmek istiyorlar. Bunu yapacak sanatkârı seçebilmemiz için Savaş Bakanlığı ile Muhafız Alayı'nın eski subayları hayli iyi bir para ayırdılar."

Wenceslas Steinbock hep birden gelen bunca mutluluktan şaşıra-kalmıştı.

— "O! beyefendi, servet demek bu benim için!" dedi.

Baron da, buna karşılık, zarif bir tavırla: "Merak etmeyin," dedi, "şu heykelciklerinizle, saatin ilk örneğini göstereceğim iki bakan bunları beyenirlerse, servet sahibi olmanız yoluna girdi demektir."

Hortense babasının kolunu canını acıtırcasına sıkıyordu.

Baron, gene delikanlıya: "Belgelerinizi getirin bana." dedi. "Kimseye de umutlarınız üzerine hiçbir şey söylemeyin, bizim Bette Ablamız'a bile."

Bn. Hulot, nasıl olacağını bilmemekle birlikte, bu işin nereye varacağını en sonunda anlamıştı.

— "Lisbeth'e mi?" diye haykırdı.

Wenceslas: "Hanımefendinin büstünü yaparak, ustalığımı gösterebilirim size." dedi.

Bn. Hulot'nun güzelliğine de hayran kalmış, bir süreden beri anneyle kızı birbiriyle karşılaştırıyordu.

Baron da Kont Steinbock'un ince, kibar davranışına bayılmıştı.

— "Hadi, beyefendi, yaşayım sizin için artık güzelleşebilir." dedi. "Yakında göreceksiniz ki Paris'te kimse uzun zaman yeteneklerinin karşılığını görmeden kalamaz; yılmadan çalışan herkes bunun karşılığını elde eder."

Hortense, kızara-bozara, delikanlıya bir kese uzattı. İçinde altmış altın vardı. Sanatkâr, ne de olsa biraz soylukişiydi, kızın kızarmasına alı al, moru mor olaraktan karşılık verdi ki bunun yorumlaması hiç de güç değildi.

Barones: "Çalışmalarınıza karşılık olarak ilk aldığınız para mı yoksa bu?" diye sordu.

— "Evet, hanımefendi, sanat çalışmalarımın karşılığı ama, emeklerimin değil; çünkü işçi gibi çalıştım."

Barones: "E, umarım ki kızımın parası uğur getirir size." dedi.

Wenceslas keseyi almıştı ama, elinde pek gevşek tutuyordu. Baron, bunu görünce: "Hiç çekinmeden alın." dedi. "Bu parayı bize büyük bir kişi, belki de bir prens, şu güzel eseri elde edebilmek için, faiziyle ödeyecektir."

— "Ah! baba, öyle sevdim ki ben bunu, kimseye vermem, kralın oğluna bile!"

— "Küçükhanım için ben bunun daha güzelini yapabilirim..."

Hortense: "Bunun yerini tutmaz ki." dedi.

Sonra, çok konuşmuş olmaktan utanmış gibi bahçeye kaçtı.

Steinbock: "Tamam, şimdi eve gidince kalıbı kıracağım." dedi.

— "Hadi bakalım, kâğıtlarınızı getirin bana. Umduğum gibi çıkarsanız, yakında benden söz edildiğini duyarsınız, beyefendi."

Bunun üzerine, sanatkâr çıkmak zorunda kaldı. Bn. Hulot'yu, Hortense'ı selâmladı, ayrıldı. Hortense bahçeden ona gülegüle demek için gelmişti.

Wenceslas Steinbock gitti Tuileries Bahçeleri'nde dolaştı. Eve dönemiyor, korkuyordu; çünkü belâlısı onu sorguya çekecek, sırrını ağzından alacaktı.

Delikanlı kafasında tek, ya da toplu halde yüzlerce heykel

tasarlıyordu. Canova gibi, mermeri de kendi oyacak bir güçlülük buluyordu içinde. Canova da öyleydi ya: O da zayıftı, bu yüzden az daha ölecekti. Wenceslas'ı Hortense bambaşka yapmıştı. Kız onun için şimdi gözle görülür bir esin meleği olmuştu.

Barones, kızına: "Peki, kuzum, nedir bütün bu olanlar?" diye sordu.

— "E işte, anneciğim, Bette Abla'nın sevgilisini gördün. Umarım ki artık benim sevgilim oldu o. Yalnız, sen gene görmemiş ol, hiçbir şeyden haberin yokmuş gibi davran. Eyvah! ben senden saklamak istiyordum, bakıyorum hepsini anlatacağım!"

Baron, kızını, karısını öperek: "Hadi, hoşçakalın, yavrularım." dedi. "Ben belki Keçi'ye giderim. Şu delikanlı üzerine çok şey öğrenebilirim ben ondan."

Hortense: "Usturuplu konuş, baba." dedi.

Genç kız son türküsü o sabahki serüven olan aşk destanını anlatıp bitirince, Barones: "Ah! kızım, sevgili kızım," dedi, "şu yeryüzünde en büyük işkence cezasına çarptırılan öteden beri hep Bönlük olmuştur."

Gerçek tutkuların bir içgüdüsü vardır. Açgözlü birinin önüne bir tabak yemiş koyun, hiç yanılmaz, gözleri kapalı bile olsa, en iyisini yakalar. Onun gibi, iyi yetişmiş kızları da bırakın kocalarını kendileri seçsinler. Karşılarında istedikleri gibileri varsa, yanıldıkları pek az olur. Doğa yanılmaz. Doğa'nın bu tür eserinin adı İlk Bakışta Sevmek'tir. Aşkta ilk bakış ikinci bir bakışla eşdeğerdedir.

Barones, ana ağırbaşlılığı altında gizliyorsa da, kızı kadar seviniyordu; çünkü, Crevel'in sözünü ettiği "Hortense'ı evlendirmenin üç yolu"ndan, Barones'e göre, en iyisi gerçekleşmek üzere gibiydi. Bu işi ateşli dualarına Kader'in verdiği karşılık gibi görüyordu.

*
**

Lisbeth'in kürek mahkumu, en sonunda, eve dönmek zorunda kalmıştı. Aşık sevincini sanatkâr —ilk başarısını kazanmaktan

dolayı mutlu bir sanatkâr— sevinci görünüşü altında gizlemeyi akıl etti.

Bin ikiyüz altını yaşı geçkin kızın masası üzerine atarak: "Yaşasın!" diye haykırdı. "Heykeli Herouville Dükü'ne sattım. Bana başka işler de ısmarlayacak."

Sizin de düşünebileceğiniz gibi, Hortense'ın kesesini koynuna sokmuştu, yüreğinin üzerinde tutuyordu.

Lisbeth: "Valla', tam zamanında geldi." dedi. "Çalış, çalış, bittim çünkü. Görüyorsun ya, yavrum, senin seçtiğin şu meslekte para pek yavaş yavaş geliyor. Aşağı-yukarı beş yıldır didinip duruyorsun; ilk parayı ancak bugün kazandın. Bütün biriktirdiklerimi sana harcadım, ona karşılık senden senet aldığım günden beri de bana kaça patladın, bilemezsin. Bu para onu bile zor karşılar."

Bette Abla, paraları saydıktan sonra: "Merak etme," dedi, "bu parayı da sana harcayacağım. Bir yılımız sağlama bağlandı demektir. Bir yıla kadar da, hep böyle gidersen, artık bütün borcunu da ödersin, kendine epey para da biriktirirsin."

Wenceslas, oyununun tuttuğunu görünce, Herouville Dükü üzerine birtakım masallar anlattı.

Buna karşılık da Bette: "Modaya göre, siyah bir elbise yaptırtacağım sana; iç çamaşırlarını da yenileyeceğim," dedi, "koruyucularının karşısına iyi giyimli çıkmalısın çünkü. Sonra, şimdi sana senin şu pis tavanarasından daha büyük, daha iyi, güzel döşenmiş bir daire ister." Delikanlıyı şöyle-bir süzerek de: "Bakıyorum pek sevinçlisin! Öyle değiştin ki!" diye ekledi.

— "E, şaheser dediler benim o heykelcikler için!"

O kara-kuru kız işin hep elle-tutulur yanındaydı; başarı sevincinden, sanatta güzelden anlayamazdı.

— "E, iyi ya işte!" dedi. "Daha başkalarını da yap. Satılanla ilgilenme artık, satılacak daha başka şeyler yap. İkiyüz frank para harcadın senin şu körolasıca Samson'a; emeğin, zamanın da caba. Senin o saatin yapılıp ortaya çıkması da en azından ikibin franga patlayacak sana. Bak, sözümü dinlersen, senin şu, küçük kızın

başına peygamberçiçeklerinden taç konduran o iki oğlan çocuk var ya, önce onu bitir. Paris'liler bayılırlar ona! Ben şimdi terzi Graff'a uğrayacağım, sonra da Bay Crevel'e gideceğim. Hadi sen odana çık da giyineyim."

*
**

Ertesi gün Baron, Bn. Marneffe için deli oluyordu ya, Bette Abla'yı görmeye gitti.

Bette Ablamız kapıyı açıp da onu karşısında görünce şaşırdı; çünkü Baron onu görmeye hiç gelmemişti. Onun için, Bette, içinden: "Hortense şimdi de benim sevgiliye mi gözünü dikti acaba?" diyordu; çünkü, kızın Devlet Mahkemesi'ndeki yargıçla evlenme işinin suya düştüğünü bir gün önce Crevel'den öğrenmişti.

— "Vay, enişte, sen misin? Ömründe ilk kez geliyorsun beni görmeye. Kara gözlerim için değil, besbelli!"

Baron: "Doğru!" dedi. "Ben ömrümde bukadar güzel göz görmedim!"

— "Niye geldin? Bak, beni utandırdın seni böyle bir eve buyur etmek zorunda kaldığım için."

Bette Abla'nın iki odalı dairesinde odalardan biri ona hem konuk odası işi görüyordu, hem yemek odası, hem mutfak, hem de iş odası. Eşyası da, orta-halli işçi evlerinin eşyasıydı: İçi samanla doldurulmuş ceviz iskemleler, gene ceviz ağacından ufak bir yemek masası, bir iş masası, duvarlarda kararmış tahta çerçeveler içinde sonradan renklendirilmiş taş baskısı resimler, pencerelerde kısa muslin perdeler, büyük bir ceviz dolap; tuğla döşeli yerler gıcır-gıcır silinmiş, pırıl-pırıl parlıyor. Bütün bunların üzerinde tek toz yoktu ya, gene de içeride soğuk bir hal vardı. Tam Terburg'un tablolarından biri; hiçbir eksiği yoktu, kurşuni rengi bile: Duvar kâğıdı eskiden maviymiş, şimdi keten rengine dönüşmüş. Bu odaya o güne kadar dışarıdan kimse girmemişti.

Baron hepsini bir göz atışta kavradı; dökme demir maltızdan

kap-kacağa kadar herşeyde külüstürlüğün damgasını gördü, gönlü bulandı. İçinden: "İşte namusluluğun sonucu!" diyordu.

— "Niye mi geldim?" dedi. "Sen çok kurnaz bir kızsındır, eninde-sonunda anlayacaksın; onun için, söyleyeyim daha iyi!" diye, haykırır gibi, sesini yükseltirken oturdu, kat kat kıvrıklı muslin perdeyi aralayarak avludan karşıya doğru baktı. "Bu evde çok güzel bir kadın var..."

Bette Abla anlamıştı.

— "Bayan Marneffe!" dedi. "Hah, tamam! E, peki, Josepha?"

"Ne yazık ki, Bette Abla, Josepha yok artık... Uşak gibi kapıdışarı etti beni."

Bette Abla, Baron'a buluttan nem kapan namuslu bir kadın ağırbaşlılığıyla bakarak: "Peki, ne istiyorsun?" diye sordu.

— "Bayan Marneffe çok mazbut bir kadın, bir memurun karısı olduğuna göre, sen ona hiçbir dedikoduya yol açmadan gidip gelebilirsin. Onunla ahbaplık etmeni istiyorum. Yo, merak etme! Müdür Bey'in baldızını büyük bir saygıyla karşılayacaktır."

Bu sırada, merdivenden yukarı bir etek hışırtısı geldi; yanında da ince iş, bağlı çizmelerin sesi. Sesler merdiven başında kesildi. Kapı iki kez vurulduktan sonra, Bn. Marneffe göründü.

— "Kusura bakmayın, hanımefendi, rahatsız ediyorum. Yalnız, dün de gelmiştim ziyaretinize, bulamadım. Komşuyuz şur'da. Devle Danışmanı Beyefendi'nin baldızı olduğunuzu bilseydim çok daha önce rica ederdim tavassut buyurmanızı. Demin gördüm Müdür Bey'in geldiğini. Onun üzerine, "Ne olursa olsun, gideyim!" dedim . Çünkü, bakın Baron Hazretleri, kocam söyledi: Memurlar arasında yeni atamalar yapılıyormuş, yarın Bakan'a sunulacakmış."

Pek heyecanlıymış, soluk soluğa kalmış gibi yapıyordu ama, merdivenden yukarı bal gibi koşa koşa çıkmıştı.

Baron: "Ricaya gerek yok, güzel hamcığım." dedi. "Sizinle görüşmeme izin vermek lütfunda bulunmanızı rica etmek bana düşer."

Bn. Marneffe: "E, öyleyse, hanımefendi sakınca bulmazlarsa,

buyrun." dedi.

Bette Abla da, buna karşılık, biraz çekine çekine: "Git, enişte. Ben de birazdan gelirim." dedi.

*
**

Paris'li hanım Müdür Bey'in zekâsına öyle güveniyor, geleceğini öyle iyi biliyordu ki yalnız böyle bir görüşmeye uygun biçimde süslenmekle kalmamış, evini de süslemişti. Daha sabahtan, veresiye çiçekler alınmıştı. Eşyanın temizlenmesine, en büyüğünden en ufağına kadar herşeyin parlatılmasına Marneffe de yardım etmişti, sabunlayaraktan, fırçalayaraktan, toz alaraktan.

Valerie Marneffe, Müdür Bey'in hoşuna gitmek için, tertemiz bir ortam içinde bulunmak istiyordu. Adamın öyle hoşuna gitmeliydi ki ona karşı amansız davranmaya, yüz vermemeye hakkı olsun; yeni yöntemlere göre çocuklara nasıl yüz verilmiyorsa, öyle. Baron'u iyi anlamıştı. Darda kalmış Paris'li bir kadına yirmidört saat süre verin, bütün bir bakanlığı alt-üst eder.

Bu İmparatorluk dönemi adamı İmparatorluk tarzına alışıktı; elbette ki yeni âşıktaşlık yöntemlerini bilemezdi. 1830'dan beri yeni yeni utanmalar, sıkılmalar, çeşitli konuşma tarzları ortaya çıkarılmıştır; bunlarla, en sonunda, "zavallı kadın" kendisini sevenin isteklerinin kurbanı, yaraları saran bir iyiliksever bacı, kendinden vazgeçen bir melek durumuna gelir.

Bu yeni "aşk sanatı" şeytanın işine çok büyük ölçüde kutsal sözler katar. Tutku bir kavgadır; ülküye, ölümsüzlüğe can atılır; sevgililerin her ikisi de aşk yoluyla yücelmek ister. Bütün o güzel sözler için uygulanmasına geçmiştekilerden biraz daha ateşlilik, alçaklara düşüşe de biraz daha kudurmuşluk vermek için bir bahanedir. Günümüzün özelliği olan bu ikiyüzlülük çapkınlığın dokusunu çürütmüştür. İkisi de birer melektir; ikisi de, elinden geldiğince, şeytan gibi davranır.

İki savaş arasındaki günlerde, aşkın kendini tartmaya vakti

yoktu. 1809'da aşk da, İmparatorluk gibi, başarıdan başarıya koşuyordu. Krallığa Dönüş günlerinde ise, yakışıklı Hulot, yeniden kadın peşinde koşan bir erkek olunca, önce, o sırada siyasa göklerinden kayıp giden yıldızlar gibi düşmüş bulunan birkaç eski sevgilisini avutmuş, sonra da, yaşlanınca, kendini Jenny Cadine'lerin, Josepha'ların eline köle gibi bırakıvermişti.

Bn. Marneffe toplarını Müdür Bey'in geçmişini öğrenerek hazırlamıştı. Bunu ona kocası, daireden elde ettiği birkaç bilgi üzerine uzun uzun anlatmıştı. Çağdaş duygu üzerine oynanacak bir oyun Baron'un üzerinde yeniliğin büyüsünü yaratabileceğine göre, Valerie Marneffe tutacağı yolu önceden kestirmişti. Ne yalan söyleyelim, gücünü denemek için o sabah yaptıkları da bütün umduklarını doğru çıkardı. Genç kadın, duygusal, dahiyane, şairane oyunları sayesinde, hiçbir söz vermeden, başkâtiplikle kocasına Legion d'Honneur nişanının ilk derecesini sağlamıştı.

Bu ufak savaşta, akşam yemekleri, tiyatro geceleri, şallar, atkılar, elbiseler, mücevherler gibi hediyeler de eksik kalmadı. Doyenne Sokağı'ndaki ev hoşuna gitmeyince, Baron, el altından, Vanneau Caddesi'nde yeni biçim güzel bir evde bir daire tutup pek şahane dayadı-döşedi.

B. Marneffe de, doğup büyüdüğü yerdeki birtakım işlerini yoluna koymak için, bir ay sonra başlamak üzere, onbeş günlük izin kopardı, ikramiye de aldı. Kendi kendine içinden pazarlığını yapmıştı: Havva kızlarını incelemek üzere, İsviçre'ye ufak bir geziye çıkacaktı.

*
**

Baron Hulot, kanatları altına aldığı hanımla uğraşmakla birlikte, kanatları altına aldığı delikanlıyı da unutmamıştı. Tecim Bakanı Kont Popinot sanata meraklıydı. İkibin franga, o Samson heykelcikler topluluğundan bir tane ısmarladı; yalnız, bir şartla: Kalıp kırılacaktı, bu eserden kendisiyle Hortense'tan başka kimsede

bulunmasın diye. Samson'u bir prens pek beyendi; ona saatin ilk örneğini götürdüler, ısmarladı ama, bir şartla: Yalnız kendisinde olacaktı. Buna karşılık da, otuzbin frank verdi. Öte yandan, danışılan sanatkârlar —ki bunlar arasında Stidmann da vardı— bu iki eseri yapanın büyük boy heykel de yapabileceğini bildirdiler. Bunun üzerine, ayrıca Mareşal Montcornet anıtı bağış kurulu başkanı da olan Savaş Bakanı Mareşal Wissenbourg Prensi hemen bir karar çıkarttı, heykelin yapımı Wenceslas Steinbock'a verildi. Devlet Bakanı Rastignac Kontu da, kendisiyle yarış halinde olanların bu sanatkârı göklere çıkardıklarını görünce, kendisinde de onun bir eseri bulunsun istedi. Steinbock'tan küçük bir kıza çiçekten taç giydiren iki oğlan çocuk heykelini, o güzel eseri aldı; ayrıca da söz verdi: Bildiğiniz gibi, Gros-Caillou'daki o Devlet Mermer Deposu'nda ona bir çalışma yeri sağlayacaktı.

Bütün bunlar Steinbock için büyük bir başarı oldu ama, Paris'te kazanılan türünden: Taşıyacak kadar güçlü omuzları, kalçası olmayanları eziverecek bir başarı. Bu da, —şurada hemen söyleyelim— sık sık görülür. Gazetelerde, dergilerde hep Kont Wenceslas Steinbock'tan söz ediliyordu, delikanlıyla Lisbeth'in haberi bile olmaksızın.

Her gün, Lisbeth akşam yemeğine çıkar çıkmaz, Venceslas da Hulot'lara gidiyor, bir-iki saat kalıyordu; yalnız, Bette Abla'nın oraya geleceği günler gitmiyordu. Bu böyle birkaç gün sürdü.

Baron delikanlının üstün yeteneklerini, toplum içindeki durumunu iyice öğrenmişti; Barones onun özelliklerini, yaşayışını pek pek beyeniyordu; Hortense sevgisinin karşılık görmesinden, kendisini isteyen adamın ünlü bir kişi olmasından dolayı kıvanç duyuyordu. Onun için, artık evlenme işini aralarında hiç çekinmeden konuşuyorlardı. Bizim sanatkâr da mutluluktan uçuyordu... Derken, Bn. Marneffe'in bir boşboğazlığı herşeyi tehlikeye düşürdü. Bakın nasıl:

Baron, Marneffe'lerin ev durumunu göz altında tutabilmek için, Lisbeth'in Bn. Marneffe'le ahbaplık etmesini istiyordu ya,

Bette Ablamız bir akşam orada yemeğe kaldı. Öte yandan, Valerie Marneffe de Hulot'larda olup bitenleri duymak istediğinden, onu el üstünde tutuyordu. Onun için, bir şeytanlık düşündü, yakında yerleşeceği yeni dairesinde, gülegüle-oturuna geleceklere vereceği şöleni düzenleme işini Lisbeth'e verdi.

Lisbeth akşam yemeğine gidecek bir ev daha bulduğu için seviniyordu; sonra, Valerie de onu kendine pek bağlamıştı. Onun için, Bette Abla genç kadını çok seviyordu. İlişki kurduklarından hiç kimse ona bukadar para harcamamıştı. Valerie onun üzerine titriyordu ama, gerçekten Barones, B.Rivet, Crevel, kısacası onu yemeğe alıkoyan herkes için Lisbeth neyse, Valerie de Lisbeth için öyleydi. Marneffe'ler hele evlerinin ne derin yoksulluk içinde bulunduğunu gözleri önüne sererek, Lisbeth'i kendilerine acındırmışlardı. Bunu, hep olduğu gibi, birtakım masallarla da süslemişlerdi: Yardım ettikleri dostlar nankörlük etmiş; sonra, hastalıklar, Valerie'nin annesi... Ona yoksulluklarını belli etmemek için neler çekmişler! Kadıncağız, insanüstü fedakârlıklar sayesinde, kendini gene bolluk içinde sanarak ölmüş, falan-filân.

Bette Abla eniştesine: "Zavallılar!" diyordu. "Onlarla ilgilenmekle çok iyi ediyorsun. Değer, doğrusu; çünkü öyle mert, öyle iyi insanlar ki! Bin frank aylıkla ucu ucuna geçinebilirler, çünkü Mareşal Montcornet öldükten sonra borca girmişler! Hükümetteki de insafsızlık! Bir memur, karısı, çocukları Paris gibi bir yerde bu parayla nasıl yaşar!"

Kısacası, dostluk gösteren, onu avutmak için dil döken, pohpohlayan, kendini onun eline bırakmış gibi görünen bu genç kadın, çok geçmeden, o acayip yaradılışlı Bette Abla için bütün yakınlarından daha sevdiği biri olup çıkmıştı.

Öte yandan, Baron, ne Jenny Cadine'de, ne Josepha'da, ne de öbür sevgililerinde görmediği bir namusluluk, bir olgunluk, bir görgü bulunca Valerie'ye hayran kalmış, bir ay içinde ona yaşlı adam tutkusuyla tutuluvermişti; akla yatkın görünen çılgınca bir tutku. Gerçekten, oyuncu kızda da, şarkıcı kızda da gördüğü o alay eder

haller, çılgıncasına eğlenme, delicesine para harcama isteği, görgülü davranmayı küçümseme, tam bir bağımsızlık içinde yaşama gibi, başına gelenlere yol açan şeylerin hiçbirini onda görmüyordu. O da, çöl susuzluğuna benzetilebilecek şu çapkınca yırtıcılıktan kaçınıyordu.

Valerie onun arkadaşı, sır ortağı olmuştu. En ufak bir hediyeyi bile alırken ne hallere giriyordu!

— "Kocama bulduğunuz görevler, ikramiyeler, hükümetten elde edebileceğimiz şeyler iyi, hoş ama, sevdiğinizi söylediğiniz kadının namusuna dokunmaya kalkmayın." diyor, sonra Ermiş Teresa'nın gözünün kuyruğuyla gökyüzüne bakışı gibi yukarıya doğru bir göz atarak: "Yoksa, inanmam size!" diye ekliyordu.

Bir hediyeyle bir kale alınıyor, bir vicdan çiğneniyordu. Zavallı Baron ona önemsiz —gene de hayli pahalı— bir şeyi sunabilmek için türlü oyunlar çeviriyor, bir yandan da en sonunda namuslu birine rastlamış, düşlerinin gerçekleştiğini görmüş olmaktan dolayı kendini kutluyordu. Bu ilkel evde, —öyle diyordu— tıpkı kendi evindeki gibi, sanki bir tanrıydı. B. Marneffe çalıştığı bakanlığın Jupiter'inin altın yağmuru olup karısının üzerine yağacağını aklının ucundan bile geçirmiyormuş gibi görünüyor, yüce başkanına kul-köle oluyordu.

Bn. Marneffe yirmiüç yaşında, saf, utangaç bir ev hanımı, Doyenne Sokağı'nda gizli kalmış bir çiçekti; hafif kadınların fesatlıklarını, ahlâksızlıklarını bilemezdi elbette. Baron şimdi bunları andıkça korkunç bir tiksintiyle ürperiyordu. O zamanlar kendini korumak için savaşan namusluluğun büyüleyici güzelliklerini görmemişti daha. Ürkek bir kadın olan Valerie ona bunları birer birer tattırıyordu; türkünün dediği gibi "dere boyunca".

Hector'la Valerie arasında durum bu yola döküldüğüne göre, büyük sanatkâr Steinbock'in yakında Hortense'la evleneceğini Valerie'nin Hector'dan öğrenmesine kimse şaşmaz. Hiçbir hakkı olmayan bir âşıkla onun sevgilisi olmaya kolay kolay karar veremeyen bir kadın arasında birtakım ağız kavgası, ruh çatışması olur ki,

çoğunlukla, ağızdan çıkan kafadan geçeni açığa vurur, nasıl ki bir saldırımda meç teke tek öldürüşmedeki kılıcın canlılığını alır. O zaman, ayağını en tetik atan biri bile Turenne Vikontu'nun yaptığını yapar (x).

Baron, böylece, kızı evlendikten sonra daha özgür olacağını çıtlatmakla, sevdalı Valerie'ye karşılık vermiş oluyordu. Genç kaın, kaç kez: "Tümüyle benim olmayacak bir erkek uğruna kusur işlemeyi aklım almaz!" diye haykırmıştı. Baron da o güne dek bin kez yeminle söylemişti "yirmi yıldan beri" karısıyla arasında herşeyin bittiğini.

Valerie: "Söylemesi kolay! Kanıt isterim ben!" diyordu.

Baron, Valerie'ciğinin böyle bir istek belirtmekle söz vermiş duruma girdiğini görünce sevinmiş, "Göreceksin!" demişti.

Valerie: "Nasıl?" diye sormuştu. "Beni hiç bırakmamanız gerekir."

Bunun üzerine, Hector Hulot Vanneau Caddesi'ndeki evde yapmayı tasarladıklarını anlatmak zorunda kaldı; böylece de uygar kişilerin yaşayımını gündüzle gecenin eşit parçalarla paylaştıklarını varsayarsak bir erkeğin nikâhlı karısının payı olan parçayı ona ayırmayı düşündüğünü belirtti: Kızı evlendikten sonra, karısından, onu kırıp incitmeden, ayrılacak, boşanmadan ikisi de ayrı ayrı yaşayacaklarmış; Barones günlerini kızının, oğlunun yanında geçirirmiş; Baron karısının buna hiç sesini çıkarmadan boyun eğeceğini çok iyi biliyormuş.

— "Ondan sonra, meleğim, benim gerçek yaşayımım Vaneau Caddesi'ndeki evde geçecek, gerçek evim orası olacak." diyordu.

Valerie: "Olur şey değil! Benim üzerime nasıl da kendi kendinize hesaplar yürütüyorsunuz!" dedi. "Ya kocam?"

— "Şu paçavra mı?"

(x) Ünlü Fransız komutanı Turenne Vikontu Henri De La Tour d'Auvergne (1611-1675) savaşlardaki gözüpek saldırımlarıyla tanınmıştı. (Çeviren)

Valerie, gülerek: "Yalan da değil... sizin yanınızda!" dedi.

*
**

Genç kadın, Hortense'ın evlenme haberini alınca, şu Steinbock Kontu'nu görmek için deli oldu. Belki de, daha aynı çatı altında yaşarlarken, ona bir mücevher yaptırmak istiyordu. Onun bu merakı Baron'un okadar canını sıktı ki sonunda Valerie onun yüzünü bile görmeyeceğine yemin etti.

Yalnız, bu hevesten vazgeçmesine karşılık eski Sevres işi ince hamurdan bir çay takımı aldıktan sonra, bu isteği gene de gönlünün derinliklerinde sakladı, günlük defterine yazılmış gibi. Nitekim, bir gün Bette Ablası'nı birlikte çay içmeye odasına çağırmıştı, sözü döndürdü, dolaştırdı, Lisbeth'in dostuna getirdi, onunla görüşmekte bir sakınca olup olmadığını öğrenmek için.

— "Şekerim," dedi, çünkü birbirlerine hep "şekerim" derlerdi, "sevgilini niye tanıtmadın bana hâlâ? Biliyorsun nekadar kısa zamanda ünlü bir kişi oluverdi!"

— "O? Ünlü kişi?"

— "E, hep ondan söz ediliyor!"

Lisbeth: "Bak hele!" diye haykırdı.

— "Babamın heykelini yapacak. Eserinin başarılı olması için benim ona büyük yardımım dokunur; çünkü Bayan Montcornet'nin ona veremeyeceği bir minyatür var bende; Wagram seferinden önce, 1809'da Sain'in elinden çıkma bir şaheser. Babam da, anneciğime vermiş onu. Genç, yakışıklı bir Montcornet, senin anlayacağın."

İmparatorluk döneminde minyatür resminin bayrağını Sain'le Augustin, ikisi birlikte, ellerinde tutuyorlardı.

Lisbeth: "Heykel mi yapacakmış dedin, şekerim?" diye sordu.

— "Üç metre boyunda. Savaş Bakanlığı ısmarlamış. Peki ama, dünyadan haberin yok mu senin? Bu haberleri sana ben veriyorum. Neyse, Kont Steinbock'a hükümet Gros-Caillou'da, Mermer

Deposu'nda bir çalışma yeriyle bir de yatıp kalkacak yer verecekmiş. Senin Polonya'lı belki de müdürü olacak oranın; ikibin franklık bir iş, parmağında yüzük..."

Lisbeth, uğradığı şaşkınlıktan en sonunda kurtularak: "Peki ama, sen ner'den biliyorsun bunları, ben bilmezken?" diye sordu.

Bn. Marneffe, kırıtıp sırıtarak: "Valla', Bette Abla şekerim," dedi. "ne olursa olsun sarsılmayacak, candan bağlı bir dostluğa var mısın? Kardeş olalım mı seninle? Yemin eder misin benim senden hiç gizlim olmayacağı gibi senin de benden bir gizlin olmayacak? Sen benim casusum olacaksın, ben de senin? Hele şuna yemin eder misin: Beni ele vermeyeceksin; ne kocama, ne eniştene satmayacaksın, benden öğrendiğini dünyada söylemeyeceksin..."

Valerie bu kargı saplama işinin orta yerinde birdenbire durdu. Bette Abla korkutmuştu onu. Lorraine'li kızın yüzü korkunç bir hal almıştı. O, insanın içine kadar işleyen keskin bakışlı kapkara gözleri, kaplan gözleri gibi, baktığı yere dikilip kalmıştı. İlkçağ'daki o falcı kadınlara kafamızdan nasıl bir yüz yakıştırırız, işte yüzü de buna benziyordu. Çeneleri vurmasın diye dişlerini sıkıyordu. Korkunç bir kıvranmadan da eli, ayağı titriyordu. O pençe gibi elini gecelik takkesinin içine, saçlarının arasına sokmuş, birden pek ağırlaşan başını tutabilmek için saçlarını yakalamıştı. Ateş gibi yanıyordu! İçini kasıp kavuran yangının dumanı bir yanardağ patlamasının açtığı yarıkları andıran kırışıklardan fışkırıyordu sanki. Pek ulu bir görünüştü bu.

Kof bir sesle: "E, niye durdun?" dedi. "Onun için ne oldumsa sana da öyle olurum. Ah! canımı verirdim ona!"

— "Seviyorsun demek?"

— "Oğlum gibi."

Valerie, rahat bir soluk alarak: "E, öyleyse," dedi, "değil mi ki oğlun gibi seviyorsun, şimdi bir şey söyleyeceğim, pek sevineceksin. Çünkü, onun mutlu olmasını istersin, öyle değil mi?"

Lisbeth buna, bir delinin baş sallayışı gibi, kısaca başını sallayarak karşılık verdi.

— "Bir aya kadar, senin amcanın torunuyla evleniyor."

Lisbeth elini alnına vurarak ayağa fırladı.

— "Hortense'la mı?" diye haykırdı.

Valerie: "Bak hele!" dedi. "Seviyorsun demek sen o delikanlıyı?"

Lisbeth: "Seninle söz verdik ya birbirimize, şekerim." dedi. "Ölmek var, dönmek yok. Evet, senin de birtakım ilişkilerin varsa, ben bu sırrı kutsal sayarım. Kısacası, senin kusurların birer erdemdir benim için; çünkü ihtiyacım olacak senin bu kusurlarına!"

Valerie: "Demek onunla birlikte yaşıyorsun?" diye haykırdı.

— "Hayır. Annesi olmak istiyordum ben onun..."

Bunun üzerine, Valerie: "E, vallahi, hiçbir şey anlamıyorum." dedi. "Öyleyse, ne oyuna gelmiş sayılırsın, ne de aldatılmış. İyi bir evlenme yapıyor, işi yoluna girdi diye sevinmelisin. Kaldı ki, herşey bitti artık senin için. Senin sanatkâr her gün Barones'in evine gidiyor, sen akşam yemeğine evden çıkar çıkmaz..."

Lisbeth, kendi kendine: "Adeline! Ah, Adeline! Ben sana gösteririm! Seni öyle yapacağım ki benden daha çirkin olacaksın!" diye söylendi.

Valerie: "Ne o, ölü gibi sapsarı kesildin?" dedi. "Demek ki bir şey var... Ah, bendeki de sersemlik! Anası da, kızı da senin bu aşkın önüne engeller çıkaracağından kuşkulanıyorlar ki senden saklıyorlar! Peki ama, sen bu delikanlıyla birlikte yaşamıyorsan... Valla', şekerim, bütün bunlar kocamın yüreğinden daha anlaşılmaz geliyor bana!"

Lisbeth: "Ah! sen bilemezsin..." diye, yeniden aldı. "Bilemezsin bu düzenbazlık ne demektir benim için! Öldürücü en son yumruk! Öteden beri ruhum ne yaralar almıştır! Bilmiyorsun ki kendimi bildim bileli beni kadın gibi giydirirlerdi, onu hanımefendiler gibi! Ben bahçede kazma kazardım, mutfakta sebze ayıklardım, o on parmağını ancak çamaşırları yerleştirmede kullanırdı! Baron'la evlendi, İmparator'un sarayında gözler kamaştırdı; ben 1809'a kadar köyde kaldım, dört yıl, iyi bir kısmet çıkacak diye bekleye-

rekten. Beni köyden çekip aldılar ama, işçi yaptılar, kapıcı kılıklı yüzbaşılara, memurlara vermeye kalktılar. Yirmialtı yıl hep onların artıklarıyla geçindim. İşte şimdi de, Tevrat'taki gibi, yoksulun topu topu bir tek kuzusu, varlıklının sürüleri varken, varlıklı o yoksulun kuzusuna göz dikiyor, onu elinden alıyor... kendisine haber vermeden, açıkça istemeden! Mutluluğumu aşırıyor Adeline benim! Adeline!.. Adeline, çamurlar içinde, benden daha aşağılara düşmüş göreceğim seni! Hortense'ı severdim, beni arkadan vurdu... Baron... Hayır, hayır, olamaz! Bir daha anlat bakayım bana bu işin doğrusunu."

— "Sakin ol, şekerim..."

O acayip kız, otururken: "Valerie, meleğim, sakin olacağım." dedi. "Bir tek şey aklımı başıma getirir: Kanıt göster bana!"

— "Göstereyim. O Samson heykelçikler topluluğu Hortense' taymış. İşte bak, bir dergide taş baskısı resmi var. Kız onu biriktirdiği paralarla almış. Baron da, yakında damadı olacak delikanlının çıkarı için çalışıyor, ona iş buluyor, herşeyi elde ediyor."

Lisbeth, altında "Ervy'li Hulot'ların kızında bulunan eser" yazan resme bir göz attıktan sonra: "Su!" diye haykırdı. "Su! Büyük bir kap içinde su getir bana! Başım yanıyor... Deli olacağım!"

Valerie Marneffe büyük bir tas içinde su getirdi, ona doğru tuttu. Lisbeth başlığını çıkardı, başını suya soktu; birkaç kez alnını daldırdı, çıkardı; başına kan yürümesini böylece durdurdu. Ondan sonra kendine geldi.

Kurulanırken, yeni arkadaşına: "Tek kelime yok!" dedi. "Bütün bu olup bitenlerden kimseye tek kelime etmeyeceksin! Bak, sakinleştim işte. Hepsini unuttum. Ben şimdi başka bir şey düşünüyorum!"

Bn. Marneffe, ona bakarken, içinden: "Yarın Charanton'a gidecektir, yüzde-yüz!" diyordu.

Lisbeth: "N'apalım!" dedi. "Görüyorsun ya, meleğim, susacağız, boynumuzu eğeceğiz, su nasıl ırmağa doğru giderse, biz de öyle mezara gideceğiz. Ne yapabilirim ki? Onların hepsini...

Adeline'i, kızını, Baron'u parçalamak, un-ufak etmek isterim ama, yoksul bir amca-kızı varlıklı bir aileye karşı ne yapabilir ki? Toprak tencerenin demir tencereye çarpması gibi olur."

Valerie: "Evet, hakkın var." dedi. "Yalnız, kendine doğru tırmıkla elden geldiğince ot çekmeye bakmalı. Paris'te böyle yaşanır."

Lisbeth: "E, bu çocuk elimden giderse ölürüm!" dedi. "Ben ona hep analık edeceğim sanıyordum, bütün ömrümü onunla birlikte geçirmeyi düşünüyordum."

Gözleri yaşarmıştı, sustu. Acılar çekmiş, ateşlerden geçmiş bu kızdaki bu duygululuk karşısında Bn. Marneffe ürperdi.

Lisbeth, onun elini tutarak: "Neyse, seni buldum ya." dedi. "Şu büyük felâket arasında bu avutuyor beni. Birbirimizi çok seveceğiz, hiç ayrılmayacağız. Niye ayrılalım? Ben hep senin suyuna gideceğim. Beni artık kimse sevmez! Şimdiye kadar beni sevenlerin hepsi eniştem beni koruyor diye gösteriyorlardı bu yakınlığı. Bunca didinme niye? Bir lokma ekmek, bir damla su, örtünecek paçavralar, tavanarasında bir oda! Kurudum, kadidim çıktı! A! vallahi işkence bu, şekerim!"

Birdenbire durdu, Valerie'nin mavi gözlerinin içine kara bakışlarını öyle bir daldırdı ki güzel kadın yüreğine hançer saplanıyormuş gibi oldu.

Lisbeth, kendi kendini paylar gibi: "Niye söylüyorum bunları!" diye haykırdı. Ah! hiç bukadar konuşmamıştım..." Biraz durduktan sonra, basmakalıp bir deyimi kullanarak: "Kazma kuyuyu, kendin düşersin!" diye ekledi. "Senin pek akıllıca söylediğin gibi: "Dişlerimizi sivriltelim, tırmıkla elimizden geldiğince otu kendimize doğru çekelim."

Lisbeth'in geçirmekte olduğu bu bunalım Valerie'yi korkutmaya başlamıştı. Öyle bir söz söylemiş olduğunu da unutmuştu.

— "Haklısın." dedi. "Doğru düşünüyorsun bence, şekerim. Valla', insan ömrü çok kısa; elden geldiğince yararlanmaya, zevki için başkalarını kullanmaya bakmalı... Ben bu sonuca şu genç yaşta vardım! Çocukluğumda pek şımarık büyütülmüştüm. Babam

beni taparcasına severdi, prensesler gibi büyüttü. Sonra, hırs yüzünden evlendi, beni ner'deyse unuttu! Annem bana büyük umutlar bağlamıştı. Bin ikiyüz frank aylıklı ufak bir memurla evlendiğimi görünce, üzüntüsünden öldü. Kocam, otuzdokuz yaşında ama, yaşlanmış, soğuk çapkının biri. Ahlak da, sıfır. Servete ulaştıracak bir araç olarak görüyordu beni, tıpkı ötekilerin seni gördükleri gibi! Herneyse, sonunda baktım ki bu alçak adam kocaların en iyisi. Beni bırakıyor da köşebaşındaki o pis karılara gidiyor; böylece, beni de istediğimi yapmakta serbest bırakmış oluyor. Bütün aylığını kendine alıyorsa da, benim kendime nasıl gelir sağladığımı sormuyor..."

Çok açıldığını düşünür gibi, o da birden durdu. Lisbeth'in dikkatle dinlediğini görünce de biraz irkildi; son sırlarını açmadan, ondan emin olmak gereğini duydu.

— "Görüyorsun ya sana nekadar güveniyorum, şekerim!" dedi.

Lisbeth de buna karşısındakinin içine su serpen bir baş işaretiyle karşılık verdi. İnsan çoğu vakit gözleriyle başıyla öyle bir işaret yapar ki ceza mahkemesinde yemin etmekten daha derin bir anlam taşır.

Valerie, bu sessiz andı eliyle almak ister gibi, elini Lisbeth'in elinin üzerine koyarak: "Görünüşte pek namuslu bir kadınım." dedi. "Evliyim ama, kendi-başıma-buyruğum. Öyle ki kocam sabahları giderken aklına esip de bana "Hoşçakal!" demek istese, baktı ki kapım kapalı, ses etmeden çeker gider. Çocuğunu benim Tuileries Bahçelerin'deki o iki akarsuyun dibinde oynayan esmer çocukları sevdiğim kadar bile sevmez. Akşam yemeğe gelmezsem, hiç aldırmaz, yemeğini hizmetçi kızla birlikte yer; çünkü hizmetçi onundur. Her akşam da, yemekten sonra, çıkar gider, ancak onikide, birde gelir. Ne yazık ki bir yıldır oda hizmetçim yok benim; senin anlayacağın, bir yıldır dulum... Bir tek tutkum, mutluluğum oldu... Zengin bir Brezilya'lı. Yaptığım tek yanlış! Gelip Fransa'ya yerleşmek üzere, malını-mülkünü satmaya gitti. Gelince Valerie' sinden ne bulacak? Bir süprüntü yığını! Pöh! kabahat onun, benim

değil. Niye gelmiyor? Belki gemisi batmış, sulara gömülmüştür, benim namusluluğum gibi."

Lisbeth, birdenbire: "Hadi, hoşçakal, şekerim." dedi. "Birbirimizden hiç ayrılmayacağız. Sevdim seni. Saygı duyuyorum sana, kendimi senin yoluna adıyorum! Enişte başımın etini yiyor yakında senin olacak şu Vanneau Caddesi'ndeki eve yerleşeyim diye. İstemiyordum, çünkü onun bana karşı gösterdiği bu iyiliksevenliğin nedenini iyi anlamıştım..."

Valerie: "Ah! biliyordum beni gözetleyeceğini!" dedi.

Lisbeth: "Onun cömertliğinin asıl nedeni bu." diye sözünü sürdürdü. "Paris'te, yardımların yarısı gizli bir hesaba dayanır; nankörlüklerin yarısı da öcalmadır! İnsanlar yoksul bir yakınını fare gibi görürler, yakalamak için kapana bir parça domuz yağı koyarlar. Baron'un isteğini yerine getireceğim, çünkü bu evden tiksiniyorum artık... Yo, ikimiz de akıllı insanlarız, doğrusu. Bize zararı dokunacak bir şeyi gizlemesini biliriz; ancak söylenmesi gerekini söyleriz. Onun için, boşboğazlık yok! Öyle bir dostluk ki..."

Valerie: "Hiçbir şey sarsamaz!" diye sevinçle haykırdı. Kendisini koruyacak birini, bir sırdaş, namuslu bir teyze bulduğu için seviniyordu. "Dinle bak." dedi. "Vanneau Caddesi'ndeki evi iyi döşüyor..."

Lisbeth: "Sanırım." dedi. "Daha şimdiden otuzbin frank harcadı! Nereden buldu parayı, bilmem, valla'. Çünkü, Josepha, o şarkıcı kız, soyup soğana çevirmişti onu. Ah! iyi bir kelepir yakaladın! Baron para bile çalar gönlünü şu ufacık, beyaz, ipek gibi elleri arasında tutan kadın için!"

Valerie de, kadınların, aslında umursamazlık olan, o güven duygusuyla: "E, buradan neleri istiyorsan al yeni evine götür, şekerim," dedi, "şu çekmeceli dolabı, şu aynalı dolabı, halıyı, perdeleri..."

Lisbeth'in gözleri çılgın bir sevinçle iri iri açıldı. Böyle bir hediyeye inanmaya korkuyordu.

— "Zengin yakınlarımın otuz yılda yapmadıkları bir yardımda bulunuyorsun bana!" diye haykırdı. "Eşyadan yana eksiğim var

mı, yok mu, hiç sormamışlardır. Bundan birkaç hafta önce, Baron bana ilk geldiğinde yüzünü buruşturmuştu, zenginler yoksulluk karşısında nasıl yüzlerini buruştururlar. öyle. Neyse, sağol, şekerim. Bütün bunları bir gün ödeyeceğim sana. Nasıl ödeyeceğimi sonra göreceksin!"

Valerie Bette Ablası'nı merdiven başına kadar götürdü. Orada sarılıp öpüştüler.

Güzel kadın, yalnız kalınca, kendi kendine: "Ne pis kokuyor!" dedi. "Pek sık öpüşmeyeceğim Bette Abla'cığımla! Gene de, ayağımızı denk alalım, suyuna gidelim. Çok yararı dokunacak, servet kazandıracak bana!"

*
**

Valerie Marneffe, Paris'e yerleşmiş bütün taşralı kadınlar gibi, işi hiç sevmezdi; hani kediler vardır, ancak zorda kalınca koşarlar, fırlarlar, tıpkı onun gibi. Ona göre, insan hep eğlence içinde yaşamalı, eğlence de zor olmamalıydı. Çiçek severdi ama, eve getirilirse. Tek başına bir loca, gidip gelmek için de araba olmadıkça tiyatroya gitmeyi aklı almazdı. Bu züppelik ona annesinden geçmişti. General Montcornet gelip Paris'te kaldığı zamanlar, sevgilisini bolluk içinde yaşatmıştı; kadın da, yirmi yıl boyunca, herkesi ayaklarına kapanır görmeye alışmıştı. Yalnız, pek tutumsuzdu; eline geçeni bu şatafatlı yaşayış içinde har vurup harman savurarak yemişti. Napoleon düştükten sonra da, o biçim yaşayış sona ermişti.

İmparatorluk döneminin ilerigelenleri çılgınlıkta eski çağların derebeylerini aratmamışlardır. Krallığa Dönüş döneminde, soylu kişiler tabakası hep dövülmüş, soyulmuş olarak anılmıştır; onun için de, birikisi dışında, bütün soylular tutumlu, akıllı, ilerigörüşlü olmuş, kısacası şatafattan uzak, babayani bir yaşayış sürdürmüşlerdir.

O günden bu yana, 1830 olayı 1789'un eserini yiyip bitirmiştir.

Bundan sonra, Fransa'da kodamanlar olacaktır ya, kodaman aileler olmayacaktır; önceden kestirilmesi zor siyasal değişiklikler olursa, o başka. Bugün Fransa'da herşeye kişiliğin damgası vuruluyor. En akıllı kişilerin serveti ancak ömür boyu. Bu alanda, aile yıkıldı.

Valerie, kocasının deyimiyle, Baron Hulot'yu "tavladığı" gün, içinde bulunduğu yoksulluk artık canına tak dediği için, güzelliğini servet aracı yapmayı kafasına koymuş bulunuyordu. Birkaç günden beri de, yanında annesinin yerini tutacak birine, hizmetçiden gizlemesi gerekenleri kendisine açabileceği içten bir dosta gereksinme duyuyordu; öyle biri ki bizim yerimize iş görebilir, gidip gelebilir, düşünebilir; kısacası, yaşayımın eşitsiz paylaşılmasına boyun eğecek, feleğin tokadını yemiş biri. Öte yandan, Baron'un onun Lisbeth'le ahbap olmasını niye istediğini Lisbeth gibi o da anlamıştı.

Bütün gününü divana uzanıp gözleminin fenerini ruhların, duyguların, gizli oyunların bütün karanlık köşelerinde gezdiren, Paris'e yerleşmiş taşralı kadınların kafaları korkunç işler. Valerie de bu işlek zekânın verdiği öğütle, casusun suç ortağı olmak hevesine kapılmıştı. Belki de Lisbeth'in ona böylesine açılmasında gizli bir düşündüğü vardı. Valerie bu işi içine sığmayan, hırsını boşuna harcayan kızın gerçek kişiliğini anlamıştı; onu kendine bağlamak istiyordu. Bunun işin, o konuşma yolcunun bir uçurumun derinliğini ölçmek üzere attığı taşa benziyordu. Bu deneme sonunda da, Valerie pek güçsüz, alçakgönüllü, kimseye pek zararı dokunmaz gibi görünen bu kızda hem bir Iago, hem bir III. Richard gizli bulunduğunu görünce korkmuştu (x).

(x) Iago Shakespeare'in "Othello" adlı oyunundaki kişilerden biridir; Othello'yu Desdemona'ya karşı kışkırtır, delikanlı da sevgilisine karşı korkunç kıskançlık uyandırır. III. Richard ise İngiliz tarihinin en katıyürekli kralı olarak ünlüdür.Shakespeare bu konuda da bir oyun yazmıştır. (Çeviren)

Bette Abla bir saniyede, kendisini eğen entipüften bağları koparak, o korkutucu yukarıdan bakışını yeniden kazanmıştı, bir ağacın, ham yemişlerini koparmak üzere kendine kadar büken çocuğun elinden kurtuluvermesi gibi.

*
**

Toplum dünyasını gözlem altında bulunduran bir kimse el değmemiş yaratıklardaki çelişkisizliğe, kusursuzluğa, kavrayış çabukluğuna şaşar kalır.

Doğa'ya aykırı her şey gibi, kızoğlan-kızlığın da kendine özgü zenginlikleri, çekici ululukları vardır. El değmemiş bu kişide dirilik, güçleri birike birike, bir direnç, ölçülemez bir süreklilik haline gelmiştir. Beyin olduğu-gibi kalan yetilerinin tümü içinde zenginleşmiştir. El değmemiş kişiler gövdelerine, ya da kafalarına gereksinme duyunca, eyleme, ya da düşünmeye başvurunca, kaslarında çelik gibi bir güç, akıllarında içten içe sinmiş bir bilgi, bütün varlıklarında şeytanca bir güçlülük, ya da istem gücünün büyüsünü bulurlar.

Bu bakımdan, Meryem Ana, bir simge olarak ele alınınca, ululuğu yönünden, bütün Hindu, Mısırlı, Grek kutsal kişilerini gölgede bırakır. Kızoğlan-kızlık, büyük şeylerin anası —*magna parens rerum*— o bembeyaz güzel ellerinde yüce dünyaların anahtarını tutar. Kısacası, bu ulu, korkunç ayrısallık dinin Meryem Ana'ya verdiği bütün değerlere değer.

Nitekim, Bette Abla, birden, tuzakları kaçınılmaz olan, duygularını gizleyişi çözülemez, çabucacık karar verişi örgenlerinin görülmemiş kusursuzluğuna dayanan Kızılderili olup çıkıvermişti. İtalya'daki, Ispanya'daki, Doğu'daki gibi, şaşmaz bir hınç, vazgeçmez bir öcalma oluvermişti. Bu iki duygu, Dostluk'la, Sevgi'yle de katmerleşip kesinleşmiş olarak ancak güneş içinde yüzen ülkelerde görülür. Gelgelelim, Lisbeth herşeyden önce Lorraine topraklarının kızıydı; bu demekti ki aldatmayı kafasına koymuş bir kişi.

Benimsediği görevin bu son işini isteye isteye yüklenmedi; derin bilgisizliğinden ileri gelen acayip bir girişimde bulundu. Hapis cezasını çocuklar nasıl düşünürse o da öyle sandı; "hücre cezası" ile "hapis cezası"nı birbirine karıştırdı. Hücre cezası hapsin cabasıdır; bu da, ancak ağır ceza mahkemesinin elindedir.

Lisbeth, Marneffe'lerden çıkar çıkmaz Rivet'ye koştu, onu yazıhanesinde buldu.

İçeri girip kapıyı kitledikten sonra: "Valla', Bay Rivet'ciğim, hakkın varmış." dedi. "Polonya'lılar çok alçak insanlarmış! Hepsi dinsiz-imansız!"

Barışçı Rivet de: "Avrupa'yı ateşe vermek istiyorlar onlar!" dedi. "Ülkeleri uğruna bütün ticareti, tüccarları mahvetmek istiyorlar; ülkeleri de, dediklerine göre, korkunç Yahudiler'le, Kazaklar'la, köylülerle, kısacası, yanlışlıkla insan sayılmış yırtıcı hayvanlarla dolu, bataklık bir yermiş. Bu Polonyalılar çağımızı anlamıyorlar. Yaban adamları değiliz artık! Savaş çağı kapanıyor artık, küçükhanımcığım; krallarla birlikte o da çekildi gitti. Çağımız ticaretin, sanayiin, kentli kafasının üstünlük kazandığı çağ; Holanda'yı bunlar yaratmıştır." Rivet burada birden alevlendi. "Evet, öyle bir çağda yaşıyoruz ki uluslar bütün istediklerini özgürlüklerinin yasal çerçeve içinde geliştirilmesiyle, anayasal kuruluşların barış içinde işlemesiyle elde etmek zorundadırlar. Polonya'lılar işte bunu bilmiyorlar. Umarım ki..." Rivet konuşmasını birdenbire keserek: "Ne dedin, güzelim?" diye sordu. İşçisinin halinden onun yüksek siyasadan falan anlamadığını görüyordu.

Bette Abla: "İşte dosya." dedi. "Şu serseriyi hapse attırmalı; yoksa, benim o üçbin ikiyüz on frank gidecek!"

Saint-Denis mahallesinin falcısı: "Ah! ben sana demedim mi!" diye haykırdı.

Rivet, Pons Kardeşler'in yerine geçince, yazıhanesi gene Mauvaises-Paroles Caddesi'nde, eski Langeais Konağı'nda kalmıştı; kodamanların hep Louvre çevresinde toplandıkları günlerde bu ünlü ailenin yaptırdığı konakta.

Lisbeth, buna karşılık: "Öyle," dedi. "Gelirken, yolda hep sizi andım."

Yargıç, yıllıktan güneşin kaçta doğduğuna bakarak: "Kuşkulanmazsa, sabahın dördünde kodesi boylar." dedi. "Yalnız, yarından sonra ancak; çünkü, borcunu ödemediği için tutuklanacağı kendisine bir celple ihbar edilmeden yakalanamaz. Onun için..."

Bette Abla: "Ne saçma yasa!" dedi. "Borçlu sıvışır."

Yargıç, gülümseyerek: "E, bu da onun hakkı." dedi. "Şimdi bak, nasıl..."

Bette Abla, adamın sözünü keserek: "İş ona kaldıysa, senedi alayım, daha iyi." dedi. "Borç almak zorunda kaldığımı, bana borç verenin de bu işlemi yapmaya beni zorladığını söylerim kendisine. Bilirim ben benim Polonya'lıyı: Celbi yalnız açmakla kalmaz, tutuşturup onunla piposunu yakar!"

— "A! iyi, iyi, Lisbeth Fischer. Neyse, merak etme, bu iş yoluna konacaktır. Yalnız, bir dak'ka! Adamı kodese atmakla iş bitmez. Bu yasal işlem ancak parayı kurtarmak için yapılır. Kim verecek sana bu parayı?"

— "Ona para verenler."

— "A, evet, unuttum. Bizim eski müşterilerimizden biri adına yapılacak anıtı Savaş Bakanlığı ona ısmarlamış. Ah! General Montcornet'ye biz birkayli üniforma yapmışızdır. Topların dumanından üstü-başı çabucak kapkara kesilirdi! Ne yaman adamdı! Parasını da tırınk verirdi!"

Bir mareşal, isterse imparatorunu, ya da ülkesini kurtarmış olsun, esnafın ağzında onun için en güzel övgü hep işte bu "Parasını tırınk verirdi" sözü olacaktır.

— "Neyse, cumartesiye işiniz iş, Bay Rivet. Ha, aklıma gelmişken söyleyeyim: Doyenne Sokağı'ndaki evden çıkıyorum ben; Vanneau Caddesi'ne taşınıyorum."

— "İyi edersin. Seni o izbe yerde gördükçe üzülüyordum. Hükümete karşı çıkar gibi görünen herşeyden tiksinirim ama, gene de, ne yalan söyle'yim, orası Louvre Sarayı'nı da, Carrousel Alanı'nı da

rezil ediyor; evet, rezil ediyor! Louis-Philippe'e bayılıyorum; tapıyorum ona. Üzerine hanedanını kurduğu sınıfın ulu bir simgesidir o. Sonra, milli muhafız alayını yeniden kurmakla sırnaçlara yaptığı iyiliği dünyada unutamam..."

Lisbeth: "Sizin böyle konuştuğunuzu duydukça, niçin saylav olmadınız diye şaşıyorum." dedi.

Rivet: "benim hanedana bağlanmamdan korkuyorlar." diye karşılık verdi. "Benim siyasal düşmanlarım kralın da düşmanları. Ah! ne soylu bir kişi! Ne güzel bir aile!" Rivet biraz durdu, sonra söylevine yeniden başladı: "Bizim ülkümüz bu: Gelenekler, görenekler, falan! Gelgelelim, Louvre'un tamamlanması tacı geri verişimizin koşullarından biridir. Krala verilecek ödeneğin belirlenmemiş olması yüzünden Paris'in göbeği yürekler acısı bir halde kaldı. Ben tam ortada bir kimse olduğum için, Paris'in tam ortasını başka bir durumda görmek isterim. Sizin mahalle ürpertiler veriyor bana. Bugün-yarın öldürürlerdi seni... Ha, bak, senin Bay Crevel alayının tabur komutanı olmuş. Umarım ki o koca apoletini biz yaparız."

— "Bu akşam yemekte onlardayım, size yollarım."

Lisbeth Livonya'lısının bütün dünyayla ilişkisini kesmiş olmaktan dolayı kendi kendine böbürleniyordu. Delikanlı, artık çalışamaz olunca, mağaraya gömülmüş biri gibi unutulup gidecekti; mağaraya onu görmeye yalnız kendisi uğrayacaktı. Bu düşünceyle, iki gün pek mutlu oldu; çünkü, böylece, Barones'le kızına öldürücü birer yumruk attığını umuyordu.

*
**

Crevel Saussayes Sokağı'nda oturuyordu. Lisbeth, oraya gitmek üzere, Carrousel Köprüsü'nden saptı, Voltaire Rıhtımı'ndan, Orsay Rıhtımı'ndan, Belle-Chasse Caddesi'nden, Universite Caddesi'nden, Concorde Köprüsü'ndan, Marigny Caddesi'nden geçti. Tuttuğu bir mantık-dışı yolu ona tutkuların mantığı çizmişti; bu da,

bacakların düşmanıdır.

Bette Abla, rıhtımlardan geçerken, ağır ağır yürüyerek, Seine'in sağ yakasına baktı. Hesabı doğru çıktı. Wenceslas'ı giyinirken bırakmıştı. Aşık delikanlının, ondan kurtulur kurtulmaz, en kısa yoldan Barones'e gideceğini biliyordu. Gerçekten, Voltaire rıhtımı'nın parmaklıkları boyunca, aradaki suları içercesine aşarak, kendini öbür yakada görür gibi giderken, Wenceslas'ı karşıdan gördü, Tuileries Bahçeleri'nin kapısından çıkmış, Royal Köprüsü'ne doğru gidiyordu.

Lisbeth vefasız dostuna yaklaştı, görünmeksizin onu izlemeye koyuldu; âşıklar arkalarına pek bakmazlar çünkü. Wenceslas önde, Lisbeth arkada, Hulot'ların evine kadar geldiler. Bette Abla delikanlının evden içeri oraya sık sık gelip giden biri gibi girdiğini gördü.

Valerie'nin anlattıklarını pekiştiren bu son kanıt üzerine, Bette Abla deliye döntü. Yeni atanan tabur komutanının evine, insanı adam öldürmeye kadar sürükleyen bu tepesi-atmış durumda geldi. Crevel Baba'yı, büyük odada, çocuklarını —kızı ile damadı B.—Bn. genç Hulot'ları— bekler buldu.

Gelgelelim, sonradan-görmüş Paris'lilerin böylesine arı, böylesine gerçek bir örneği olan Celestin Crevel'in yanına öyle ulu-orta girilmez ki. Cesar Birotteau'nun yerine geçen bu mutlu kişi tek başına bir dünyadır. Onun için, ayrıca bu aile faciasındaki önemden dolayı, fırçamızın onurunu kazanmaya Rivet'den daha çok lâyıktır.

Bilmem dikkat ettiniz mi: Çocuklukta, ya da toplum yaşayımına girişin başlangıcında, çoğunlukla, bilmeden, kendimize kendi elimizle bir örnek çizeriz. Böylece, bir banka memuru bankerin konuk odasından içeri girerken, kendisinin de ileride böyle bir odası olacağını tasarlar. Yirmi yıl sonra, zengin olursa, evini o günün yeni tarzına göre değil, vaktiyle kendisini büyülemiş olan o eski tarz şatafata göre döşer-dayar.

Geriye yönelik bu kıskançlıktan ötürü insanların ne saçmalıklar yaptıklarını bilemeyiz; insanları kendilerine örnek aldıkları

kimselere benzemeye, bir ay ışığı olmak için bütün güçleriyle didinmeye sürükleyen o gizli çekememezliklerden ileri gelen çılgınlıkları da bilemeyiz.

Crevel belediye başkan yardımcısı oldu, çünkü ustası belediye başkan yardımcılığı etmişti; alay komutanı oldu, çünkü vaktiyle Cesar Birotteau'nun opoletlerine imrenmişti. Ustası, talihi yaver gidip de, çarkın ta tepesine çıkınca mimar Grindot'nun yarattığı mucizelere de hayran kalmıştı ya, şimdi o da evini süslemeye gelince, kendi deyimiyle "lamı, cimi yok", onun yolundan gitmişti: Gözü kapalı, kesesinin ağzı açık, Grindot'ya başvurmuştu. Grindot ise artık unutulmuş bir mimardı. Sönmüş şanlar, geri kalmış hayranlıkların desteğiyle, daha nekadar sürer, bilinmez.

Grindot bininci kez başlamıştı o beyaz üzerine altın yaldızlı oda süslemelerinden birini daha yapmaya, duvarları çiçekli al ipekli kumaşla kaplamaya. Sanayi Ürünleri Sergisi günlerinde, pelesenkağacından, şimdiki biçimde, incelikten uzak oymalarla süslü oda takımları bu Paris işlerini taşranın övüncü haline getirmişti. Masa şamdanları, duvar şamdanları, ocak küllükleri, avizeler, asma saatler ince oymacılık işleri arasındaydı. Odanın ortasına konulan yerinden-kal'naz yuvarlak masa içi oyularak bütün İtalyan mermerleriyle Roma'dan gelme Eskiçağ mermerleri kakılmış mermerdendi. Terzilerin kumaş örneği parçalarını andıran bu maden haritaları benzeri şeyler Roma'da yapılır. Crevel'in evine gelen bütün kentsoylular bu masaya bayılırlardı. Duvarları Pierre Grassou'nun fırçasından çıkma, merhum Bn. Crevel'in, Crevel'in kendisinin kızının, damadının portreleri süslüyordu. Pierre Grassou kentsoylular arasında pek gözde bir ressamdı; Crevel de Byron'vari duruşunun gülünçlüğünü ona borçluydu. Bu dört resim de duvarlara bakışımlı asılmıştı. Çerçevelerin herbiri binlerce franga yaptırılmıştı ki bunlar da bu gazino şatafatına pek uyuyordu. Gerçek bir sanatkâr bunlar karşısında omuz silkerdi, hiç kuşkusuz.

Altın yaldızın aptal görünmekte en ufak fırsatı bu derece kaçırmadığı hiç olmamıştır. İtalyanları başkalarından ayıran bu

şatafat eğilimi bizim şimdi emekliye çekilmiş tüccarlarda olsaydı bugün Paris'te on Venedik sayılabilirdi. Günümüzde bile Milano'lu bir tüccar Duomo'nun kubbesine kondurulmuş o kocaman Meryem Ana' nın yaldızı için bu kiliseye seve seve beşyüz bin frank bağışlar. Canova, vasiyetnamesinde, kardeşine dört milyonluk bir kilise yaptırmasını buyuruyor; kardeş de buna kendinden bir şeyler katıyor. Paris'li beyefendilerden biri —Rivet gibi hepsi yüreğinde Paris için büyük bir sevgi besler ya— Notre-Dame'ın kulelerinin eksiğini gidermek için bunlara birer çan kulesi yaptırmayı hiç düşünür mü? Şimdi bir de mirasçısız ölenlerden devlete kalan servetleri hesap edin! Crevel gibilerin onbeş yıldan beri alçıdan kabartmalara, yaldızlı mukavva süslere, yalancı oymalara verdikleri paralarla Paris'in bütün güzellikleri tamamlanırdı.

Bu büyük odanın öbür ucunda Boule taklidi sehpalarla, çekmecelerle döşenmiş güzel bir ufak oda bulunuyordu. Baştan başa İran kumaşlarıyla döşenmiş yatak odasından da salona çıkılıyordu. Yemek odasını maun bütün şatafatıyla kasıp kavuruyordu. Duvarları da, zengin çerçeveler içinde, İsviçre'den görünüşler süslüyordu. Crevel Baba İsviçre'ye gitmeyi hep düşünür dururdu; orayı gerçekten görünceye kadar da, bu ülkeyi resimlerle edinmeye bakıyordu.

Eski belediye başkan yardımcısı, muhafız subayı, nişanlar, madalyalar almış bir adam olan Crevel, görüldüğü gibi, yerini aldığı o zavallının bütün parlak yanlarını, ev eşyasını bile kılı kılına yeniden ortaya koymuştu. Krallığa Dönüş sırasında, birinin düştüğü yerde öbürü yükselmişti; olağanüstü bir talih eseri olarak değil, olayların gücüyle. Denizlerdeki fırtınalarda olduğu gibi, devrimler sırasında da ağır şeyler dibi boylar, hafif olanlar suyun yüzüne çıkar. Cesar Birotteau kralhıktan yanaydı, gözde biriydi, herkes ona imrenirdi; o, gözden düştü, hükümete aykırı kentsoyluların yaylım ateşine hedef oldu da üstün gelen kentsoylular Crevel'i benimsediler.

Kirası bin gümüş olan, paranın sağlayabileceği bütün bayağı güzel şeylerle tıka-basa dolu bu daire eski bir konağın, avluyla bahçe arasında, ilk katındaydı. Orada herşey bir böcek bilgininin

evindeki kınkanatlılar gibi saklanıyordu; Crevel orada pek oturmazdı çünkü.

Bu şatafatlı "yer" gözü-yükseklerde kentsoylunun yasal konutuydu. İşlerine bir aşçı kadınla bir de uşak bakardı. Siyasal dostlarına, tavlayacağı kimselere şölen verirken, ya da ailesi gelince, ayrıca iki uşak daha tutar, onlara gösteriş olarak sunduğu yemekleri Chevet'den getirtirdi.

Crevel'in gerçek yaşayış merkezi, eskiden Notre-Dame-de-Lorette Sokağı'nda, Bn. Heloise Brisetout'nun evindeyken, sonra, daha önce de gördüğümüz gibi, Chauchat Caddesi'ne taşınmıştı. "Eski tüccar" —emekli kontsoylulara hep "eski tüccar" denir ya— her sabah iki saatini Saussayes Caddesi'nde geçiriyor, işleriyle uğraşıyordu. Vaktinin geri kalanını da Zaire'sine veriyordu, ki bu da Zaire'yi pek sıkıyordu. Orosmane-Crevel'in (x) Bn. Heloise'le "sağlam" bir alışverişi vardı. Kız ona ayda beşyüz frank karşılığında mutluluk vermekle yükümlüydü, veresiyesiz. Crevel ayrıca onun akşam yemeklerini de çekiyor, daha başka şeylerin de parasını ödüyordu. Cabası da olan bu sözleşme —evet, Crevel kıza biralay hediye de alıyordu— ünlü şarkıcının eski dostuna hesaplı görünüyordu. Karısı ölmüş, kızlarını da çok seven tüccarlara bu konuda "at beslemektense aylıkla at tutmak daha iyidir" derdi. Yalnız, Chauchat Caddesi'ndeki evin kapıcısının Baron'a gizlice söyledikleri hatırlanırsa, Crevel ne arabacıydı, ne de at uşağı.

Görüldüğü gibi, Crevel kızına karşı aşırı sevgisini zevklerinin yararına doğru döndürmüştü. Durumunun ahlâka aykırılığı yüksek ahlâk nedenleriyle haklı çıkıyordu. Sonra, eski aktar bu yaşayıştan —sürdürmek zorunda olduğu yaşayış, düzensiz yaşayış, Kral Naipliği dönemi, Pompadour Markizi, Mareşal Richelieu falan— kendine bir üstünlük çıkarıyordu. Geniş

(x) Voltaire'in "Zaire" adındaki oyununda Kudüs sultanı Orosmane kölesi Zaire'yi sever. Yazar burada Heloise'i Zaire'ye, Crevel'i de Orosmane'a benzetiyor. (Çeviren)

görüşlü biri, ufak çapta bir büyük beyefendi, eli-açık bir adam, özgür düşünceli bir kimse halleri takınıyordu; bütün bunlar da, ayda aşağı-yukarı bin ikiyüz, bin beşyüz frank harcayarak. Siyasal bir göz boyayıcılıktan gelmiyordu bu; kentsoyluların kendini-beyenmişliğinden geliyordu, ki ikisi de aynı kapıya çıkıyordu. Borsada, Crevel'i çağının ilerisinde bir adam, özellikle de yaşamasını bilen biri sayarlardı.

Bu konuda Crevel kendisinin o mübarek Birotteau'yu yüz kulaç geride bıraktığına inanırdı.

Crevel, içeri girip de Bette Abla'yı görünce, öfkeyle: "Ya, demek sen evlendiriyorsun Hulot'ların kızını!" diye haykırdı. "Bu kız için el üstünde büyüttüğün genç bir kontla, öyle mi?"

Lisbeth, gözlerini keskin bir bakışla Crevel'e dikerek: "Buna canınız mı sıkıldı yoksa?" dedi. "Yeğenimin evlenmesini engellemekte ne çıkarınız var, anlamıyorum. Lebas'nın oğluyla evlenmesini de siz bozmuşsunuz..."

Crevel: "İyi kızsındır sen, ağzın da sıkıdır." diye yeniden aldı. "Bak bana Hulot Beyefendi'nin Josepha'yı elimden almasını bağışlar mıyım sanıyorsun? Hele yaşlılık günlerimde evleneceğim namuslu bir yaratığı bir sürtük, bir sokak cambazı, bir oyuncu kız yapmak üzere elimden almasını! Hayır, hayır... dünyada bağışlamam!"

Bette Abla: "Bay Hulot iyi adamdır ama." dedi.

Crevel: "Hoş adamdır!" dedi. "Çok hoş, aşırı derecede hoş bir adam, ona diyeceğim yok. Gelgelelim, hıncımı almak istiyorum; alacağım da. Aklıma koydum bunu!"

— "Bunun için mi Bayan Hulot'yu görmeye artık hiç gelmiyorsunuz?"

— "Belki."

Lisbeth, gülümseyerek: "Ya! demek amcamın kızını tavlamaya çalışıyordunuz, öyle mi?" dedi. "Kuşkulanmıştım zaten."

— "Köpek yerine koydu beni... Daha doğrusu, uşak yerine koydu. Daha iyisini söyle'yim: Karşısında siyasal bir tutuklu varmış gibi davrandı." Crevel burada elini yumruk yapıp başına

vurarak: "Gene de başaracağım!" dedi.

— "Zavallı Baron! Sevgilisi kapı-dışarı ettikten sonra bir de karısının gizli işler çevirdiğini öğrenirse ne korkunç olur!"

Crevel: "Josepha!" diye haykırdı. "Demek Josepha onu bıraktı, elinin tersiyle itti, kovdu ha? Yaşasın! Josepha. Josepha! benim öcümü aldın! Bir çift inci küpe göndereceğim sana, benim eski dişi keçim!.. Bunu hiç bilmiyordum. Güzel Adeline'in kapıdan dışarı çıkmam için bana bir daha yalvardığı günün ertesi gün Corbeil'e gittim, Lebas'lara. Şimdi de or'dan geliyorum. Heloise ne yapmış-etmiş, beni köye yollamıştı. Bunun nedenini sonradan öğrendim: Chauchat Caddesi'ndeki evin açılış törenini bensiz, oyuncularla, şarkıcılarla, edebiyatçılarla yapmak istiyormuş... Oyun oynadı bana. Onu bağışlarım, çünkü eğlendiriyor beni. Yepyeni bir Dejaze o(x). Ne acayip kız! Bak, dün akşam şu pusulayı buldum:

Babalık,

Chauchat Caddesi'ndeki eve serdim postu. Öyle yaptım ki oraya ilk yan gelip oturanlar es-dost oldu. İşler yolunda. Ne zaman isterseniz buyrun. beyefendi. Hâcer İbrahim'i bekliyor.

"Heloise'in bana verecek haberleri var demek; serserisini avucunun içi gibi bilir çünkü.

Bette Abla: "Bu bozuşma karşısında eniştemin kılı bile kıpırdamadı." dedi.

Crevel saat sarkacı gibi gidip gelirken birdenbire durdu.

— "Olamaz!" dedi.

Lisbeth, hınzır: "Bay Hulot artık yaşını-başını almış bir adam." diye ortaya bir laf attı.

Crevel: "Ben onu tanırım." dedi. "Bir bakıma birbirimize benzeriz: Bir bağlantıdan kolay kolay vazgeçemez."

İçinden de: "Karısına döner mi döner." diyordu. "Bir yenilik olur bu onun için ama, benim öç almam da suya düşer."

(x) Virginie Dejazet (1798-1875) ünlü bir Fransız oyuncusudur, hınzır kadın örneğini yaratmıştır. (Çeviren)

— "Ne o, Fischer'lerin kızı, gülüyorsun? Bir bildiğin mi var yoksa?"

Lisbeth: "Sizin düşüncelerinize gülüyorum." dedi. "Evet, amcamın kızı oldukça güzel daha; erkekler tutulabilirler. E, ben de, erkek olsam, âşık olurdum ona."

Crevel: "Can çıkmayınca huy çıkmaz!" diye haykırdı. "Sen alay ediyorsun benimle! Baron bir avuntu bulur kendine."

Lisbeth "evet" der gibi başını eğdi.

Crevel, lakırdısını sürdürerek: "Ah! ne mutlu ona, bir gün içinde Josepha'nın yerine bir başkasını koyabiliyor!" dedi. "Yo, hiç şaşmam; çünkü bir akşam, yemekte, bana dediydi ki gençliğinde, yaya kalmamak için, hep üç sevgilisi olurmuş: Biri bırakmak üzere olduğu; biri o gün için gözdesi; biri de ilerisi için tavlamaya çalıştığı. Dağarcığında yedek olarak bir yosma, korusunda bir ceylan bulunmalıymış hep! Pek XV. Louis'dir, çapkın! Ah! ne mutlu ona ki yakışıklı! Yalnız, ne de olsa, yaşlanıyor artık; açıkça görülüyor bu. En sonunda ufak işçi kızlara düşecek."

Lisbeth: "A! yo!" diye atıldı.

Crevel: "Ah! işini bozabilmek için neler yapmam!" dedi. "Josepha'yı elinden alamadım. O gibi kadınlar ilk sevgililerine bir daha dönmezler. Kaldı ki, derler ya, sevgilin dönüp geldi mi bil ki sevgisinden değildir. Ama, Bette Abla, hayli şey veririm.... açıkçası, tam ellibin frank harcarım bu güzel beyefendinin sevgilisini elinden almak için; tabur komutanı olacak kadar göbekli, ileride Paris'e belediye başkanı olacak kadar kabak kafalı birinin oyunda onluyu almadan yediliyi vermeyeceğini göstermek için."

Bette Abla buna karşılık: "Durumum dolayısıyla her şeyi işitmek, hiçbir şeyi söylememek zorundayım ben." dedi. "Hiç korkmadan konuşabilirsiniz benimle. Biri bana güvenip de sırrını açtı mı, başkasına tek kelime söylemem. Tutumumdaki bu kurala niçin aykırı davranayım? Sonra kimse güvenmez bana."

Crevel: "Biliyorum," dedi, "evlenememiş kızların incisisindir sen. E, böyle bulunmaz insanlar da vardır, valla'. Bak, ailede kimse

sana bir gelir bağışlamadı..."

Bette Abla: "E, benim benliğim var, kimseye yük olmak istemem." dedi.

Eski tüccar: "Ah! öç almama bir yardım etsen," diye yeniden aldı, "ömrünün sonuna kadar geliri senin olacak onbin franklık bir mülk bağışlarım ben sana. Söyle, güzel bacım, söyle bana kimdir Josepha'nın yerini alan? Söylersen kiranı da verirsin, sabahları kahvaltını da edersin, o pek sevdiğin kahveni de içersin, halis Yemen kahvesi hem de, ha? Ah, ne hoştur halis Yemen kahvesi!"

Lisbeth: "Ağzımı sımsıkı tutmayı onbin franklık mülke pek değişmem." dedi. "Böyle bir mülkün geliri beşyüz bin frank eder aşağı-yukarı. Evet, değişmem; çünkü, biliyor musunuz, Bay Crevel' ciğim, Baron pek iyi davranıyor bana karşı. Kiramı o verecek..."

Crevel: "A! verir, verir! Hiç korkma!" diye haykırdı. "Ner'den bulacakmış bu parayı?"

— "A, bilmem! Gene de, otuzbin frangı aştı o hanımefendicik için tuttuğu daireye harcadığı para..."

— "Hanımefendi mi? Kibar tabakadan bir kadın demek, ha? Haydut, gene vurdu! Herşey onun için!"

Ablamız: "Evli, doğru-dürüst bir kadın." dedi.

Crevel: "Sahi mi?" diye haykırdı.

Gözleri istekle olduğu kadar şu büyülü "doğru-dürüs bir kadın" sözü üzerine iri iri açılmıştı.

— "Evet." dedi Bette Abla. "Türlü yetenekleri var. Çalgı çalıyor. Yirmiüç yaşında. Saf, güzel bir yüzü, göz kamaştırıcı beyazlıkta bir teni var. Yavru köpek dişi gibi dişler, yıldız gibi gözler, pek biçimli bir alın... Hele ayakları! Ben böyle ufacık ayak görmedim! Kemerinin tokası kadarcık."

Crevel bu aşk kaynağı belirtilerinden pek hevese gelmişti.

— "Kulakları?" diye sordu.

Bette Abla: "Kalıbı alınacak kulaklar." dedi.

— "Elleri de ufacık?"

— "Diyorum size: Kısacası, kadın değil, mücevher. Sonra,

namuslu, utangaç, ince! Yüksek yaradılışlı, melek! Bütün üstünlükler onda. Bir mareşalin kızıymış çünkü."

Crevel, yerinden öyle bir sıçrayış sıçradı ki!

— "Bir mareşalin kızı mıymış!" diye haykırdı. "Amanallah! Vay canına! Vay anasını! Vay kerata! Ah, alçak!.. Kusura bakma, bacım, çıldıracağım!.. Yüzbin frank veririm, sanıyorum."

— "E, beyefendi, diyorum size: Dürüst kadın, namuslu kadın. Nitekim, Baron da çok şeyler yaptı onun için."

— "Beş parasız kalmıştır... derim."

— "Kocayı ilerletti..."

Crevel, acı bir gülümseyişle: "Nereye kadar?" diye sordu.

— "Daha şimdiden başkâtip yardımcısı oldu, bu koca. E, artık hoşgörür, sağlam. Nişan aldığı için derecesi de yükselmiş."

Crevel'in siyasal damarı kabarmıştı.

— "Hükümet dikkat etmeli, nişanları böyle bol keseden harcayacağına saygıdeğer kişilere vermeli." dedi. Sonra yeniden başladı: "Peki ama, şu Baron moruğunda da ne buluyorlar, anlamıyorum." Aynada kendine bakarak birtakım tavırlar takındı. Benim de ondan aşağı kalır yerim yok sanırım. Heloise sık sık söylemiştir bana... kadınların yalan söylemedikleri o durumlarda... nekadar şaşırtıcı güçte olduğumu."

Bette Abla: "A! kadınlar şişman erkeklerden hoşlanırlar." dedi. Hemen hepsi iyi insanlardır şişmanlar. Ben de, sizinle Baron arasında ikinizden birini seçecek durumda olsam sizi seçerdim. Baron Hulot kafalıdır, yakışıklıdır, kibardır, sizde bir sağlamlık var... Sonra... bakın, siz ondan daha çapkın görünüyorsunuz!"

Crevel: "Ne tuhaf! Bütün kadınlar, en sofuları bile, öyle bir havası olanları seviyorlar!" diye haykırarak geldi Bette'in beline sarıldı. Pek keyiflenmişti.

Bette Abla, yeniden konuya dönerek: "Zorluk orada değil." dedi. "Siz de kabul edersiniz ki kendine bunca yarar sağlayabilecek kadın kendisini koruyan adama biriki ıvır-zıvır uğruna sadakatsizlikte bulunmaz. Bu iş yüzbin küsur franga mal olur sonra; çünkü

hanımcağız iki yıl içinde kocasını başkâtip olmuş görecek! Bu zavallı melekçeğizi yoksulluk sürüklüyor uçuruma."

Crevel odada çılgınlar gibi dört dönüyordu. İçindeki istek Lisbeth'in kamçılamasıyla öyle bir hale gelmişti ki kudurmuştu sanki.

— "Baron bu kadına pek tutkun, öyle mi?" diye sordu.

Lisbeth: "Ne demezsiniz!" dedi. Sonra başparmağının tırnağını o iri iri ön dişlerinden birinin altından şaklattı. "Sanmıyorum şimdiye kadar bir şey elde ettiğini, onbin franklık hediye verdiği halde."

Crevel: "Aman, ne güzel olur ben onu geride bırakırsam!" diye haykırdı.

Lisbeth pişman olmuş gibi görünerek: "Eyvah! ben ne yaptım size böyle dedikoduculuk etmekle!" diye söylenmeye başladı.

Crevel: "Yo, hayır." dedi. "Seninkilerin yüzü kızarsın istiyorum. Yarından tezi yok, senin adına yüzde-beşlik bir gelir bağışlayacağım, yılda altıyüz frank geçer eline. Yalnız, hepsini söyleyeceksin bana: Mecnun'un Leylâ'sının adını, nerede oturduğunu. Bak sana açıkça söyleyeyim: Doğrı-dürüst bir kadınım hiç olmadı benim. En büyük emelim de, böyle birini tanımak. Kafamdaki kibar kadınların yanında Muhammed'in hurileri hiç kalır. Kısacası, ülküm, tutkum bu benim."

Crevel, burada, bilmeyerek, son yüzyılın en ince ruhlu kişilerinden biriyle birleşti:

— "Öyle ki, Barones benim gözümde hiçbir zaman elli yaşında bir kadın olmayacaktır. Bak, benim iyiyürekli Lisbeth'çiğim, yüz, ikiyüz frangı gözden çıkarmayı kafama koydum... Şıst! benim çocuklar geliyor. Avludan ayak seslerini işittim... Senden hiçbir şey duymuş olmayacağım, şerefim üzerine söz veriyorum. Çünkü Baron'un güvenini kaybetmeni istemem. Sonra suç ortağım olan hanımla arası da çok iyi olmalı!"

Bette Abla: "O! deli oluyor ona!" dedi. "Kızına ev açmak için kırkbin frank bulamadı da yeni sevdası uğruna ne yaptı yaptı,

buldu."

Crevel: "E, kadın da onu seviyor mu sence?" diye sordu.

Bette Abla: "Bu yaşta bir adamı..." dedi.

Crevel: "Ah! ben ne aptalım!" diye haykırdı. "Ben ki Heloise'in oyuncusuna göz yumuyorum, IV. Henri'nin Gabrielle'i severken gene de Bellegarde'a göz yumması gibi. Ah! yaşlılık! yaşlılık!... Günaydın, Celestine! Günaydın incim! yumurcağın... A! işte o da geliyor! Valla', gittikçe bana benziyor. Günaydın, Hulot, dostum. İyisin ya?.. Yakında bizim ailede bir düğün daha olacak..."

Celestine'le kocası Victorin Hulot, Bette Abla'dan yana bir işmar yaptılar.

Celestine babasına karşı biraz dikleşir gibi oldu.

— "Kim evleniyor?" diye sordu.

Crevel böyle boşboğazlık etmiş olmasının yakında hiçbir sakıncası kalmayacağını söylemek ister bir tavır takındı.

— "Hortense." dedi. "Ama, kesin değil daha. Şimdi Lebas'nın yanından geliyorum. Popinot'nun kızından söz ediyorlardı bizim şu Saray Meclisi'ndeki genç danışmanımız için. Delikanlı bir taşra şehrinde genel başkan olmak istiyormuş... Neyse, gelin, yemeğe gidelim."

*
**

Bette Abla, daha saat yedide, evine dönüyordu. Çünkü Wenceslas'ı görmek için sabırsızlanıyordu. Yirmi günden beri kırgındı ona. Şimdi bir sepet dolusu yemiş getiriyordu. Bu sepeti Crevel doldurmuştu. Bette Abla'ya karşı sevgisi şimdi bir kat daha artmıştı çünkü.

Bette Abla merdivenden yukarı soluğu kesilircesine hızla çıktı. Ressamı çalışır buldu: Bir kutunun süslerini bitirmek üzereydi. Bu kutuyu sevgili Hortense'ına sunmak istiyordu. Kapağın çevresine ortancalar işlenmişti; aralarında da aşk perileri oynaşıyorlardı. Kutu bakırtaşından olacaktı. Zavallı âşık bu kutuya harcayacağı

parayı çıkarabilmek için Florent'la Chanor için iki meşale kabı yapmış, bu iki şaheserin bütün hakkını onlara bırakmıştı.

Bette Abla delikanlının alnındaki terleri silerek oraya bir öpücük kondurdu.

— "Birkaç gündür çok çalışıyorsun, cancağızım." dedi. "Ağustosta bukadar çalışmak tehlikelidir bence. Valla' hasta olursun... Bak, Crevel'lerden şeftaliler, erikler getirdim sana... Bukadar didinip kendini harap etme, canım. İkibin frank borç aldım. Yaptığın o saati satarsın, hepsini öderiz inşallah! Yalnız, borç para aldığım adamdan biraz kuşkulanıyorum. Çünkü bak şu pullu kâğıdı göndermiş."

Hapis cezası bildirisini Mareşal De Moncornet'nin taslağının altına koydu.

Wenceslas kırmızı balmumundan yaptığı ortanca saplarını bir yana bırakmış, yemişlerden yiyordu.

Bette onları alarak: "Kime yapıyorsun bu güzel şeyleri?" diye sordu.

— "Bir kuyumcuya."

— "Hangi kuyumcuya?"

— "Bilmiyorum. Stidmann bunları yapmamı istedi benden. Kendisinin çok işi varmış da."

Bette Abla, kof bir sesle: "Ortancalar da, pek güzel, doğrusu!" dedi. "Neden sen bana balmumundan bir şey yapmadın hiç? Beni sevlyormuşsun sözde!"

Bunları söylerken ressama pek korkunç bakıyordu. Bereket versin, delikanlı gözlerini önüne eğmişti de görmedi.

— "Bundan kuşkunuz mu var... efendim?"

— "O! ne sıcak bir *efendim* bu böyle! Bak, seni orada ölmek üzere bulduğumdan beri tek düşüncem sen oldun. Seni kurtardıktan sonra da kendini benim elime bıraktın. Bir söz-verme demektir bu ama, ben bunu sana hiç dokundurmadım. Yalnız, ben kendime karşı söz vermiş bulunuyorum. "Değil mi ki bu çocuk kendini benim elime bırakıyor, ben de onu mutlu edeceğim, zengin

edeceğim!" dedim kendi kendime. İşte, zeni sengin etmeyi de başardım!"

Zavallı ressam pek sevinmişti. Bir tuzaktan kuşkulanamayacak kadar da saftı.

— "Nasıl?" diye sordu.

Bizim Lorraine'li ablamız: "Bak nasıl..." dedi, anlatmaya başladı.

Bir yandan da, gözlerini delikanlıya dikmiş, iyle, bakıyordu. Kendini bu vahşi zevkten alıkoyamamıştı.

Wenceslas da ona derin derin bakıyordu ama, bir kimsenin annesini hayran hayran seyredişi gibi. Yalnız, onun bakışlarından içinde Hortense'a karşı duyduğu sevgi taşıyordu. Bette Abla bunu yanlış anladı. Ömründe ilk kez bir erkeğin gözlerinde aşk ateşinin alevlerini görmüş, bunları kendisinin tutuşturduğunu sanmıştı.

— "Crevel bizim emrimize yüzbin frank verecek," dedi, "bir iş kurmamız için. Yalnız, bir şartı varmış: Sen benimle evlenirsen. Pek tuhaf düşünceleri var bu şişko adamcağızın. Ne diyorsun?"

Ressamın benzi atmış, ölü gibi bembeyaz kesilmişti. Velinimetine bakarken gözünde en ufak bir parıltı yoktu. Aklından geçenler de bu bakıştan belli oluyordu. Şaşırmış, ağzı açık kalmıştı.

Lisbeth acı acı güldü.

— "Korkunç çirkin olduğumu şimdiye kadar kimse bana böylesine belli etmemişti!"

Wenceslas Steinbock: "Bana bunca iyilik eden bir hanım benim için hiçbir zaman çirkin olamaz, efendim." diye karşılık verdi. "Size karşı derin bir sevgim vardır. Yalnız, ben daha otuzuma bile gelmedim..."

Lisbeth onun sözünü kesti: "Ben ise kırküç yaşındayım! Amcamın kızı Hulot Baronesi kırksekiz yaşında, hâlâ çılgınca sevdalara dalmış... Çünkü güzel o!"

— "Onbeş yaş var aramızda, hanımefendi. Nasıl bir evlilik olur bizimkisi! Kendi açımızdan, bunu iyi düşünmeliyiz bence. Bana yaptığınız iyilikler ölçüsünde ben de size büyük bir minnettarlık

duyacağım. Ayrıca, yakında paranızı geri de vereceğim."

Lisbeth: "Paramı mı!" diye haykırdı. "Ah! tefeci kadın gibi görmeyin beni!"

Wenceslas: "Evet ama, sık sık bu paranın lafını ediyorsunuz." dedi. "Evet, beni siz yarattınız; şimdi de öldürmeye kalkmayın."

Bette Abla, başını sallayarak: "Anlıyorum, beni bırakmak istiyorsunuz." dedi. "Böyle bir nankörlükte bulunabilmek için kimden cesaret aldınız... siz ki pamuk gibi yumuşacıktınız? Bana, koruyucu meleğinize karşı olan güveninizi mi kaybettiniz yoksa? Ben ki sizin için gecemi gündüzüme katarak çalıştım! Ben ki ömrüm boyunca biriktirdiğim bütün paramı size verdim! Ben ki ekmeğimi, zavallı bir işçinin ekmeğini, dört yıldır sizinle paylaştım; nem varsa size verdim, cesaretimi bile!"

Delikanlı diz çökerek kollarını uzattı.

— "Yeter, hanımefendi, yeter! Bir tek kelime daha söylemeyin! Üç güne kadar sizinle konuşacağım, herşeyi anlatacağım." Ellerine sarılarak öptü. "Bırakın mutlu olayım. Bir kızı seviyorum, o da beni seviyor."

Lisbeth, delikanlıyı tutup kaldırarak: "Ya, öyle mi?" dedi. "Öyleyse, mutluluklar dilerim sana, yavrum."

Sonra onu alnından, saçlarından öptü. Son gününün bütün tadını çıkarmaya çalışan bir ölüm mahkumu gibi çılgıncasına.

Zavallı ressam: "Ah! yeryüzünün en yüce ruhlu, en iyi yürekli insanısınız siz!" dedi.

Lisbeth, karanlık bir bakışla: "Seni gene de öyle seviyorum ki geleceğini düşünmemezlik edemiyorum." dedi. "Yuda'yı sattılar. Bütün nankörlerin sonu kötüdür. Beni bırakıyorsun ya, bundan sonra yaptığın eserler beş para etmeyecek! Bak, birbirimizle evlenmeden... çünkü, biliyorum, yaşı geçkin bir kızım ben; gençliğinin baharını —senin dediğin gibi söyle'yim— şiirini asma sülükleri gibi kollarımın arasında sıkıp boğmak istemem. Evet, evlenmeden, gene bir arada kalamaz mıyız? Dinle beni: Ticaret kafası vardır bende. On yılda servet sahibi ederim seni. Çünkü tutumluluk denen şeyin

ta kendisiyimdir ben. Buna karşılık, genç bir kadın baştan başa Para Harcama demektir; nen varsa har vurup harman savurur; sen de, boyuna, onu mutlu kılmak için çalışırsın, didinir durursun. Mutluluk da, geride kalan anılardan başka bir şey bırakmaz. Ben ise, seni düşünerek, saatlerce pala çalıyorum...

"Gel beni dinle, Wenceslas, yanımda kal. Bak, anlayışlıyımdır ben: Sevgililerin olur... güzel güzel kadınlar, şu Marneffe'in cici karısı gibi. Seni görmek istiyordu. Bende bulamayacağın mutluluğu o verir sana. Sonra, ben sana otuzbin franklık bir gelir sağlayınca, istediğinle evlenirsin."

Wenceslas, gözlerini silerken: "Siz bir meleksiniz, hanımefendi!" dedi. "Şu anı hiç unutmayacağım."

Bette Abla da, ona baygın baygın bakarak: "Hah, işte!" dedi. "Ben seni hep böyle görmek isterim, yavrum."

İçimizdeki şu kendini-beyenmişlik duygusu öyle güçlüdür ki, Lisbeth de zaferi kazandığını sandı. Bn. Marneffe'i oğlana peşkeş çekmekle öyle büyük bir ödün vermişti ki! Ömrünün en derin heyecanını duydu; ilk kez yüreğine bir sevinç sel gibi boşandı. Böyle bir saati bir daha yaşayabilmek için ruhunu şeytana satardı.

Gelgelelim, delikanlı: "Sözlüyüm ben." demez mi! "Birini seviyorum, başka hiçbir kadın onun yerini tutamaz. Yalnız, siz ölen anneciğimsiniz benim; hep de öyle kalacaksınız."

Bu sözler o alev saçan yanardağ ağzından içeri bir çığ gibi yuvarlandı. Bette Abla'cık oturdu; o gençliğe, o ince güzelliğe, sanatkâr alna, güzel saçlara, içinde sıkışıp kalmış bütün kadınlık duygularını uyandıran ne varsa hepsine kara kara şöyle-bir baktı. Gözlerini bir ara ufacık damlalar bürüdü; sonra çabucacık kurudu. Ortaçağ oymacılarının mezartaşları üzerine oturttukları incecik heykelcikler vardır ya, onları andırıyordu.

Birdenbire ayağa kalktı.

— "Sana lânet okumuyorum." dedi. "Daha çocuksun sen. Tanrı korusun seni!"

Aşağı indi, dairesine kapandı.

Wenceslas, yalnız kalınca, kendi kendine: "Beni seviyor." dedi. "Zavallıcık! Nasıl da ateşli ateşli konuştu! Çıldırmış."

Kuru, gerçekçi yaradılışlı bir kimsenin bu güzellik, şiir simgesini elinde tutabilmek için yaptığı şu son çabalama delikanlıyı öyle sarsmıştı ki! Bette Abla'nın bu çırpınışını ancak deniz kazasına uğramış birinin kumsala erişmek için yaptığı çılgınca çabalayışa benzetebiliriz.

*
**

Ertesi gün, sabah saat dört buçukta, Kont Wenceslas Steinbock en derin uykusundayken, tavanarasındaki odasının kapısının vurulduğunu duydu. Gitti açtı.

İçeri iki kişi girdi; yanlarında biri daha vardı. İlk ikisi pek kılıksız giyinmişlerdi; üçüncüsünün de, kıyafetinden, zavallı bir adliye görevlisi olduğu anlaşılıyordu.

Bu sonuncusu: "Bay Wenceslas siz misiniz?" dedi. "Steinbock Kontu?"

— "Evet, efendim."

— "Benim adım Grasset, efendim. Ticaret Mahkemesi yargıcı Bay Louchard adına geliyorum."

— "Evet?"

— "Tutuklusunuz, efendim. Sizi alıp Clichy Hapisanesi'ne götüreceğiz... Giyinin lütfen... Kibarca yapıyoruz bu işi, görüyorsunuz. Yanıma polis almadım. Aşağıda araba bekliyor."

Yardımcılardan biri: "Şanınıza yakışır bir biçimde toparlıyoruz sizi." dedi. "Sizin de, cömert davranacağınıza güveniyoruz."

Wenceslas giyindi; adamlardan biri bir kolunda, ötekisi öbür kolunda, aşağı indi. Arabaya koydular. Arabacı, kimse bir şey söylemeden, nereye gideceğini de biliyormuş gibi, yola koyuldu.

Yarım saat sonra, bizim yabancı bir-güzelce kodese tıkılmış bulunuyordu. Öyle şaşırmış, afallamıştı ki bir tek laf etmemişti.

Saat 10'da hapisanenin kayıt odasına çağırdılar. Orada Lisbeth'le

karşılaştı. Bette Abla'mız, iki gözü iki çeşme, ona para verdi, yiyecek bir şeyler alsın, çalışabileceği genişçe bir oda edinsin diye.

— "Tutuklandığını sakın kimseye haber verme, yavrum." diyordu. "Kimseye mektup falan yazma; yoksa, geleceğin mahvolur. Bu yara gizli kalmalı. Yakında kurtaracağım seni. Gerekli parayı toplarım, sen hiç merak etme. Çalışmaların için nen eksikse yaz bana. Ölürüm de yakında kurtarırım seni."

Delikanlı: "Ah! hayatımı iki kere kurtarmış olacaksınız!" diye haykırdı. "Öyle ya, herkesin beni kötü biri sanması ölümden de beterdir benim için."

Lisbeth kalbi sevinçten dolup taşarak çıktı. Ressamcığını kilit altında tutmakla onun Hortense'la evlenmesini önleyebileceğini umuyordu: "Evliymiş, hapisten karısının yardımıyla kurtulmuş, Rusya'ya gitmiş." diyecekti.

Bu tasarısını gerçekleştirmek üzere, o gün saat 3'e doğru, Barones'e gitti. Akşam yemeğine kaldığı günlerden değildi o gün ama, yeğenciğinin Wenceslas'ı bekleyip bekleyip de gelmediğini görünce çekeceği acının tadını çıkarmak istiyordu.

*
**

Barones, canının sıkıldığını belli etmemeye çalışarak: "Yemeğe geldin, değil mi, Bette?" diye sordu.

— "A, elbette!"

Bunun üzerine Hortense da: "Peki öyleyse, söyle'yim de sofrayı tam zamanında kursunlar, beklemeyi sevmezsin sen çünkü." dedi.

Annesi de, "Sen merak etme." der gibilerden işmar etti. "Bay Steinbock gelirse geri yolla." diye tembih edecekti uşağa

Gelgelelim, uşak bir yere gitmişti. Bunun üzerine, Hortense bu işi hizmetçi kadına verdi. Hizmetçi kadın da, araodada beklerken örmek üzere, işini almaya yukarı çıktı.

Hortense dönüp gelince Bette Abla: "E, benim âşık ne oldu?

Ondan hiç söz etmiyorsun artık bana?" diye sordu.

Hortense: "Sahiden, ne oldu?" dedi. "Ünlü bir kişi o çünkü." Sonra Bette Abla'sının kulağına eğildi: "Nekadar sevinsen azdır, herkesin ağzında varsa-yoksa hep Bay Wenceslas Steinbock."

Bette Abla buna yüksek sesle karşılık verdi:

— "Bukadarı da çok artık. Beyefendi rahatsız oluyor. Yapmak istedikleri onu Paris eğlencelerini bastıracak kadar allayıp pullamaksa, bu işte benim üzerime yotur. Gelgelelim, diyorlar ki, Çar Nikolay böyle bir sanatkârı kendisine bağlamak için, onu bağışlayacakmış..."

Barones: "Ya?" dedi.

Hortense'ın yüreğine hançer saplanır gibi olmuştu.

— "Ner'den biliyorsun?" diye sordu.

Hınzır Bette Abla: "Canım, biliyorum işte." dedi. "En kutsal bağlarla bağlı olduğu birinden... karısından dün mektup almış. Kendi de gitmek istiyor. Ah! ne aptalık! Fransa bırakılır da Rusya'ya dönülür mü!"

Hortense annesine bakarken başı yana devrildi. Barones zor yetişti kızını düşüp bayılmaktan kurtardı. Kızcağız boynuna sarılı ipek mendil gibi bembeyaz kesilmişti.

Barones: "Kızımı öldürdün, Lisbeth!" diye haykırdı. "Sen bizi felâkete sürüklemek için dünyaya gelmişsin!"

— "Bak hele! Benim ne suçum var bu işte?"

Bette Abla ayağa kalkmış, korkutur gibi bir tavır takınmıştı. Barones kendinde değildi, bunu görmedi bile.

Adeline, kızına kollarıyla destek olurken: "Yanlışlık yaptım." dedi. "Çıngırağı çal da..."

Bu sırada, kapı açıldı. İki kadın birden başlarını çevirdiler, karşılarında Wenceslas'ı gördüler.

Hizmetçi kadın yokken, aşçı kadın açmıştı ona kapıyı.

Ressam bir araya toplanmış bu üç kadının yanına bir sıçrayışta geldi.

— "Hortense." diye haykırdı.

Sarıldı sözlüsünü annesinin gözü önünde alnından öptü. Yalnız, öyle sevgi dolu bir öpüştü ki bu, Barones hiç aldırmadı.

Bu öpüş bayılmaya karşı bütün ingiliztuzlarından iyi geldi. Hortense gözlerini açtı.

— "Wenceslas!" dedi.

Yüzüne yeniden renk geldi. Biraz sonra iyicene kendine gelmişti artık.

Bette Abla, işin içyüzünü sanki Barones'le kızının telâşlarını görünce anlamış gibi görünerek, Wenceslas'a gülümsedi:

— "Benden sakladığınız buydu demek?" dedi.

Sonra Hortense'ı aldı bahçeye çıkardı.

— "Nasıl aldın elimden benim sevgilimi?"

Hortense, pek saf bir halle, aşkının hikâyesini anlattı: Annesiyle babası, Bette Abla'nın hiç evlenmeyeceğine inanmış oldukları için, Kont Steinbock'un evlerine gelip gitmesine ses çıkarmamışlar.

Yalnız, Hortense az Agnes değildi, doğrusu (x)! Wenceslas'ın yaptığı o toplu heykeli babasının almasını bir rastlantıya yordu; delikanlı da, sözde, ilk alıcısının kim olduğunu öğrenmek için gelmişti onlara.

Wenceslas da bahçeye çıktı, Hortense'la Bette Abla'sını buldu, kendisini hapisten çabucak kurtardığı için Lisbeth'e teşekkür etti.

Lisbeth hemen bir yalan uyduruverdi: Birinden borç para almak istemiş ama, adam mırın-kırın etmiş; Wenceslas'ı ancak ertesi gün kurtarabileceğini sanıyormuş; demek ki o para istediği adam, hemen vermediği için, sonradan utanmış; zavallıcık boşu boşuna hapis yatmasın diye, Lisbeth'ten önce davranmış.

Bette Abla delikanlının kurtulduğuna pek sevinmiş görünmeye çalışıyordu.

— "Gözün aydın!" dedi.

(x) Molierę'in "Kadınlar Okulu"ndaki Agnes çok-bilmiş, düzenbaz, kurnaz bir kadını canlandırır. (Çeviren)

Sonra, Hortense'la annesinin yanında, ona alay yollu çıkıştı:

— "Hınzır seni! Geçen akşam, bana deseydin ki... "Hortense'ı seviyorum, o da beni seviyor." deseydin, boşu boşuna bunca gözyaşı akıtmazdım. Ben sandımdı ki benim gibi eski bir dostunu, öğretmenini bırakıp gidiyorsun. Meğerse damadımız olacakmışsın! Bundan böyle, bana başka bağlarla bağlı bir yakınım olacaksın; bu bağlar hernekadar zayıfsa da, benim sana karşı beslediğim duygulara yeter!"

Wenceslas'ı alnından öptü. Hortense Bette Abla'sının kollarına atıldı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

— "Mutluluğumu sana borçluyum." diyordu. "Hiç unutmayacağım bunu!"

Barones de, durumun böylece tatlıya bağlanmasının sevinci içinde kendinden geçmiş bir halde, Lisbeth'e sarıldı.

— "Baron'la benim de sana bir borcumuz var, Bette'çiğim. Bu borcumuzu ödemek istiyoruz. Gel şöyle bahçeye gidelim de konuşalım bunu." dedi, aldı götürdü.

Kısacası, Lisbeth, görünüşte, ailenin koruyucu meleğiydi. Crevel, Hulot, Adeline, Hortense... hepsi tapıyorlardı ona.

Barones: "biz istiyoruz ki sen artık çalışmayasın." diyordu. "Diyelim, pazarların dışında, her gün çeyrek frank kazanıyorsun. Bu eder yılda altıyüz şukadar frank. Şimdi! nekadar birikmiş paran var?"

— "Dörtbin beşyüz frank."

Barones: "Vah zavallı!" diye haykırdı.

Gözlerini havaya kaldırdı. Bunca yorgunluk, bunca sıkıntı karşılığında, otuz yılda topu topu bukadarcık bir para biriktirebilmesinden dolayı ona pek acımıştı.

Lisbeth kadının bu haykırışını başka anlama çekti; sonradan-görme birinin karşısındakini küçük görüşüne benzetti, hıncı korkunç bir zehir kesildi... tam da Barones'in çocukluğunda kendisine çok çektiren bu amca-kızına karşı beslediği kötü duygulardan sıyrılıp alıyordere olduğu sırada.

Adeline yeniden aldı:

— "Bu paraya biz onbin beşyüz frank daha katacağız, hepsini faizlerinden yararlanma hakkı senin olacak devlet tahvillerine yatıracağız. Sahibi Hortense olacak, geliri senin. Böylece, yılda altıyüz frank gelirin olacak..."

Lisbeth sevincinden göklerde uçuyor gibiydi. Mendil gözlerinde, gözyaşlarını dindirmeye çalışaraktan kendine gelince, Hortense da ona Wenceslas'a, bütün ailenin sevgilisine talihin nasıl güldüğünü anlattı.

*
**

Baron eve dönünce bütün aileyi bir arada buldu. Evet, bütün aile; çünkü Barones genç konta resmen "Oğlum" diye selâm vermiş, son sözü kocasına bırakmakla birlikte, evlenme gününü de onbeş gün sonrası olarak saptamıştı.

Bunun için, Baron büyük odadan içeri girer girmez, karısıyla kızı ona doğru koşup sarıldılar; biri kulağına bir şeyler fısıldamak üzere, biri de öpmek üzere.

Baron, sert bir tavırla: "Benim adıma söz vermekle biraz ileri gitmişsin, hanım." dedi. "Olmayacak bu iş!"

Bunu söylerken Wenceslas'a şöyle bir bakmıştı.

Delikanlı sapsarı kesildi. İçinden: "Tutuklandığımı biliyor." diyordu.

Baba: " Gelin, çocuklar." dedi, kızıyla sözlüsünü aldı bahçeye çıkardı.

Onlarla birlikte, kameriyedeki o yosun kaplı sıralardan birine oturdu.

— "Acaba siz benim kızımı vaktiyle benim annesini sevdiğim kadar seviyor musunuz, Kont?" diye sordu.

Rezzam: "Daha da çok, efendim." dedi.

— "Annesi bir köylünün kızıydı, beş parası yoktu."

— "Kızınızı bana böylece verin, çeyizsiz-meyizsiz..."

Baron, gülümseyerek: "İnanıyorum size!" dedi. "Hortense bugüne bugün Devlet Danışmanı, Savaş Dairesi Başkanı, Legion d'Honneur nişanının en yüksek rütbesini almış Baron Hulot'nun... öte yandan, ölmez şana ulaşmış, yakında mareşal olacak Kont Hulot'nun kardeşi olan Baron Hulot'nun kızı... Çeyizi de, var!"

Aşık ressam: "Doğru," dedi, "parada gözüm var gibi görünüyorum. Hayır, Hortense'çığım bir işçinin kızı bile olsaydı, gene alırdım..."

Baron: "İşte ben de bunu öğrenmek istiyordum." dedi. "Hadi sen git, Hortense, bırak ben Kont'la konuşayım. Görüyorsun ki gerçekten seviyor seni."

Kız pek sevinmişti.

— "Ah, babacığım, biliyordum şaka ettiğini!" dedi.

Baron, ressamla baş başa kalınca, pek özenli bir dille, birtakım hareketlerle: "Azizim Steinbock," dedi, "oğluma evlenirken ikiyüz bin frank ayırdım, zavallı çocuk bu paranın meteliğini bile göremedi, göremeyecek de. Kızıma da ikiyüz bin frank ayırdım. Bunu göreceksiniz siz."

— "Evet, Baron Hazretleri."

Devlet Danışmanı: "Acele etmeyin." dedi. "Dinleyin beni lütfen. İnsanın oğlundan derin bir bağlılık beklemeye hakkı vardır ama, damadından bunu bekleyemez. Oğlum kendisi için neler yapabileceğimi biliyordu. Bakan olacak; o ikiyüz bin frangını kolayca çıkarabilir. Size gelince, delikanlı, sizin durumunuz başka. Yüzde-beş faizli devlet tahvillerinden, karınız adına yazılmış, altmışbin frank tutarında senetler vereceğiz size. Bu tahvillerin faizlerinden Lisbeth'e ufak bir pay ayrılacak ama, çok yaşayacak değil o; verem, iyi biliyorum. Bunu sakın kimseye açmayın, zavallıcık rahat ölsün. Kızımın ayrıca yirmibin franklık çeyizi olacak. Karım elmaslarından altıbin frank katıyor bu çeyize..."

Wenceslas şaşırakalmıştı.

— "Mahçup ediyorsunuz beni, beyefendi..." dedi.

— "Geri kalan yüz yirmibin franga gelince..."

Ressam: "Yeter, beyefendi, ben Hortanse'ımı istiyorum ancak..." dedi.

— "Dinler misin beni, taşkın delikanlı? Yüzyirmi bin franga gelince, bu para benim elimde yok ama, sizin elinize geçecek..."

— "Beyefendi..."

— "Hükümetten alacaksınız bu parayı, benim sağlayacağım siparişlerle. Şerefim üzerine söz veriyorum. Bakın, Mermer Ambarı'nda çalışma yeriniz olacak. Şöyle birkaç güzel heykel sergileyin, Institut'ye yazdırtırım sizi. Yüksek makamlar ağabeyimin sözünü kırmazlar, benim de; onun için, size Versailles'de o paranın dörttebirini karşılayacak kadar bir iş çıkarabilirim sanıyorum. Sonra, Paris Belediyesi'nden de, Senato'dan da iş alırsınız, azizim; öyle ki yardımcı tutmak zorunda kalacaksınız. Böylece de borcumu ödemiş olurum. Düşünün bakalım kızıma ayırdığım paranın size bu biçim ödenmesi işinize geliyor mu; kendinizi bir tartın, gücünüz yeter mi..."

Yüce ruhlu sanatkâr: "Karımı mutlu kılacak gücü tek başıma kendimde buluyorum ben... bütün bunlar olmasa bile." dedi.

Baron: "İşte bu hoşuma gitti!" diye haykırdı. "Ah, şu güzel gençlik, herşeye gücünün yeteceğini sanır! Ben de bir kadın uğruna bütün orduları yenebileceğimi sanırdım!" Delikanlının elini aldı, öbür eliyle üzerine vurdu. "Hadi bakalım, beni razı ettiniz. Pazara sözleşmeyi yaparız, ondan sonraki cumartesi de kiliseye. Karımın isimgünü o gün!"

Hortense pencereye yapışmış, bekliyordu.

Barones: "Hadi, hadi! işler yolunda!" dedi. "Sözlünle baban öpüşüyorlar."

*
**

Wenceslas o akşam eve gelince, hapisten kurtuluşunun içyüzünü öğrendi. Kapıcı ona sıkı sıkı sarılıp bağlanmış, balmumuyla mühürlenmiş koca bir çıkın verdi. İçinde bütün borç senetleri, mahkemenin hapis kararı, bir de bunun altına eklenmiş, bütün borçlarının ödendiğini gösterir bir belge vardı; ayrıca da şu mektup:

Venceslas'çığım,

Bu sabah saat 10'da seni görmeye geldim. Bir prens tanışmak istiyor, ona tanıtacaktıM. Öğrendim ki İngilizler seni yakalamışlar, başkenti Clichy Şatosu olan o ufacık adalarından birine götürmüşler.

Bunun üzerine hemen Lora Prensi Leo'ya gittim, gülerek dedim ki: "Bizim arkadaş köyden gelemiyor, kırkbin frangı olmadığı için orada kapalı kaldı. Büyük koruyucusunun karşısına çıkamayınca da geleceği mahvolacak..." Hani şu dâhi Bridau var ya —senin hikâyeni de bilir— bereket versin o da oradaydı. Senin anlayacağın, oğlum, ikisi bir oldular, parayı denkleştirdiler. Ben de, aldım, seni kodese tıktırmakla dehaya karşı suç işlemiş olan o yabaniye gittim, senin adına borcunu ödedim.

Tam öğle üzeri Tuileries'de bulunmak zorunda olduğum için, özgürlük havasını ciğerlerine çekişini göremedim. Bilirim kibarsındır; o iki arkadaşa senin adına "Sağolun!" dedim ama, sen de yarın git onları bir gör.

Leo de, Bridau da bu borca karşılık senden para falan istemiyorlar. İkisi de birer heykel ısmarlayacaklar sana. Hakları da var. Ben de olsam öyle yapardım.

Seninle yarışa girebilmek isteyen
ama, sadece arkadaşın olan
Stidmann.

Ek: Prens'e senin yoldan ancak yarın döneceğini söyledim. "Peki, yarın görüşürüz." dedi.

Kont Wenceslas o gece bize İnayet'in hazırladığı o kırışıksız al atlas çarşaflı yatakta yattı. Bu İnayet denilen topal melek, deha sahibi kimseler için, Adelet'le Servet'ten daha yavaş harekete geçer; çünkü Iupiter öyle istemiş, gözlerini bağlamamış. Düzenbazların gözler önüne serdiklerini kolayca kapılır, şatafatlı giyinişlerine, parlak laflarına kanar, vaktini, parasını onların maskaralıklarına harcar, gidip değerli kimseleri saklandıkları köşe-bucakta arayıp bulacak yerde.

*
**

Şimdi açıklanacak bir nokta kaldı: Baron Hulot Hazretleri bir yandan kızının evlenmesi için, bir yandan da Bn. Marneffe'in taşınacağı o cici dairenin korkunç masraflarını karşılamak için gereken parayı nasıl, nereden bulmuştu?

Hovardalar, tutkunlar bataklıklara dalmakta ustadırlar; orada, kazâya uğrayıp çamurda boğuldukları da çok olur. Baron'un para bulma kavramında da bu ustalığın mühürü vardı. Kötü alışkanlıkların yaman gücünü de böyle bataklıklara sürüklenmek kadar başka hiçbir şey gösteremez. Gözünü hırs, şehvet bürümüş kimseleri, kısacası şeytanın bütün kurbanları başardıkları oyunları buna borçludurlar.

Bir gün önce, sabahtan, Johann Fischer adında yaşlı bir adam, Baron'un çektiği otuzbin franklık borcun senetlerini ödeyemediği için, resmen iflâsını istemek zorunda bulunuyordu... Baron bu parayı bulup getirmezse.

Bu ak saçlı, yetmiş yaşındaki mübarek adam Baron Hulot'ya öyle körü körüne güvenirdi ki! Eski bir Napoleon hayranıydı; Hulot da, onun gözünde Napoleon güneşinin bir ışını gibiydi. Evet, ihtiyarcık yeğeninin kocasına o gün de öyle güveniyordu ki zemin kattaki odasında bankadan parayı almaya gelen delikanlıyla sakin sakin geziniyordu. Bu zemin katını sekizyüz franga tutmuştu; tahıl, kuru ot üzerine alışverişlerini orada yapıyordu.

Banka görevlisine: "Marguerite parayı almaya şuraya, iki adım öteye gitti." demişti.

Sırmalar içinde kurşuni elbiseli genç adam bu yaşlı Alsas'lının dürüst bir insan olduğunu öyle iyi bilirdi ki otuzbin franklık senetleri bırakmak istiyordu. Gelgelelim, yaşlı adam buna razı olmuyor, "Saat daha sekiz olmadı." diyordu.

Bu sırada, kapının önünde bir araba durdu, yaşlı adam sokağa fırladı, yüce bir güvenle elini uzattı, Baron da ona otuzbin franklık kâğıt para destesini verdi.

Johann Fischer: "Üç kapı öteye gidin. Nedenini sonra söylerim." dedi.

Sonra, içeri dönüp: "Buyrun!" dedi, bankanın görevlisine paraları saydı, kapıya kadar da uğurladı.

Bankanın adamı gözden uzaklaşınca, içinde ailenin o yüçe damadının, Napoleon'un sağ kolunun beklediği arabaya işmar etti. Baron'u içeri aldı.

— "Fransa Bankası kefil olduğum otuzbin franklık borcunuzu ödeyebilmem için bunu bana sizin getirdiğinizi bilsin ister misiniz?" dedi. "Sizin gibi bir kimsenin imzası bile yeterdi onlara!"

Yüksek devlet görevlisi: "Şöyle bahçenin içerilerine doğru gidelim, Fischer Baba." dedi. Sonra, asma çardağının altına oturarak, bir insan eti tüccarının kendi yerini alacak kimseyi gözüyle tartışı gibi yaşlı adamı şöyle baştan aşağı bir süzdü. "Pek sağlamsınız." dedi.

Gözleri cin gibi, sinirleri güçlü o zayıf, kuru, yaşlı adam: "Para bağlamak için korkulmayacak kadar sağlamımdır." dedi.

— "Sıcak dokunur mu size?"

— "Tam tersi! Pek severim."

— "Afrika için ne dersiniz?"

— "Güzel bir yerdir. Fransızlar gittiler oraya şu minik onbaşıyla."

Baron: "Hepimizin kurtuluşu için Cezayir'e gideceksiniz." dedi.

— "İşlerim?"

— "Savaş Bakanlığı görevlilerinden biri emekliye ayrılıyor, başkaca bir geliri yok. Sizin ticarethaneyi o alacak."

— "Ne yapacağım Cezayir'de?"

— "Orduya oradan erzak, tahıl, ot satacaksınız. Sözleşme imzalandı, bende. Bize satacağınız malları orada yüzde yetmiş ucuza bulacaksınız."

— "Kimden bulacağım?"

— "Yağmacılardan, öşürcülerden, şeyhlerden. Cezayir'i alalı sekiz yıl oldu ama, iyice tanımıyoruz daha. Müthiş tahıl var, hayvan yemi var orada. Bunları Araplar'ın elinden türlü bahanelerle alıyoruz; sonra onlar bizden geri almak için çırpınıyorlar, didiniyorlar. Tahıl için ne savaşlar oluyor! Ama, bu arada oradan-buradan nekadar çalındığını kimse bilmiyor. Tahıl Pazarı'nda, Saman Pazarı'nda olduğu gibi buğdayın, otun hesabı tutulmaz o dümdüz ovalarda. Bizim sipahiler gibi Arap aşiret reisleri de, paraya tamah ederler, bu çalma-çırpma erzağı çok ucuza satarlar. Savaş Bakanlığı'nın belirli bir ihtiyacı vardır bunlara. Pazardaki satış fiyatı üzerinden alır. Bu fiyatlar ise çok aşırıdır, çünkü malların elde edilme güçlüğü, ulaştırma tehlikeleri göz önünde tutularak hesaplanmıştır.

"İşte, erzakçı gözüyle Cezayir bu bakımdan bulunmaz bir yerdir. Yeni yeni kurulan yönetimle biraz durulmuş bir bataklıktır. Biz yöneticiler on yıl kadar bir zaman geçmeden daha pek açık-seçik göremeyiz orasını. Ama, açıkgözler çok iyi görüyorlar.

"Kısacası, servet yapasınız diye ben sizi oraya yolluyorum işte. Napoleon kaçakçılığın gizliden gizliye korunabileceği yerlerin başına parası olmayan mareşalleri kral olarak geçirirdi ya, işte onun gibi. İflâs halindeyim, Fischer Baba'cığım. Bir yıl içinde yüzbin frank bulmak zorundayım."

Alsas'lı yaşlı adam, sakin bir halle: "Bu parayı Bedeviler'den tırtırlamakta ben hiçbir kötülük görmüyorum." dedi. "İmparatorluk devrinde de öyle yapılırdı."

— "Ticarethanenizi alacak olan adam bu sabah sizi görmeye

gelecek, altıbin frangı sayacak size. Afrika'ya gitmeniz için de bukadar bir para ister size, öyle değil mi?"

Yaşlı adam "Evet" der gibi başını salladı.

Baron: "Orada koyacağınız sermaye için de siz hiç merak etmeyin." dedi. "Burası için adamın vereceği paranın geri kalanını da ben alıyorum, ihtiyacım var."

Yaşlı adam: "Hepsi sizin," dedi, "kanım bile."

Baron karısının amcasını olduğundan daha uzakgörüşlü sanıyordu; bu yüzden, içinin rahat olmasını istedi:

— "Yo, hiç korkmayın." dedi. "Öşür işlerinde sizin dürüstlüğünüze hiçbir leke gelmez. Hepsi oradaki bizim yöneticilere bağlı. Onları oraya ben yerleştirdim; bu bakımdan hiç korkmam. Bakın, Fischer Baba, aramızda sır olarak kalacak bu; ser vermek var, sır vermek yok. İyi tanırım sizi; onun için, memküm etmeden, lafı dolaştırmadan, açık açık konuştum."

Yaşlı adam: "Oldu bu iş." dedi. "Nekadar sürecek?"

— "İki yıl. Yüzbin frangı doğrulttunuz mu, ondan sonra Vosges'e çekilir, rahat rahat yaşarsınız."

İhtiyarcık: "İstediğiniz gibi olacak bu iş. Sizin şerefiniz benim şerefim." dedi.

— "İşte ben böyle adamları severim. Yalnız, yeğeninizin kızını evli, mutlu görmeden gitmeyeceksiniz. Kontes oluyor."

*
**

Gelgelelim, Araplar'dan alınacak öşür, yağma mallar, Fischer ticarethanesini alan emeklinin vereceği para Baron'un ihtiyacı olan parayı hemen karşılamıyordu ki. Hortense'ın evlenmesi için, beşbin franga yakın tutan çeyiz de içinde olmak üzere, altmışbin frank isterdi; ayrıca, Bn. Marneffe için de yaptığı, daha da yapacağı masraf da kırkbin frank tutuyordu.

Sonra, o sabah Fischer Baba'ya getirdiği otuzbin frangı nasıl, nereden bulmuştu? Bakın nasıl:

Birkaç gün önce, iki sigorta şirketine, üç yıl için, yüzelli bin frank üzerinden hayat sigortası olmuştu. Primini vermiş, poliçeyi cebine koymuştu ya, o gün, Paris İl Meclisi toplantısından çıktıktan sonra, Nucingen Baronu'nun arabasında onunla yemeğe giderken şöyle konuşabiliyordu:

— "Yetmişbin franga ihtiyacım var, Baron; bunu da sizden istiyorum. Size senet vereceğim, üç yıl boyunca aylığımdan kesilebilecek miktarla ödeyeceğim. Yılda yirmibeş bin frank tutar. Şimdi siz bana diyeceksiniz ki, ya ölürsem?"

Nucingen Baronu "Evet" der gibi başını salladı.

Bizim Baron da, bunun üzerine, cebinden bir kâğıt çıkardı.

— "Bakın, yüzelli bin franklık bir hayat sigortası poliçesi. Seksenbin frangını size ciro edeceğim."

Milyoner baron güldü, Alaman ağzıyla sordu:

— "Ya azıl olunuğsanız?"

Milyoner olmayan baronun içine bir kuşku girdi.

Bunun üzerine, Nucingen Baronu: "Meğak itmeyın." dedi. "Pen punu size şuni gosteğmek lçun soyledim ki siza pu pağayı feğmekla comeğtlık edlyoğum. Demek çoh sıkındasınız, çünkü panga sizin imza değer veğiğ."

Baron Hulot: "Kızımı evlendiriyorum." dedi. "E, benim de, hâlâ devlet görevlisi olarak kalan herkes gibi, servetim falan yok ki. Çok nankör bir devirde yaşıyoruz. Koltuklara kurulmuş beşyüz beyefendinin akıllarına gelmez İmparator gibi davranıp da, bizim gibi kendini devlete adamış kimseleri ödüllendirmek."

Sayın Senato üyesi: "Yapmayın!" dedi. "Sizin biğ Şozefa vağ! Şimdi anlaşılıyoğ iş! Söz aramızda: Herufille Dükü kesenize yapışan bu sülüğü çekip almakla size büyük yağdım etmiş."

Sözde fransızca bir beyit söyledi:

Biliğim ben bu felâket,

Size edeğim meğhamet.

Sonra: "Size dostça bir öğüt." dedi. "Kesenin ağzını büzün, yoksa azıl olunuğsunuz."

Bu dalavereli iş Vauvinet adında bir tefecinin aracılıyla yoluna konuldu. Hani köpekbalıklarının yanından uşak gibi hiç ayrılmayan ufak balıklar vardır, tıpkı onlar gibi büyük bankaların kapısında da bu "muameleciler" hiç eksik olmaz. Bu yeni yeni yetişen sansar Baron Hulot gibi önemli bir kimsenin gözüne girmek için öyle can atıyordu ki söz verdi: Doksan gün süreli otuzbin franklık bonolar yapacak, bunları süresi dolunca piyasaya sürmeyecek, dört kez yenileyecekti.

Öte yandan, Fischer'in mağazasını alan adam kırkbin frank verecekti ama, buna karşılık söz istiyordu: Orduya satacağı zahire Paris'e yakın birliklere gönderilecekti.

İşte o güne kadar en dürüst yaşamış adamlardan birini, Napoleon'un en becerikli yöneticilerinden birini tutku denen şey böyle bir çıkmaza sürüklemişti: Tefeciye faiz yetiştirmek için yetkisini kötüye kullanmaklar; sevgilisine, kızının evlenmesine para bulmak için yüksek faizle borç almaklar. Bu hovardalık ustalığı, bütün bu çırpınıp didinmeler de, Bn. Marneffe'in gözüne büyük görünmek, şu kibar çevre küçükhanımının gözünde en büyük tanrı olmak uğruna idi.

Baron başını arı kovanından içeri sokmak için öyle çırpınıyor, öyle kafasını işletiyor, öyle tehlikelere atılıyordu ki bir insan namusuyla servet sahibi olmaya çalışsa bundan aşırısını yapamaz. Öte yandan, resmi işlerine de yetişiyor, koltukçuları sıkıştırıyor, işçilerle görüşüyor, Vanneau Caddesi'ndeki evin hazırlığıyla inceden inceye uğraşıyordu. Kendini tümüyle Bn. Marneffe'e vermişti ya, meclislerdeki oturumlarda da bulunuyordu. Kendini bin parçaya bölüyordu. Gene de ailesi de, herhangi başka biri de onun bu aşırı uğraşmalarının farkında olmuyordu.

*
**

Adeline amcasının borçtan kurtulmuş olmasına, Hortense'ın evlilik sözleşmesine babasının yeni yuvaya birhayli para yatıracağı

koşulunun da eklenmiş bulunmasına şaşıyordu. Bir yandan, kızı böylesine şerefli bir biçimde evlenecek diye sevinirken, bir yandan da bu yüzden kaygı duyuyordu.

Baron kızının evlenme gününü Bn. Marneffe'ln yeni evine taşınacağı güne getirmişti. Ondan bir gün önce, bakan-vari bir açıklama yaparak karısının şaşkınlığını giderdi:

— "Adeline," dedi, "işte kızımız evleniyor, bu konudaki tasalarımız da sona eriyor. Artık bir köşeye çekilmemizin vakti geldi. Çünkü ben görevimde kalsam kalsam daha üç yıl ancak kalırım; emekliliğe ayrılmak için gerekli zamanı doldurmaya bakıyorum. Artık hiçbir yararı olmayacak masraflı yaşayışımızı niçin sürdürelim? Bu daire yılda altıbin franga patlıyor bize. Dört hizmetçimiz var; yemeye, içmeye yılda otuzbin frank gidiyor. Borçlarımı ödeyebilmemi istiyorsan... çünkü Hortanse'a yuva açmak, amcanın da borcunu ödeyebilmek için, üç yıllık maaşımı birine devrettim..."

Barones, kocasının sözünü keserek: "A, çok iyi etmişsin, cancağızım." dedi, sarılıp ellerini öptü.

Kocasının yaptığı bu açıklama kaygılarına son vermişti.

Baron, ellerini çekerek, karısının alnına da bir öpücük kondurarak: "Biriki ufak fedakârlık isteyeceğim senden." dedi. "Plumet Caddesi'nde çok güzel ufak, temiz bir daire buldular bize. Birinci kat; duvarları tahta kaplı; yıllık kirası da topu topu bin beşyüz frank. Orada bir tek hizmetçi yeter sana; ben de bir tek uşakla yetinirim."

— "Evet, hayatım."

— "Görünüşü gene eskisi gibi tutmakla birlikte, kendi halinde bir yaşayışla, yılda ancak ancak altıbin frank gider. Benim özel giderlerim bunun dışında; onu ben kendi üzerime alıyorum."

Yüce yürekli kadın sevinçle atılıp kocasının boynuna sarıldı.

— "Ne mutlu bana ki seni nekadar sevdiğimi yeniden gösterebileceğim!" diye haykırdı. "Senin ne tükenmez bir kaynak olduğunu da göstereceğim."

— "Haftada bir gün bizimkileri akşam yemeğine çağırıyoruz.

Ben de, biliyorsun, pek seyrek evde yemek yiyorum... Hiç çekinmeden, haftada iki gün Victorin'in evine gidersin yemeğe; iki gün de Hortense'ın evine. Crevel'le aramızda yeniden tam bir dostluk kurabileceğimizi de umuyorum; bu durumda, haftada bir akşam da onda yemek yeriz; eder beş. Bir akşam da evde yemek yedik mi, hafta tamam... birkaç akşam da birileri yemeğe çağırırsa o da cabası!"

Adeline: "Ben sana para biriktirteceğim." dedi.

Baron: "Ah! kadınların incisisin sen!" diye haykırdı.

Karısı da, buna karşılık: "Benim iyi yürekli, mübarek Hector'um!" dedi. "Son nefesime kadar dua edeceğim sana, çünkü Hortense'çığımızı iyi biriyle evlendirdin."

Güzel Bn. Hulot'nun evinin ufaltılması ile —e, ne saklayalım!— Baron'un da resmen Bn. Marneffe'e bırakılması işte böyle başladı.

*
**

Evlilik sözleşmesinin imza törenine o şişko Crevel Baba'cık da çağrılmıştı elbette. Orada, bu hikâyenin başlangıcındaki olay sanki hiç olmamış, Baron Hulot ile aralarında sanki hiç dargınlık, kırgınlık yokmuş gibi davrandı.

Gerçekten, Celestin Crevel pek hoştu o gün. Gene biraz eski aktarlık yanını gösterdi ama, biraz biraz kibar tavırlar da takınmıyor değildi; çünkü tabur komutanlığına yükseltilmişti. Düğünde dans etmekten falan söz ediyordu.

Bir ara, pek zarif bir tavırla, Barones Hulot'ya: "Güzel hanımefendi," dedi, "bizim gibi kimseler herşeyi unutmasını bilirler. Evinizin kapısını kapamayın bana; siz de, tenezzül buyrun, çocuklarınızla birlikte, benim eve şeref verin. Merak etmeyin, yüreğimin derinliklerinde yatan şeyden tek söz etmeyeceğim size. O gün pek aptalca davrandım, çünkü sizi göremek bana pek dokunmuştu..."

Adeline: "Beyefendi," dedi, "namuslu bir kadın o sizin demek istediğiniz sözleri duymaz bile. Sözünüzü tutacak olursanız, şunu

iyi bilin ki aileler arasında üzüntü yaratan gerginliklerin sona ermesinden büyük zevk duyarım..."

Baron geldi Crevel'i zorla alıp bahçeye götürdü.

— "Ne o, koca somurtuk, hep benden kaçıyorsun, evimde bile?" dedi. "İki eski cins-i lâtif düşkünü bir eksik-etek yüzünden birbirlerine küserler mi hiç! A, vallahi, gene aktar gibi davranıyorsun!"

Crevel: "Beyefendi," dedi, "sizin gibi yakışıklı bir adam değilim ben. Kadınları baştan çıkaracak pek bir yanım olmadığı için, uğradığım kayıpları sizin gibi kolay kolay kapatamıyorum."

Baron: "Nasıl da alay ediyorsunuz!" dedi.

— "Yenik düşenlerin üstün gelenlerle alay etmelerine göz yumulur."

Bu şaka havasıyla başlayan konuşma tam bir barışmayla sona erdi. Yalnız, Crevel öcalma hakkından vazgeçmiş değildi.

*
**

Bn. Marneffe de Hortense'ın düğününde bulunmak istedi. Baron yakında sevgilisi olacak kadının evine gelebilmesi için çeşitli dalların müdür'yardımcılarına kadar dairesinin bütün görevlilerini de düğüne çağırmak zorunda kaldı. Böylece de büyük balo kaçınılmaz oldu.

Barones, tam bir ev hanımı olarak, hesabını yaptı: Bir gece eğlentisi akşam yemeğinden daha ucuza çıkacak, böylece daha çok kişi de ağırlanmış olacaktı.

Hortense'ın düğünü hayli gürültülü-patırdılı oldu. Nikâhta gelinin tanıkları olarak Wissembourg Prensi Mareşal ile Nucingen Baronu bulundu; güveyin tanıkları olarak da Rastignac Kontu ile Popinot Kontu . Wenceslas Steinbock tanınmış bir kişi olunca, Paris'teki Polonya göçmenlerinin en başta gelenleri kendisini aramışlardı. Bunun için, Wenceslas onları da çağırmadan edemedi. Baron'un bağlı bulunduğu Devlet Danışma Kurulu da, Forzheim

Kontu'na saygı olmak üzere Ordu da düğünde en yüksek düzeyde temsil edileceklerdi. Çağrılması gerekli ikiyüz kişi sayıldı. Bu durumda, Bn.Marneffe'çiğin de böyle bir topluluk karşısında bütün göz kamaştırıcı güzelliğiyle görünmek istemesine kim hak vermez?

Barones, bir aydan beri, elmaslarını birer birer satmış, eline geçen parayı kızının kuracağı yuvaya yatırmıştı. Elmasların en güzellerini de çeyize saklamıştı. Bu satıştan kadının eline onbeş bin frank geçmiş, bunun beşbinini çeyize harcamıştı.

Günümüzün şatafat düşkünlüğü göz önünde tutulursa, yeni evlilerin evini döşemek için onbin frank nedir ki! Yalnız, Baron'un oğluyla gelini, Crevel, Forzheim Kontu çok değerli hediyeler verdiler. Bu arada, yaşlı amca gümüş takımları için epey para ayırmıştı. Bütün bu yardımlar sayesinde, yeni evlilere Invalides Gezisi'ne yakın, Saint-Dominique Caddesi'nde öyle güzel bir ev döşendi ki en titiz bir Paris'li hanım bile beyenirdi. Orada her şey genç çiftin herbirinin böylesine temiz, açık, içten sevgisine uygundu.

Derken, büyük gün geldi. Evet, büyük gün; çünkü Hortense'la Wenceslas gibi Baron için de büyük bir gündü bu: Bn. Marneffe ertesi gün yeni evinin açılış törenini yapmaya karar vermişti.

Kim ömründe bir kez olsun bir düğün balosunda bulunmamıştır? Herkes de bunu hatırlayınca gülümser; çünkü yürürlükteki giyim-kuşam bakımından olduğu gibi yüzleri bakımından da bayram havasına bürünmüş bütün o insanlar gözlerinin önüne gelir. Çevrenin etkisini ortaya koyan bir tek toplumsal olay varsa o da bu balolar değil midir? Gerçekten, birilerinin bayram edişi öbürlerini öyle etkiler ki babayani giyinmeye en çok alışık olanlar bile düğünü kendileri için en büyük bayram sayanlardanmışlar gibi görünürler.

Gene hatırlayacaksınız: Düğünde birtakım ağırbaşlı kimseler, yaşlılar da vardır; bunlar hiçbir şeyi öylesine umursamazlar ki düğüne de gene o her günkü kara giyimleriyle gelmişlerdir. Yaşlı karı-kocalar vardır, gençlerin yeni başlayacakları yaşayışın ne üzücü olacağını düşündükleri yüzlerinden okunur. Sonra, şampanyanın

içindeki karbon asidi gazı gibi bir köpürüp sönen eğlenceler; gelini kıskanan evlenmemiş kızlar; süsleri-püsleriyle ilgi çekmeye bakan kadınlar; kılıksız giyinişleri öbür gösterişli giyinmiş kimselerle ters düşen aile yakınları; yemekten başka bir şey düşünmeyen oburlar, oyundan başka bir şey düşünmeyen kumarmazlar. Varlıklısı, yoksulu; kıskananı, kıskanılanı; kalenderi, hırslısı... hepsi oradadır; hepsi bir sepette az-bulunur bir çiçeğin çevresine dizilmiş bitkiler gibi gelinin çevresine toplanmıştır. Düğün balosu kestirmeden bir dünyadır.

Hay-huyun tam ortasında, Crevel Baron'u kolundan tuttu, dünyanın en olağan haliyle kulağına fısıldadı:

— "Vay canına! ne güzel kadın şu pembeli hatuncağız... Gözleriyle seni kurşuna dizer gibi bakıyor..."

— "Kim?"

— "Senin şu koruduğun başkâtip yardımcısının karısı. Hem de nasıl koruyorsundur kimbilir! Bayan Marneffe, canım."

— "Sen ne biliyorsun bunu?"

— "Bak, Hulot, beni bu hanımın evine davet ettirirsen bana kaşı yaptığın bütün haksızlıkları bağışlarım, ben de seni Heloise'ın evine alırım... Herkes sorup duruyor kim bu güzel şey diye. Sanıyor musun ki kocasının yeni göreve atanmasının imzadan nasıl geçtiğini senin dairedekilerden kimse anlatmadı? Ah! çapkın, ne mutlu sana! Bin hükümet dairesine değer bu kadın! Ben de onun dairesinden içeri bal gibi gireceğim ya! Bak, Cinna (x), dost olalım, ha?"

Baron aktara: "Eskisinden de iyi dost olacağız." dedi. "Söz veriyorum, söz-dinler bir çocuk olacağım. Bir ay içinde bu melekle bir sofrada yemek yedirteceğim sana. Evet, meleklere kaldık artık, eski dostum benim. Benden sana öğüt: Sen de benim gibi yap, şeytanlardan uzaklaş..."

(x) Roma İmparatoru Augustus kendisini öldürmeye kalkan Cinna'yı bağışlamıştı. (Çeviren)

*
**

Bette Abla düğünden saat altıda ayrıldı, Vanneau Sokağı'ndaki evin üçüncü katındaki o ufacık, şirin dairesine geldi kendisine bin ikiyüz frank faiz getirecek olan tahvillerine bir daha bakmaya. Bu iki tahvilden birinin anaparası Kontes Steinbock adına yatırılmıştı, öbürünün ki de Crevel'in gelini adına.

Şimdi anlıyoruz nasıl olup da Crevel'in Hulot'ya Bn. Marneffe'ten söz edebildiğini, kimsenin bilmediği bir sırrı da nasıl öğrendiğini. Çünkü, B. Marneffe düğünde olmadığına göre, bu sırrı oradakilerden bir baron biliyordu, bir Valerie Marneffe, bir de Bette Abla.

Baron düşüncesizlik etmiş, Bn. Marneffe'e bir başkâtip yardımcısının karısında göze batacak kadar şatafatlı bir elbise almıştı. Kadınların hepsi Valerie'nin güzelliğini de kıskandılar, elbisesini de. Yelpazeler altından bir fısıldaşmadır başladı. Çünkü Marneffe'lerin yoksul hallerini bütün daire bilirdi; Baron'un Bn. Marneffe'e tutulduğu sıralarda kocası dairedeki arkadaşlarından boyuna borç isterdururdu. Ayrıca, Baron da baloda Valerie'nin büyük bir ilgi topladığını görünce nasıl sevindiğini belli etmemeyi beceememişti. Gerçekten, bir kadın yeni bir âleme ilk girişinde bütün gözler üzerine çevrilip onu didik-didik eder ya, Valerie Marneffe de o hanım-hanımcık, kibar haliyle bütün kadınları kıskandırmış, bu korkunç bakışları üzerine çekmişti.

Baron, karısını, kızını, damadını arabaya yerleştirdikten sonra, bir punduna getirdi, evsalipliği görevini oğluyla gelinine bırakarak, dışarı sıvıştı. Bn. Marneffe'in arabasına bindi. Gelgelelim, kadını pek sessiz, düşünceli, ner'deyse üzgün gördü. Arabanın kuytu köşesinde ona sarılıp kendine doğru çekti.

— "Bakıyorum benim mutlu oluşum seni üzüyor, Valerie."

— "İlk hatasını işleyen bir kadın nasıl olur da üzgün, düşünceli olmaz, dostum, bu serbestliği ona kocasının alçaklığı vermiş olsa bile! Siz sanıyor musunuz ki ruhsuz, inançsız, dinsiz bir kadınım ben? Bu akşam sevincinizi öyle belli ettiniz ki beni korkunç bir

biçimde gözler önüne serdiniz. Valla', okul çocuğu bir delikanlı bile sizin kadar açıkça böbürlenmezdi. Nitekim, bütün o kadınlar bakışlarıyla, iğneli sözleriyle beni boyuna delik-deşik ettiler! hangi kadın dile düşmek ister? Mahvettiniz beni! Ah! sizin oldum artık, n'apalım! Bu hatamı kendi gözümde ancak size bağlanmış olmakla hoşgörebilirim; başka özür bulamam."

Sonra, gülerek: "Canavar!" dedi, kendini bıraktı, Baron'un öpmesine sesini çıkarmadı. "Ne yaptığını sen de biliyorsun ya. Bayan Croquet, bizim beyin başkâtibinin karısı, geldi yanıma oturdu, dantellerime hayran hayran baktı. "İngiltere'den gelme." dedi. "Sonra: "Epey pahalı olsa gerek, öyle değil mi?" diye sordu. "Bilmiyorum." dedim. "Annemden kalma bunlar bana. Böyle dantel alacak para ner'de bende!" dedim..."

Görüldüğü gibi, Bn. Marneffe bizim o eski İmparatorluk devri çapkınını en sonunda öyle büyülemişti ki adamcağız ilk hatasını ona kendisinin işlettiğini, bütün ödevlerini unutturacak kadar başını döndürdüğünü sanıyordu. Kadının dediğine göre, o alçak kocası, evliliklerinin üçüncü günü onu bırakıvermiş, hem de korkunç nedenler ileri sürerek. O günden beri de, Valerie'cik en uslu genç kız gibi kalmış; buna pek de seviniyormuş, çünkü evlilik ona korkunç bir şey gibi görünüyormuş. İşte şimdi üzgün, düşünceli oluşu da bundan ileri geliyormuş.

Ağlayaraktan: "Ya aşk da evlilik gibiyse?..." diyordu.

Valerie'nin durumundaki hemen hemen bütün kadınların attıkları bu cilveli yalanları dinlerken Baron gözlerinin önünde göklerin yedinci katındaki gülleri görüyordu.

Valerie böyle yapmacıklar döktürürken, âşık ressamla Hortense belki de sabırsızlıkla, Barones'in kızına, genç kız olarak son duasını okumasını, son öpücüğünü kondurmasını bekliyorlardı.

***

Sabahın saat yedisinde, Baron, mutluluktan uçaraktan, —evet,

mutluluktan uçuyordu, çünkü Valerie'sinde hem en temiz bir genç kız, hem de en ateşli şeytanı bir arada bulmuştu— genç B.—Bn. Hulot'ları başlarına yıktığı argaryadan kurtarmaya eve geldi.

Ailenin aşağı-yukarı yabancısı olan, öyleyken gene de her düğünde en sonunda evi ellerine geçiren o dans eden çiftler "kotyon" denilen o en son bitmez-tükenmez karşılıklı oyunlara başlıyorlardı. Kumarcılar da masalarının başında kızışmışlardı: Crevel Baba altı-bin frank kazanıyordu.

Gazetecilerin dağıttıkları gazetelerde, Paris Olayları bölümünde, şu kısa haber vardı:

Kont Steinbock ile, Devlet Danışmanı, Savaş Bakanlığı şube müdürü Ervy'li Baron Hulot'nun kızı, ünlü Forzheim Kontu'nun yeğeninin kızı Hortense Hulot'nun evlenme törenleri bu sabah Sain-Thomas-d'Aquin Kilisesi'nde yapılmıştır. Bu parlak tören büyük bir kalabalığı bir araya toplamış bulunuyordu. Bulunanlar arasında, sanat dünyamızın Leon De Lorca, Joseph Bridau, Stidmann, Bixiou gibi birçok ünlü kişileri, Savaş Bakanlığı, Devlet Danışma Kurulu ilerigelenleri, her iki Meclis'in birçok üyeleri, Polonya göçmenlerinin Kont Paz, Kont Laginski gibi baştagelenleri göze çarpıyordu...

Kont Wenceslas Steinbock İsveç Kralı XII. Carl'ın ünlü generalinin yeğeninin oğludur. Polonya'daki ayaklanmaya katılmış olduğu için, Fransa'ya sığınmış, burada sanatının haklı ünü kendisinin Fransız uyruğuna geçmesi için gerekli güvence olmuştur.

Böylece, Baron Hulot'nun korkunç bir para sıkıntısı içinde bulunmasına karşın, kızının evlenmesinde halkın beklediği hiçbir şey eksik kalmadı, gazeteler bile yazdı. Tören de tıpkı oğlunun Crevel'in kızıyla evlenmesindeki gibi pek parlak olmuştu. Bu bayramlar, şenlikler müdürün para durumu üzerine çıkan dedikoduları yatıştırdı; kızına verdiği çeyiz de son günlerde niçin borç para aradığını açıklamış oldu.

İKİNCİ BÖLÜM

ACILI KADINLAR

BU hikâyenin başlangıcı bir bakıma burada bitiyor. Bir önermede olumlu ile yadsılı neyse, sahne oyununda açış neyse bu anlattıklarımız da bunu tamamlayacak acıklı olaylar için o demektir.

Paris'te, bir kadının güzelliğini meslek edinmeye, satılık mal haline getirmeye karar vermesi kesin olarak servet sahibi olacak demek değildir. Orada, korkunç bir yoksulluk içinde, nice güzel, zeki kadınlar görülür ki zevk yolunda başlayan yaşayışları pek kötü bitmiştir. Bakın neden: Namuslu bir hanım görünüşünü üzerinden atmadan, çıkar sağlamak niyetiyle, kötükadınların o utanç verici yoluna girmek bu iş için yetmez. Kötü yola sapanlar başarılarını kolay kolay kazanamazlar. Onlar da bir bakıma dâhilere benzerler: İkisinin de talihle yeteneği bir araya getirebilmeleri için olumlu koşulların el birliği yapmaları gerekir. Devrim'in acayip evrelerini ortadan kaldırın, İmparator diye biri kalmaz; Fabert'in ikinci bir kopyası olur çıkar. Uğrunda servetler savuracak hevesliler, ünlü kişiler olmadıkça, göğsüne Günahkâr damgası vurulmadıkça cinsel güzellik Correggio'nun samanlığa atılmış bir tablosu, tavanarasında ölmek üzere olan bir dâhi demektir.

Demek oluyor ki Paris'te bir Lais (x), herşeyden önce, kendisine istediği fiyatı verebilecek kadar tutkun bir zengin bulmalıdır. Hele pek zarif giyinmeyi hiç elden bırakmamalıdır; bu onun tabelası olacaktır. Sonra, öyle iyi davranışları olmalıdır ki erkeklerin

---

(x) Tarihte birçok Grek eğlence kadını bu adı taşır; başlarından geçenler çoğunlukla birbirine karıştırılmıştır. (Çeviren)

benliğini okşayabilsin. Sophie Arnould-vari (x) bir zekâsı olmalı ki zenginleri pintilikten uyandırsın. En son olarak şunu da söyleyelim: Bir tek erkeğe bağlıymış gibi görünerek, çapkınların isteğini uyandırmalıdır; hepsi o talihli adamı kıskanırlar çünkü.

Bu koşullar —ki o biçim kadınlar bunlara "talih" derler— Paris'te öyle pek kolay kolay bir araya gelmez; bu şehir hernekadar milyonerlerle, işsizlerle, kaşarlanmış çapkınlarla, meraklılarla doluysa da.

Kader işçi ailelerini, babayani kimseleri korumuş olacak ki bu koşulların yerine gelmesini önleyen engeller onların ömürlerini geçirdikleri çevrelerde bir kat daha çoktur. Gene de Paris'te Valerie Marneffe'ler hiç de az değildir; onun için, bu gelenekler, görenekler hikâyesinde ona ele alınacak bir örnek olarak yer veriyoruz.

Bu kadınlardan kimisi hem kendi isteklerine boyun eğerler, hem de yoksulluklarına; Seine'in sol yakasının en ünlü konuşmacılarından birine, banker Keller'e uzun süre bağlı kalan Bn. Colleville gibi. Kimisi de bu yola gösteriş düşkünlükleri yüzünden sürüklenmişlerdir; Lousteau'ya kaçtığı halde aşağı-yukarı namuslu kalan Bn. De La Baudraye gibi.

Bunlar süslenip püslenme uğruna yoldan çıkmışlardır, öbürleri belli ki az bir parayla evlerini çekip çeviremedikleri için. Devletin cimriliği —ya da Meclis'lerin cimriliği deyin, nasıl isterseniz— birçok felâketlere yol açıyor, birçok yolsuzluklar doyuruyor.

Şu sıralarda, işçilerin kaderine pek acıyorlar, onları işverenlerin boğazladıklarını söylüyorlar ama, devlet en gözüdoymaz sanayiciden yüz kat daha sert davranıyor. Görevlilerine karşı tutumunda tutumluluğu saçmalığa kadar vardırıyor. Çok çalışın, sanayi size emeğiniz ölçüsünde para verir; peki, devlet ne veriyor adı-sanı anılmayan, kendini işine vererek çalışan bunca emekçisine?

Evli bir kadının şeref yolundan sapması bağışlanamayacak bir

(x) Sophie Arnould (1740-1802) ünlü bir Fransız şarkıcısıdır. (Çeviren)

suçtur; orası öyle de, bu durumun çeşitli dereceleri vardır. Kimi kadın iyicene bozulmaktan uzak durur, yaptığı hatayı gizler, görünüşte namuslu kalır; başlarından geçenleri daha önce anlattığımız o iki kadın gibi. Kimisi de işledikleri hataya bir de pazarlık alçaklığını eklerler.

Bn. Marneffe, bir bakıma, hırstan gözü dönmüş, evli kötükadınlara örnek gösterilebilir. Bunlar, daha başlangıçtan, yoldan çıkmayı bütün sonuçlarıyla kabul ederler; başvuracakları yollardan hiç utanmadan, bir yandan gönüllerini eğlendirirken bir yandan da servet yapmayı kafalarına koymuşlardır. Yalnız, gene, Bn. Marneffe gibi, hemen hemen daima kocaları da işleticileri, suç ortakları durumundadır. Bu eteklikli Machiavelli'ler en korkulacak kadınlardır; Paris' teki bütün kötü huylu kadınların en kötüsüdürler.

Josepha'lar, Schontz'lar, Malaga'lar, Jenny Cadine'ler falan gibi gerçek eğlence kadınların apaçık bir durumları vardır ki bu kötüevlerin kırmızı feneri, ya da Otuz-Kırk kumarhanesinin asma lambası kadar aydınlatıcı bir uyarıdır. İnsan oraya belki de mohvolacağını bile bile gider. Namusluluk taslayan, ahlâklı görünmeye çalışan, ikiyüzlü davranan evli bir kadın öyle mi ya? Böyle bir kadın ancak evliliğinin eksik yanlarını açığa vurur, görünüşte çılgınlıklardan kaçınır. Böylece de insanı hiç de parlak olmayan felâketlere sürükler. Bunlar öyle garip felâketlerdir ki insan, neden olduğunu anlayamamakla birlikte, hoşgörür. Bu durumda servetleri yok eden, sevinç verici çılgınlıklar değil, şu alçak gider defteridir. Bir aile babası şansız-şerefsiz mahvolur gider; sefaleti içinde, benliğini okşayacak büyük bir avuntudan bile yoksun kalır.

Bu nutuk-vari sözler birçok aileleri kalbinden ok gibi vuracaktır. Toplumun her katında Bn. Marneffe'ler görülür; saraylarda bile. Çünkü Valerie Marneffe en ince ayrıntılarına kadar kalıbı canlısı üzerinden çıkarılmış bir gerçektir. Ne yazık ki bu portre kimseyi huyundan vazgeçirmeyecektir; birçok erkekler gene gülüşü tatlı, bakışı baygın, yüzü saf, kalbi demir kasa melekleri sevmek deliliğine yakalanmaktan geri kalmayacaklardır.

*
**

Hortense'ın evlenmesinden üç yıl kadar sonra, 1841'de, Baron Hulot, —XV. Louis'nin başhekiminin deyimiyle söyleyelim— boyunduruktan kurtulmuş, durmuş-oturmuş bir adam sayılıyordu. Öyleyken, gene de Bn. Marneffe ona Josepha'dan iki kat daha pahalıya mal oluyordu.

Valerie Marneffe ise, buna karşın, bir başkâtip yardımcısının karısı gibi sade giyimli görünmeye çalışıyordu; şatafatlı giyinişini geceliklerine, ev kılığına saklıyordu. Böylece de, Hector'cuğu uğruna, Paris'li kadın heveslerinden vazgeçmiş oluyordu. Yalnız, tiyatroya falan gittiği zamanlar, başında güzel bir şapkayla, arkasında son moda bir giysiyle görünüyordu. Baron onu oralara kendi arabasıyla götürüyor, iyi bir locaya oturtuyordu.

Vanneau Caddesi'nde, bir avluyla bahçe ortasına kurulmuş yeni konaklardan birinin ikinci katını tümüyle kaplayan dairede de bir orta-halli aile havası vardı. Oranın tek zenginliği duvarlara gerili Acem halıları ile, çok rahat, güzel koltuklardı. Buna karşılık, yatak odası Jenny Cadine'lerin, Schontz'ların yatak odalarındaki zenginliklerle dolup taşıyordu: Tül perdeler, kaşmir şallar, sırma işlemeli kapı perdeleri; Stidmann'ın çizdiği örneklerden yapılmış ocak süsleri; harikulâde şeylerle dolu raflar.

Hulot Valerie'sini şatafat bakımından bir Josepha'nın altınlarla, incilerle dolu batakhanesinden daha aşağı kalır bir yuvada görmek istememişti. Başlıca iki odadan —oturma odasıyla yemek odasından— biri al ipeklilerle, öbürü de meşe ağacından oymalı eşya ile döşenmişti. Yalnız, Baron herşeyi eksiksiz yapmak isteğine kapılmaktan kendini alamamış, altı ay sonra, gelip geçici süslere kalıcı süsler de eklemiş, sevgilisine yükte hafif, bahada ağır şeyler de sunmuştu; seksenbin frangı aşan bir gümüş takımı gibi.

Bn. Marneffe'in evi iki yıl içinde "pek eğlenceli bir yer" olmakla tanındı. Kumar oynanıyordu orada. Valerie de çabucak hoş, zeki bir kadın olarak ün saldı. Durumundaki değişikliği kitabına

uydurmak için de ortaya bir söylenti yayıldı: Kendisini nikâhsız olarak dünyaya getiren babası Mareşal Moncornet'den muazzam bir miras kalmış; babası sağlığında bu mirası ona belirli bir tarihten sonra verilmesi için vasiyet etmişmiş.

Valerie toplum içindeki ikiyüzlülüğüne dindar görünmek bakımından bir ikiyüzlülük daha eklemişti. Pazarları kilisedeki törenleri hiç kaçırmıyordu. Böylece, tam bir dini-bütün hatun kişi olarak herkesten saygı görmeye başladı. Yoksullara yardım toplamaya çıktı; kilisede okunmuş ekmek dağıttı; yardımsever bir hanım olarak tanındı; mahallede de ona-buna yardımlarda bulundu... hepsi de Hector Hulot'nun kesesinden.

Kısacası, Valerie Marneffe'in evinde herşey yolunda gidiyordu. Onun için de, çok kişi onun Baron'la olan ilişkilerinin kötü bir yanı olmadığını söylüyordu. Bu arada, Baron'un yaşlı olduğunu da ileri sürüyorlardı: Baron Bn. Marneffe'in yalnız ruhunun inceliğinden, hallerinin zarifliğinden, konuşmasının güzelliğinden hoşlanıyormuş, XVIII. Louis'nin cuk oturan iskambil kâğıtlarından hoşlanması gibi.

Geceyarısına doğru, Baron da herkesle birlikte oradan çıkıyor, bir çeyrek sonra yeniden geliyordu. Bu derin sırrın sırrı şuydu:

Evin kapıcıları karı-koca Olivier'lerdi. Oraya Baron'un koruyucu kanatları altında yerleşmişlerdi: Konağın sahibi Baron Hulot' nun arkadaşıydı. Kapıcı ararken Baron ona Olivier'yi salık vermişti. Böylece de adamla karısı Doyenne Sokağı'ndaki o karanlık, az verimli kapıcı odalarından Vanneau Caddesi'ndeki bu güzel, çok verimli odaya geçmişlerdi.

Şimdi... vaktiyle X. Charles'in yanında çamaşırcı olan, krallığın kalkmasıyla bu "makamından" düşmüş bulunan Bn. Olivier'nin üç çocuğu vardı. Bunların en büyüğü daha şimdiden noter kâtip yamağı olmuştu; annesi-babası da, en çok onu severlerdi. Gelgelelim, anasının, babasının sevgilisi bu oğlan altı yıl askerlik etmek durumuyla karşı karşıya bulunuyordu; böyle uzun süre askerde kalınca da o parlak mesleği yarıda kalmış olacaktı. Derken, Bn.

Marneff delikanlıyı askerlikten kurtardı. Çocuğun bir sakatlığı varmış, sözde. Bu gibi sakatlıkları da, sağlık kuralları kolayca bulup çıkarırlar, bakanlık ilerigelenlerinden biri kulaklarına fısıldayınca. İşte, bundan dolayı da, X. Charles'ın eski av uşağı Olivier ile karısının Baron Hulot ile Bn. Marneffe için yapmayacakları yoktu, öl dese ölürlerdi.

Daha önce Brezilya'lı B. Montes De Montejanos'un da aynı şeyi yaptığını bilmeyenler bu işe ne deyebilirlerdi ki? Hiç. Kaldı ki herkesin bol bol eğlendiği bir evin hanımını dünya hoşgörür. Ayrıca, Bn. Marneffe hoşa giden bütün özelliklerine herkesin her istediğini yapabilmek gibi çok değerli bir özelliğini daha katıyordu. Nitekim, Wissembourg Prensi Mareşal'in kâtipliğine getirilen, şimdi de Devlet Danışma Kurulu'na soruşturma kurulu başkanı olarak girmek hayalini kuran Claude Vignon helâl süt emmiş, usta kumarcı saylavların gelip gittiği bu evin gediklilerinden biri olmuştu.

Bn. Marneffe'in çevresi akıllıca bir yavaşlıkla oluşurdu: Oraya alınacaklar düşünceleri, görüşleri birbirine uyan, birbirini tutmakta, evin hanımının sonsuz erdemlerini göklere çıkarmakta ortak yararları olan kimselerin onayından geçmek zorundaydılar. Şu kuralı hiç unutmayın: Gerçek Kutsal Anlaşma Paris'teki kafadarlar arasındaki anlaşmadır. Birinin çıkarı en sonunda başkalarının çıkarıyla bağdaşır; kötü kimseler aralarında anlaşırlar.

*
**

Bn. Marneffe, Vanneau Caddesi'ndeki evine yerleştiğinin daha üçüncü ayında, B. Crevel'e kapılarını açmıştı. Bunun üzerine de Crevel çabucak hem bölgesinin belediye başkanı olmuş, hem de Legion d'Honneur nişanı almıştı.

Crevel, kararını vermeden önce, uzun uzun düşündü, düşünmedi değil: Arkasından o ünlü muhafız subayı üniformasını çıkaracaktı; oysa, bu elbiseyle kendisini Napoleon kadar büyük bir asker sanarak Tuileries'de nasıl da salına salına dolaşırdı! Gelgelelim,

hırsı, Bn. Marneffe'in de körüklemesiyle, gösteriş duygularından daha ağır bastı.

Sayın belediye başkanı artık Heloise Bristout ile olan ilişkisini siyasal durumuyla hiç de bağdaştıramıyordu. Belediye başkanlığı gibi kentsoyluların tahtına geçmeden çok önce çapkınlıkları derin bir gizliliğe bürünmüş bulunuyordu. Yalnız, Crevel, kolayca anlaşılabileceği gibi, Josepha'yı elinden alan Baron Holut'dan hıncını çıkarabilmek için, Valerie Fortin adına altıbin franklık tahvil almıştı. Valerie ile Marneffe Efendi mal ayrılığı esasına göre evlenmişlerdi çünkü.

Kendisine ilgi duyan bir erkekten elinden geldiğince yararlanma dehası annesi gibi Valerie'de de vardı. Bu kaba-saba hayranının nasıl bir adam olduğunu ilk bakışta anlamıştı.

Crevel bir gün Bette Abla'ya: "Yüksek tabaka kadınlarından hiç sevgilim olmadı." demişti ya, Bette Abla da gelip bunu Valerie'ciğine söylemişti. Valerie'ye yüzde-beş faizli altıbin franklık tahvil kazandıran pazarlıkta bu sözün de büyük payı olmuştu. Ondan sonra da genç kadın Cesar Birotteau'nun eski satış simsarının gözündeki saygınlığını yitirmemesini bilmişti.

Crevel vaktiyle Brezilya'lı bir değirmencinin kızını parası için almıştı. Karısı tek evlâttı, babası ölünce büyük mirasa kondu. Crevel'in servetinin dörtte üçü buradan geliyordu. Gerçekten, küçük esnaf, çoğunlukla, yaptıkları alışverişten çok, Ambar'la, Çiftlik'le kurdukları evlilik bağları yolundan zengin olurlar. Paris yakınlarındaki çiftçilerin, değirmencilerin, sağmal inek besleyicilerin, tahıl yetiştiricilerin kafasında kızlarını dükkân sahibi biriyle evlendirmek hayali yatar. Bir perakendeci, bir kuyumcu, bir sarraf onların gönlünce bir noterden, avukattan daha iyi bir damattır; çünkü bu sonuncuların toplum içinde yükselmeleri onları kaygılandırır, tepeye çıkınca bizleri küçük görürler diye korkarlar.

Crevel'in karısı oldukça çirkin, pek bayağı, aptal bir kadındı; zamanında ölmüştü; kocasına da, baba olmak zevkinden başka zevk vermemişti. Bu yüzden, ticaret hayatının başlangıcında, bir yandan

durumu bakımından eli-kolu bağlanan, bir yandan da para bakımından ayakları kösteklenen bu çapkın adam doymaz bir açlık, susuzluk içinde kıvranmıştı. Kendi deyimiyle söyleyelim, "Paris'in en doğru-dürüst kadınları ile ilişkisi" vardı ama, onları ancak bir dükkâncı gibi karşılıyor, uğurluyordu; zarafetlerine, modaya göre pek zevkli giyimlerine, "Soyluluk" denen şeyin bütün anlatılamaz büyülerine hayran olmakla kalıyordu. Bu salon perilerinden birine ulaşabilecek kadar yükselmek gençliğinden beri beslediği, yüreğine sıkışıp kalmış bir isteğiydi.

İşte, bütün bunlardan dolayıdır ki Bn. Marnefee'in "teveccühünü kazanmak" onun için yalnız hayalinin gerçekleşmesi değil, aynı zamanda, görüldüğü gibi, koltuklarını kabartan, gösteriş duygularını, benliğini okşayan bir şey oldu. Başarı kazandıkça da hırsı arttı. Kafa bakımından, derin sevinçler duydu; kafa dumanlandı mı, gönül de dumanlanır, mutluluk çift kat olur.

Öte yandan, Bn. Marneffe de Crevel'e öyle yapmacıklar yaptı ki kuşkulanmak adamın aklından bile geçmezdi; çünkü onu ne Josepha sevmişti, ne de Heloise. Bn. Marneffe ise sonsuz bir kasa olarak gördüğü bu adamın başını iyice döndürmek istiyordu.

Şehvete dayanan aşkın aldatmacaları gerçekten etkileyicidir. Asıl "aşk" dediğimiz şey serçe kavgalarına katlanır, bu kavgalarda insanın canı sahiden yandığı halde. Karşınızdakinin alay edip gülmek için çıkardığı kavga ise, bu oyuna kurban gidenin benlik duygularını ayağa kaldırır.

Böylece, buluşmalarının seyrek oluşu Crevel'in isteğini hep hırs halinde tutuyordu. Adamcağızın ileri attığı her adım Valerie Marneffe'in namusluluğunun sert duvarına tosluyordu. Kadın pişman olmuş gibi haller takınıyor, "Babam yiğitler cennetinde şimdi benim için kimbilir neler diyordur!" gibi laflar ediyordu. Soğukluk gösteriyor, Crevel bu soğukluğu yenmek için çabalamak zorunda kalıyordu; sonra, fettan kadın kendisini yenmiş olduğuna inandırıyordu onu; beyefendinin çılgın tutkusuna en sonunda boyun eğmiş gibi görünüyordu. Derken utanmış gibi yapıyor, yeniden

dürüst kadın ağırbaşlılığını takınıyor, ne bir eksik ne bir artık tam bir İngiliz kadını gibi namusuna çok düşkün haller alıyordu. Crevel de, onun bu ağırbaşlı hallerinin ağırlığı altında ezildikçe eziliyordu; çankü onun namusluluk taslamasını daha başlangıçtan yutmuştu.

Sonra, Valerie'nin gönül alıcı yanları da vardı ki bunlar onu, Baron için olduğu gibi, Crevel için de vazgeçilemez bir insan haline getiriyordu. Kalabalıkta, dil uzatılamayacak kadar namuslu, utangaç, hulyalı bir kadınla, kibarlığı, zarifliği, görgülü halleri zeki oluşunu bir kat daha ortaya koyan bir kadını bir arada gözler önüne sererek herkesi büyülüyordu; baş başa kaldıkları zaman ise, eğlence kadınlarını bile geride bırakıyor, türlü tuhaflıklar yapıyor, eğlendiriyor, yeni yeni icatlar ortaya çıkarıyordu. Crevel gibi kimseler de bu çelişkiden pek hoşlanırlar: Kendilerini bu oyunun tek yazarı olarak görürler, koltukları kabarır; bu oyunun yalnız kendilerinin hatırı için oynandığını sanırlar; oyuncu kadına hayran kalarak, bu tatlı ikiyüzlülüğe gülerler.

*
**

Valerie Baron Hulot'yu kendine öyle güzel bağlamıştı ki! Bu gibi kadınların sinsi bir yüze-gülücüklükleri vardır ki kafalarının ne şeytanca işlediğini gösterir. Valerie de bu yoldan giderek, Baron'u zorla yaşlandırmıştı.

Olağanüstü durumlarda öyle bir ân gelir ki, uzun süredir kuşatılmış, hayli de iyi dayanmış bir kalede olduğu gibi, gerçek durum artık kendini gösterir. Valerie de, İmparatorluğun Yakışıklı Adamı'nın yakında çökeceğini önceden görmüş, bunu çabuklaştırmak gerektiğini düşünmüştü.

Çifte aldatmacalı gizli evliliklerinin altıncı ayında, bir gün: "Niye üzülüyorsun, benim yaşlı askerim?" dedi. "Niyetin mi kötü, yoksa? Benim üzerime başkasını sevmeyi mi düşünüyorsun? Yüzüne düzgün falan sürmesen benim daha çok hoşuma gidersin. Benim hatırım için vazgeç senin şu yapma güzelliklerinden. Ben seni şu

çizmelerine sürdüğün iki paralık cilâ için mi, sımsıkı yeleğin, takma perçemin için mi seviyorum sanıyorsun? Kaldı ki, sen nekadar yaş lanırsan, ben okadar az korkarım bir düşmanımın Hulot'cuğumu elimden alabileceğinden!"

Baron Hulot, Valerie Marneffe'in sevgisine olduğu kadar yüce dostluğuna da inandı —ömrünü onunla tamamlamayı düşünüyordu çünkü— bu özel öğüde uydu; saçlarını, yansakallarını boyamaktan vazgeçti. Valerie'sinden o gönül alıcı sözleri duymuştu ya, bizim uzun boylu, erkek güzeli Hector Hulot geçenlerde bir gün sabahleyin ak-pak bir adamcağız olarak göründü. Bn. Marneffe Hector'cuğunun saçlarının dibinde beliren ak çizgiyi daha önce belki yüz kez gördüğünü kolayca ispat etti.

Onu daha görür görmez: "Ak saç senin yüzüne çok yakışıyor." dedi. "Bir yumuşaklık veriyor. Son derece daha iyi, daha hoş görünüyorsun."

Baron bir kez bu yola girmişti ya, deri yeleğini, korsasını da çıkardı; bütün koşumlarını sıyırıp attı. Göbek sarktı, şişmanlık ortaya çıktı. Meşe ağacı kule oldu. Davranışlarındaki ağırlık öyle korkunç bir hal aldı ki Baron, XII. Louis'lik tasladıkça, şaşılacak biçimde yaşlanıyordu.

Hani derebiylik çağından kalma şatoların duvarlarında, taş oymalarından ufak biriki parça kalmıştır, şatonun iyi günlerinde nekadar güzel olduğunu göstermek ister gibi; işte onun gibi Baron'un da yalnız kaşları kara kara kalmıştı ki onun vaktiyle ne yakışıklı bir adam olduğunu uzaktan uzağa hatırlatıyordu. Bu çelişki de, onun bakışlarına bir canlılık, bir gençlik veriyor, karasarı yüzü daha da acayipleştiriyordu. Eskiden, uzun zaman Rubensvari ten renkleriyle ışıl-ışıl parıldamış olan bu yüzde şimdi, yara-bere izlerinde, kırışıkların gergin çizgilerinde doğaya kafa tutan bir tutkunun çabaları okunuyordu.

Hulot artık bir güzel adam yıkıntısı olup çıkmıştı. Bu yıkıntılarda erkeklik türlü çeşit çalılar halinde kulaklara, burna, parmaklara doğru uzanır, Roma İmparatorluğu'nun ölümsüz anıtları

üzerinde bitmiş yosunları andırır.

*
**

Crevel Hulot'ya olan hıncını açıktan açığa almak isterken nasıl olmuştu da Valerie bu Yüzbaşı ile Baron'u evinde yan yana tutabilmişti? Bu sorunun karşılığını hemen vermeden önce —bunu hikâyemiz ileride açıklayacak— şunu belirtebiliriz: Bette Abla ile Valerie Marneffe aralarında öyle şaşılacak bir dolap kurmuşlardı ki bunun pek yaman işleyişi bu sonuca yardım ediyordu.

Marneffe, karısının, bir yıldızlar âleminde güneş gibi, taht kurduğu çevrede herkesin gözünde gittikçe güzelleştiğini gördükçe, kendi içinde de ona karşı bir ateşin alevlenmeye başladığını duydukça deli oluyordu. Bu kıskançlık Marneffe Efendi'yi şenliğin tadını kaçıran biri haline getiriyorsa da Valerie'nin dostlarına gösterdiği yakınlığın fiyatını da olağanüstü artırıyordu.

Marneffe'in gene de, müdürüne karşı güveni vardı. Müdür Bey gittikçe gülünç kaçacak kadar zayıf, yumuşak bir adam oluyordu. çünkü. Marneffe'in sinirine dokunan tek kişi Crevel'di.

Öte yandan, Marneffe hekimlik okullarında kullanılan o balmumundan insan vücutları kadar çirkin, korkunç bir hal almıştı. Romalı şairlerin anlattıkları, çağımız ahlâkının ad koyamadığı o, büyük kentlere özgü eğlence âlemlerinden dolayı bitmiş, iğne-ipliğe dönmüştü. Ne var ki bu canlı-cenazenin arkasında çuha ceket vardı, değnek bacaklarını da güzel bir pantolonun içinde oynatıp duruyordu. O kurumuş-kadidi çıkmış göğüs beyaz iç çamaşırlarının hoş kokusuna bulanıyor, insan çürüğünün pis kokularını mis kokuları bastırıyordu.

Valerie kocasını kendi zenginliğine, şanına-şerefine uygun bir biçimde giydiriyordu; bu arada, Marneffe'in ayaklarında, saray adamları gibi, al ökçeli pabuçlar vardı. Crevel işte bu, al ökçeleriyle dolaşıp duran, can çekişir haldeki zevk düşkününün çirkin suratıyla karşılaştıkça ürpertiler geçiriyor, onun akı dönmüş gözlerinin

bakışına zor dayanıyordu. Başkâtip yardımcısı bey belediye başkanı için bir karabasandı.

Bu kötülemiş soytarı, karısıyla Bette Abla'nın kendisine kazandırdıkları acayip güçlülüğü gördükçe pek hoşlanıyor, bunu her telinden ayrı ses çıkan bir çalgı gibi kullanıyordu. İskambil kâğıtları vücudu gibi ruhu da yıpranmış olan bu adamcağızın son kaynağı olduğu için, Crevel'i yoldukça yoluyordu. Crevel de, karısını elde ettiği bu sayın hükümet görevlisine karşı kendini "aşağıdan almak" zorunda görüyordu.

Baron, Crevel'in bu iğrenç, aşağılık mumyanın —uğradığı ahlâk düşüklüğü kendisi için kapalı kutu olan bu adamın— karşısında küçüldüğünü, hele Valerie'nin onu alaya aldığını gördükçe belki kendisini öyle güvenlikte buluyordu ki onu boyuna yemeğe çağırıyordu.

Valeri de, iki yanında nöbet tutan bu iki tutkunu ile, ayrıca bir de kıskanç koca ile korundukça, saltanat sürdüğü çevrede, bütün gözleri üzerine çekiyor, bütün istekleri ayağa kaldırıyordu. Böylece, görünürde hiçbir şey belli etmeden, üç yıl kadar bir süre içinde, hafif kadınların can attıkları başarının en güç koşullarını gerçekleştirmiş bulunuyordu.

Öteki kadınlar bu başarıya pek seyrek ulaşırlar; o da, türlü rezaletlerin, herşeyi göze almalarının, canlarını dişlerine takmalarının yardımıyla. Valerie'nin güzelliği, eskiden Doyenne Sokağı'ndaki maden yatağında gömülü dururken, kuyumcu Chanot'nun bir yüzüğe güzelce oturttuğu iyi yontulmuş bir elmas gibi, gerçek değerinden daha üstün bir değer kazanmıştı, çünkü yıkımlara yol açıyordu. Claude Vignon da onu gizliden gizliye seviyordu.

Birilerini üç yıl sonra gördüğümüz zaman hayli gerekli olan bu geriye dönük açıklama bir bakıma da Valerie'nin yaptıklarının-ettiklerinin bir özetidir. Şimdi gelelim ortağı Lisbeth'in yaptıklarına-ettiklerine.

*
**

Bette Abla'mız Marneffe'lerin evinde hanımın arkadaşlığı ile kâhya kadın görevlerini üzerine almış bir yakın akraba durumundaydı. Yalnız, bu karışık işleri üstlenecek kadar zavallı duruma düşmüş kadınların çoğunlukla uğradıkları çifte horgörülmelerden haberi yoktu.

İki kadın arasında sıkı-fıkı arkadaşlığa okadar az rastlanır ki kafalarını işletmekte pek ileri giden şu Paris'liler bu ilişkiye hemen kara çalarlar. Lisbeth'le Valerie de böyle göze çarpıcı bir durum gösteriyorlardı. Loren'li kızın o kara-kuru, erkek gibi yapısıyla damarlarında melez kanı bulunan Valerie'nin güzelliği arasındaki çelişki de bu dile-gelmeye yardım etti. Öte yandan, Valerie arkadaşının üzerine aşırı düşmesiyle de, bilmeden, dedikoducaların ekmeğine yağ sürmüştü. Lisbeth'i koruması da, evlilik yaşayımının bir çıkarından dolayıydı ki, bu da, birazdan göreceğiniz gibi, Lisbeth'in öç alışını tamamlayacaktı.

Bette Abla'da büyük devrim olmuştu; Valerie de, onu doğrudürüst giydirmek istediği için, bundan en büyük ölçüde yararlanmıştı. O cayip kız şimdi korsa takmış, beli incecik olmuştu. İçinde ayva çekirdeği kaynatılmış sudan süre süre, saçları düzleşmiş, parlamıştı. Elbiselerini terziden geldiği gibi giyiyor, değiştirmiyordu. En seçme potinlerden giyiyordu; çorapları da gümüşü iptektendi. Bunları zaten satıcılar Valerie'nin siparişleri arasında, alışık oldukları için, keniliklerinden gönderiyorlardı; parasını da gerekenden alıyorlardı. Gene hep sarı kaşmirler giyinen Lisbeth'i böylece çeki-düzene girmiş görenler kolay kolay tanıyamazlardı.

Bu bir başka elmas —kara elmas, elmasların en az-bulunuru— usta bir elle yontulmuş, en uygun yerine takılmıştı. Değeri karşısında gözleri dönen birhayli kişi de, ona büyük önem veriyordu. Bette'i ilk kez gören, bu yaban gülü karşısında, elinde olmayarak titriyordu. Becerikli Valerie bu Kanlı Rahibe'yi süsleyip püsleyerek, saçları gibi kapkara gözlerin ışıldadığı o zeytin yeşili kuru suratı

kalınşeritlerle ustaca çerçeveleyerek, o kütük gibi bele değer kazandırarak göze çarpar hale getirmesini bilmişti.

Bette Abla'da şimdi, Cranach'ın, Van Eyck'ın, Bizans ressamlarının çerçevelerinden çıkarılmış Meryem Ana resimleri gibi bir sertlik, bir kalıp hali kalmıştı yalnız. Bu tablolar, gerçekten, Eski Mısırlı heykelcilerin kılıf içine yerleştirdikleri Isis'lerin, daha başka tarıların sütkardeşleri gibidirler. Bette, böylece, yürüyen bir kaya, taş, mermer parçasıydı sanki.

Artık ömrünün sonuna kadar sıkıntıdan uzak yaşayacağı bir sığınağa kavuşmuştu ya, Bette Abla pek keyifli, pek tatlı bir insan olmuştu; akşam yemeğine gittiği her yere neşe götürüyordu.

Bette'in oturduğu o bilindiği gibi, Valerie'nin odasının artıklarıyla döşenen küçük dairenin kirasını da, Baron veriyordu.

Bette Abla'mız şimdi: "Tam bir aç keçi gibi başladım, dişi aslan gibi bitiriyorum." diyordu.

Gene eskisi gibi Rivet'nin mağazası için en zor sırma işleri yapıyordu. Boş vakitlerini değerlendirmek için yapıyormuş; öyle diyordu ama, görüleceği gibi, pek de boş vakti yoktu. Yalnız, köyden yetişmeler öyledirler, eskiden kendilerine ekmek parasını kazandıran işlerini hiç bırakmazlar.

Her sabah, erkenden, aşçı kadınla birlikte, toptancı pazarına kendisi de gidiyordu. Çünkü onun çizdiği yola göre, Baron'u mahva sürüklemekte olan masraf defteri Valerie'ciğini zenginleştirmeliydi; zenginleştiriyordu da.

1838'den bu yana, kundakçı yazarların aşağı tabaka arasına yaydıkları o, topluma karşı öğretilerin uğursuz sonuçlarını kendinde duymamış ev hanımı var mıdır? Bugün her evde hizmetçi derdi paranın açtığı yaraların en sunturlusudur. Erkek olsun, kadın olsun, aşçıların hepsi evcil hırsızdır. Bu kuralın dışında kalan pek azı vardır ki bunlar da Monthiyon Armağanı verilmeye değer.

Evet, üstelik bir de para alan, utanmaz hırsızlardır aşçılar. Hükümet de onlara seve seve yataklık eder; böylece, hırsızlığa eğilimi artırır, eskiden şaka yollu söylenen "astarı yüzünden pahalı"

sözünü onlar için yasal hale getirir. Bu kadınlar eskiden piyango bileti almak için kırk metelik çırpmaya bakarlarken, şimdi emniyet sandığına yatırmak için elli frank aparmaya çalışıyorlar. Bir de Fransa'da sözde insan sevgisini yaymaya kalkmış şu soğuk sofular halkın ahlâkını düzelttiklerini sanırlar! Evin beyleriyle çarşı-pazar arasında bu adamlar giriş gümrüğü örgütlerini kurmuşlardı: Paris şehri gümrük vergilerini toplamakta beceriksizlik gösterirken onlar kendi vergilerini her şeyden alırlar. Yiyecek üzerinden yüzde-elliyi bağırta bağırta kopardıktan başka, ayrıca bir de satıcılardan zengin hediyeler isterler. Bu gizli güç karşısında en büyük çaptaki satıcılar bile titrerler. Araba yapımcıları, kuyumcular, terziler... hepsi, gık demeden, onlara baç verirler.

Hizmetçiler kendilerini göz hapsine almaya kalkanlara ya terbiyesizce karşılıklar verirler, ya da sözde beceriksizliklerinden öyle şeyler yaparlar ki beylerine, hanımlarına daha pahalıya oturur. Eskiden beyler, hanımlar hizmetçilerinin nasıl bir kimse olduklarını soruştururlardı; şimdi onlar yanlarında çalışacakları kimseler üzerinde bilgi alıyorlar.

Paris'te ailelerin çektikleri bu derdi Lisbeth de biliyordu. Valerie'nin ev işlerini kendisi yönetmek istiyor, bu arada iki kardeş gibi davranmaya söz verdikleri o korkunç oyunda kendisine destek olacağını belirtiyordu. İşte bunun için, annesi yanından yakını olan bir kadını, ta Vosges'ün ücra bir köşesinden çekip getirmişti. Eskiden Nancy piskoposunun aşçısı olan bu evde-kalmış kız pek dindar, pek dürüsttü. Gene de, Bette Abla bu gibi saf kimselerin Paris gibi bir yerde, kötü öğütlere kapılıp bozulmasından korktuğu için, pazara Mathrine'le birlikte kendisi de gidiyor, onu alışverişe alıştırıyordu.

Satıcının saygısını kazanmak için herşeyin gerçek fiyatını bilmek, bir şeyin pahalılanacağını önceden kestirip ucuzken almak gibi alışverip ustalıkları Paris'te ev yönetiminde tutumluluk için en gerekli şeydir. Mathurine'e iyi para veriyorlardı, ayrıca hediyelere de boğuyorlardı; onun için, kadıncağız bu evi çok seviyor, bir şeyi

ucuza alınca da pek seviniyordu. Bir süredir bu işte Lisbeth'le yarışa bile geçmişti. Bunun üzerine, Lisbeth de onu artık yetişmiş buldu, içi rahat etti. Şimdi onunla pazara ancak Valerie'nin kalabalık misafirleri olduğu gün gidiyordu; bu da, laf arasında söyleyelim, pek de seyrek olmuyordu. Bakın niçin:

Baron başlangıçta görünüşü kurtarmaya çok dikkat etmişti. Gelgelelim Bn. Marneffe'e olan tutkunluğu çok geçmeden öyle zolu, öyle hırslı bir hal almıştı ki onunla elinden geldiğince sık sık bir karada bulunmak istiyordu. Eskiden onun evinde haftada dört akşam yemeğe kalırken, şimdi her akşam yemkte oradaydı. Kızı evlendikten altı ay sonra, ev masrafı olarak ayda ikibin frank vermeye başladı. Valerie de Baron'cuğunun ağırlamak istediği kimseleri yemeğe çağırıyordu. Zaten sofra hep altı kişi için hazırlanıyordu; Baron da, haber vermeden üç kişi da getirebilirdi.

Lisbeth, tutumluluğuyla, bu sofraları olağan bir biçimde hazırlamak gibi zor bir işi ayda bin frankla başarıyor, kalan bin lirayı da hanımına veriyordu. Valerie'nin süs-püs, giyim-kuşam giderlerini bir yandan kocası, bir yandan da Baron bol bol karşıladığı için, iki ahbap hatun buradan da ayda bin frank artırıyorlardı. Böylece, bu saf, temiz hanımcığın o güne kadar yüzelli bin frank birikmiş parası bulunuyordu. Gelirinden, aydan aya artırdıklarından biriken bu parayı işletiyor, böylece gittikçe de büyütüyordu: Crevel çevirdiği parasal işlere Düşes'çiğinin anaparasını da katıyor, buna karşılık ona pay veriyordu. Öte yandan, ona borsa oyunlarını, bu işlerde kullanılan deyimleri de öğretmişti. Bütün Paris'li kadınlar gibi, Valerie de çabucak ustasını geçmişti.

Lisbeth eline geçen binikiyüz franktan metelik harcamıyordu; kirasını, giyim-kuşamını da başkaları karşılıyordu. Böylece, cebinden tek kuruş çıkmıyordu. Şimdi onun da beş-altı frank kadar bir parası vardı; Crevel bunu da, baba sevgisiyle, onun hesabına işletiyordu.

*
**

Bütün bunlara karşılık, bir yandan Baron'un, bir yandan Crevel'in sevdaları Valerie Marneffe'in sırtında ağır bir yük gibiydi.

Hani çan çalarlar da oğul arıları nasıl bir araya toplanır; şu yeryüzünde de öyle olaylar vardır. İşte, bu facianın hikâyesinin yeniden başladığı gün Valerie Marneffe öyle bir olayın heyecanı içindeydi.

Kadınların birbirlerine uzun uzun, tatlı tatlı dert yanmaları vardır; dilin ucunda sigara içmeye benzeyen bu içdökmelerle ufak üzüntülerini yatıştırırlar. Valerie de, böyle, içini dökmeye yukarı, Lisbeth'in yanına çıkmıştı.

— "Lisbeth, sevgilim, bu sabah tam iki saat Crevel'le kalmak öldürdü, bitirdi beni. Ah! nekadar isterdim benim yerime seni gönderebilmeyi!"

Lisbeth, gülümseyerek: "Ne yazık ki olacak iş değil bu!" dedi. "Kızoğlan-kız öleceğim ben."

— "Bu iki moruğun kadını olmak! Kimi vakit öyle oluyor ki kendimden utanıyorum! Ah! anacığım görseydi beni! Söyle, Lisbeth'çiğim, beni ayıplamıyorsun, değil mi?"

Lisbeth: "Ah! güzel olsaydım, öyle... maceralarım olurdu ki!" diye haykırdı. "Seni nekadar haklı gördüğümü anlatmış oldum işte."

Valerie, içini çekerek: "Evet ama, kalbinin sesini dinlerdin sen." dedi.

Lisbeth: "Pöh!" yaptı. "Marneffe gömülmesi unutulmuş bir ölü; Baron senin kocan gibi; Crevel de, hayranın. Bu durumda ben seni, bütün kadınlar gibi, tam bir dengede görüyorum."

— "Hayır, demem o değil, benim güzel kızım. Çektiğim acı nereden geliyor, anlamak istemiyorsun..."

Loren'li kız: "Yo, anlıyorum!" diye haykırdı. "Anlıyorum, çünkü yarım-ağız söylenen şeyleri anlamak benim giriştiğim öcalmanın içinde bulunuyor. N'aparsın, kafamı işletiyorum!"

Valerie, kollarını gererek: "Düşün!" dedi. "Wenceslas'ı öyle seviyorum ki aşkından eriyorum, gene de birtürlü göremiyorum! Hulot onu buraya yemeğe çağırıyor, benim ressam gelmiyor! Kendisine tapan biri bulunduğunu bilmiyor, bu canavar adam! Onun karısı ne ki! Güzel bir et parçası! Evet, güzel kadın; ama, ben... Ben ondan beterim!"

bir sesle: "Merak etme, yavrucuğum, gelecek." dedi. "Ben istiyorum bunu..."

— "Peki ne zaman?"

— "Belki bu hafta içinde."

— "Gel öpeyim seni!"

Görüldüğü gibi, bu iki kadın bir tek kişiydi. Valerie'nin bütün yaptıkları, en saçmaları bile, bütün şakaları, bütün somurtmaları ikisi arasında uzun uzun konuşulduktan sonra kararlaştırılıyordu.

Lisbeth hanımının bu aşifteliklerinden garip bir zevk alıyor, ona herşeyde akıl hocalığı ediyor, bu arada kendisinin öcalma işini de amansız bir kurnazlıkla yürütüyordu. Öte yandan, Valerie'ye tapar gibiydi. Onu kızı, arkadaşı, sevgilisi haline getirmişti. Onda melezlerin söz-dinlerliğini, şehvetli kadınların yumuşaklığını buluyordu. Sabahları oturup onunla konuşmaktan eskiden Wenceslas'la konuşurken aldığı zevkten daha büyük bir zevk duyuyordu. Çünkü bu konuşmalarında ortaklaşa düzenledikleri oyunları birbirlerine anlatarak, erkeklerin aptallıklarından söz ederek gülüyorlar, karşılıklı hazinelerinin gittikçe artan kazançlarını gözden geçiriyorlardı.

Lisbeth giriştiği işte, kurduğu yeni arkadaşlıkta Wenceslas'a karşı olan o çılgınca sevgisinde bulduğundan çok daha başka bakımdan geniş bir çalışma alanı bulmuştu. İnsanın hıncını almaktan duyduğu zevk kalbin en ateşli, en güçlü zevkidir. Aşk bir tür altındır; hınç ise içimizdeki bu çeşitli duygularla dolu maden yatağını işletmeye yarayacak ateştir.

Sonra, şu da vardı: Valerie, bütün o göz kamaştırıcı parlaklığıyla, gözler önüne bir güzellik seriyor, Lisbeth de buna hayran kalıyordu; çünkü insan kendinde olmayan şeye hayranlık duyar.

Valerie'nin bu güzelliği Wenceslas'ın güzelliğinden çok daha cana yakındı. Delikanlının güzelliği ise, öteden beri, Lisbeth için soğuk, duygusuz kalmıştı.

Aradan üç yıla yakın bir zaman geçtikten sonra, Bette Abla, en sonunda, uğruna canını adadığı, aklını verdiği yeraltı kazı işinin ilerlemekte olduğunu görmeye başlamıştı. O düşünüyor, hanımı yapıyordu. Valerie baltaydı, Lisbeth onu kullanan el. Bu el de, çabuk çabuk işleyerekten, aileyi yıkıyordu.

Lisbeth günden güne bu aileden daha tiksiniyordu. Çünkü, insan, sevince günden güne nasıl daha çok severse, tiksinince de günden güne daha çok tiksinir. Aşk da, hınç da besinlerini kendinden alır. Yalnız, ikisi arasında en uzun ömürlüsü hınçtır. Aşkın gücü gider, bir yere gelir, kalır; çünkü güçlülüğü yaşamaktan, kendini bol bol harcamadan gelir. Hınç ise, ölüme, cimriliğe benzer; varlıkların, nesnelerin üstünde soyut bir güç.

Lisbeth kendisine uygun bir yaşayış içine girmişti ya, orada artık bütün yetilerini ortaya döküyor, bütün ikiyüzlüler gibi güçlerini gizliden gizliye kullanarak egemenliğini sürdürüyordu. Böylece, kişiliği eksiksiz olarak yeniden doğuyordu. Yüzü sevinçten parıldıyordu. Lisbeth kafasında Mareşal Hulot'nun hanımı olmayı kuruyordu.

İki ahbabın, hiçbir dolambaçlı lakırdılara sapmadan, birbirlerine en ufak düşüncelerini bile açtıkları bu konuşma alışveriş dönüşü olmuştu. Lisbeth o sabah pazara güzel bir akşam yemeği hazırlığı için öteberi almaya gitmişti. Marneffe B. Coquet'nin yerine göz dikmişti. O akşam için onu, karısıyla birlikte, yemeğe çağırmıştı; Valerie de, gene o akşam, Baron'u kandırıp bu kalem başkâtibini işten çıkartacağını umuyordu.

Lisbeth o akşam yemeğe Barones'e gidecekti. Şimdi, gitmek üzere hazırlanıyordu.

Valerie: "Bize çay vermeye geleceksin değil mi, Bette'ciğim?" dedi.

— "Sanırım."

— "Sanırım ne demek? Adeline'in uyurken döktüğü gözyaşlarını içecek duruma kadar mı geldin yoksa?"

Lisbeth, gülerek: "Öyle bir şey olabilse, hiç kaçınmam." dedi. "Mutluluğunu çektiği acılarla ödüyor. Bundan dolayı da şimdi ben mutluyum, çünkü çocukluğumda bana çektirdiklerini hatırlıyorum. Parayla değil, sırayla. O çamurlara batacak, ben Forzheim Kontesi olacağım!"

*
**

Lisbeth Plumet Caddesi'ne doğru yöneldi. Oradaki eve bir süreden beri, tiyatroya gider gibi, yeniden duygulanmaya gidiyordu.

Baron Hulot'nun karısı için seçtiği evin büyük, geniş bir sofası, bir oturma odası, bir de, banyosuyla birlikte, yatak odası vardı. Yemek odasına oturma odasından geçiliyordu. Savaş Bakanlığı müdürlerinden, Devlet Danışmanı bir kimsenin şanına uygun böyle bir evin üçüncü kattaki iki hizmetçi odasıyla mutfak tamamlıyordu. Konağın yapısı, avlusu, merdivenleri pek görkemliydi.

Barones oturma odasını kendisi eski şanlı günlerinin kalıntılarıyla döşemek zorunda kalmış, Universite Caddesi'ndeki konaktaki döküntülerin en iyilerini almıştı. Kadıncağız mutlu günlerinin bu sessiz tanıklarını seviyordu da; bunlar ona oldukça avutucu şeyler söylüyorlar gibiydi. Halılarında başkalarının pek seçemedikleri çiçekler falan gördüğü gibi bunlarda da güzel günlerinin anılarını buluyordu.

Geniş sofada oniki sandalye, bir basınçölçer, büyük bir soba, al şerit çevrili ak hasadan uzun perdeler vardı ki bunlar bakanlıklardaki o korkunç bekleme odalarını hatırlatıyordu; oraya girenin içi sıkılıyor, bu kadıncağızın nasıl bir yalnızlık içinde yaşadığını ta yüreğinde duyuyordu. Sevinç gibi acı da kendine özgü bir hava yaratır. Bir evin içine daha ilk bakışta orada sevginin mi, yoksa umutsuzluğun mu egemen olduğunu anlarsınız.

Adeline'i arayan yatak odasında bulurdu. Çok büyük bir

odaydı bu. İmparatorluk çağı bezemeleriyle —XVI. Louis devrinin bakırlarından daha soğuk olmayı başarmış şu pirinç bezemelerle— süslü, benekli Jacob Desmalters elinden çıkma güzel maun eşya ile döşenmişti. Kadıncağızı, üstü kapaklı bir iş masasının aslan gövdeli, insan başlı oymaları karşısında, rengi solmuş, yapmacık bir neşeli halle oturur görünce insan ürperiyordu. Yalnız, evde giydiği o mavi kadife elbiseyi arkasından atmadığı gibi, o sultanlar gibi görüşünü de elden bırakmamıştı. Bu başeğmez ruh onun gövdesini de ayakta tutuyordu, güzelliğini de.

Barones bu evdeki sürgün yaşayışının ilk yılının sonunda, başına gelenleri bütün derinliğiyle ölçmüş, kendi kendine: "Hector' cuğum beni buraya kapatmakla yaşayışımı benim gibi basit bir köylü kadının lâyık olmadığı kadar güzelleştirdi." demişti. "Beni böyle görmek istiyor; isteği başüstüne! Barones Hulot'yum ben; bir mareşalin de yengesi. En ufak bir suç işlemiş değilim. Çocuklarım ev-bark sahibi oldular. Şimdi artık, namuslu bir evli kadının lekesiz örtülerine sarıp sarmalanmış, sönüp giden mutluluğumun tüllerine bürünmüş olarak, ölümü bekleyebilirim."

Masanın üzerinde Baron Hulot'nun portresi asılıydı. Baron'u muhafız alayı levazım âmiri üniformasıyla gösteren bu tabloyu 1810'da Robert Lefebre yapmıştı. Birinin geldiği haber verilince, Barones "İsa'nın Yolundan" kitabını masanın içine saklardı. Hep bu kitabı okurdu. Bu lekesiz, saf Magdalena içinde bulunduğu şu çölde bile Kutsal Ruh'un sesini dinliyordu.

Kapıyı aşçı kadın açtı.

Lisbeth: "Adeline'ciğim nasıl, Mariette kızım?" diye sordu.

Mariette, Bette Abla'nın kulağına eğilerek: "E, görünüşte iyi ama, küçükhanım," dedi, "söz aramızda, böyle düşünüp durursa öldürecek kendini. Gerçekten, daha iyi yaşamak için kandırmalısınız siz onu. Dün söyledi bana: Kendisine sabahları yirmi paralık sütle on paralık fırancala götürecekmişim, akşamları da ya bir ringa balığı, ya da biraz dana söğüşü. Böylece, haftada topu topu beş kuruşluk yemek istiyormuş, burada tek başına yediği zamanlar

elbet. Akıl alacak şey mi bu! Mareşal'e söylesem bunu, Baron'a kızar, mirasından yoksun eder. Siz iyi yüreklisinizdir, kurnazsınızdır da; düzeltirsiniz bu işi..."

Lisbeth: "Peki, enişteme niye söylemiyorsun?" dedi.

— "Ah, küçükhanımcığım, yirmi, yirmeş gündür uğradığı yok buraya... sizi en son gördüğümüzden beri! Kaldı ki, Hanımefendi yasak etti bana, "Bey'den sakın para isteme; yoksa, kovarım seni!" dedi. Hele çektiği acı! Ah! hanımcığım ne acılar çekiyor! Beyefendi onu hiç bukadar uzun zaman unutmamıştı. Ne vakit kapı çalınsa, Hanımefendi pencereye koşardı... Ama, şimdi, beş gündür, koltuğundan hiç kıpırdamıyor. Boyuna kitap okuyor. Ne vakit Kontes'e gidecek olsa, "Beyefendi gelirse, Mariette," diyor bana, "evde de benim için, hemen kapıcıyı yolla çağırt beni; zahmet etmiş gelmiş, ağırlamak isterim." diyor..."

Bette: "Ah, zavallıcık!" dedi. "Yüreğim parçalanıyor. Her gün söylüyorum enişteme. Ne diyor, biliyor musun? "Hakkın var, Bette. Alçağın biriyim ben. Karım melek, ben canavar. Yarın giderim..." diyor. Gene de Bayan Marneffe'in evinden ayrılmıyor. Mahvediyor bu kadın onu. O ise, tapıyor. Ancak onun yanında yaşıyor. Ben elimden geleni yapıyorum. Ben or'da olmasam, yanımda da Mathurine olmasa, Baron bugün harcadığı paranın iki katını harcar. Artık aşağı-yukarı beş parası kalmadığına göre de, beynine tabancayı sıkar. O zaman da, n'olur, biliyor musun, Mariette? Adeline kocasının ölümüne dayanamaz, o da ölür; yüzde-yüz biliyorum bunu ben. Hiç olmazsa, durumu kurtarmaya enişteme çok para harcamasını önlemeye çalışıyorum ben orada..."

Mariette: "Ah! hanımefendiciğim de böyle söylüyor!" dedi. "Size neler borçlu olduğunu çok iyi biliyor. Geçen gün söylüyordu bana: Sizin için eskiden kötü düşünürmüş..."

— "Ya?" dedi Lisbeth. "Başka bir şey söylemedi mi?"

— "Hayır, Küçükhanım. Kendisini memnun etmek isterseniz, Beyefendi'den söz açın ona. Baron'u her gün görebiliyorsunuz diye

sizi pek mutlu buluyor."

— "Yalnız mı?"

— "Kusura bakmayın, Mareşal var yanında. A, her gün geliyor o. Hanımefendi de hep "Baron'u bu sabah gördüm, geceleri eve geç geliyor..." diyor Mareşal'e."

Bette Abla: "Akşama güzel yemekler var mı?" diye sordu.

Mariette şöyle-bir duraladı. Lisbeth'le göz göze gelmemeye çalışıyordu.

Bu sırada oturma odasının kapısı açıldı, Mareşal Hulot dışarı öyle bir fırladı ki Bette'e görmeden selâm verdi, geçerken yere bir kâğıt düşürdü.

Bette hemen atılıp kâğıdı aldı, merdiven başına doğru koştu; çünkü sağırın arkasından seslenseniz duyuramazsınız ki. Evet, orası öyle ama, Bette mahsus öyle yavaş davrandı ki adama yetişemedi. Dönüp geldi, kâğıdı gizlice okudu. Kurşun kalemle şunlar yazılıydı:

Sayın ağabey,

Kocam bana üç aylık masraf parası vermişti ama, Hortense'ın çok ihtiyacı varmış, hepsini ona verdim, kızımın sıkıntıdan kurtulmasına dara dar yetti. Yüz frank kadar borç verebilir misiniz bana? Çünkü Hector'dan yeniden para istemeye çekiniyorum. Birazıcık çıkışacak olsa yüreğime iner.

Lisbeth: "Ah! ne duruma gelmiş ki bukadar alçalmaya katlanıyor!" diye düşündü.

İçeri girdi. Baktı Adeline ağlıyor, boynuna atıldı.

— "Adeline, yavrum, hepsini biliyorum!" dedi. "Bak, Mareşal şu kâğıdı düşürdü. Pek telâşlıydı, tavşan gibi koşuyordu... Demek, canavar Hector o günden beri para vermedi sana ha?..."

Barones: "Yetecek kadar veriyor vermesine de," dedi, "Hortense'ın paraya ihtiyacı oldu..."

Bette Abla, emmi-kızının sözünü keserek: "Bu yüzden bize akşam yemeği hazırlayacak paran kalmadı..." dedi. "Şimdi anlıyorum Mariette'in niçin sıkıldığını kendisine akşam yemeğinden söz

edince. Çocuksun, Adeline! Birkaç kuruş birikmiş param var, bırak onları vereyim sana."

Adeline, gözyaşını silerken: "Sağol, Bette'ciğim!" dedi. "Gelip geçici bir sıkıntılı durum bu. İlerisi için hesabımı yaptım: Yılda iki-bin dörtyüz franklık bir giderim olacak artık; kira da içinde. Bu para da, elime geçecek. Hector'a sakın tek lakırdı etme bundan, Bette! Nasıl, iyi mi?"

— "A, Yeni Köprü gibi sapasağlam! Serçe gibi de pek şen! O büyücü Valerie'sinden başka bir düşündüğü yok."

Barones pencerenin görüş alanına giren büyük bir köknara bakıyordu; Lisbeth onun gözlerinde beliren anlamı okuyamadı.

Sonra, Barones: "Bu akşam hep birlikte burada yemek yiyeceğimizi söyledin mi kendisine?" diye sordu.

— "Söyledim ama, he-hey! Marneffe'in karısı bu akşam için şölen düzenledi. Croquet'yi işinden attıracağını umuyor... O yemek önde gelir elbette! Bak, Adeline, dinle beni: Bağımsızlık konusunda benim huyumu bilirsin. Kocan seni mahvedecek, şekerim; bunu bil. O kadının evinde ben hepinize yararlı olabileceğimi düşündümdü ama, öyle düşük bir kadın ki bütün ailenin şerefini iki paralık edecek şeyler elde edebilir kocandan."

Adeline yüreğine hançer saplanan biri gibi kıvrandı.

— "Yüzde-yüz biliyorum bunu ben, Adeline'ciğim. Sana da söylemeden edemem. Şimdi, gel ileriyi düşünelim. Mareşal yaşlı; ama, çok yaşar daha. İyi bakıyor kendine. Evlenir de ölürse, karısına altıbin frank maaş bağlanacak. Bu parayla ben hepinizi geçindirmeyi üzerime alırım! Adamcağız seni dinler. Yap bu işi, bizi evlendir. Mareşal karısı olmak için istiyor değilim. Valerie'nin vicdanına nasıl metelik vermiyorsam bu gibi saçmalıklara da metelik ver mem ben. Gelgelelim, hepinize ekmek var bu işte. Parayı Hortense'a verdiğine göre, demek o da sıkıntıda."

Bu sırada, Mareşal göründü. Yaşlı asker öyle hızlı gelmişti ki, ipekli boyun atkısıyla alnını siliyordu.

Yengesinin kulağına eğilerek: "İkibin frank verdim Mariett'e."

dedi.

Adeline saçlarının dibine kadar kızardı. Eskisi gibi uzun o güzel kirpiklerinin ucunda birer damla yaş belirdi. Hiçbir şey söylemeden yaşlı adamın elini sıktı. Mareşal'in yüzünde mutlu bir âşığın sevinci okunuyordu.

Adamcağız, Barones'in gene kulağına: "Ben bu parayla sana hediye almak istiyordum, Adeline." dedi. "Bana geri verecek yerde, hoşuna giden bir şey alırsın kendine."

Lisbeth elini uzatmıştı. Mareşal geldi bu eli tuttu öptü, sevincinden öylesine dalgındı çünkü.

Barones, gülümseyebileceği kadar gülümseyerek, Lisbeth'e: "Uğurdur." dedi.

Bu sırada, küçük Hulot ile karısı içeri girdiler.

Mareşal kısaca: "Kardeşim akşama yemeğe sizde mi?" diye sordu.

Adeline bir kurşun kalemle ufak bir kâğıt aldı, şunları yazdı:

Bekliyorum. Akşama yemeğe geleceğini söylediydi bu sabah. Gelmezse kusura bakmazsınız, çünkü bugünlerde işi başından aşkın.

Kâğıdı kaynına uzattı. Onunla kolayca konuşabilmek için bu yolu tutmuştu. Masanın üzerinde dörtköşe kesilmiş ufak kâğıtlardan bir deste vardı, bir de kurşun kalem.

Mareşal: "Biliyorum." dedi. "Cezayir dolayısıyla çok işi var."

Bu sırada Hortense'la Wenceslas da geldiler. Barones oğluyla gelinini, kızıyla damadını yanı-başında bulunca Mareşal'e şöyle-bir baktı; bununla ne demek istediğini ancak Lisbeth anladı.

Mutluluk bizim ressamı hayli güzelleştirmişti. Karısı ona tapıyordu; herkes de şımartıyordu. Yüzü oldukça dolmuştu; zarif bedeni de bütün gerçek soylukişilere kan yoluyla gelen üstünlükleri belli ediyordu. Erkenden kazandığı şan-şeref, önemlilik, ressamlara herkesin "Günaydın!" der gibi, havadan söz eder gibi bol bol yağdırdığı yalancıktan övgüler onu ancak değerinin bilincine vardırıyordu.

Bir sanatkârda yaratıcı yetenek uçup gidince bu bilinç kendini-beyenmişliğe dönüşür. Büyük adam olduğunu sanan bu delikanlının gözündeki tek eksikliği de Legion d'Honneur nişanı tamamlıyordu.

Hortense, üç yıllık evlilikten sonra, kocasının karşısında sahibinin gözünün içine bakan köpeğe dönmüştü. Onun her sorduğuna kendisi de sorar gibi bakarak karşılık veriyor, cimrinin hazinesinden gözünü ayırmayışı gibi gözünü ondan ayırmıyor, ona nasıl kendinden vazgeçercesine yaptığını belli ederek kendine acındırıyordu. Annesinin görüşlerini benimsediği, öğütlerini tuttuğu açıkça belli oluyordu. Güzelliği gene aynıydı ya, —şair diliyle söyleyelim— gizli bir üzgünlüğün tatlı gölgeleriyle biraz değişmişti.

Lisbeth, kızın içeri girdiğini görünce, haylidir herkesten saklı tututan bir derdin üzerindeki zayıf gizlilik kılıfını yırtıp ortaya serilmek üzere olduğunu anlar gibi olmuştu. Daha balayının ilk günlerinde düşünmüştü o bunu: Yeni evlilerin böylesine büyük bir aşka yakışmayacak kadar az bir gelirleri vardı.

Hortense, annesini sarılıp öptükten sonra, ağızdan kulağa, yürekten yüreğe bir şeyler fısıldaştılar.

Bette Abla başını sallayarak, bu fısıldaşmanın gizini açığa vurdu. İçinden: "Adeline de, benim gibi, çalışmaya başlayacak." diyordu. "Ne iş yapacağını bana söylesin isterim. Demek şu güzel parmaklar da yakında anlayacak zorda kalınca çalışmanın ne demek olduğunu!"

Saat altıda aile yemek odasına geçti. Sofraya Baron için de takım konulmuştu.

Barones, Mariette'e: "Onu bırak!" dedi. "Meclis'ten çıkarken söz verdi bana."

Lisbeth, ağının ortasına yerleşmiş bir örümcek gibi, hepsinin yüzlerini dikkatle gözden geçiriyordu. Hortense da, Victorin de eline doğmuştu; iki kardeşin ruhlarını yüzlerinden aynada görür gibi okurdu. İşte şimdi de, Victorin'in annesine kaçamak biriki bakışından anlamıştı: Adeline'in başına bir felâket gelmek üzereydi.

Delikanlı da bunu açığa vursa mı, vurmasa mı kestiremiyordu. Bu genç ünlü avukat içinden pek üzgündü. Annesine acıyla bakarken ona karşı duyduğu derin saygı gözlerinden fışkırıyordu.

Hortense'a gelince, belliydi ki onun da kafası kendi derdiyle doluydu. Lisbeth onbeş günden beri biliyordu ki kızcağız dürüst kimselerin, o güne kadar talihin hep güler yüzünü görmüş genç evli kadınların parasızlık yüzünden uğradıkları, belli etmemeye çalıştıkları ilk sıkıntıları çekmeye başlamıştı.

Bunu görünce Bette Abla hemen anlamıştı: Annesi kızına para falan vermiş değildi. Demek ki o nazenin Adeline para sıkıntısının borç isteyenlere söylettiği yalanları uyduracak kadar düşmüştü.

Hortense'ın, kardeşinin düşünceli halleri, annelerinin çok üzgün duruşu yemeğe acı bir hava veriyordu; hele yaşlı Mareşal'in sağırlığının da ortaya serptiği soğukluk düşünülürse.

Sofraya ancak üç kişi biraz canlılık veriyordu: Lisbeth, Celestine, Wenceslas. Hortense'ın aşkı ressamın Polonya'lı canlılığını geliştirmişti. Bu canlılık bizim Gaskonya'lılarda da vardır; bu sevimli gürültücülük Kuzey Fransızları'nın başlıca özelliğidir. Ressamın ruh hali, yüzünün anlamı onun kendine olan güvenini yeterince açığa vuruyordu; ayrıca, anlaşılıyordu ki Hortense, annesinin öğüdünü tutmuş, evinin sıkıntılarını ondan saklamıştı.

Sofradan kalkmış, çıkarlarken, Bette Abla'sı Hortense'a: "Gözün aydın!" dedi. "Annen sana para vermiş, sıkıntıdan kurtarmış seni."

Hortense şaşırmıştı.

— "Annem mi?" dedi. "Ah! anneciğim! Ben para bulsam da ona versem! Bilmiyorsun, Bette Abla, bana öyle geliyor ki annem gizli gizli çalışıyor."

Yemek odasından lambayı almış hanımının yatak odasına götürmekte olan Mariette'in arkasından, karanlıkta, öbür odaya geçiyorlardı. Bu sırada Victorin Lisbeth'le Hortense'ın koluna dokundu. İkisi de bunun ne demek olduğunu anladılar, ötekilerden ayrıldılar. Wenceslas, Celestine, Mareşal, Barones yatak odasına

doğru gittiler, onlar bir pencerenin önüne toplandılar.

Bette Abla: "Ne var, Victorin?" diye sordu. "Babanın yüzünden başımıza bir dert geldi, sağlam?"

Victorin: "Ne yazık ki öyle!" dedi. "Vauvinet adında bir tefecinin elinde babamın altmış bin franklık borç senedi varmış; adam mahkemeye verecekmiş! Bu üzücü olayı babama açayım dedim, Meclis'te. Dinlemek bile istemedi, ner'deyse kaçtı benden. Anneme haber versek mi?"

Bette Abla: "Hayır, hayır!" dedi. "Kendi derdi kendine yetiyor, yüreğine iner. Onu gözetmek zorundayız. Ne durumlara düştü, bilmiyorsunuz! Amcanız olmasaydı, bu akşamki yemeği bile bulamayacaktınız."

Hortense: "Ah! Victorin, biz de ne evlâdız ya!" dedi. "Kendiliğimizden anlamamız gereken şeyi Bette Abla haber veriyor bize. Yediklerim zıkkım olsaydı!"

Hıçkırığını tutmak için mendilini ağzına kapadı. Ağlıyordu.

Victorin yeniden anlatmaya başladı:

— "Yarın bana gel, görüşelim, dedim Vauvinet'ye. Benim rehin göstermemi kabul eder mi, bilmem. Bu adamlar nakit para isterler ki içinden faizlerini de alsınlar."

Lisbeth Hortense'a: "Bizim tahvilleri satalım!" dedi.

Victorin: "Ne eder ki?" diye karşılık verdi buna. "Bin beşyüz, bin altıyüz frank ancak eder. Altmışbin istiyor adam!"

Hortense saf bir yüreğin coşkusuyla Lisbeth'e sarıldı.

— "Ah, Bette Abla'cığım!" diye haykırdı.

Victorin, Lisbeth'in elini sıkarken: "Yok, yok, Bette Abla, sakla sen tahvillerini." dedi. "Bakalım yarın adam nasıl bir terane tutturacak. Karım razı olursa, davayı önleyebilirim, ya da geciktiririm. İstemem babamın şanına leke gelsin... Korkunç bir şey bu! Savaş Bakanı ne der sonra? Babam maaşının altı aylığını kırdırmış; borcu ancak aralık ayında bitecekmiş. Demek oluyor ki rehin olarak babamın maaşını gösteremeyiz. Bu Vauvinet denen adam senetleri dokuz kez yenilemiş. Düşünün, babam faiz olarak ne para

vermiş! Kapatmalı bu uçurumu!"

Hortense, acı acı: "Marneffe'in karısı babamı bıraksa!" diyordu.

Victorin: "A! Tanrı korusun!" diye atıldı. "O zaman babam belki de başkasına başka yerde ev tutar. Bu evin ise en tuzluya oturan masrafları görülmüş bulunuyor."

Ne büyük değişiklik olmuştu bu çocuklardı! Eskiden babalarına karşı ne saygılıydılar! Anneleri de onların ne uzun süre babalarına karşı tapınırcasına saygı beslemelerini sağlamıştı! Şimdi ise onu yargılıyorlardı.

Lisbeth de: "Ben olmasaydım, babanız şimdi daha da kötü duruma düşmüş olurdu..." diyordu.

Hortense: "İçeri geçelim." dedi. "Annem buluttan nem kapar; ortada bir şey olduğunu anlar. Sonra, Bette Abla'mızın dediği gibi de yapalım, ona hiçbir şey belli etmeyelim, neşeli görünelim."

Bette Abla: "Victorin," dedi, "babanızın kadınlara düşkünlüğü sizi nerelere sürükleyecek bilmiyorsunuz. Gelin beni Mareşal'le evlendirin de kendinize bir gelir sağlayın. Hepiniz bu akşam açın bu konuyu ona. Ben mahsus erken gideceğim."

Victorin içeri geçti.

Lisbeth, alçak sesle, Hortense'a: "E, yavrucuğum, sen n'apacaksın şimdi?" diye sordu.

Hortense: "Yarın akşam bize yemeğe gel de konuşalım." dedi. "Kafam karmakarışık, hangibirini düşüneceğimi bilemiyorum. Yaşayımın güçlüklerini bilirsin sen, akıl verirsin bana."

*
**

Bütün aile toplanmış, Mareşal'i evlenmek için kandırmaya çalışırlarken, Lisbeth de Vaneau Caddesi'ndeki eve gelmek üzere yolda bulunurken, bu evde de başka bir oyun dönüyordu.

İnsanın karşısına öyle olaylar çıkar ki Bn. Marneffe gibi kadınların içlerindeki kötülük duygusunu kırbaçlar, onları hınzırlıklarının bütün kaynaklarını ortaya dökmeye zorlar. O akşam Bn.

Marneffe de böyle bir olayla karşılaşmıştı. Paris'te yaşayanlar öyle doludurlar ki kötü kimseler içlerinden gelen bir dürtüyle kötülük etmeye fırsat bulamazlar; kendilerine yapılan saldırılara karşı kötülüklerin yardımıyla savunurlar ancak, işte okadar.

Büyük oda evin gedikli konuklarıyla dolmuş, Bn. Marneffe de oyun oynayanları yoluna koymuştu, uşak —Baron'un yeniden görev verdiği bir asker emeklisi— haber verdi:

— "Sayın Baron Montes De Montejanos!"

Valerie'nin yüreğinin ortasına zorlu bir yumruk iner gibi oldu ama, kendini çabucak toparladı.

— "Henri Ağabey!" diye bir çığlık ataraktan kapıya doğru koştu.

Brezilya'lının önünü kesince de kulağına fısıldadı:

— "Akrabam olacaksın; yoksa, aramızda herşey biter!"

Adamı alıp ocağın önüne doğru getirirken, yüksek sesle: "Ah, Henri Ağabey!" dedi. "Denizde boğuldu dediierdi bana. Demek doğru değilmiş. Tam üç yıl ağladım senin için."

B. Marneffe de, Brezilya'lıya elini uzatarak: "Hoşgeldin, azizim!" dedi.

Adamın giyimi-yuşamı tam bir Brezilya'lı milyoner gibiydi.

Sayın Baron Henri Montes De Montejanos, ülkesinin kavurucu ikliminden ileri gelen, bizim hep tiyatrodaki Othello'ya özgü sandığımız o iri yapılı, kara renkli bir adamdı; üzerindeki o uğursuz havasıyla insanı korkutuyordu ama, bu ancak görünüşten ileri gelen bir etkiydi; gerçekte, sevgi dolu yumuşak bir yaradılışı vardı ki bu da onu huy bakımından zayıf kadınların gövde bakımından güçlü erkekler üzerinde kurdukları sömürüye önceden hazırlanmış bulunuyordu. Yüzünden okunan küçümseme, biçimli gövdesinden belli olan kas gücü, bütün güçlülüğü ancak erkeklere karşıydı; kadınlara karşı ise pek aşağıdan alır, onları hohpohlar, göklere çıkarırdı. Kadınlar da, bu hophohlanmalara öyle bayılırlar, öyle kendilerinden geçerler ki sevgililerini kollarına takan erkeklerin hepsi sevinçten biter, birer kabadayı kesilir.

Adamın sırtında som altın düğmeli mavi bir ceket, altında siyah pontolon, ayağında pırıl-pırıl cilâlı ince çizmeler, ellerinde de usulüne uygun eldivenler vardı. Bu şahane giyim-kuşam arasında Baron'un üzerinde Brezilya malı olarak ancak kocaman bir elmas bulunuyordu. Mavi ipekli pırıl-pırıl boyunbağının üzerinde yıldız gibi ışıldayan bu elmas aşağı-yukarı yüzbin frank ederdi. Boyunbağını çevreleyen beyaz yelek yarı açık bırakılmıştı, içinden inanılmaz incelikte bir kumaştan gömlek görünüyordu. Alnı masallardaki şu yarı insan yarı teke biçimindeki yaratıkların alnı gibi dimdik çıkıyordu ki tutkuda inatçılığı gösterir. Bu alnın üstünde balta girmemiş ormanları andıran, birbirine girmiş, karışık, dolaşık bir yığın kapkara saç vardı; altında da açık renk iki göz parıldıyordu. Bu gözlerin öyle yabanıl bir bakışı vardı ki adamın annesi ona gebeyken parstan korkmuş derdiniz.

Brezilya'daki Portekiz soyunun bu güzel örneği sırtını ocağa dayayarak öyle bir tavır takındı ki Paris'în göreneklerine alışık olduğu anlaşılıyordu. Şapkası elinde, kolu ocağın üzerindeki tablanın kadifesine dayalı, Bn. Marneffe'e doğru eğildi, alçak sesle konuşmaya başladı. Odadakilere pek aldırdığı yoktu; ona göre bunlar oraya hiç yakışmayan, boşuna kalabalık eden birtakım iğrenç suratlı sözde kibarlardı.

Sahneye yeni birinin girişi, adamın o duruşu, üzerindeki hava iki kişi üzerinde birbirinin tıpkısı, birer etki yarattı: Crevel de, Baron Hulot da sıkıntıyla karışık bir merakla irkilmişlerdi. İkisinin de yüzü aynı biçimi aldı, ikisinin içinde aynı duygu uyandı. Sonuç olarak, bu iki gerçek tutkunun gösterdiği tepkinin aynı ânda oluşu da öyle gülünç kaçtı ki böylece açığa vurulan gerçeği kavrayabilecek kadar zeki olanlar gülümsediler.

Crevel, Paris belediye başkanı olmuştu ama, gene de babayani bir adam olarak kalmıştı, gene de tam bir aktardı. Onun için, ne yazık ki bu işteki ortağından daha uzun süre o durumda kaldı; Baron Hulot da, bu arada, onun istemeyerek belli ettiği gerçeği kavrama olanağını buldu. Bu da, yaşlı âşığın yüreğine yeniden bir

hançer sapladı. Kafasına iyice koymuştu: Valerie'den bunun hesabını soracaktı.

Öte yandan, Crevel de, iskambilleri karıştırırken, içinden: "Bu işi bir sona bağlamalı bu akşam..." diyordu.

Marneffe: "Kupa var ya elinizde!" diye haykırdı.. "Kullanmadınız!"

Crevel, koyduğu kâğıdı geri almak isteyerek: "A, kusura bakmayın!" dedi.

İçinden de kendi kendine konuşmasını sürdürüyordu: "Bu yeni bardağı taşıracak gibi görünüyor bana. Valerie benim baronla düşüp kalksın, bu benim bileceğim iş; öcümü alırım. Ondan kurtulmanın yolunu bilirim ben. Gelgelelim, şu Henri Ağabey! İkinci bir barona yer yok bu işte! Enayi yerine konulmak istemem. Nereden akrabası oluyormuş, anlayalım!"

Ancak güzel kadınların başına konan güzel rastlantılar vardır. Valerie de o akşam, böyle bir rastlantı olarak, pek hoş giyinmişti. Gipür dantelle sıkı sıkıya kuşatılmış bembeyaz göğsü kıvılcımlar saçıyor; dantelin tatlı renkleri de o güzel omuzlarının donuk ipek görünüşünü daha da ortaya çıkarıyordu. Paris'li kadınların bu güzel omuzları —ne hikmet, bilinmez— hem etlidir, hem de gergin durur. Valerie'nin arkasında siyah kadife bir elbise vardı ki omuzlarından sıyrılıp ha düştü, ha düşecekti. Başına da salkım salkım çiçeklerle karışık dantel bir başlık oturtmuştu. O ufacık, tombul kolları elbisenin dantel çevrili yenlerinden dışarı çıkıyordu. Güzel bir tabağın içine pek süslü biçimde dizilmiş güzel yemişler vardır, bıçağın ağzının suyu akar, Valerie de işte tıpkı bu sepet içindeki yemişlere benziyordu.

Brezilya'lı, genç kadının kulağına: "Valerie," diyordu, "bak seni unutmadım, döndüm geldim. Amcam öldü, buradan gittiğimdekinden kat kat zengin oldum. Ömrümün sonuna dek Paris'te yaşamak istiyorum artık... senin yanında, senin için."

— "Daha yavaş konuş, n'olur, Henri!"

— "Valla', buradakilerin hepsini pencereden dışarı atarım da

gene seninle konuşurum bu akşam... hele böyle iki gün seni aradıktan sonra! En son ben kalacağım, değil mi?"

Valerie bu sözde teyze-oğluna gülümsedi.

— "Düşün: Annemin kızkardeşlerinden biri, Junot'nun Portekiz seferinde orada babanla evlenecek de böylece seninle kardeş çocukları olacağız!"

— "Ben, Brezilya'yı ilk alanlardan birinin torununun oğlu Montes De Montejanos yalan söyleyeceğim!"

— "Yavaş konuş, yoksa birbirimizi bir daha göremeyiz..."

— "O da neden?"

— "Ölmek üzere olanlar hep bir son istek tuttururlar ya, onun gibi, kocam da şu son günlerde bana pek tutuldu..."

Brezilya'lı adamını bilirdi.

— "Şu uşak parçası mı?" dedi. "Satın alırım ben onu..."

— "Hiç acıma yok sende!"

Odanın o şatafatlı döşenişi en sonunda Brezilya'lının gözüne çarpmıştı.

— "O-ho-ho!" yaptı, "ner'den bu zenginlik?"

Valeri gülmeye başladı.

— "Amma da fesatsın ha, Henri!"

Bu sırada, kıskançlıktan alev alev yanan iki çift gözle karşılaşmış, bunlar öylesine içine işlemişti ki acılar içinde kıvranan o iki zavallıya bakmak zorunda kalmıştı.

Crevel Baron'la B. Coquet'ye karşı oynuyordu; ortağı da, Marneffe'ti. Oyun eşit sayılarla bitti; çünkü Crevel de, Baron da pek dalgındılar, yanlış üstüne yanlış yaptılar.

Bu iki yaşlı âşık, bir ara, Valerie'nin üç yıldır onlardan saklamasını becerdiği tutkusunu birbirlerine açtılar. Evet, Valerie bunu onlardan gizleyebilmişti ama, yüreğini ilk titreten adamı, ilk aşkının kahramanını yeniden görünce duyduğu sevinci gözlerinden belli etmemeyi beceremişti. Bu mutlu ölümlülerin hakları bunları onlara veren kadın yaşadıkça yaşar.

Biri paranın arsızlığına, biri sahipliğin verdiği hakka, sonuncusu

da gençliğe, güçlülüğe, servete, ilk erkek olmaya dayanan bu üç zorlu tutku arasında Valerie hiç bocalamadı, kafası karışmadı, tıpkı General Bonaparte gibi: O da, Mantova kuşatmasında, iki orduya birden yetişmek zorunda kalmıştı.

Kıskançlık Baron Hulot'nun suratını öyle allak-bullak etmişti ki adamcağız bir Rus alayına karşı atlı akınına girişen Mareşal Montcornet kadar korkunç kesilmişti. Yakışıklı bir erkek olduğu için, o güne dek kıskançlık nedir bilmemişti, Mareşal Murat'nın korku nedir bilmemesi gibi. Hep üstünlüğü kendisinin kazanacağına inanırdı. İlk yenilgiye Josepha'da uğramıştı ama, bunu da kadının para hırsına veriyordu. Kendi kendine: "Beni milyon yendi, o güdük herif değil." derdi. "Güdük" dediği Herouville Dükü'ydü.

Kıskançlık denilen o çılgınca duygunun o seller gibi boşanan başdöndürücü büyülü şarabı Baron'un yüreğini bir saniyede kaplayıvermişti. Oyun masasından ocağa doğru Mirabeau'vari hallerle dönüp de, elindeki kâğıtları bırakıp Brezilya'lıyla Valerie'ye şöylebir meydan okur gibi bakmıyor muydu, odadakiler merakla karışık bir korku duyuyorlardı: Fırtına ha koptu, ha kopacak, diye.

Uydurma teyze-oğlu da, Devlet Danışmanı'na kocaman bir Çin testisini gözden geçirir gibi bakıyordu.

Bu durum böyle sürüp gidemezdi; işin sonu korkunç bir patlamaya varacaktı, belliydi. Crevel Marneffe'ten korkuyordu; Marneffe de Baron'dan, çünkü başkâtip yardımcısı olarak ölmeye hiç de niyeti yoktu. Ölmek üzere olanlar yaşayacaklarına inanırlar, kürek mahkumlarının kurtulacaklarına inandıkları gibi. Bu adam, ne pahasına olursa olsun, başkâtip olmak istiyordu.

Crevel'in de, Baron'un da bir hır çıkarmasından korkarak, kalktı gitti karısının kulağına bir şey söyledi. Bunun üzerine, bütün oradakileri pek şaşırtan bir şey oldu: Valerie, Brezilya'lıyla, kocasıyla birlikte, yatak odasına geçti.

Yalnız kalınca, Crevel Baron Hulot'ya: "Bayan Marneffe bu teyze-oğlundan hiç söz etmiş miydi size?" diye sordu.

Baron, masadan kalkarken: "Hiç!" dedi. "Bu akşamlık

bukadar yeter. İki altın kaybettim, buyrun."

Masanın üzerine iki altın attı, gitti divana oturdu. Öyle bir hal takınmıştı ki herkes bundan "Hadi artık, kalkın gidin!" anlamını çıkardı.

Karı-koca Coquet'ler, biriki laf ettikten sonra, odadan çıktılar; Claude Vignon da, istemeye istemeye, onların arkasından çıktı. Bu iki ayrılış üzerine, zeki kimseler de kendilerini orada kuru kalabalık olarak gördüler.

Baron'la Crevel yalnız kalmışlardı. Tek lakırdı etmiyorlardı. Öyle ki, en sonunda Baron'un gözü artık Crevel'i de görmez oldu; kalktı, ayaklarının ucuna basa basa, kapıya gitti, içeriyi dinledi. Derken, bir sıçrayışta geri çekildi.

Marneffe kapıyı açmış, birden görünüvermişti. Yüzü pek sakindi. İçeride ancak iki kişi kalmış olduğunu görünce şaşırdı.

— "Peki, çay?" dedi.

Baron da, öfkeyle: "Valerie ner'de, yahu?" diye sordu.

Marneffe: "Karım mı?" dedi. "Baldızınız hanımın yanına çıktı, yukarıya, canım. Şimdi gelir."

— "Peki ama, bizi bur'da ekip de o aptal keçinin yanına niye çıkıyor?"

Marneffe: "Bayan Lisbeth hanımınız Barones'in yanından biraz midesini bozmuş olarak gelmiş de," dedi, "Mathurine çay istedi Valerie'den; o da, yukarı çıktı baldızınız hanımın nesi var diye bakmaya."

— "E, peki, teyze-oğlu ne oldu?"

— "Gitti."

Baron: "Siz inanıyor musunuz gittiğine?" diye sordu.

Marneffe, pis pis sırıtaraktan: "Ben bindirdim onu arabaya." dedi.

Bu sırada, sokaktan, uzaklaşan bir arabanın sesi duyuldu.

Baron, Marneffe'i adam yerine koymadan, odadan fırladı, yukarıya Lisbeth'in yanına çıktı.

Yürek, kıskançlıktan tutuşunca, kafaya türlü düşünce salar.

Baron'un kafasının içinden de şimdi böyle binbir düşünce geçiyordu. Marneffe'in ne aşağılık adam olduğunu çok iyi bildiği için, karı-kocanın birtakım alçakça danışıklı-dövüşlere girişmiş olabilecekleri gelmişti aklına.

Marneffe, Crevel'le yalnız kalınca: "Ne oldu o beyler, hanımlar kuzum?" diye sordu.

Crevel: "Güneş çekilince kümestekiler de çekilirler." diye karşılık verdi. "Hanımınız ortada görünmez oldu, hayranları da kalkıp gittiler. Gelin bir piket oynayalım."

O daha kalmak istiyordu. Baron Hulot gibi o da Brezilya'lının evde olduğuna inanıyordu. Bizim bu belediye başkanı da Baron kadar kurnazdı. Kadının kocasıyla oyuna dalarak burada istediği kadar kalabilirdi. Marneffe de, dışarıda kumar oynamak yasak edildiğinden beri, evlerde oynanan bu ufak çapta, miskin iskambil oyunlarıyla yetiniyordu.

*
**

Baron Hulot yukarı hızla çıktı ama, Bette Abla'nın kapısını kapalı buldu. Kapının dışından usulüne uygun seslenmeler, sormala falan da hayli vakit aldı. Bu arada o eline-çabuk, kurnaz kadınlar da çayla bastırılan bir midesini-bozma sahnesinin gereklerini ortaya sermek için bol bol vakit buldular. Lisbeth öyle sancılar içinde kıvranıyordu ki Valerie korkudan ne yapacağını şaşırmıştı; onun için, Baron'un içeri deli gibi girişinin bile farkında olmamıştı sanki.

Kadınların, tepelerinde bir kavga fırtınası kopmak üzere olduğunu anlayınca araya sık sık koydukları engellerden biri de hastalıktır.

Hulot dört-bir yana şöyle kaçamak bir göz attı. Bette Abla'nın yatak odasında hiç de bir Brezilya'lıyı saklamaya elverişli bir yer göremedi.

Baron yaşlı kızı şöyle bir süzerekten: "Yediklerinden midenin

bozulması bizim hanımın yemekleri için şereftir, Bette." dedi.

Bette Abla hasta falan değildi; turp gibiydi ama, çayını içerken sanki sancıdan kıvranıyormuş gibi yapıyordu.

Bn. Marneffe: "Bakın, ne iyi oldu Bette'çiğimizin benim evde bulunması!" dedi. "Ben olmasaydım ölürdü zavallıcık!"

Lisbeth Baron'a döndü.

— "İnanmamış da bakmaya gelmiş gibi bir haliniz var." dedi. "Ayıp, doğrusu..."

Baron: "Niye?" diye sordu. "Demek biliyorsun buraya niye geldiğimi?"

Banyonun kapısına gözünün ucuyla şöyle-bir baktı: Kapının üzerinden anahtar alınmıştı.

Bn. Marneffe: "Nece söyleyelim size!" diye bir çıkış yaptı. Sesinde sevgisinin, bağlılığının anlaşılamamış olmasından dolayı yakınıyormuş gibi bir hava vardı.

Lisbeth de, zorlu bir sesle: "Senin uğruna bütün bunlar, enişteciğim!" dedi. "Evet, senin yüzünden düştüm ben bu gördüğün duruma."

Bu bağırış Baron'un dikkatini o yana çekti. Yaşlı kıza derin bir şaşkınlık içinde baktı.

Lisbeth yeniden aldı:

— "Bilirsiniz sizi nekadar severim! Burada bulunmam bile tek başına bunu gösterir. En son gücümü burada kullanıyorum, Valerie'ciğimizin çıkarlarını gözetmekle sizin çıkarlarınızı da gözetmiş oluyorum. Bu evin çekip çevrilmesi böyle bir eve gidecek masraftan on kat daha ucuza geliyor ona. Ben olmasam, enişte, ayda ikibin frank yerine en aşağı üçbin, dörtbin frank vermek zorunda kalırsın."

Baron sabırsızlanmaya başlamıştı.

— "Bütün bunları biliyorum ben." dedi. "Birçok bakımlardan koruyorsun sen bizi." Sonra, Valerie'nin yanına geldi, boynuna sarıldı. "Öyle değil mi, güzelim?"

Valerie: "A, vallahi delisiniz siz!" diye çıkıştı.

Lisbeth: "Tamam!" dedi. "Size olan bağlılığımdan yana

kuşkunuz yok. Gelgelelim, Adeline'i de severim ben. İki gözü iki çeşme ağlar buldum. Bir aydır yüzünüzü görmemiş. Yo, bu olmaz! Adeline'ciğimi parasız bırakıyormuşsunuz. Bu akşamki yemeği ağabeyiniz sayesinde yemişiz. Kızınız bunu öğrenince az daha ölecekti. Bugün ekmek bile yok sizin evde. Adeline yiğitçe bir karar vermiş: Kendi geçimini kendi kazanacakmış. "Ben de senin gibi yapacağım!" dedi bana. Onun bu sözü, yemekten sonra yüreğime öyle dokundu ki, "1811'deyken neydi, 1841'de ne hale geldi!" diye düşününce karnımın ağrısını bile unuttum, sancılarımı belli etmemeye çalıştım. Ama, buraya gelince, öleceğim sandım..."

Baron: "Görüyorsun ya, Valerie, sana olan hayranlığım beni nerelere kadar sürüklüyor!" dedi, "aileme karşı suç işlemeye kadar!"

Lisbeth, çılgınca bir sevinçle: "Ah! ben ne iyi etmişim de hiç evlenmemişim!" diye haykırdı. "Siz iyi, mükemmel bir erkeksiniz; Adeline bir melek. Öyleyken, bakın görün bir kadının gözü başka hiçbir şey görmemecesine kocasına tapınmasının karşılığı neymiş!"

Bn. Marneffe, Hector'una yarı tatlı, yarı alaylı bir bakışla bakarak, usulca: "Yaşlı bir melek!" dedi.

Hector Hulot sorgu yargıcının bir sanığı süzüşü gibi süzüyordu onu.

— "Zavallı kadın!" dedi. "Dokuz ayı geçti, beş para vermedim ona. Sana para buluyorum, Valerie, hem de ne pahasına! Seni kimse böylesine sevemez! Sen ise, buna karşılık, ne acılar çektiriyorsun bana!"

Valerie Marneffe: "Acı mı çektiriyorum?" dedi. "Mutluluğa acı mı diyorsunuz siz yoksa?"

Baron, onun bu sözlerini işitmemiş gibi davranarak: "Senin şu sözde teyze-oğluyla aranda ne gibi bir ilişki var bilmiyorum daha." dedi. "Ondan bana sen hiç söz etmemiştin. Ama, içeri girer girmez yüreğime hançer saplanır gibi oldu. Gözüm nekadar senden başka bir şey görmez bir duruma gelmiş olursam olayım, kör değilim. Senin gözlerinden de, onun gözlerinden de okudum. O maymunun

gözkapaklarının altından kıvılcımlar fışkırıyor, senin üzerine yağıyordu. Ya o bakış! Ah! sen bana hiç öyle bakmadın, hiç! Bu sır bir gün ortaya çıkacak, Valerie! Kıskançlığın ne olduğunu bana duyuran tek kadın sen oldun. Onun için, hiç şaşma sana bu söylediklerime... Yalnız, bir başka sır üzerindeki bulutu artık yarmış bulunuyor... Bana büyük bir alçaklık gibi görünen şey..."

Valerie: "Gidin! Gidin buradan!" dedi.

— "... şu ki Crevel denen o et yığını, aptallık kumkuması seni sevsin, sen de onun çapkınlıklarına yüz veresin; öyle ki bu ahmak da sana olan tutkusunu el-âleme belli etsin!"

Valerie: "Varan üç!" dedi. "Başkalarını göremiyorsunuz demek?"

Baron: "Başkaları da var belki, ha?" diye sordu.

Kadın: "Bay Crevel beni seviyorsa, erkek olarak bu onun hakkıdır." dedi. "Ben onun bu tutkusunu güler yüzle karşılıyorsam, bu da sizin birçok şeyini eksik bıraktığınız bir kadının bileceği iştir... Valla, ya beni bütün kusurlarımla seversiniz, ya da bırakırsınız. Bana özgürlüğümü yeniden kazandırırsanız, buraya bir daha ne siz gelebilirsiniz, ne de Bay Crevel. Bana kondurduğunuz o hoş alışkanlıkları kaybetmeyeyim diye teyzemin oğlunu dost tutarım kendime. Hadi gülegüle, Baron Hulot!"

Ayağa kalktı. Baron kolundan yakalayarak oturttu. Yaşlı çapkın Valerie'nin yerine başkasını bulamazdı artık. Bu kadın onun için öyle zorlu bir gereksinme olmuştu ki herşeyden vazgeçerdi de ondan vazgeçemezdi. Kendisinin üzerine başkasını sevdiğini gösterecek en ufak bir kamtla karşılaşmaktansa kuşku içinde kalsın daha iyiydi.

— "Valerie'ciğim," dedi, "görmüyor musun ne acı çekiyorum? Yanıldığımı göster bana, başka bir şey istemiyorum ben senden... İnandıcı bir şeyler söyle..."

— "Peki öyleyse, gidin aşağıda bekleyin beni, çünkü biz baldızınızın durumunun gerektireceği çeşitli işlemleri yaparken yanımızda bulunmak istemezsiniz sanırım."

Hulot ağır ağır çekiliyordu.

Bette Abla: "Gel buraya, çapkın!" diye bağırdı. "Çocuklarından haber sormayacak mısın bana?... Adeline için ne yapmak niyetindesin? Ben, şimdilik, biriktirdiğim paraları yarın ona götürüyorum."

Valerie de, gülümseyerek: "Bir adam karısına hiç olmazsa has ekmek yedirmeli!" dedi.

Baron, kendisine öğüt vermekten Josepha kadar sert davranan Lisbeth'in sözlerinden hiç alınmadan, cansıkıcı bir işten kurtulmuş bir adamın sevinciyle çıkıp gitti.

Kapı kitlenir kitlenmez, Brezilya'lı beklemekte olduğu banyodan çıktı. Gözleri yaşarmıştı, pek acınacak haldeydi. Belliydi ki konuşulanların hepsini duymuştu.

Valerie, mendilini yüzüne kapatarak, hüngür-hüngür ağlamaya başladı.

— "Şimdi sen beni sevmeyeceksin artık... anlıyorum!"

Gerçek aşkın çığlığıydı bu. Kadının umutsuzluk haykırışı öyle inandırıcıdır ki bütün seven erkeklerin yüreğinin dibinde yatan bağışlanmayı koparıp alır... kadın gençse, güzelse, elbisesinin yakası Havva kılığıyla ortaya çıkabileceği kadar açıksa.

Brezilya'lı da: "Peki ama, beni seviyorsan, niye herşeyden vazgeçmiyorsun benim uğruma?" diye sordu.

Doğa ortasında doğmuş bütün insanlar gibi mantıklı düşünen bu Güney Amerikalı, konuşmayı bıraktığı yerden almak üzere, kadının beline sarıldı.

Valerie, başını yukarı dikip, gözleri sevgi dolu, adama öyle bir baktı ki onu sindiriverdi.

— "Niye mi?" dedi. "Ama, benim tatlı kedim, evli bir kadınım ben. Sonra, burası Paris; Güney Amerika'nın otlaklarında, ovalarında, ıssız topraklarında yaşamıyoruz. Henri'ciğim, ilk, tek sevgilim, dinle beni öyleyse. Bu benim kocam Savaş Bakanlığı'nda topu topu bir başkâtip yardımcısı; başkâtip olmak, Legion d'Honneur nişanı almak istiyor. Hırsının önüne geçebilir miyim? Ha, şimdi, eskiden

seninle beni nasıl kendi havamıza bıraktıysa —yakında tam dört yıl olacak, hatırlıyor musun, çapkın?— şimdi de Baron Hulot'yla ilişki kurmaya zorluyor beni. Kocamın âmirinden, ayıbalığı gibi soluyan, burundeliklerindeki yüzgeçlerle tam balığa benzeyen bu iğrenç adamdan ipi koparamam. Altmışüç yaşında, gençliğe özenmesi yüzünden de son üç yılda on yaş daha kocadı. Öyle iğreniyorum ki ondan, benim adam başkâtip olur olmaz, nişan alır almaz, ertesi günden tezi yok..."

— "O zaman kocanın eline ne geçecek?"

— "Bin gümüş."

Baron Montes: "Ben bu parayı ömür boyu gelir olarak bağlarım ona." dedi. "Çıkalım gidelim Paris'ten..."

Kadınların çantada keklik bildikleri erkekleri küçük görür gibi şöyle-bir süzüşleri vardır. Valerie de öyle yaparak: "Nereye?" dedi. "Mutlu yaşayabileceğimiz tek yer Paris'tir. Sevgin benim için öyle değerli bir şey ki, kendimizi çölde bulunca sevgin azalırsa dayanamam buna. Dinle, Henri, yeryüzünde sevdiğim tek erkek sensin. Şu kaplan kafanın içine yaz bunu!"

Kadınlar kuzu haline getirdikleri erkekleri aslan olduklarına, demir gibi sağlam bir kişilikleri bulunduğuna inandırırlar hep.

— "Şimdi, iyi dinle beni: Marneffe Efendi'nin topu topu beş yıllık ömrü kaldı. İliklerine kadar çürüdü artık. Yılın oniki ayından yedisini türlü ilâçlar, ıhlamurlar içerek, fanilalara bürünerek geçiriyor. Kısacası, hekimin dediğine göre, Azrail'in orağı tepesine ha indi, ha inecek. Sağlam bir insan için en zararsız hastalık onu öldürürmüş. Kanı bozulmuş, canının özü çürümüş. Beş yıldır bir kez olsun yanıma yaklaştırmak istemedim. Çünkü veba bu adam, veba! Bir gün gelecek, o gün pek uzak da değil, dul kalacağım. E, işte o zaman, beni daha şimdiden isteyen altmışbin frank gelirli bir adam varken, ben de onun daha şimdiden bal gibi kadını olmuşken, bak açıkça söylüyorum, sen Hulot gibi parasız kalsan, Marneffe gibi cüzzamlı olsan, beni dövsen bile, kocam olarak ben seni isterim. Yalnız seni seviyorum, yalnız senin soyadını taşımak istiyorum.

Sana olan sevgimi gösterebilmek için istediğini yapmaya da hazırım."

— "Peki! Bu akşam..."

Valerie adamın elini alarak öptü, okşadı.

— "Evet ama, Rio'lu çocuğum, Brezilya ormanlarından benim için çıkmış güzel karakaplanım benim!" dedi. "Karın olmasını istediğin kadına biraz saygı göster, canım! Karın olacak mıyım, Henri?"

Brezilya'lı o coşkun, taşkın laflara yenilmişti.

— "Evet." dedi.

Valerie diz çöktü, adamın ellerini tuttu, gözlerini gözlerinin içine dikti.

— "Bak, Henri," dedi, "şimdi burada, en iyi dostum, tek dostum, kardeşim Lisbeth'in önünde söz ver bakayım bana: Boşandıktan bir yıl sonra beni alacaksın?"

— "Söz."

— "Söz yetmez! Ananın ruhu üzerine, Meryem Ana'mız üzerine, dinin üzerine andiçeceksin!"

Valerie biliyordu ki kendisi en pis çukura bile yuvarlanacak olsa Brezilya'lı verdiği bu sözü tutardı. Adam, burnunu ak gerdana dayayarak, gözleri baygınlıktan süzülerek, andiçti. İnsan sevdiği kadını yüz yıl sonra yeniden görünce nasıl kendinden geçerse öylesine sarhoşa dönmüştü!

Valerie: "Peki," dedi, "şimdi artık hiç merak etme. Bugünkü Valerie Marneffe'e, yarınki Montejanos Baronesi'ne karşı saygılı davran. Benim uğruma beş para bile harcama, yasak ediyorum bunu sana. Sen şimdi burada, içeri odada kal, divana uzan bekle, ne zaman çıkabileceğini ben gelip sana söylerim. Yarın sabah birlikte kahvaltı ederiz. Sonra, saat bir sularında gidersin, sanki beni görmeye öğle üzeri gelmişsin gibi. Hiç korkma, kapıcılar benim adamımdırlar, annemle babam gibidirler... Ben şimdi aşağı ineyim, çayı vereyim."

Lisbeth'e işmar etti; o da, merdiven başına kadar geldi. Orada, Valerie onun kulağına fısıldadı:

— "Kara herif bir yıl erken geldi! Senin hesabına Hortense'tan

öc alamazsam diye korkuyorum!"

Bette Abla sarılıp onu alnından öptü.

— "Sen hiç merak etme, benim ufacık maymunum. Aşkla öç el ele verdiler mi herşeyin üstesinden gelirler. Hortense yarın gelecek bana. Çok kötü durumda. Bin frank için Wenceslas bin kez öper seni."

*
**

Baron Hulot, Valerie'nin yanından ayrıldıktan sonra, aşağıya, kapıcı odasına inmiş, birden kapıcı kadının karşısına dikilmişti.

— "Bayan Olivier?"

Kadın bu buyurur gibi seslenişi duyup Baron'un takındığı tavrı da görünce, odasından çıktı, avluda onun kendisini götürdüğü yere kadar geldi.

Hulot: "Bak, Bayan Olivier," dedi, "biliyorsun ki bir gün oğlunun ilerleyip adam olmasına yardım edecek biri varsa o da benim. Daha şimdiden, benim sayemde noter üçüncü kâtibi oldu, hukuku da bitiriyor."

— "Evet, Sayın Baron, biliyorum. Bunun için, öyle minnetarız ki Sayın Baron bize bu bakımdan güvenebilirler. Sayın Baron için dua etmediğim gün yok."

Hulot: "Bunların hepsi laf, mübarek hatun!" dedi. "Lafa değil, işe bakılır."

Bn. Olivier: "Söyleyin, ne yapayım?" diye sordu.

— "Atlı, arabalı bir adam geldi bu akşam. Tanıyor musunuz onu?"

Kadıncağız Montes'i görünce tanımıştı elbette. Nasıl unutabilirdi ki! Doyenne Sokağı'ndaki eve her gelişinde sabahleyin çok erkenden giderken avucuna beş frank sıkıştırırdı.

Baron kapıcı Olivier'ye başvursaydı belki herşeyi öğrenirdi ama, adam uyuyordu. Aşağı tabaka insanları arasında kadın erkeğe üstün olmakla kalmaz; handiyse onu kendisi yönetir.

Kapıcı kadın bir süredir bu işi düşünmüş, iyilik gördüğü bu iki kişi arasında bir çatışma çıkarsa hangisini tutacağını kararlaştırmıştı. İkisinden en güçlüsü olarak Valerie'yi görüyordu.

— "Tanıyor muyum?" dedi. "Yo, hayır, Valla!" hiç görmedim."

— "Nasıl olur! Bayan Marneffe Doyenne Sokağı'ndaki evde otururken teyzesinin oğlu onu görmeye hiç gelmedi mi?"

Kapıcı kadın: "A! hanımın teyzesinin oğlu muymuş o?" diye haykırdı. "Gelmiştir belki ama, bugün tanımadım onu. Bir daha sefere daha iyi bakarım..."

Baron, kadının lafını keserek: "Birazdan aşağı inecek." dedi.

Kadın işi anlamıştı.

— "Yo, gitti." dedi. "Bakın, arabası yok."

— "Giderken gördün mü?"

— "Görmez olur muyum! "Elçiliğe!" dedi uşağına."

Kadının sesi, böyle güvenlik verici konuşması üzerine Baron onun elini tuttu, sıktı.

— "Sağol, Bayan Olivier. Yalnız, dur, daha bitmedi. Peki, Bay Crevel?"

— "Bay Crevel mi? Anlamadım. Ne olmuş?"

— "İyi dinle beni! Bayan Marneffe'i seviyor o!"

Bn. Olivier, ellerini birbirine bitiştirerek: "Olamaz!" dedi. "Olacak şey değil, Sayın Baron!"

Baron, dediğim-dedik bir halle: "Seviyor!" diye haykırdı. "Aralarında ne var, bilmiyorum, öğrenmek istiyorum. Sen öğrenebilirsin bunu. İşin içindeki oyunları bildirirsen bana, oğlun noter olur."

Kapıcı kadın: "Boş yere kendinizi yiyip bitirmeyin, Sayın Baron." dedi. "Hanımefendi sizi seviyor, sizden başka da sevdiği yok. Hizmetçisi çok iyi biliyor bunu. Aramızda hep sizi konuşuruz "dünyanın en mutlu adamı" diye. Evet, en mutlu, çünkü siz de bilirsiniz Hanımefendi'nin ne değerli bir kadın olduğunu. Ah! bulunmaz kadındır o! Her sabah saat onda kalkar. Güzelce bir kahvaltı eder. Süslenmesi falan bir saat alır; saat olur iki. Ondan sonra

Tuileries'de gezintiye çıkar herkesin gözü önünde. Saat tam dörtte de eve dönmüş olur sizi beklemeye. A! saat gibidir valla'! Hizmetçisinden tek saklısı yoktur. Raine'in de benden hiç saklısı yoktur, bakın! Olamaz, çünkü ortada benim oğlan var. Kızın gönlü onda çünkü... Kısacası, görüyorsunuz ya, Hanımefendi'nin Bay Crevel'le ilişkisi olsaydı, bilirdik."

Baron yukarıya Valerie'nin odasına yüzü ışıldayaraktan çıktı. Denizkızı kadar aldatıcı, gene denizkızı kadar güzel, çekici şu korkunç yosmanın ancak, ancak kendisini sevdiğine iyice kanmış bulunuyordu.

Crevel'le Marneffe ikinci bir el pikete başlamışlardı. Aklı oyunda olmayan bütün kumarcılar gibi Crevel de boyuna kaybediyordu. Marneffe de, onun dalgınlığının neden ileri geldiğini bildiği için, bundan, ayıp falan demeden, elinden geldiğince yararlanıyordu: Çekeceği kâğıtlara bakıyor, beyenmediklerini bırakıyordu. Sonra, karşısındakinin oyununu görüyor, yüzde-yüz bilerek oynuyordu. Bir fiş bir franktı. Baron içeri girdiği sırada Marneffe belediye başkanından otuz frank tırtıklamış bulunuyordu.

Baron içeride onlardan başka kimseyi göremeyince şaşırmıştı.

— "Ne o, yalnız mısınız?" dedi. "Nerede öbürleri?"

Crevel: "Seni keyifli görünce hepsi kaçtı!" diye karşılık verdi.

Marneffe: "Hayır, karımın teyze-oğlu geldi de ondan." dedi. "Beylerle hanımlar Valerie'yle Henri birbirlerini üç yıldır görmediklerine göre, konuşacakları vardır, diye düşünmüş olacaklar ki usulca çekilip gitmişler. Ben bur'da olsaydım, bırakmazdım. Gelgelelim, iyi de etmezdim ya; çünkü, saat on buçuk sularında çayı hep Lisbeth verirdi, onun rahatsızlanışı herşeyi alt-üst etti..."

Crevel, kızmış gibi: "Lisbeth sahiden hasta demek?" diye sordu.

Marneffe, artık kendileri için kadın diye bir şey kalmamış olan kimselerin o hınzırca kaygısızlığıyla: "Öyleymiş." dedi.

Belediye başkanı saate göz attı. Bu hesaba göre, Baron yukarıda Lisbeth'in yanında kırk dakika kalmıştı. Böyle pek sevinçli

gelmesiyle de kendini de, Valerie'yle Lisbeth'i de pek ağır suçlamış oluyordu.

— "Şimdi yanından geliyorum." dedi. "Korkunç sancı çekiyor, zavallıcık."

Crevel gene pis pis alay etti:

— "Başkalarının acı çekmesi sizi sevindiriyor demek, azizim! Çünkü yüzünüz ışıldayaraktan geldiniz. Lisbeth ölmek üzere mi yoksa? Kızınıza ondan miras kalacakmış, öyle diyorlar. Öyle değişmiş döndünüz ki! Giderken yüzünüz Venedik'li Magribi'nin suratını andırıyordu; dönüşte tıpkı Saint-Preux gibiydiniz! (x) Bayan Marneffe'in yüzünü de görmek isterdim!"

Marneffe kâğıtları toparlayıp önüne yığdı.

— "Ne demek istiyorsunuz?" dedi.

Kırkyedi yaşında bitkin düşmüş bu adamın sönük gözleri birden canlanmış, çökük, soğuk yanaklarında renk belirmişti. İçi boşalmış ağzını yarı açtı, kapkara kesilmiş dudaklarının üzerinde kireç gibi, ekşimik gibi ak bir köpük belirdi.

Crevel korkmuştu. Çünkü canı pamuk ipliğine bağlı bu güçsüz adamın çılgına dönüp işi düelloya bindirdi mi kaybedecek bir şeyi yoktu; Crevel ise nesi varsa hepsini kaybedebilirdi.

— "Evet, öyle ya!" dedi. "Bayan Marneffe'in yüzünü görmek isterdim, dedim, çünkü şu sırada senin yüzün pek çirkin... Valla', Marneffe'çiğim, korkunç çirkinsin!"

— "Biliyor musun kabalık ediyorsun?"

— "Kırkbeş dadikada otuz frank kazanan bir adam bana hiç de güzel görünmez."

Marneffe: "Ah! sen beni görecektin bundan onyedi yıl önce..." diye içini çekti.

(x) Venedik'li Magribi diye anılan, Shakespeare'in ünlü oyunundaki kıskanç Arap Othello'dur; Saint-Preux de, Jean-Jacques Rousseau'nun "La Nouvelle Heloise" adındaki eserinde bir zengin kızının sevdiği özel öğretmenidir. (Çeviren)

Crevel: "Pek de kibardın, değil mi?" diye sordu.

— "Kibarlığım mahvetti ya beni. Senin gibi olsaydım ben de Senato üyesi de olurdum, belediye başkanı da."

Cervel, gülümseyerek: "Evet," dedi, "çok sık savaşa gitmişsin; ticaret tanrısına tapınmak yoluyla elde edilen iki madenden de sen en kötüsünü seçmişsin, kocakarı ilâçlarını!"

Crevel bunları söyledikten sonra kahkahayla gülmeye başladı.

Marneffe şerefine dokunan sözlere kızarsa da böyle bayağı, aşağılık şakaları iyi kaldırırdı. Crevel'le aralarındaki konuşmalarda bunlar hep işin tuzu, biberi gibiydi.

— "Havva Kızı bana pahalıya oturuyor ama," dedi, "valla', kısa boylu olsun, iyi olsun... ben buna bakarım."

Crevel de: "Bence, uzun boylu olsun, şen olsun!" diye karşılık verdi.

Bu sırada Valerie içeri girdi. Baktı: Koca odada yalnız üçü kalmıştı; Crevel'le Marneffe kumar oynuyorlardı. Bu arada, Belediye Başkanı'nın yüzünü görür görmez, adamcağızın kafasını allak-bullak eden düşünceleri hemen anladı, kararını verdi. Gitti kocasının omzuna abandı, o çirkin kır saçları o güzel elleriyle sıvazladı, düzeltti ama, adamın başını birtürlü örtemedi.

— "Marneffe, kediciğim benim!" dedi. "Vakit çok geç oldu senin için. Hadi git yat artık. Biliyorsun, yarın müshil alacaksın. Raine de, sabah saat yedide içinde birtakım otlar kaynatılmış etsuyu içirtecek sana. Sağ kalmak istiyorsan bırak oyunu."

Marneffe: "Beşte bitirelim mi?" diye sordu.

Crevel: "Hayhay..." dedi. "Benim ikim var zaten."

Valerie: "Nekadar sürer?" diye sordu.

Kocası: "On dak'ka." dedi.

Valerie: "Saat onbir oldu!" diye söylendi. Valla', Bay Crevel kocamı öldürmek istiyorsunuz diyebilirim. Elinizi çabuk tutun bari."

Bu lastikli lakırdıya Crevel'le Baron gibi Marneffe kendi de güldü.

Valerie yarenlik etmeye Hector'cuğunun yanına gitti. Sonra kulağına eğilerek fısıldadı:

— "Sen çık, şekerim, git sokakta biraz dolaş, Crevel'in gittiğini görünce döner gelirsin."

Baron: "Arka kapıdan senin odaya geçsem daha iyi bence!" dedi. "Reine'e söylersin, kapıyı açar bana."

— "Reine yukar'da, Lisbeth'e bakıyor."

— "E, öyleyse, ben de Lisbeth'in yanına çıksam?"

Valerie için hepsi tehlikeliydi: Crevel'le aralarında tartışma çıkacağını biliyor, onun için de Baron'un odasına girmesini istemiyordu; konuştuklarının hepsini oradan duyabilirdi çünkü. Lisbeth'in odasında da, Brezilya'lı bekliyordu!

— "Valla', siz erkekler yok musunuz!" dedi. "Aklınıza bir şey koydunuz mu, içeri girebilmek için evi ateşe bile verirsiniz! Lisbeth seni buyur edecek durumda değil! Sokakta soğuk almaktan mı korkuyorsun?.. Hadi, bakayım, hadi... Yoksa, gülegüle!"

Baron: "Hoşçakalın, beyler!" dedi.

Kadın ona yaşlılığını dokundurmuştu ya, Baron kavuşma saatini sokakta bekleyecek kadar genç olduğunu göstermek için, dışarı çıktı.

Marneffe de karısına: "İyigeceler!" dedi, açıktan açığa sevgi göstererek ellerini tuttu.

Valerie kocasının elini anlamlı bir biçimde sıktı. "Şu Crevel'i benim başımdan sav!" demek istiyordu.

Bunun üzerine, Marneffe: "İyigeceler, Crevel." dedi. "Umarım karımla pek uzun kalmazsın. Ah! kıskanıyorum ya! Geç başladı ama, pek sardı... Gelip bakacağım, gittin mi diye."

Crevel: "Konuşacak işlerimiz var ama, çok kalmam." dedi.

Valerie: "Yavaş konuş!" dedi. "Ne kastın var bana?"

Adama öyle bir bakıyordu ki onu küçük görür gibiydi.

Crevel onun bu tavrı karşısında boyun eğdi, aşağıdan almaya başladı. Ona büyük yardımları dokunuyordu; bundan kendine pay çıkarmak isterdi.

— "Şu Brezilya'lı..." dedi, lafını tamamlayamadı.

Valerie ona gözlerini dikmiş, kötü kötü bakıyordu.

— "E, sonra?" diye sordu.

— "Teyzenin oğlu..."

Kadın: "Teyzemin oğlu falan değil o benim!" diye gene onun lafını kesti. "Başkalarına, bu arada kocama karşı öyle yalnız. Onu kendime dost tutacağım; sen de, buna karşı tek lakırdı söylemeyeceksin. Birinden öç almak için bir kadını parayla elde eden bir bakkal, benim gözümde, bu kadını sevgiyle elde edenden aşağıdır. Sen bana tutulmuş falan değildin; Baron'un sevgilisi olarak gördün sen beni ancak. Düşmanını öldürmek için tabanca alır gibi de satın aldın beni. Karnım açtı, boyun eğdim."

Crevel yeniden tüccar oluvermişti.

— "Pazarlığımızı yerine getirmedin." dedi.

— "A, Baron vaktiyle Josepha'yı senin elinden aldı diye şimdi de sen bunun hıncını çıkarmak için onun sevgilisini ayartmaya kalktığını bilsin istiyorsun demek! Alçaklığını bundan daha iyi gösterecek bir şey olamaz bana. Bir kadına "Seni seviyorum!" diyorsun, sultanlar gibi tutuyorsun; sonra da, onun şerefiyle oynuyorsun ha? Bak, azizim, hakkın var: Bu kadın Josepha kadar etmez. Bayağılığını göğüsleyecek yüreklilik var onda. Ben ise, ikiyüzlünün biriyim, meydan dayağı çekmeli bana. Ne çare ki Josepha'nın yetenekleri var, serveti var kendini korumak için. Benim ise, tek sığınağım şerefim; ağırbaşlı, namuslu bir hanımım ben daha. Ama, gürültü koparacak olursan, ne olurum ben? Servetim olsaydı, vızgelirdi! Benim şimdi çok çok onbeş bin franklık bir gelirim var, öyle değil mi?"

Crevel: "Çok, daha çok!" dedi. "İki aydır Orleans'daki gelirini iki katına çıkardım."

— "E, Paris'teki ancak ellibin frank gelire ulaşınca başlayacak; onun için, bunu kaybedersem bana para vermek zorunda değilsin. Ben ne istiyordum? Kocamı kalem başkâtipliğine yükseltmek. Maaşı altıbin frank olacak. Yirmiyedi yıllık hizmeti var; üç yıl

sonra, bin beşyüz frank dul maaşı alacağım, ölürse. Sen ki benden bunca iyilik gördün, boğazına dek mutluluğa gömüldün, bekleyemiyorsun!" Valerie burada birden haykırdı: "Bunun da adı, sevgi!"

Crevel: "başlangıçta bir hesapla yola çıktımsa da," dedi, "o günden bu yana senin kuçukuçun oldum. Kalbimi ayaklarının altına alıyorsun, beni eziyorsun, serseme çeviriyorsun. Hiç kimseyi böylesine sevmedim. Celestine'i sevdiğim kadar seviyorum seni, Valerie! Senin uğruna yapmayacağım yoktur... Bak, bana haftada iki gün geleceğine, üç gün gel."

— "O kadarcık ha! Bakıyorum gittikçe gençleşiyorsun, dostum!"

Crevel, kadının bu arsızlığına karşılık vermeden: "Bırak Hulot'yu kovayım, ağır sözler söyleyeyim, senin başından atayım onu." dedi. "Şu Brezilya'lıdan da vazgeç, yalnız benim ol. Pişman olmazsın. Önce, senin adına tahvil alırım; sekizbin franklık bir gelir ama, ömür boyunca. Beş yıl bana bağlı kaldın mıydı, tahvilin kendisini de sana veririm."

— "Gene pazarlık! Şu esnaf takımı kendinden bir şey vermeyi birtürlü öğrenemeyecek! Birtakım tahvil işleriyle kendine aşk bağları kurmak istiyorsun, öyle mi? Ah! seni baharatçı, merhemci seni! Her şeyin üzerine fiyatını hemen yapıştırıverirsin! Hector anlattıydı bana: Herouville Dükü Josepha'ya şekerci külahı içinde otuzbin franklık tahvil geliri getirmiş! Josepha'nınkinin altı katını isterim ben!"

Valeri şakağından sarkan lüle lüle saçları sıyıraraktan gitti aynaya baktı.

— "Ah! sevilmek!" diye içini çekti. "Henri seviyor beni. Bir göz etsem, seni sinek gibi gebertiverir! Hulot seviyor beni. Karısını parasızlıktan kıvrandırıyor. Hadi bakalım, sen iyi bir aile babası ol, azizim. A! istesen hovardalık edemez misin! Servetinden başka üçyüz bin frangın var... Define! Bunu çoğaltmaktan başka düşündüğün yok!"

Crevel, diz çökerek: "Senin için, Valerie!" dedi. "Yarısını sana veriyorum çünkü."

İğrenç Marneffe gecelik kılığıyla görünmüştü.

— "O-ho! daha bur'da mısın?" diye bağırdı. "Ne yapıyorsun?"

Valerie: "Benden özür dileyor, şekerim." dedi. "Ağırıma gidecek bir şey istedi de. Beyefendi baktı ki benden bir şey elde edemeyecek, parayla satın almaya kalktı..."

Yerde gizli bir kapak olsaydı da Crevel oradan mahzene iniverseydi ne iyi olurdu! Tiyatrolarda öyle yaparlar ya.

Marneffe, gülümseyerek: "Kalk ayağa, Crevel'ciğim!" dedi. "Gülünç oluyorsun. Valerie'nin halinden anladığıma göre, benim için korkulacak bir şey yok."

Valerie kocasına: "Hadi sen git yat, rahat rahat uyu." dedi.

Crevel, içinden: "Ne kurnaz kadın!" diyordu. "Ne yaman kadın! Kurtardı beni!"

Marneffe odasına çekilince, Crevel Valerie'nin ellerine sarıldı, gözyaşlarına bulayarak öptü, öptü.

— "Hepsi senin uğruna!" diyordu.

Valerie, adamın kulağına: "İşte budur sevmek!" diye fısıldadı. "Hulot aşağıda, sokakta. İhtiyarcık, buraya gelebilmek için, yatak odasının penceresine mum koymamı bekliyor. Bir tek seni sevdiğimi söyleyebilirsin ona. İnanmayacaktır. Alırsın onu, Dauphin Sokağı'ndaki eve götürürsün, inandıracak şeyleri gösterirsin, bitirirsin onu. İzin veriyorum sana... Emir veriyorum! Bu ayıbalığı canımı sakıyor artık. Bıktırdı beni! Bütün gece orada alıkoy onu; kısık ateşte ağır ağır öldür; Josepha'yı senin elinden almasının hıncını çıkar. Evet, belki ölür ama, karısıyla çocuklarını korkunç bir iflâstan kurtarmış oluruz. Karısı çalışıyormuş, ekmek parasını çıkarmak için!"

Crevel'in içindeki iyi duygular canlanmıştı.

— "Vah zavallı hatuncağız!" diye haykırdı. "E, valla', korkunç!"

Valerie adamın kulağına dudaklarını dokundurarak: "Beni seviyorsan, Celestin," diye fısıldadı, "onu alıkoy; yoksa, mahvoldum! Marneffe kuşkulandı. Hulot'da dış kapının anahtarı var; gelmeyi

de, düşünüyor!"

Celestin Crevel kadına sarıldı, kolları arasında sıktı. Sevinçinden uçaraktan çıktı.

Valerie onu, sevgiyle, merdiven başına kadar götürdü. Sonra, mıknatısa tutulmuş gibi, birinci kata indi; merdivenin alt başına kadar geldi.

Crevel: "Çık yukarı, Valerie'ciğim!" dedi. "Kapıcıların yanında dile gelme. Hadi, hayatım, servetim, hepsi senin!.. Çık yukarı, sultanım!"

Crevel çıkıp kapı kapanınca, Valerie: "Bayan Olivier?" diye usulca seslendi.

Kapıcı kadın şaşırdı.

— "A! Hanımefendi, siz misiniz?"

— "Kapıyı aşağıdan, yukarıdan sürmele, içeriye de kimseyi alma."

— "Peki, Hanımefendi."

Kadın, sürgüleri çektikten sonra da, geldi, Müdür Bey'in kendisini nasıl kandırıp doğru yoldan ayırmaya kalkıştığını anlattı.

Valerie: "Melekliğini göstermişsin, Bayan Olivier'ciğim." dedi. "Neyse, yarın konuşuruz bunu."

Genç kadın üç kat merdiveni ok gibi çıktı, Lisbeth'in kapısına kısa kısa üç kez vurdu, kendi odasına döndü, hizmetçi kıza emirlerini verdi. Öyle ya, Brezilya'dan gelmiş bir Montes'i hangi kadın kaçırır!

*
**

Crevel, kendi kendine: "Yok, yok! ancak kibar kadınlar bilirler böyle sevmesini!" diyordu. "Merdivenden aşağı basamakları bakışlarıyla aydınlatarak inerken, gözüm ondaydı. Josepha ner'de!.." Eski gezginci satıcı burada gene kendi kendine haykırdı: "Josepha kıytırığın biriydi... Ne dedim? Kıytırık mı? Eyvah! bir gün boş bulunurum da bu lafı Tuileries Sarayı'nda da söylerim...

Yo, Valerie beni adam etmezse ben bir şey olamam... Ben ki büyük adam gibi görünmek istiyorum... Ah! ne kadın! Bana şöyle-bir soğuk soğuk bakmıyor mu, karnım sancıyormuş gibi kıvranıyorum. O ne zariflik! O ne zekâ! Josepha bana hiç böyle derin duygular vermemişti. Sonra, o ne görülmemiş incelikler! Hah, işte benim adam!"

Babylone Caddesi'nin karanlıkları arasında Baron Hulot'nun koca gövdesi gözüne çarpmıştı. Biraz kamburunu çıkarmış, yeni yapılmakta olan bir evin tahtaperdeleri boyunca süzülüyordu. Crevel doğru ona gitti.

— "Günaydın, Baron! Öyle ya, vakit geceyarısını geçti, azizim! Ne halt ediyorsun sen bur'da? Tatlı bir yağmur serpelerken geziniyorsun demek. Bizyaşta iyi değildir. Sana bir öğüt versem dinler misin? İkimiz de evlerimize dönelim; çünkü, söz aramızda, pencerede ışık falan göreceğin yok..."

Bu son sözleri işitince, Baron altmışüç yaşında olduğunun, paltosunun da ıslandığının farkına vardı.

— "Kim söyledi sana?" diye sordu.

— "Valerie söyledi, valla'... bizim Valerie'miz... ki şimdi yalnız benim Valerie'm olmak istiyor. Fit olduk, Baron; istersen bir el daha oynarız. Kızmak yok, bak! Biliyorsun ki benim de öç alma hakkım vardı. Sen üç ay uğraştın Josepha'yı benim elimden almak için; ben ise Valerie'yi senin elinden... Neyse, bırakalım bunu. Ben onu şimdi yalnız benim olsun istiyorum. Ama, seninle gene dost kalırız."

Baron, öfkeden kısılmış bir sesle: "Şakayı bırak, Crevel!" dedi. "Ölüm-kalım meselesi bu!"

— "Hayda! ne biçim görüyorsun sen bu işi?.. Unuttun mu Hortense'ın evlendiği gün bana söylediklerini, Baron? "Bizim gibi yaşını-başını almış iki adam bir eksik-etek yüzünden birbirine dalır mı hiç! Bir bakkal parçası mıyız, pestenkerani heriflerden miyiz biz!" dememiş miydin? Tamam! Kral Naipliği, Mavi Pantol, Pompadour, Onsekizinci Yüzyıl çağının adamlarıyız... en Mareşal

Richelieu, en Rocaille ne varsa, hepsi... Tehlikeli İlişkiler çağının adamlarıyız bile diyebilirim!..."

Crevel bu edebiyat lakırdılarını birbiri üstüne daha da yığdıkça yığabilirdi; çünki Baron, sağırların, sağırlıklarının başlangıcında, söylenenleri bir dinleyişleri vardır, öyle dinliyordu. Havagazı ışığında düşmanının yüzünün sapsarı kesildiğini görünce, üstün gelen durdu. Kapıcı kadının anlattıklarından, Valerie'nin o son bakışından sonra, Baron yıldırım çarpmış gibi oldu.

— "Paris'te kadın mı yoktu, yahu!" dedi, en sonunda.

Crevel de: "Sen Josepha'yı benim elimden alınca ben de öyle demiştim sana!" diye karşılık verdi.

Baron: "Yok, Crevel, inanmam." dedi. "Elle tutulur bir şey göster bana... İstediğim zaman eve girebilmek için anahtar var bende. Sende de var mı?"

Bu sırada tam evin önüne gelmişlerdi. Baron anahtarı çıkardı, kilide soktu... Kapı kımıldamıyordu. Boşuna itti, sarstı.

Crevel, hiç istifini bozmadan: "Geceyarısı gürültü etme!" dedi. "Bak, Baron, seninkinden daha güzel anahtarlar var bende!"

Baron Hulot hırsından deliye dönmüştü.

— "Söylediklerinin doğru olduğunu göster bana, göster!" diyordu.

Crevel: "Gel, göstereceğim." dedi.

Sonra, Valerie'nin tembih ettiği gibi, Baron'u aldı, Hillerin-Bertin Caddesi'nden, rıhtıma doğru götürdü. Tüccarlar ertesi gün vergi beyannamesi vermek zorunda oldukları zaman nasıl giderler, zavallı Devlet Danışmanı da öyle gidiyordu. Valerie'nin kalbinin derinliklerinde niçin böyle bir fesadın gizlenmiş olduğunu düşünüp duruyor, kendini oyuna gelmiş gibi görüyordu.

Royal Köprü'den geçerlerken, yaşayışı gözüne öyle boş, öyle bitmiş-tükenmiş, uğraştığı para dalaverelerivle öyle karmakarışık olmuş göründü ki ner'deyse kötü bir düşünceye kapılıyordu: Crevel'i tutup sulara fırlatacak, arkasından da kendini atacaktı.

Dauphin Caddesi'ne geldiler. Cadde o günlerde genişletilmemişti

daha. Crevel biçimsiz bir kapının önünde durdu. Kapı siyah-beyaz taş döşeli uzun bir aralığa açılıyordu. Bu taşlık gibi yerin sonunda bir merdiven geliyordu, bir de kapıcı odası vardı. Burası, Paris'teki birçok evlerde olduğu gibi, ufak bir iç avludan ışık alıyordu. Yandaki evle ortak olan bu avlu hiç de eşit olmayan bir biçimde ikiye bölünmüş olmak gibi bir acayiplikle göze çarpıyordu. Crevel'in evinin komşu arsa üzerine kurulmuş, damı camlı bir eklentisi vardı ki evin daha yükseltilmesi yasak olduğu için oraya bunu yapmışlardı. Esas ev de, kapıcı odasıyla merdivenin çıkıntısının arkasında kalıyor, hiç görünmüyordu.

Burası, Paris'te çok görüldüğü gibi, uzun zaman, sokak üzerindeki iki dükkândan birinin ambarı, dükkân-ardı, mutfağı işini görmüştü. Crevel yer katındaki bu üç göz odayı ana yapıdan ayırmış, Grindot da bunları kullanışlı ufak bir ev haline getirmişti. İki girişi vardı: Birincisi, bir mobilyacı dükkânından. Crevel burasını adama ucuza kiralamıştı; kirayı da, aydan aya alıyordu, adam gevezelik ederse cezasını kolayca verebilmek için. İkincisi, aralığın duvarına hemen hemen hiç belli olmayacak biçimde pek ustaca yapılmış gizli kapıdan da girilirdi.

Bir oturma, bir yemek, bir de yatak odasından oluşan bu ufak bölük yukarıdan, yarı komşudan, yarı Crevel'in evinden ışık alırdı. Böylece, gözden uzak kalıyordu; kolay kolay bulunabilecek bir yer değildi. Elden-düşme eşya satan o mobilyacıdan başka, kiracılardan kimsenin bu cennet köşesinden haberi yoktu. Kapıcı kadın para kaşılığında Crevel'e suç ortaklığı ediyordu. Pek de usta bir aşçıydı.

Kısacası, Belediye Başkanı'mız, gözetlenmekten korkmadan, gecenin hangi saatinde olursa olsun, bu küçük kullanışlı eve girip çıkabilirdi. Gündüz, alışverişe çıkmış bütün Paris'li kadınlar gibi giyinmiş bir kadın, elinde anahtar varsa, Crevel'in evine korkusuzca gelebilirdi. Dükkâna girer, kelepir eşyaya bakar, pazarlık eder, biriyle karşılaşacak olursa hiç kuşku uyandırmadan, gene çıkar giderdi.

Crevel küçük odanın şamdanlarını yakınca, Baron odanın

zengin, zevkli, cicili-bicili döşenişi karşısında şaşırdı-kaldı. Crevel bu işte Grindot'ya tam yetki vermiş, bu yaşlı süsleme mimarı da Pompadour tarzı bir yaratıda kendini göstermişti. Altmışbin franga patlamıştı bu iş, o da ayrı ya.

Crevel: "Öyle olsun ki bir düşes bile içeri girince şaşırsın-kalsın!" demişti.

Havva'sına, kibar tabaka kadınına, Valerie'sine, düşesine Paris'in en güzel Cennet Bahçesi'nde sahip olmak istemişti.

Crevel, Baron Hulot'ya: "İki yatak var." dedi, çekmece çeker gibi çekince altından yatak çıkan divanı gösterdi. "Biri bu; öbürü de odada. Böylece, ikimiz de geceyi burada geçirebiliyoruz."

Baron gene: "Kanıt isterim, kanıt!" dedi.

Crevel bir şamdan aldı, arkadaşını yatak odasına götürdü.

Baron orada, iki kişilik bir koltuğun üzerinde Valerie'nin güzel bir sabahlığını gördü. Valerie bunu Vanneau Sokağı'ndaki evdeyken giyerdi; orada hevesini almış, sonra Crevel'in bu ufacık evine getirmişti.

Crevel kakma işlemeli ufak güzel bir dolabın gizli yerine bastı, çekmeceyi açtı, karıştırdı, bir mektup buldu, Baron'a uzattı:

— "Al, oku."

Devlet Danışmanı kurşun kalemle yazılmış bu kısa mektubu okudu:

Boşuna bekledim seni, sıçan! Benim gibi bir kadın senin gibi eski bir baharatçıyı beklemez. Ne yemek ısmarlamışsın, ne sigara. Alacağın olsun!

— "Onun yazısı, değil mi?"

Hulot bayılacak gibi olmuştu, oracığa çöküverdi.

— "Aman yarabbi!" diye söylendi. "Onun kullandığı şeylerin hepsini burada görüyorum... İşte başlıkları, terlikleri. E, peki, ne zamandan beri..."

O lakırdısını bitirememişti. Crevel, "Anladım." der gibi başını salladı. Sonra o küçük dolabın gözünden bir tomar kâğıt çıkardı.

— "Bak, azizim... üstencilerin parasını 1838 aralığında vermişim.

Ondan iki ay önce, ekimde, yaptık bu şirin küçük evde siftahı."

Devlet Danışmanı başını önüne eğdi.

— "Nasıl beceriyorsunuz bu işi... çünkü ben saati saatine biliyorum onun vaktini nerelere harcadığını."

Crevel, ellerini oğuşturaraktan, sevincinden hoplayaraktan: "Ya peki Tuileries gezintileri?" dedi.

Baron Hulot afallamıştı:

— "E, n'olmuş?"

— "Senin o sözde sevgilin Tuileries'ye geliyor, sözde saat birden dörde kadar da orada dolaşıyor, öyle mi? Hayır! Hop! İki adımda bur'da! Moliere'i bilirsin, değil mi? E, Baron, senin kitabında hayali bir tek şey yok."

Hulot'nun artık hiçbir kuşkusu kalmamıştı; kara kara düşüncelere dalmış gibi, sustu, oturdu.

Felâketler bütün güçlü, kafalı insanları felsefeye sürükler. Baron da, şimdi, geceleyin ormanda yolunu arayan bir adam durumundaydı. Crevel, onun böyle korkulu bir sessizliğe daldığını, çöküveren yüzünün birden değiştiğini görünce, bayağı korktu. İş ortağının ölmesini istemezdi.

— "Dediğim gibi, azizim: Fit olduk. Bir el daha oynayalım. Va Var mısın, bir el daha oynayalım, ha? Hodri meydan!"

Hulot kendi kendine konuşuyordu:

— "Neden on kadından en aşağı yedisinin içi bozuk?"

Öyle bitik bir haldeydi ki bu sorunu çözemiyordu.

Güzellik insanın en büyük gücüdür. Karşısında denge sağlayacak bir ağırlık, bir engel bulunmayan, kendi-başına-buyruk her güç de insanı şımarıklığa, çılgınlığa sürükler. Bir adamın dediğim-dedik hale gelmesi güçlülüğün çıldırmasıdır. Kadında bu, birtakım heveslere kapılma biçiminde ortaya çıkar.

— "Hiç sızlanma, arkadaşım. Kadınların en güzeli senin... Namuslu da."

Baron Hulot gene kendi kendine konuşmaya başladı:

— "Oh olsun bana! Ettiğimi çekiyorum. Karımın değerini

bilemedim, acı çektirdim ona. Melek o! Ey, Adeline'ciğim, öcünü iyi aldılar! Tek başına, sessiz sessiz acı çekiyor... Tapınmaya değer bir kadın... Sevgime değer... Güzel de daha... Ak-pak... Yeniden genç kızlaştı... Ona karşılık, şu Valerie'den daha alçak, daha aşağılık, daha haydut kadın var mıdır?"

Crevel: "Sürtüğün biri!" dedi. "Chatelet Meydanı'nda kırbaçlanacak aşiftenin biri! Gelgelelim, Canillac'çığın (x), biz hernekadar Mavi Pantol, Mareşal Richelieu, Trumeau, Pompadour, Du Barry günlerini görmüş, Kral Naibi'yle hovardalık etmiş, Onsekizinci yüzyıl'ın safasını sürmüş kimselersek de, elimizin altında artık zaptiye amiri falan yok ki şu kadını kırbaçlatalım..."

Baron, Crevel'i dinlemiyor, kendi kendine konuşuyordu:

— "Nasıl sevdirmeliyiz kendimizi..."

Crevel: "Aptallık bu bizimki, azizim..." dedi, "kendimizi sevdirmek istememiz. Kadınların bize paramız için katlanmalarını isteyebiliriz biz ancak. Bu işte Valerie Josepha'dan yüz kat kurnaz..."

Baron: "Açgözlü de!" diye haykırdı. "Yüz doksaniki bin franga mal oluyor bana!"

Crevel bunu az bulmuştu. Maliyeci olmakla övünür gibi: "Kuruşa vurursak ne eder bu?" diye sordu.

Baron, üzgün bir tavırla: "Açıkça görülüyor ki sen onu sevmiyorsun." dedi.

Crevel: "Ben bıktım artık!" diye karşılık verdi. "Çünkü üçyüz bin frangı aşkın borcu var bana!"

Baron Hulot, başını ellerinin arasına aldı.

— "Nerede bu para? Nereye gidiyor bütün bu paralar?"

Crevel: "Aramızda anlaşsak..." dedi. "Hani delikanlılar iki paralık sokak kadınına harcayacaklarını aralarında bölüşürler ya, biz de öyle yapsak, bize daha ucuza gelir..."

Baron: "İyi bir buluş!" dedi. "Yalnız, o bizim üzerimize gene

---

(x) XVII. yüzyılda Fransa'da haydut çetesi kuran bir marki. (Çeviren)

de başkasıyla düşer kalkar, babacığım! Şu Brezilya'lıya ne diyorsun?"

Crevel: "Ah! tavşanım benim, doğru söyledin!" dedi. "Oyun oynadılar bize... hepsi birbiriyle ortak gibi! O kadınların hepsi birbiriyle ortak!"

Baron: "Demek o söyledi sana pencereye ışık koyma işini?" diye sordu.

Crevel şöyle-bir dikleşerek: "İkimiz de enayi yerine düştük, babalık!" dedi. "Valerie öyle bir... Seni oyalayıp burada alıkoymamı söyledi bana... Şimdi anlıyorum senin dediğini... Brezilya'lısı var şimdi onun... A! vazgeçiyorum ben ondan. Çünkü, ellerini tutsan, ne yapar yapar, ayaklarıyla oyun oynar sana. Valla', pek ahlâksız, aşağılık bir kadınmış!"

Baron: "Orospudan da aşağı!" dedi. "Josepha'dan da, Jenny Cadine'den de bizi aldatmaları beklenir, çünkü açıkça güzelliklerini satarak geçiniyorlar onlar."

Crevel: "Ama, o!" dedi. "Namuslu, mübarek bir kadın sözde! Bak, Hulot, sen karına dön, çünkü işlerin iyi gitmiyor. Ancak sokak kadınlarına falan para veren ufak bir tefeciye. Vauvinet adında birine borç senetlerin varmış; herkesin ağzında çalkalanıyor. Bana gelince, kadın denen hastalıktan iyi oldum, kurtuldum artık işte. Kaldı ki, bu yaşta, nemize gerek bizim böyle yosmalar! Bak, açık konuşuyorum, bu kadınlar bizi aldatmadan edemezler. Senin, saçların ağarmış, ağzındaki dişler takma, Baron! Benim halim tam bir dede! Para biriktirmeye vereceğim ben kendimi. Para hiç aldatmaz insanı. Hazine altı ayda-bir herkese kucak açıyorsa bile, hiç olmazsa faiz veriyor. Bu kadın para tuzağı. Seninle olunca, aziz yoldaşım, suç ortağım, böyle bir... nasıl söyle'yim... kıyak duruma... hayır, hayır... kalenderce bir duruma göz yumabilirim. Ama, bir Brezilya'lı... belki de oralardan kaçak mal getiren böyle bir adam..."

Baron: "Anlaşılmaz yaratıktır kadın!" dedi.

Crevel: "Ben anlıyorum." dedi. "Biz yaşlıyız; Brezilya'lı genç, yakışıklı..."

Baron Hulot: "Evet, doğru." dedi. "Ne yalan söyle'yim, yaşlanıyoruz. Yalnız, nasıl vazgeçebiliriz bu güzel yaratıkların soyunmalarını, saçlarını kıvırmalarını, saçlarını kıvırmak için kâğıt sararken parmaklarının arasından sinsi sinsi gülümseyerek bize bakmalarını seyretmekten? İşten yorgun düştüğümüz sırada o türlü türlü naz edişleri, yalan atmaları, "Beni pek sevmiyorsun!" diye sızlanmaları, ne de olsa bizi gene eğlendirmeleri, oyalamaları yok mu!"

Crevel: "E, vallahi, hayatın tek hoş yanı da bu ya!" diye haykırdı. "Ah! güzel bir yüz sana gülümser de: "Nekadar sevimlisin, şekerim, biliyor musun! Ben öteki kadınlardan başka türlü yaradılmışım, anlaşılan. Onlar keçi sakalı yeni-yetme delikanlılara, sigara içen züppelere, uşak kılıklı kaba adamlara bayılıyorlar. Çünkü genç oluşları bir kabadayılık veriyor bunlara! Ama, nedir ki bu! Gelirler, merhaba derler, giderler... Ben... sen bana hoppa diyorsun ya... ellilik erkekleri bu ağzı-süt-kokan bebeklerden kat kat üstün tutarım. Böylelerinin ilişkisi daha uzun sürer; daha bağlı olurlar; kadının kolay kolay bulunmadığını bilirler, değer verirler... İşte onun için seviyorum ben seni, koca haydut!" demez mi! Böyle iç döker gibi konuşurken, bir yandan da türlü cilveler yaparlar, kırılıp dökülürler... Ah! gelgelelim, hepsi yapmacıktır, Belediye Konağı'ndaki eğlenceler gibi."

Crevel, konuşurken, Valerie'nin taklidini yapmış, bunlar da Baron'a birtakım hoş sahneleri hatırlatmıştı.

— "Çoğu zaman yalan doğrudan daha büyük bir değer taşır." dedi. "Yalan'ı işlemek zorundasındır; oyun giysileri gibi pullarla süsleyeceksin..."

Crevel, kaba bir tavırla: "En sonunda da, elde edersin ya bu yalancı kadınları!" dedi.

Baron da: "Valerie tıpkı peri!" diye haykırdı. "Seni alır, bu yaşlı adamı delikanlı yapıverir..."

Crevel: "A, evet!" dedi. "Yılanbalığıdır o, ellerinin arasından kayı-kayıverir... Ama, yılanbalıklarının da en güzelidir ya... bembeyaz,

şeker gibi de tatlı! Arnal'(x) gibi de yaman... O ne oyunlar! Ah!"

Baron da: "A, evet! Pek zekidir!" diye haykırdı.

Karısını falan düşünmüyordu artık.

İki yoldaş dünyanın en iyi iki arkadaşı olarak yattılar. Şimdi ikisi de Valerie'nin iyi yanlarını birer birer hatırlıyorlardı: Sesi, konuşması, el hareketleri, hoş tavırları, ruhunun sivri noktaları, kalbinin sivri noktaları. Çünkü, şarkıcılar nasıl bir havayı bir gün öbür günlerden daha iyi söylerse, bu aşk sanatkârının da pek yaman coşmaları vardı.

Evet, iki yoldaş yattılar, cehennem ateşleriyle aydınlanan kışkırtıcı, şeytanca anıların ninnisiyle uyudular.

Ertesi gün, saat dokuzda, Hilot bakanlığa gideceğini söyledi; Crevel'in de köyde işi varmış. Birlikte çıktılar.

Crevel, Baron'a elini uzatarak: "Birbirimize darılmadık, değil mi?" dedi. "Çünkü artık ikimiz de Valerie'yi kafamızdan sildik."

Baron Hulot, korktuğu bir şeyden söz eder gibi bir halle: "A! bitti artık!" dedi.

*
**

Saat on buçukta, Crevel Bn. Marneffe'in merdivenlerinden yukarı dörder dörder çıkıyordu. O aşağılık yaratığı, yaman büyücüyü, dünyanın en baştan-çıkarıcı açık giyinişiyle oturmuş, Baron Henri Montes De Montejanos'la, Lisbeth'le birlikte, güzel bir kahvaltı ederken buldu. Brezilya'lıyı görünce yıldırımla vurulmuşa dönmüştü ama, gene de yılmadı, Valerie Marneffe'ten baş başa konuşmak için iki dakikasını istedi. Büyük odaya geçtiler.

Aşık Crevel: "Valerie, meleğim," dedi, "Bay Marneffe'in günleri sayılı. Bana bağlı kalırsan, o ölünce hemen evleriniz. Düşün:

(x) O günlerin ünlü güldürü oyuncusu Joseph Arnal bön gibi görünen kurnaz kişileri canlandırmasıyla tanınmıştı. (Çeviren)

Hulot'dan kurtardım seni. Şimdi, iyi düşün-taşın: Şu Brezilya'lı bir Paris Belediye Başkanı'na, senin uğruna daha yüksek mevkilere erişmek isteyecek, daha şimdiden seksen-şukadar bin frank geliri bulunan bir adama değer mi?"

Valerie: "Düşünürüz." dedi. "Saat ikide sana geleceğim, konuşuruz. Yalnız, aklı-başında davran. Sonra, dün söz verdiğin o para işini de unutma."

Valerie, önden, yemek odasına döndü. Crevel de onun arkasından gidiyordu. "Valerie yalnız bana kalacak!" diye seviniyor, bu başarısından dolayı koltukları kabarıyordu.

Derken, bir de baktı Baron Hulot da orada! Onların o kısa konuşmaları sırasında gelmişti, o da aynı amaçla. O da Valerie'ye biraz yalnız konuşmak istediğini söyledi. Valerie, "Deliler! Seni görmüyorlar mı!" der gibi, gülümseyerek Brezilya'lıya baktı, yerinden kalktı, büyük odaya geçti.

Devlet Danışmanı: "Valerie, yavrum," dedi, "şu senin teyzeoğlu ta Amerika'da..."

Valerie onun sözünü keserek: "A! yeter!" diye haykırdı. "Marneffe ne bugüne kadar kocam oldu, ne bugün kocam, ne de bundan sonra olabilir. Sevdiğim ilk erkek, tek erkek döndü geldi... ansızın. Kabahat benim değil! Yalnız, Henri'ye iyi bak, bir de kendine bak. Sonra kendi kendine sor bakalım: Bir kadın, hele seviyorsa, bunlardan hangisini seçeyim diye düşünür mü? Kiralık kadın değilim ben, azizim. Bugünden tezi yok, iki yaşlı adam arasındaki Suzanne gibi olmak istemiyorum artık. Benden ayrılmak istemezseniz, sen de, Crevel de, arkadaşım olarak kalırsınız; ondan öte, her şey bitti artık, çünkü yirmialtı yaşındayım, bundan sonra namuslu, kusursuz ağırbaşlı bir kadın olmak istiyorum... senin karın gibi."

— "Ya öyle mi?" dedi Baron Hulot. "Hah-ha! demek böyle karşılıyorsun beni? Ben ki seni bağışlamak üzere kalbim sevgi dolu olarak gelmiştim... Peki, öyleyse... kocan da ne kalem başkâtibi olur, ne de nişan alır!"

Bn. Marneffe Baron'a şöyle bir bakarak: "Görürüz bakalım!"

dedi.

Baron Hulot'nun üzerine gene içinin acısı çöküverdi.

— "Kızmayalım." dedi. "Akşama geleceğim, anlaşırız."

— "Lisbeth'in odasında, olur."

Yaşlı aşık: "Peki, Lisbeth'in odasında." dedi.

Hulot ile Crevel aşağı birlikte indiler. Sokağa çıkıncaya kadar hiç konuşmadılar. Sonra, yayakaldırımında durup dönüp birbirlerine baktılar, acı acı gülmeye başladılar.

Crevel: "İkimiz de deli moruğun biriyiz!" dedi.

Valerie gelip yeniden sofraya otururken, Lisbeth'e: "İkisini de sepetledim." dedi. Sonra, Henri Montes'e gülümsedi. "karakaplanımdan başka birini ne sevdim, ne seviyorum, ne de seveceğim. Lisbeth, yavrum, biliyor musun? Yoksulluk yüzünden yaptığım uygunsuzlukların hepsini Henri bağışladı bana!"

Brezilya'lı: "Kabahat benim." dedi. "Yüzbin frank göndermeliydim sana..."

Valerie: "Ah, yavrucuğum!" diye haykırdı. "Çalışıp para kazanmam gerekirdi ama, parmaklarım iş yapmak için yaradılmış değil ki... Sor Lisbeth'e."

Brezilya'lı dünyanın en mutlu adamı olarak gitti.

*
**

Öğleye doğru, Valerie'yle Lisbeth o pek şatafatlı döşenmiş yatak odasında konuşmaya dalmışlardı. Bu korkunç Paris'li kadın orada, giyiminde, süsünde bir kadının kendi kendine yapabileceği o son düzeltmeleri tamamlıyordu. Sürgüleri sürmüşler, perdeleri çekmişlerdi ya, Valerie o akşam, o gece, o sabah olanların hepsini en ince ayrıntılarına dek anlattı.

Bitirirken de, Bette Abla'ya: "Nasıl, beyendin mi, cicim?" diye sordu. "Günün birinde Bayan Crevel mi olayım, Bayan Montes mi? Sen ne dersin?"

Lisbeth: "Crevel yaşasa yaşasa daha on yıl ancak yaşar," dedi,

"bu çapkınlıkla. Montes genç daha. Sonra, Crevel aşağı-yukarı otuzbin frank gelir bırakacak. Söyle Montes'e beklesin. Senin gözden olarak kalmasına karşılık ileride mutlu olacak. Böylece, yavrucuğum, güzelliğini de korursan, otuzüç yaşına doğru Brezilya'lınla evlenirsin, altmışbin franklık gelirinle de istediğin gibi yaşarsın, hele bir mareşal karısının kanatları altında..."

Valerie: "Evet ama, Montes Brezilya'lı, bir şey olacağı yok." diye bir düşünce ileri sürdü.

Lisbeth de, buna karşı: "Şimendifer çağındayız." dedi. "Yabancılar Fransa'da en sonunda önemli yerler kapıyorlar."

Valerie: "Bakalım," dedi, "hele Marneffe ölsün. Çok bekleyecek değiliz."

Lisbeth: "Zaman zaman başgösteren hastalıkları vücudunun tepkisi gibi." dedi. "Hadi, ben Hortense'a gidiyorum."

Valerie: "E, peki, git, şekerim." dedi. "Git de benim ressamı yola bana! Üç yılda bir parmak bile ilerleyemeyelim! İkimize de yazıklar olsun! Wenceslas bir, Henri iki: İşte benim iki tutkum! Biri aşk, öbürü heves."

Lisbeth gitti Valerie'nin beline sarıldı, alnından öptü.

— "Ne de güzelsin bu sabah!" dedi. "Senin bütün sevincinden, servetinden, süslenmeden ben de zevk alıyorum... Kardeş olduğumuz günden beri yaşıyorum ancak."

Valerie, gülerek: "Dur!" dedi. "Şalını yampiri örtmüşsün. Sana okadar ders verdim, üç yılda şalını bile doğru-dürüst örtmesini öğrenemedin, bir de kalkmışsın, Mareşal Hulot'nun karısı olmak istiyorsun!"

*
**

Bette Abla, ayağında saten pabuçlar, kurşuni ipek çorap, üzerinde güzel bir ipekli entari, saçlar sargı içinde, başında sarı saten astarlı siyah kadife çok güzel bir şapka, İnvalides Yolu'ndan Saint-Dominique Caddesi'ne doğru giderken: "Acaba Hortense bütün

umudunu yitirir de bu güçlü ruh en sonunda kendini benim elime bırakıverir mi? Şu Slavlar'ın günü gününe uymaz, her şeye yatkın bulunduğu bir sırasını bulur da Wenceslas'ın aşkını yolundan çelebilir miyim acaba?" diye düşünüyordu.

Hortense'la Wenceslas Saint-Dominique Caddesi'nin sonunda, İnvalides Gezisi'ne çıkarken orada, bir evin yer katında oturuyorlardı. Başlangıçta, cicim günlerine pek uyan bu dairenin şimdi yarı soğuk, yarı soluk bir görünüşü vardı ki buna eşyanın güzü demek gerekir.

Yeni evliler kırıp dökücüdürler; bilmeden, istemeden, çevrelerinde ne varsa hepsini har vurup harman savururlar, aşklarını da bol bol harcadıkları gibi. Kendi kendileriyle öyle doludurlar ki geleceğe pek aldırmazlar. Daha sonra ise, evin annesi hep geleceği düşünür.

Lisbeth geldiği sırada, Hortense küçücük bir Wenceslas'ı giydirmiş, bahçeye daha yeni dehlemişti. Kapıyı o açtı.

— "Hoşgeldin, Bette Abla." diye karşıladı.

Aşçı kadın pazara gitmişti; çocuğa dadılık da eden hizmetçi kadın bir şeyler yıkayordu.

Bette Abla, Hortense'a sarılıp öperek: "Hoşbulduk, yavrucuğum." dedi. Sonra kulağına eğildi: "Wenceslas çalışma odasında mı?"

— "Hayır, oturma odasında; Stidmann'la Chanor da var."

— "Baş başa konuşabilir miyiz?"

— "Gel benim odaya."

Beyaz üzerine pembe çiçek, yeşil yaprak kumaş kaplı bir odaydı bu; duvarlardaki kumaş gibi yerdeki halı da güneşten solmuştu. Perdeler uzun süredir yıkanmamıştı. İçerisini Wenceslas'ın yaprak sigarası dumanının kokusu bürümüştü. Adam soylu doğmuştu, şimdi de büyük sanat ağası olmuştu ya, sigarasının küllerini koltukların kolluklarına, en güzel şeylerin üzerine dökü-döküveriyordu. Sevilen, herşeyine katlanılan, babayani şeylere aldırmayan zengin bir adamdı çünkü o.

Lisbeth baktı ki güzel yeğeni gömüldüğü koltukta hiç konuşmadan oturuyor:

— "E, senin işleri konuşalım, Hortense." dedi. "Nen var senin? Pek sararmış gördüm seni, şekerim."

— "İki yazı daha çıktı, Wenceslas'çığımı yerin dibine geçiriyorlar. Kendisinden saklıyorum, çünkü okursa mahvolur. Mareşal Montcornet'nin mermer heykelini pek kötü buluyorlar. Kabartmaları biraz beyeniyorlar ama, o da, Wenceslas'ın süslemeci olarak değerini belirterek hınzırca alay etmek; ağırbaşlı sanatın bize yasak olduğu düşüncesine daha da ağırlık vermek için. Bana doğrusunu söylemesi için Stidmann'a yalvardım. O da umudumu kırdı. Açıkça söyledi: O da bütün sanatkârlarla, eleştirmenlerle, halkla aynı görüşteymiş. Kahvaltıdan önce, bahçede konuşuyorduk. "Wenceslas gelecek yıl sergiye bir şaheser çıkarmazsa, büyük heykelciliği bırakmak, kendini aşk konularına, heykelciklere, mücevhercilik, kuyumculuk işlerine vermek zorunda kalacaktır!" dedi. Onun verdiği bu yargı bana pek acı geldi, çünkü Wenceslas buna dünyada razı olmaz. İçi türlü duygularla, kafası güzel düşüncelerle dolu..."

Lisbeth: "Düşünceler karın doyurmaz ki." dedi. "Bunu kendisine de söylemek için içim içimi yiyordu... İnsanın karnı parayla doyar, parayla. Para da, ancak ortaya konulan işlerle, herkesin hoşuna gidecek şeylerle kazanılır; hoşlarına gidecek ki para verip alsınlar. Yaşamak istiyorsa, heykelci tezgâhında şamdan, sigara tablası, masa falan gibi şeylerin örneklerini bulunduracak; toplu heykeller, ya da büyük bir heykel değil. Çünkü herkesin o gibi şeylere ihtiyacı var; öbür türlü şeylerin meraklısı da, vereceği para da aylarca beklenir..."

— "Doğru söylüyorsun, Bette Abla'cığım. Söylesen-e bunu kendisine. Ben korkuyorum söylemeye. Sonra, şu da var... Kendisi de Stidmann'a öyle diyordu ya: Yeniden süsleme işlerine, ufak heykellere başlarsa, Institut'den, sanatın büyük yaratılarından vazgeçmek zorunda kalır; Versallles'ın, Paris belediyesinin, bakanlığın bize ayırdığı üçyüz bin franktan da oluruz. O çirkin yazılar da bu yüzden çıkıyor ya. Bizim siparişlere konmak isteyenler yazdırıyorlar o yazıları."

Bette Abla, sarılıp Hortense'ı alnından öperken: "E, senin de istediğin bu değil miydi, benim yavru kediciğim?" dedi. "Heykelcilerin başında, sanata egemen olan kibar bir bey istiyordun ya. Ama, görüyorsun işte, işin şiir yanı bu. Böyle bir düş için ellibin franklık gelir ister; sizin ise ancak ikibin dörtyüz franklık bir geliriniz var, ben sağ kaldıkça; öldükten sonra da üçbin."

Hortense'ın gözleri yaşardı. Bette Abla'sı da bu gözyaşlarını, kedi süt içer gibi, bakışıyla yaladı.

*
**

O cicim günlerinin öyküsünü kısaca anlatalım. Belki de sanatkârlara bir yararı olur.

Tinsel çalışma, kafanın yüksek bölgelerinde ava çıkma kişinin en büyük çabalarından biridir. Sanat'ta şanı kazanmayı hak eden de budur; çünkü Sanat Düşünce'nin bütün yaratılarını kapsamalıdır. Sanat, özellikle, yürekliliktir. Bunu sıradan bir kimse aklına bile getirmez. Burada ele aldığımız örnekte bu yüreklilik belki ilk kez ortaya seriliyor.

Wenceslas yaradılıştan şairdi, hayalciydi. Yoksulluğun korkunç baskısı itince, Bette onu, yolun sağını, solunu görmesin diye gözlerinin iki yanına kapaklar takılan atların durumunda tutunca, ikincil bir Yazgı demek olan bu, Zorunluluk imgesi sert kız onu kamçılayınca, Tasarlama'dan Uygulama'ya geçmişti, Sanat'ın bu iki yarıküresini ayıran uçurumları ölçüp tartmaksızın atlayaraktan.

Güzel eserler düşünmek, kurmak, tasarlamak hoş bir uğraşıdır. Büyülü sigaralar içmek, canının istediğini yapan bir saraylının yaşayışını sürmek gibi bir şeydir bu. O zaman eser çocukluğun ince güzelliği doğuşun çılgın sevinci içinde, çiçeğin kokulu renkleri, turfanda yemişin bol bol akan suları arasında kendini gösterir.

Tasarlama da, tasarlamanın zevkleri de işte böyledir. Kafasında tasarladıklarını sözlerle çizebilen bile olağanüstü bir insan sayılır. Bu özellik bütün sanatkârlarda, yazarlarda vardır. Orası öyle de,

ya üretmek? doğurmak? Çocuğu büyütmek için didinmek, her akşam süte boğup yatırmak, her sabah analığın tükenmez yüreğiyle sarılıp öpmek, pis pis yalamak, boyuna yırtacağını bile bile yüz kez en güzel zıbınlar giydirmek; gene de bu çılgınca yaşayışın kıvranmalarından bıkıp usanmamak, bundan canlı bir şaheser çıkarmak... öyle bir şaheser ki heykelcilikte bütün bakışlara, edebiyatta bütün beyinlere, resimde bütün anılara, çalgıda bütün gönüllere bir şeyler söyler. İşte Uygulama'dır bu, uygulama çalışmalarıdır. El boyuna uzanmak zorundadır, ha deyince kafanın dediğini yerine getirmek üzere. Kafa ise, aşk kalmadıysa, ısmarlama iş çıkarabilecek durumda değildir artık.

Bu biçim yaratma alışkanlığı, anayı ana yapan şu yorulmakbilmez Analık sevgisi, Raffaello'nun pek iyi anlamış olduğu şu doğal şaheser... kısacası, ele geçirilmesi pek güç şu beyin doğurganlığı şaşılacak kadar kolayca da kaybolup gider. Esin Deha'nın Fırsat'ıdır. Üzerinden geçtiği yer Sırat Köprüsü değildir; havalarda uçar ama, kargalar höt dedi mi kaçar. Boynunda atkısı yoktur ki şair tutup yakalasın. Saçı bir alevdir. Hani pembeli-beyazlı pek güzel telliturnalar vardır, avcıları deli ederler; o da öyle: Kaçıp gidiverir.

İşte bunun için, sanatkârın çalışması bıktırıcı bir savaşmadır. Nice güçlü, güzel tekneler bundan hem ürkerler, hem de severler; sonunda çarpıp parçalanırlar. Çağımızın büyük bir şairi bu ürkütücü çalışmadan söz ederken diyordu ki: "Umutsuz girişiyorum, üzgün ayrılıyorum." Bilmeyenler bilsinler bunu! Sanatkâr eserine, Curtius'un uçuruma (x), askerin siperlere düşünmeden atılışı gibi atılmazsa, bu yanardağ ağzında çöküntü altındaki maden işçisi gibi çalışmazsa, masallardaki âşıklar gibi sultanlarına kavuşmak uğruna biri bitip biri çıkan büyülü engelleri yenmeye çalışacak yerde güçlükleri düşünürse eser yarım kalır, bir köşede çürür, sanatkâr da

---

(x) Alaman tarihçisi, eski eserler uzmanı Ernst Curtius (1814-1896) Yunan Yarımadası'nda Olümpiya kazılarına girişmişti. Balzac onun bu çalışmalarını uçuruma atılmaya benzetiyor. (Çeviren)

bir daha birşey yaratamaz olur, yeteneğinin kendi kendini öldürüşünü gözleriyle görür.

Rossini, Raffaello'nun şu deha kardeşi Rossini, varlıklı olgunluk çağına kat kat üstün olan yoksul gençlik yıllarında bunun göze çarpıcı bir örneğini verir. Büyük ozanlarla büyük komutanlara verilen çelenklerin, zafer taçlarının aynı değerde oluşu bundandır.

Wenceslas hayalci yaradılıştaydı; Lisbeth'in soluk-aldırmaz güdümü altında eser vermeye, kendini yetiştirmeye, çalışmaya öyle çok çaba harcamıştı ki aşk, mutluluk onda bir tepki yarattı. Gerçek kişiliği yeniden ortaya çıktı. O Slav tembelliği, gevşekliği, yumuşaklığı geri geldi; ruhunda öğretmenin sopasıyla kovduğu yerlerde kalmış dünden-hazır izleri yeniden kapladı.

Ressam, ilk aylarda, karısını sevdi. İkisi de kendilerini helâl, mutlu, çılgın aşkın o hoş çocukluklarına verdiler. Sonra ilk önce Hortense alıkoydu Wenceslas'ı çalışmaktan. Kendine düşman gibi gördüğü Heykelciliği böylece yendiği için de koltukları kabarıyordu. Hep öyledir ya: Kadının okşayışları Esin Perisi'ni kaçırır; çalışanın o yırtıcı, sert direncini köreltir.

Altı, yedi ay geçti geçmedi, heykelcinin parmakları keski tutmasını unuttu. Çalışmak zorunluluğu gelip çatınca, anıt yaptırma kurulunun başkanı Prens Vissembourg heykeli görmek isteyince, Wenceslas aylakların o başlakırdısını etti: "Hemen başlıyorum!" Hortense'çığını da kandırıcı sözlerle, hayalci sanatkârın parlak tasarlarıyla uyuttu. Hortense'çığın şairine karşı sevgisi de iki katına çıkıverdi. Mareşal Montcornet'nin pek yüce bir heykelini daha şimdiden gözlerinin önünde görür gibiydi. Montcornet gözü-pek bir atlının, Murat'vari yürekliliğin yüceltilmiş örneği olacaktı. Ah-ha! bu heykeli gören İmparator'un bütün zaferlerini gözünün önünde canlandıracaktı. Ne de güzel bir işleyiş! Kurşun kalem söz dinlerdi; lafın ardı-sıra gidiyordu.

Heykele gelince, onun yerine küçük bir Wenceslas çıktı ortaya.

İş Gros-Caillou'daki çalışma yerine gidip çamuru yoğurmaya, kalıbı yapmaya geldi mi, ya Prens'in saati Wenceslas'ı Florent-

Chanor'un tezgâhında bulunmak zorunda bırakıyordu, saatin üzerindeki kabartmalar orada işleniyordu çünkü; ya hava kapalı, karanlıktı; bugün birtakım işler vardı; yarın ailecek bir yemek; ruhça keyifsiz, vücutça rahatsız olduğu günler de cabası. E, kimi gün de pek sevdiği karısıyla gönlünü eğlendirecekti elbette.

Sonunda, Wissembourg Prensi Mareşal heykelin kalıbını elde etmek için kızmak zorunda kaldı, "Siparişi geri alırım!" dedi. Binbir azardan, işi zora bindirmeden sonra, bağış kurulu alçı kalıbı en sonunda görebildi.

Wenceslas Steinbock her gün işten açıkça görülecek biçimde yorgun-argın dönüyor, böyle ırgat gibi çalışmaktan, buna gücünün yetmediğinden sızlanıp duruyordu.

Bu ilk yıl boyunca, karı-koca oldukça rahat yaşadılar. Kóntes kocasını çılgınca seviyordu. Aşkın sevinçleri, zevkleri arasında, Savaş Bakanı'na ateş püskürüyordu. Gitti kendisiyle de görüştü.

— "Büyük sanat eserleri top, tüfek gibi kolay yapılmaz. Devlet dehanın buyruğu altına girmelidir, nasıl ki vaktiyle XIV. Louis, I. François, X. Leon girmiştir." dedi.

Zavallı Hortense, kolları arasında Fidias gibi bir heykelci var sanıyor, Wenceslas'a karşı sevgisini tapınmaya vardıran bir kadının analık yumuşaklığını gösteriyordu.

— "Acele etme." dedi kocasına. "Bütün geleceğimiz bu heykele bağlı. Rahat rahat çalış, bir şaheser yarat."

Wenceslas'ın çalışma yerine geliyordu. Wenceslas da, âşık, yedi saatin beş saatini karısına veriyor, heykel üzerinde çalışacak yerde, onu lafla anlatıp duruyordu. Böylece, kendisi için pek esaslı bir iş olan bu heykeli ancak bir buçuk yılda bitirebildi.

Heykel kalıba dökülüp de ortaya çıkınca, Hortense esere hayran kaldı. Kocasının nasıl çalıştığını yakından görmüştü. Gerçekten, heykelcilerin belini, kolunu, elini kırıp geçiren yorgunluklardan adamcağızın sağlığı bozulmuştu.

Baron heykelden hiç anlamazdı, Barones de bu bilgisizlikte ondan aşağı kalmazdı; öyleyken, ikisi de "Şaheser!" diye haykırdılar.

Bunun üzerine, Savaş Bakanı'nı alıp getirdiler, büyülediler; o da, arkasında yeşil bez, gözler önüne serilen bu tek alçı heykeli pek beyendi.

Ne yazık ki, 1841 sergisinde kimse beyenmedi. Bu beyenmeyiş de, tapınılan bir komutanın heykelinin ayaklığı üzerine böyle derme-çatma dikilişine öfkelenenlerin ağzında yuhalarla, alaylarla dile getirildi.

Stidmann arkadaşı Wenceslas'ı aydınlatmak istedi, kıskançlıkla suçlandı. Hortense'a da sorarsanız, gazetelerde çıkan yazılar Haset'in haykırışlarından başka bir şey değildi. Stidmann, bu gönlü-yüce çocuk, ne yaptı-etti, biralay yazılar yazdırdı. Bu yazılarda eleştirmenlere savaş açıldı; heykelcilerin eserlerini alçıdan mermere geçinceye dek çok değiştirdikleri, en sonunda sergiye mermerin çıkarıldığı belirtildi. Claude Vignon şöyle diyordu: "Bir heykel alçı taslağından mermere işleninceye kadar öyle değişebilir ki bir şaheser berbat olur, ya da kötü bir eser bir şaheser haline gelir. Eserin alçısı bir eserin elyazmasıdır; mermeri ise kitap."

İki buçuk yıl içinde Wenceslas Steinbock bir heykelle bir de çocuk yapmıştı. Çocuk öyle güzeldi ki bukadar olur; heykel ise, çok çirkin.

Prens'in saatiyle bu heykel genç yuvanın borcunu ödediler. O sıralarda da, Wencesles kibar çevrelere, tiyatrolara, operaya pek dadanmıştı. Sanat üzerine yaman sözler ediyor, söyledikleriyle, yaptığı eleştirilerle bu çevrelerde büyük sanatkâr sayılıyordu.

Paris'te öyle dahiler vardır ki ömürlerini lafla geçirirler, dört duvar arasında kazandıkları şanla yetinirler. Steinbock da bu sevimli haremağalarının yolundan gidiyor, çalışmaya karşı günden güne daha büyük bir soğukluk duyuyordu. Bir işe daha başlarken bütün güçlüklerini gözünün önüne getiriyor, bunun üzerine başlayan cesaretsizlik de isteğini gevşetiveriyordu. Esin, kafa işçilerinin bu çılgın tutkusu, bizim hasta âşığı görür görmez kanatlarının olanca gücüyle kaçıyordu.

Heykelcilik sahne sanatı gibidir; bütün sanatların hem en güçü,

hem en kolayı. Karşınıza bir şey alıp tıpkısını çıkarın; eser tamamdır. Gelgelelim, ona ruh vermek, bir kadın, ya da erkek biçiminden canlı bir örnek çıkarmak Prometheus azabıdır (x). İnsanlık tarihinde ozanlar nasıl sayılıysa, heykelcilik tarihinde de bu gibi başarılar parmakla sayılır. Michelangelo, Michel Columb, Jean Goujon, Fidias, Praksiteles, Polükletes, Puget, Canova, Albrecht Dürer hep Milton'un, Vergillius'un, Dante'nin, Shakespear'in, Taso'nun, Omiros'un, Moliere'in kardeşleridir.

Heykelcilik eseri öyle ulu bir şeydir ki bir heykel insanı ölümsüzleştirmeye yeter, Figara, Lovelace, Manon Lescaut nasıl Beaumarchais'yi, Richardson'u, Prevost'u ölümsüzleştirmeye yettiyse. Yalın-kat kimseler —sanatkârların koynunda da bunlardan pek çok vardır— derler ki heykel ancak çıplakla yaşar, İlkçağ'la birlikte o da ölmüştür, çünkü bugünkü giysilerle heykel yapılamaz. Yanlış. Çünkü, birincisi, eskiler baştan başa örtülü çok güzel heykeller de yapmışlardır, Olümpia gibi, Iulia gibi. O eski heykelcilerin eserlerinin onda-birini bile bulmuş değiliz. İkincisi, gerçek sanatseverler gitsinler de Floransa'da Michelangelo'nun "Düşünen Adam"ını, Mainz Kilisesi'nde Albrecht Dürer'in "Havva"sını görsünler. Dürer bu eserinde abanoz ağacından üç kat giysi içinde canlı bir kadın yaratmıştır; kadının saçları da öyle dalga dalga, öyle ince ince işlenmiştir ki hiçbir hizmetçi kadın hanımının saçlarına böylesine oyuncaklı biçim vermemiştir. Bilmeyenler koşsunlar baksınlar; Göreceklerdir ki deha herhangibir giysiye de, zırha da, cüppeye de bir düşüncenin damgasını vurabilir, insanın dış kılığına kişiliğinin, yaşayışının damgasını vurması gibi.

Heykelcilik resimde ancak bir kez görülmüş olayın, Raffaello

(x) Bir İlkçağ masalına göre, Prometheus suyla topraktan insan yapıp ona can vermek için Tanrılar Dağı'ndan kutsal ateşi çalınca Baştanrı Zeus kızmış, onu Kaf Dağı'nda bir kayaya bağlamış. Orada bir akbaba gelir, Prometheus'un karaciğerini söker, karaciğer de her seferinde yeniden oluşurmuş. (Çeviren)

olayının sürekli gerçekleştirilmesidir. Bu korkunç işin çözümü aralıksız süren, bir yandan da desteklenen bir çalışmaya bakar; çünkü maddi güçlükler öyle yenilmeli, işleyen el öyle eğitilmiş, öyle çevik, öyle uysal olmalı ki sanatkâr maddeye dönüştüreceği o elletutulmaz manevi canlıyla başa baş çarpışabilsin.

Paganini ruhunu kemanının telleriyle anlatırdı ya, üç gün çalışmasa —kendi deyimiyle söyleyelim— çalgısının "cüzdanını" yitirirmiş. "Cüzdan" dediği, kemanının tahtası, yayı, telleri ile kendisi arasındaki evlenmenin nikâh cüzdanı. Bu evlenme bozuldu mu, sıradan bir keman çalgıcısı oluverirmiş.

Aralıksız çalışma, yaşamanın yasası olduğu gibi, sanatın da yasasıdır; çünkü sanat düşünceye dönüştürülmüş yaratıdır. Onun için, büyük sanatkârlar, gerçek ozanlar ne ısmarlama beklerler, ne de alıcı ararlar; bugün de doğururlar, yarın da, her zaman. Bunun sonucu olarak da boyuna çalışmak, boyuna didinmek alışkanlığı doğar, ki bu da onları Sanat Perisi ile, onun yaratıcı güçleriyle sürekli bir evlilik bağı içinde tutar. Canova iş yerinde yatar-kalkardı, Voltaire'in çalışma odasında yatıp kalkması gibi. Omiros'la Fidias da öyle yaşamış olsalar gerek.

Lisbeth Wenceslas'ı tavanarasındaki odaya bağladığı günlerde genç sanatkâr da işte bu büyük adamların geçtikleri yoldaydı; Şan Dağları'na çıkan yolda. Şimdi ise, karşısına Hortense'ın yüzüyle çıkmış olan Mutluluk onu tembelleştirmişti. Tembellik de, bütün sanatkârlar için olağan haldir; çünkü onların tembellikleri boş değildir, doludur. Saraydaki paşaların sürdükleri türden bir zevktir bu. Hayallerle oynaşırlar; düşüncenin gizli kaynaklarından içip içip sarhoş olurlar. Wenceslas Steinbock gibi birçok büyük sanatkârlar da, hayalin pençesine düşmüşler, bunun için de "hayalci" diye tanınmışlardır.

Bu afyonkeşlerin hepsi yoksulluğa sürüklenirler. Oysa, değişmez koşullarla desteklenmiş olsalardı büyük sanatkârlar olurlardı. Bu yarı sanatkârlar pek sevimlidirler de. İnsanlar onları severler, öve öve başlarını döndürürler. Onlar da, bu yüzden, öbürkilerden

bambaşka kişilikte, yabani, "dünya yasalarına kafa tutan" damgası vurulmuş gerçek sanatkârlardan üstün görünürler. Bakın neden: Büyük adamlar eserlerinin malıdır. Kendilerini herşeyden çekip koparmaları, ancak işlerine vermeleri ahmakların gözünde onları bencil yapar; çünkü bunlar onların züppeler gibi giyinmelerini, "dünyaya karşı ödev" denilen birtakım toplumsal devrimler yapmalarını isterler. İsterler ki Atlas Dağları'ndaki aslanlar da markizin fino köpeği gibi tüyleri taranmış, kokular sürülmüş olsun.

Bu adamların pek az eşi-dostu vardır; onlarla da, pek seyrek buluşurlar; sonunda yapayalnız kalırlar. Çoğunluk onları birtürlü anlayamaz. Çoğunluk dediğimiz de, bilirsiniz, aptallardan, kıskançlardan, bilgisizlerden, yalın-kat kimselerden meydana gelir.

Şimdi anlıyor musunuz bu değişik büyük kişilerin yanında bir kadının neler yapabileceğini? Bir kadın erkeğe karşı hem Lisbeth'in beş yıl boyunca Wenceslas'a davrandığı gibi davranmalı, hem de ayrıca ona aşk sunmalı; alçakgönüllü, sessiz, hep hazır, hep gülümser bir aşk.

Hortense, analık didinmeleri arasında, korkunç para sıkıntıları içinde olduğu için, aşırı sevgi yüzünden bilmeden yaptığı yanlışları ancak çok geç anlıyordu; yalnız, anasının kızı olduğu için de, kocasını üzeceğini düşündükçe yüreği parçalanıyordu. Sevgili şairini öyle seviyordu ki onun celladı olamazdı. Öte yandan, yoksulluğun kendisine de, oğluna da, kocasına da pençesini atacağı ânın yaklaşmakta olduğunu da görmüyor değildi.

Bette Abla Hortense'ın o güzel gözlerinin yaşardığını görünce: "A! yo... ağlamak yok, yavrucuğum!" dedi. "Umudu kesmemeli. Senin gözyaşlarının bir bardak dolusuyla bile bir tabak çorba alınmaz! Nekadar istiyorsun?"

— "Beş-altı bin frank."

Lisbeth: "Çok çok üçbin frangım var benim." dedi. Sonra "Peki, Wenceslas ne yapıyor şimdi?" diye sordu.

— "Stidmann'la birlikte ortaklaşa çalışmak üzere bir iş önerdiler... Herouville Dükü için bir yemiş tabağı. O zaman, Leon De

Lora ile Bridau'ya olan dörtbin frank borcu ödemeyi Chanor üzerine alacak."

— "Nasıl! Mareşal Montcornet anıtının heykeliyle kabartmalarının parasını aldınız da borcunuzu vermediniz demek!"

Hortense: "Evet ama," dedi, "yılda oniki bin frank harcıyoruz, benim işe topu-topu yüz altın gelirim var. Mareşalin anıtı, bütün masraflar çıktıktan sonra ancak onaltıbin frank getirdi. Doğrusunu istersen, Wenceslas çalışmazsa halimiz n'olur, bilmem." Hortense burada o güzel kollarını uzatarak: "Ah! heykel yapmasını ben de öğrensem, nasıl yoğururdum killeri!" diye içini çekti.

Görülüyordu ki Hortense'ın kızken ilerisi için uyandırdığı umutlar boşa çıkmamıştı. Gözleri kıvılcım saçıyordu; damarlarında demir yüklü, zorlu bir kan dolaşıyordu. Çocuğuna harcadığı güce acıyordu.

Bette Abla: "Ah! nonoşum benim!" dedi. "Akıllı kızlar sanatkârlarla ancak adam servet sahibi olduktan sonra evlenmeliler, bu serveti kendileri sağlamaya çalışacak durumdayken değil."

*
**

Bu sırada Stidmann'la Wenceslas'ın ayak sesleri duyuldu. Chanor'u uğurluyorlardı. Sonra Wenceslas da, Stidmann'la birlikte, içeri girdi.

Stidmann gazeteciler, tanınmış oyuncu kızlar, ünlü eğlence kadınları çevresinde gözde bir ressamdı. Zarif bir adamdı. Claude Vignon onu Valerie'ye de tanıtmıştı. Valerie onu da evinde görmek istiyordu. Stidmann o pek tanınmış Bn. Schontz'la olan ilişkisini yeni kesmişti. Kadın birkaç ay önce evlenmiş, taşraya gitmişti. Valerie'yle Lisbeth bu ilişkinin kesildiğini Claude Vignon'dan öğrenmişler, Wenceslas'ın arkadaşını Vanneau Caddesi'ndeki eve çekmek gerektiğine karar vermişlerdi.

Stidmann saygılı davranır, Steinbock'lara pek sık gelmezdi. Claude Vignon onu Valerie'ye tanıtırken de Lisbeth yanlarında

yoktu. Onun için, Bette Abla onu şimdi ilk kez görüyordu. Bu ünlü ressamı süzerken onun Hortense'a birkaç kez kaçamak göz atışını yakaladı. Bunun üzerine aklına bir şey geldi: Wenceslas karısının üzerine başkasıyla düşüp kalkmaya başlayacak olursa, Hortense'a bir avunma olarak bu adam sunulabilirdi.

Gerçekten, Stidmann da: "Wenceslas arkadaşım olmasaydı şu genç, güzel kontes ne yaman bir sevgili olurdu benim için!" diye düşünüyordu. Yalnız, şeref düşüncesi bu isteği önlüyor, onu bu evden uzaklaştırıyordu. Erkekler ilgilenmeleri yasak olan kadınların yanında anlamlı bir sıkıntı duyarlar; Lisbeth bu hali Stidmann'da da görmüştü.

Hortense'ın kulağına: "Güzel adam bu delikanlı." dedi.

Hortense da: "A! sen öyle mi buluyorsun?" diye karşılık verdi. "Ben hiç dikkat etmedim."

Wenceslas da arkadaşının kulağına: "Aramızda hiç çekinmeden açık konuşabiliriz, Stidmann." dedi. "Şu evde-kalmış kızla iş konuşacağız da..."

Stidmann iki genç kadına selâm verdi, ayrıldı.

Wenceslas arkadaşını uğurladıktan sonra döndü geldi.

— "Oldu." dedi. "Yalnız, bu iş altı ay alacak. O zamana kadar geçinmenin yolunu bulmalı."

Steinbock Kontesi seven kadınların o yüce atılışıyla: "Benim elmaslarım var." diye haykırdı.

Wenceslas'ın gözleri yaşardı. Geldi karısının yanına oturdu, sarılıp kucağına aldı.

— "Yo, ben çalışırım!" dedi. "Arada ufak-tefek şeyler de yaparım... çeyiz sepeti, pirinçten toplu heykelcikler..."

Lisbeth: "Bakın, çocuklarım..." dedi. "Öyle ya, benim çocuklarımsınız, çünkü mirasım size kalacak. İnanın buna: Güzel bir define bırakacağım size... hele Mareşal'la evlenmeme yardım ederseniz. Bu işi çabuk başarırsak, benim eve alacağım sizi— sizi de, Adeline'i de— yeme-içme benden. Ah! ne mutlu günler yaşayacağız hep bir arada! Şimdiki halde, dinleyin beni. Görmüş-geçirmiş

bir insanım ben. Emniyet Sandığı'na başvurmayın sakın. Rehin koyup para alan yandı demektir. Kaç kişiyi görmüşümdür aldığı paranın faizini bile verememiştir de rehine koyduğu mücevherleri gitmiştir! Senet üzerine yüzde-beş faizle borç verecek birini bulurum ben size."

Hortense: "Ah! kurtulduk demektir!" diye haykırdı.

— "Tamam, yavrum. Wenceslas gelsin benim ricam üzerine kendisine borç verecek kimsenin evine. Bayan Marneffe, benim bu dediğim. Pohpohlasın; çünkü bu kadın bütün sonradan-görmeler gibi pek kendini-beyenmişin biridir. Elinden gelen yardımı yapar, sıkıntıdan kurtarır sizi. Sen de gel Bayan Marneffe'in evine, Hortense' çığım."

Hortense kocasına öyle bir baktı ki darağacına çekilmek üzere olan mahkumlar öyle bakarlar, sağlam.

Wenceslas: "Claude Vignon Stidmann'ı o eve götürüp Bayan Marneffe'e tanıtmış." dedi. "Çok hoş bir evmiş."

Hortense başını önüne eğdi. İçinde duyduklarını ufacık bir sözcük pek güzel anlatabilir: Acı değildi bu; sancıydı, hastalıktan ileri gelen sancı gibi bir şey.

Bette Abla onun kıvranışından anladı bunu.

— "Ama, Hortense'çığım, hayatı anla artık, canım!" diye haykırdı. "Yoksa, sen de annen gibi olursun: Bomboş bir odaya kapanırsın, Odüsseus'un ardından ağlayan Kalüpso gibi... hem de böyle bir çağda! Telemahos da yok ki babasını aramaya çıksın!" Lisbeth bu son sözleri Valerie'nin Adeline'le alay ederken söylediklerini hatırlayarak eklemişti. "Bu dünyada herkese bir araç gibi bakmalı: Alırsın, kullanırsın, bırakırsın." dedi. "Siz de, çocuklarım, Bayan Marneffe'ten yararlanmaya bakın, sonra bırakırsınız. Wenceslas sana tapıyor, Hortense'çığım... Korkuyor musun yoksa senden dört-beş yaş büyük, bir denk yonca gibi sararıp solmuş bir kadına tutulacak da..."

Hortense: "Elmaslarımı rehine koyarım daha iyi." dedi. "Ah! gitme sakın o eve, Wenceslas! Cehennem orası!"

Wenceslas, karısına sarılıp öperek: "Hortense doğru söylüyor." dedi.

Genç kadın, mutluluktan uçaraktan: "Sağol, canım!" dedi. "Görüyorsun ya, Bette Abla: Kocam melektir, melek. Kumar oynamaz, nereye gidersek birlikte gideriz. Hele bir de kendini işe verebilirse, yo, o zaman, işte bak, mutluluğuma son yoktur. Babamın yosmasının evine niye gidecekmişiz... onu iflasa sürükleyen, kahraman anacağımızı öldürücü üzüntülere boğan kadının evine!"

Bette Abla: "Yavrucuğum," dedi, "babanın iflâs etmesi onun yüzünden değil ki. O şarkıcı kadın iflâs ettirdi onu. Sonra da senin evlenmen! A! Bayan Marneffe'in babana birçok bakımlardan yararı oluyor, valla'! Neyse, ben birşey söylemeyeyim..."

— "Sen hep başkalarından yana çıkarsın, Bette Abla..."

Bu sırada bahçeden oğlanın haykırışı geldi, Hortense kalktı gitti, Bette Abla odada Wenceslas'la yalnız kaldı.

— "Karın kadın değil, melek, Wenceslas." dedi. "Sevmeye bak, hiç üzme sakın."

Wenceslas: "Evet," dedi, "öyle seviyorum ki durumumuzu saklıyorum ondan. Ama, sana söyleyebilirim, Lisbeth. Valla', karımın elmaslarını Emniyet Sandığı'na koysak bile, durumu gene de pek kurtaramayız."

Lisbeth: "İyi ya işte!" dedi. "Bayan Marneffe'ten borç al. Kandır Hortense'ı, Wenceslas, bıraksın seni kadınla görüşmeye bize gelmeye; ya da, ona hiç belli etmeden gelirsin, canım!"

Wenceslas: "Ben de öyle düşünüyordum," dedi, "Hortense'ı üzmemek için, gitmeyeceğimi söylerken."

Lisbeth: "Dinle beni, Wenceslas." dedi. "İkinizi de severim; onun için, tehlikeyi haber vermeden edemeyeceğim. Gelirsen, gönlünü iki elinle sıkı sıkı tut; çünkü şeytandır bu kadın. Gören tutuluyor... Öyle hınzır, öyle baştan çıkarıcı bir kadın! Bir sanat şaheseri gibi büyüleyiveriyor insanı. Parasını borç al ama, buna karşılık rehin olarak ruhunu kaptırma ona! Hortense'çığımın üzerine onu seversen cehennem azabı çekerim. Geliyor! Konuşmayalım. Ben

yoluna koyarım senin işi."

Wenceslas, karısına: "Öp Bette Abla'nı, meleğim!" dedi. "Bizi sıkıntıdan o kurtarıyor... Birikmiş paralarını bize borç veriyor."

Lisbeth'e işmar etti, o da anladı.

Hortense: "Öyleyse, sen de çalışacaksın, değil mi, cicim?" dedi,

Ressam: "A! yarından tezi yok!" dedi.

Hortense kocasına gülümsedi:

— "Hep bu yarınlar mahvediyor ya bizi!"

— "Ama, yavrucuğum, sen söyle her gün bir terslik, bir engel, bir iş çıkmıyor mu?"

— "Doğrusun, sevgilim."

Wenceslas, elini alnına vurarak: "Burada birtakım düşünceler, buluşlar var!" dedi. "Ah! düşmanlarımı şaşırtmak istiyorum! On altıncı yüzyıl Alaman tarzı bir sofra takımı yapmak istiyorum... şiir gibi bir şey! Üzeri böcek dolu kıvrık yapraklar yapacağım; bunların içine çocuklar yatıracağım; yeni hayaller ekleyeceğim bunlara; gerçek hayaller; düşlerimizin cisimleşmiş biçimlerini! Hepsi kafamda hazır! Hem özentili, hem hafif, hem de karmaşık olacak. Chanor giderken uçuyordu! Benim de cesaret bulmaya ihtiyacım vardı, çünkü Montcornet anıtı üzerine son çıkan yazı pek yıkmıştı beni."

O gün bir ara Lisbeth'le Wenceslas yalnız kalmışlardı, ertesi gün Bn. Marneffe'in evinde buluşmak üzere anlaştılar. Wenceslas yüzde-yüz gelecekti, çünkü: Karısı bırakırsa ne iyi; bırakmazsa gizli gelecekti.

*
**

Valerie bu başarıyı daha o akşam öğrendi. Baron Hulot'ya tutturdu ille "Stidmann'ı, Claude Vignon'u, Wenceslas Steinbock'u yarın akşam yemeğe çağıracaksın!" diye.

Bu gibi kadınlar yaşlı erkeklerin başına ali-kıran-baş-kesen kesilmesini çok iyi bilirler. O zavallıcıklar da, yollara düzülürler, bu çetin sevgililerin çıkarları, hevesleri için gerekli kim varsa yalvar-yakar çağırırlar. Valerie de Baron'a karşı şimdi böyle davranmaya

Paris'li kadınların bütün güzelliklerini ortaya serip dökmek istedikleri zaman icat ettikleri süslü giysiler vardır. Ertesi gün Valerie de onlarla giyinip kuşandı, savaş kılığına girdi. Çarpışmaya çıkacak bir adamın kullanacağı tuzakları, oyunları gözden geçirişi gibi, aynada eserini inceledi. Bir tek pot, bir tek kırışık yoktu. En güzel akça-pakçalığı, yumuşacıklığı, incecikliği üzerindeydi. , Sonra, ökseleri de farkında olmadan gözü çekiyordu.

Sanırlar ki onsekizinci yüzyılın o yapma benleri artık geçmiş, kalkmış. Yanılıyorlar. Bugünün kadınları eksilerden daha usta. Dürbünleri üzerlerine daha aşırı oyunlarla çekmeye bakıyorlar. Kimi ortasına elmas kondurulan şu şeritten kelebeği icat ediyor, bütün gece bakışları pençesi altına alıyor; kimi saçların üzerine geçirilen ağı yeniden canlandırıyor, ya da akılları çorap bağına çekmek için saçlarına hançer saplıyor; falanca siyah kadifeden uzun eldiven giyiyor; filanca sakal takıyor. Bu yüce çabalar, Fingirdeklik'in, ya da Aşk'ın bu Austerlitz savaşları, derken, daha aşağı tabakaları sarıyor, bunların mutlu yaratıcıları yenilerini aramaya başladıkları sırada.

Valerie o akşam gönül avlamak istiyordu ya, üzerine üç ökse kondurdu. Birincisi, saçlarını özel bir suyla taratmıştı; böylece sarı saçları üç gün için keten rengi olacaktı. Bn. Steinbock'un saçları canlı bir sarı olduğu için, Valerie hiçbir bakımdan ona benzemek istemiyordu. Bu yeni renk ona göze çarpıcı, acayip bir hava verdi; gediklilerinin zihnini öylesine kurcaladı ki Montes: "Ne var sende bu akşam?" diye sordu. İkincisi, boynuna oldukça enli bir kadife siyah şerit bağladı, göğsünün beyazlığı büsbütün ortaya çıktı. Üçüncü ökse ninelerimizin şirinlik muskasına benzetilebilirdi: Güllerin en güzel, en ufacık koncasını göğsünün tam ortasına, kumaşı gergin tutan balinanın yukarısına, en hafif çukurluğun üzerine takmıştı. Otuzundan aşağı bütün erkekler gözlerini önlerine indireceklerdi.

Tıpkı bir oyuncu kızın eğilip bükülmelerini aynada gözden geçirmesi gibi, takınacağı tavırlara bir daha bakarken: "Gözleriyle yiyecekler beni!" diyordu.

Lisbeth toptancı pazarına gitmişti; Mathurine de eskiden yanında çalıştığı piskoposun komşu ilçenin başpapazını ağırlayacağı akşamlar yaptığı o güzelin güzeli yemeklerden hazırladı.

Stidmann, Claude Vignon, Kont Steinbock aşağı-yukarı aynı zamanda, saat 6'ya doğru geldiler. Bayağı bir kadın —ya da öyle demeyelim— sıradan bir kadın böylesine can attığı bir adamın daha adını işitir işitmez koşar. Valerie saat 5'ten beri odasında bekliyordu; öyleyken, gene de üç konuğunu bir aradâ bekletti. Aralarında konuştuklarının, ya da gizli düşüncelerinin konusu kendisi olduğunu çok iyi biliyordu.

Bu arada, onlar orada beklerken, kendisi odasının düzenlenmesini yönetti; o pek hoş cicili-bicili şeyleri göz önüne serdi. Bu gibi cafcaflı ıvır-zıvırı yapmasını ancak Paris bilir, başka hiçbir kent beceremez. Bunlar kadının kişiliğini ortaya koyarlar; onu ahaliye ilân ederler, bile deyebiliriz: Mine kaplanmış, inci işlenmiş yadigârlar; cici yüzüklerle dolu kupalar; Florent-Chanor'un ince zevkiyle kalıba alınmış Sevres ya da Saksonya şaheserleri; birtakım heykelcikler, resim defterleri, tahta oymalar... yapımcılara tutkunun ilk deliliğinde, ya da son yatışması için ısmarladığı, çılgınca da değer biçilen bütün o biralay zımbırtı.

Valerie de başarının verdiği sarhoşluk içinde bulunuyordu, öyle ya. Kocası ölürse Crevel'le evlenmeye söz vermişti. Aşık Crevel de Valerie Fortin adına onbin franklık gelir yazdırmıştı. Üç yıldan beri demiryollarında çevirdiği işlerin, Barones Hulot'ya sunduğu yüzbin gümüş anaparanın ona getirdiği bütün kazançtı bu. Böylece, Valerie'nin otuziki bin frank geliri vardı. Şimdi Crevel ona kazançlarını sunmaktan çok daha başka önemi olan bir söz vermiş oluyordu. Düşes'inin saat ikiden dörde kadar kendisini daldırdığı tutku ateşi içinde düşünmüştü bunu. Evet, kapıldığı hayalleri tamamlamak için, şimdi ona Düşes adını takmıştı. Tutku ateşine gelince, gerçekten, Valerie artık Dauphin Sokağı'ndaki evdeki Valerie'yi kat kat geçmişti.

Crevel, kadının ona bağlı kalacağına söz vermesi üzerine, bunu

desteklemeyi düşünmüş, onda ufacık güzel bir konağın hayalini yaratmıştı. Barbette Caddesi'nde öyle bir konak vardı; hesapsız üstencinin biri kendine yaptırmıştı, şimdi satıyorlardı.

Valerie şimdi kendini, önünde bahçe, arkasında avlu, bu güzel evde görüyordu. Arabası da olacaktı!

O gün, süslenmesini tamamlarken, Lisbeth'e: "Namusuyla yaşayan kadın bukadar kısa zamanda, bukadar kolayca bunları elde edebilir mi hiç!" demişti.

Lisbeth o akşam yemeğe orada kalıyordu, Wenceslas'a Valerie'nin kendisi için söylemesi doğru olmayacak şeyleri söylemek üzere.

Valerie, yüzü sevinçten ışık saçaraktan, alçakgönüllü zarif bir hal takınaraktan, odaya girdi, arkasından da Lisbeth. Bette Abla baştan başa sarılı-siyahlı giyinmişti. Oymacılık terimiyle söyleyecek olursak, Valerie'ye yontu kalemi işi görecek, onu dürtükleyecekti.

Valerie pek ünlü eski eleştirmene elini uzatarak: "Hoşgeldin, Claude." dedi.

Birçokları gibi, Claude Vignon da artık siyaset adamı olmuştu. Gözü yükseklerde olup da yolunun başlangıcında bulunanlara şimdi böyle diyorlar. 1840'ın "siyaset adamı" onsekizinci yüzyılın "papaz efendi"si gibi bir şey. Hiçbir ev toplantısı onsuz olmaz.

Lisbeth Valerie'ye Wenceslas'ı göstererek: "Bak sana küçük eniştem Steinbock Kontu'nu tanıtayım, şekerim." dedi.

Valerie onu görmemiş gibi davranmıştı. Bunun üzerine, başını zarif bir hareketle eğerek, ressama selâm verdi.

— "Kont Hazretleri'ni tanıdım." dedi. "Doyenne Sokağı'nda sık sık görürdüm sizi. Düğününüzde bulunmak şerefine de eriştim."

Sonra Lisbeth'e döndü:

— "İnsan senin eski oğlunu bir gördü mü bir daha kolay kolay unutamaz, şekerim."

Stidmann'a da selâm verdi.

— "Bay Stidmann da lütfetmişler, ucu ucuna çağırdığım halde, davetimi kabul buyurmuşlar. Daha önce haber veremedim,

n'apayım! Bu iki beyin arkadaşı olduğunuzu bilmiyordum. Konuklar birbirlerine yabancı olurlarsa yemek pek soğuk, pek aşık suratlı geçer. Onlar hesabına çarçabuk çağırdım sizi. Ama, başka zaman benim hesabıma da geleceksiniz değil mi? Söyleyin: "Gelirim, deyin!"

Birkaç dakika Stidmann'la gezindi, yalnız onunla ilgileniyormuş gibi davranarak.

Crevel'in, Baron Hulot'nun, bir de Beauvisage adında bir saylavın geldikleri arka arkaya haber verildi.

Bu sonuncusu taşralı bir Creveldi. Dünyaya sırf kalabalık etsin diye getirilmiş adamlar vardır ya, bu da işte onlardan biriydi. Devlet Danışmanı Giraud ile Victorin Hulot'nun adamıydı. Bu iki siyaset adamı Tutucular ordusunun içinde İlericiler'den bir çekirdek oturtmak istiyorlardı. Ara-sıra akşamları Bn. Marneffe'in evine Giraud da gelirdi.

Valerie Marneffe Victorin Hulot'yu da ahbapları arasında sayarak övünürdü ama, bizim bu sofu avukat o güne kadar hep bir bahane bulmuş, babasına karşı da, kaynatasına karşı da direnmişti. Annesine gözyaşı döktüren kadının evine gelip gitmek günah işlemek gibi geliyordu ona.

Beauvisage eskiden Arcis'de şapkacıydı, "Paris'liler gibi olmak" istiyordu. Meclis'in gediklilerinden biriydi. O nefis, bir-içim-su Bn. Marneffe'in evinde kendini yetiştiriyordu. Onu oraya Crevel getirmişti. O da, Crevel'i kendine örnek almış, usta saymıştı. Herşeyde ona danışır, terzisinin adresini ister, o ne yaparsa o da onu yapar, onun gibi olmaya çalışırdı. Kısacası, Crevel onun özendiği büyük adamdı.

*
**

Valerie bu üç siyaset adamıyla üç sanat adamı arasında, Lisbeth'in de eşliğinde, Wenceslas'a öyle üstün bir kadın olarak göründü ki! Hele Claude Vignon bir tutkun gibi onu göklere

çıkarınca!

Eski eleştirmen: "Ninon kılığına girmiş bir Maintenon Markizi' dir o!" diyordu (x). "Hoşuna gitmek kolaydır; böyle bir akşam tolantısında kafalı bir adam olduğunu gösterdin mi yeter. Ama, ona kendini sevdirmek öyle büyük bir başarıdır ki bir adamın koltuklarını kabartmaya, bütün ömrünü doldurmaya değer."

Valerie eski komşusuna karşı soğuk, umursamaz davranmakla, onun benliğine dokundu. Bunu bile bile yapmamıştı, çünkü Polonya'lıların yaradılışlarını bilmiyordu. Slavlar'ın bir çocuk yanı vardır, ilkellik bakımından yabanıl kalmış, sonradan birdenbire uygar bir toplumun içine girivermiş bütün budunlarda olduğu gibi. Slavlar sel gibi yayılmış, yeryüzünün geniş bir alanını kaplamışlardır. Çöllere yerleşmişlerdir; oraları da, öyle geniştir ki rahat rahat yaşarlar, Avrupa'daki gibi dirsek dirseğe değil. Uygarlık da, kafalar, çıkarlar boyuna birbiriyle sürtüşmezse meydana gelmez. Ukrayna, Rusya, Tuna ovaları... kısacası, Slavlar Avrupa ile Asya arasında, uygarlıkla yabanıllık arasında köprüdür.

İşte, Polonya'lılarda, Slavlar'ın bu en zengin kolunda da toy ulusların çocuksu, uçarı halleri vardır. Yüreklidirler, kafalıdırlar, güçlüdürler; gelgelelim, yerleşmiş-oturmuş olmadıkları için, bu yürekliliklerinde, kafalılıklarında, güçlülüklerinde ne bir yöntem vardır, ne de bir rıh. Polonya'lıda bataklıklarla yer yer parçalanmış o geniş ovalarda esen yeller gibi bir oynaklık vardır. Boran gibi esersavurursa da, kırar-geçerse de, gene çığ gibi önüne ilk gelen gölde erir-gider, su oluverir.

İnsan yaşadığı yerden hep bir şeyler edinir. Polonya'lılar da, boyuna Türkler'le savaş ede ede, Doğulular'ın o şatafat merakını edinmişlerdir. Parlaklık uğruna gerekliden vazgeçtikleri çok olur.

(x) Ninon De Lenclos (1620-1705) ünlü bir Fransız kadın yazardı, evinde sanat toplantıları düzenlerdi. Maintenon Markizi (1635-1719) XIV. Louis'nin çocuklarına öğretmenlik etmiş, Kraliçe Marie-Therese öldükten sonra Kral'la gizlice evlenmişti. (Çeviren)

Kadınlar gibi süslenirler. Buna karşılık, iklim onlara Araplar'ın sert yapısını kazandırmıştır. Onun için, Polonya'lı acıda yücelirken, kendini öldürte öldürte, onu ezenlerin kollarını yormuştur. Böylece ilk hıristiyanların öldürülüş sahnelerini ondokuzuncu yüzyılda yeniden yaşamıştır. Polonya'lının öylesine özgür, öylesine açık yaradılışına yüzde-on İngiliz sinsiliğini katın, bugün çift başlı kartalın sokulduğu neresi varsa orada bu cömert ak kartal egemenlik kurar. Polonya siyaset madrabazlıklarını biraz bilseydi kendisini bölen Avusturya'nın kurtuluşuna engel olur, temelini kazan, yüksek faizle para verip ezen Prusya'ya kendisi borç para verir, kendisinin de ilk paylaşmada ikiye bölünmesini önlerdi.

Polonya'lıların çoğu da özel yaşayışlarında Polonya'nın siyasetteki durumundadırlar, hele felâkete uğrayınca.

Wenceslas üç yıldan beri evliydi; karısını tapınırcasına seviyordu; kendisini de karısı için bir tanrı biliyordu. Öyleyken, Bn. Valerie Marneffe'in kendisine karşı sanki hiç orada yokmuş gibi davrandığını görünce benliğine öyle dokundu ki kadının dikkatini çekmeyi kendine şeref meselesi yaptı.

Karısıyla yan yana gözünün önüne getirince Valerie'yi üstün buluyordu. Hortense, Valerie'nin Lisbeth'e dediği gibi, güzel bir et parçasıydı. Bn. Marneffe'te ise Biçim içinde Ruh vardı, Şeytan'ın kışkırtıcılığı vardı. Hortense'ın kocasına bağlılığı evli bir erkeğin hakkı olarak gördüğü bir duyguydu. Kesin bir sevginin o büyük değeri çok geçmeden artık akla gelmez olur, borçlunun borç aldığı parayı bir süre sonra artık kendisinin malı sayması gibi. Sevenin bu yüce cömertliği gitgide ruhun günlük ekmeği olup çıkar; kendisini sevenin üzerine başkasıyla ilişki kurmak düşüncesi tatlı bir yiyecek gibi sevilenin başını döndürmeye başlar. Burun kıvıran kadın, hele tehlikeli bir kadın, merakı kamçılar, baharatın iyi bir yemeği daha lezzetli bir hale getirmesi gibi.

Ayrıca, Valerie'nin pek iyi becerdiği o küçük görür gibi haller Wenceslas için yeni bir şeydi, üç yıldır kolay elde ettiği zevklerden sonra. Hortense karısıydı, Valerie sevgilisi. Birçok erkek aynı

kitabın bu iki değişik baskını da elde etmek ister; karısını sevgilisi yapamamak bir erkeğin değersizliğini gösteren önemli bir kanıttır ya, o da başka. Gerçekten bu alanda değişiklik aramak güçsüzlüğü gösterir. Bağlılık aşkın ruhu, tükenmez bir gücün belirtisidir; ozanı ozan yapan güç! Onyedinci yüzyılın kıtıpiyos ozanları Manon'larından ne İris'ler, ne Hloe'ler yaratmışlardır!

Lisbeth küçük eniştesini kendinden geçmiş görünce: "E, nasıl buldun bakalım Valerie'yi?" diye sordu.

Wenceslas: "Çok, çok hoş!" dedi.

Bette Abla: "Söyledim, dinletemedim sana!" diye bir çıkış yaptı. "Ah! Wenceslas'çığım, bir arada kalsaydık, bu peri kızının sevgilisi olurdun, kocası ölür ölmez de evlenirdin. Kırkbin frank geliri var, o da senin olurdu!"

— "Deme!"

— "Öyle ya! Neyse, kolla kendini. Tehlikeyi haber verdim ben sana. Ateşe çok yaklaşma, yanarsın! Ver bakayım kolunu bana, yemek hazır."

Bundan daha yıkıcı öğüt olamazdı; çünkü, bir Polonya'lıya uçurumu gösterdiniz mi, kendini aşağıya atıverir. Bu ulusta akıncı ruhu vardır: Bütün engellerin içine dalıp öbür yandan kazanmış olarak çıkabileceğine inanmıştır.

Lisbeth'in delikanlının benliğini kışkırtmak için vurduğu bu mahmuzu yemek odasının görünümü de destekledi. Pek güzel bir gümüş takım ışıl-ışıl yanıyordu. Paris'teki şatafatlı yaşayışın bütün o ince, özentili güzellikleri Wenceslas'ın gözünü aldı.

— "Şu şen tazeyle evlensem daha iyi ederdim..." diye düşündü.

Yemekte Hulot pek hoştu. Damadını da sofrada gördüğü için sevinmişti. Valerie'yle artık yüzde-yüz barıştığını düşündükçe daha da seviniyordu. Kadının kocasını Coquet'nin yerine geçirmeye söz vererek onu yeniden kazanmayı başardığı için koltukları kabarıyordu.

Stidmann Baron'un yarenliğine Paris şakalarından demet demet sunarak, sanatkâr kafasının parlaklığını ortaya sererek

karşılık veriyordu.

Wenceslas Steinbock da arkadaşının yanında sönük kalmak istemiyordu; o da zekâsının bütün ışıklarını saçtı, şakalar savurdu, etkiler yarattı, pek keyiflendi. Bn. Marneffe kendisini, çok iyi anladığını belirtmek üzere, sık sık gülümsedi ona. Güzel yemekler, sert şaraplar Wenceslas'ı zevk burgacı deyebileceğimiz şeyin içine büsbütün gömdü.

Hayli çakır-keyif olmuştu. Yemekten sonra, gitti bir divana uzandı; kafaca da, vücutça da mutlu bir hava içine daldı. Valerie Marneffe de, hafifçecik, kokular içinde, melekleri kudurtacak bir güzellikte, gelip yanına oturunca ressamın mutluluğu artık tamam oldu.

Walerie onun üzerine doğru eğildi, dudakları kulağına değercesine yakından fısıldadı:

— "O işi bu akşam konuşamayız... herkesten sonraya kalırsanız, o başka. Lisbeth'le ben işleri size uygun bir biçimde yoluna koyacağız..."

Wenceslas da onun kulağına fısıldayarak karşılık verdi:

— "Ah! siz bir meleksiniz, hanımefendi! Büyük bir yanlışlık yaptım Lisbeth'i dinlememekle!"

— "Ne demişti size?"

— "Doyenne Sokağı'ndaki evdeyken söylemişti: Siz beni seviyormuşsunuz sözde!"

Valerie Wenceslas'a şöyle-bir baktı, şaşırır gibi oldu, birden ayağa fırladı.

Genç, güzel bir kadın bir erkeğe çabucak başarı kazanacağı kanısını verirse işte böyle cezasını görür. Gönlün derinliklerinde saklı bir tutkuyu belli etmemeye çalışan bu namuslu kadın davranışı en ateşli iç açmadan bin kat daha çok şey söylüyordu.

Bunun için, Wenceslas da öyle keskin bir öfkeye kapıldı ki Valerie'ye gözlerini büsbütün dikti. Göz dikilen kadın istek duyulan kadın olur! Oyuncu kızların o korkunç gücü buradan gelir. Valerie de, Wenceslas'ın kendini süzdüğünü biliyordu ya, alkışlanan

bir oyuncu kız gibi davrandı. Pek hoştu, tam bir başarı kazandı.

Wenceslas, Lisbeth'e: "Kaynatanın yaptığı çılgınlıklara hiç şaşmıyorum artık." diyordu.

Bette Abla: "Böyle konuşursan, sana onbin frank borç bulmuş olmama ömrüm boyunca pişman olurum." dedi. "Sen de bunlar gibi delice aşık mı olacaksın ona yoksa?" diyerek, öteki adamları gösterdi. "Düşün bir: Kaynatanla yarışa gireceksin! Sonra, Hortense'ı nekadar üzersin, onu da düşün."

Wenceslas: "Doğru." dedi. "Hortense melek. Ona karşı canavarlık etmiş olurum."

Lisbeth: "Ailede bir canavar yeter." dedi.

Wenceslas: "Sanatkârlar hiç evlenmemeli!" diye haykırdı.

— "Ah! ben de öyle söyledimdi ya sana Doyenne Sokağı'ndaki evdeyken! Siz sanatkârların çocukları heykelcikler, heykeller, şaheserlerdir."

Valerie: "Siz neler konuşuyorsunuz bur'da?" deyerekten yanlarına geldi. "Hadi, çayları ver, Bette Abla."

Wenceslas, Polonya'lılara özgü bir gösteriş yapma duygusuna kapılarak, bu peri kızıyla senli-benliymiş gibi görünmek istedi. Stidmann'a, Claude Vignon'a, Crevel'e küçük görüyormuş, meydan okuyormuş gibi şöyle-bir baktıktan sonra, Valerie'yi kolundan yakaladı, zorla, divanın üzerine, yanına oturttu.

Valerie, biraz direnerek: "Pek kabadayısınız, Kont Steinbock!" dedi.

Sonra onun yanına devrildi, göğsünü süsleyen o ufacık gül koncasını gösterecek biçimde.

Wenceslas Steinbock: "Ne yazık ki değilim!" dedi. "Kabadayı olsaydım borç almaya gelmezdim buraya."

— "Zavallı çocuk! Doyenne Sokağı'ndaki evde geceleri nasıl çalışırdınız hatırlıyorum. Birazcık aptallık ettiniz. Evlendiniz, karnı acıkmış birinin ekmeğe saldırışı gibi. Paris'i hiç bilmiyorsunuz siz! Bakın ne duruma düştünüz! Paris'ini ezbere bilen o Paris'li kadının aşkı gibi Bette Abla'mızın size gösterdiği bağlılığa da kulak

asmadınız."

Wenceslas: "Birşey söylemeyin bana artık!" diye haykırdı. "Eşeklik bende!"

Valerie o lüle lüle saçlarıyla oynayarak: "Onbin frangın hazır, Wenceslas'çığım." dedi. "Yalnız, bir koşulum var."

— "Neymiş o koşul?"

— "Faiz almayacağım."

— "Hanımefendi!"

— "Yo! kızmayın! Onun yerine pirinçten bir toplu heykelcik yapacaksınız bana. Samson masalına başlamıştınız, onu bitirin... Dalila'yı o Yahudi Hercules'inin saçlarını keserken gösterin... Neyse, siz konuyu anlarsınız sanırım; siz ki büyük bir sanatkâr olacaksınız, beni dinleyecek olursanız. Kadının gücünü belirtmek, söz konusu olan. Samson orada bir hiç. Gücün ölüsü. Dalila ise, herşeyi kırıp geçiren tutku. Şu... şey... kopya... Öyle diyorsunuz, değil mi?"

Claude Vignon'la Stidmann'ın geldiklerini görünce, kurnazlık etmiş, bu son sözleri eklemişti. İki arkadaş, heykel üzerine konuşulduğunu duymuş, onlara doğru geliyorlardı. Valerie sözünün arkasını getirdi:

— "Şu Omphale'nin ayaklarına kapanmış Hercules kopyası Grek masalından nekadar daha güzel! Grekler mi Yudalılar'dan örnek aldılar, yoksa Yuda mı bu simgeyi onlardan aldı acaba?"

— "Ah! hanımefendi, önemli bir soru attınız ortaya! İncil'in çeşitli bölümlerinin hangi devirlerde yazıldığı sorunu. O büyük, ölmez Spinoza, Tanrı'nın var olduğunu hesap-kitapla ortaya koyan, ne yazık ki pek aptalcasına dinsizler arasına konulmuş olan Spinoza diyordu ki Evren'in Yaradılışı da, İncil'in siyasal diyebileceğimiz bölümü de Musa devrinde yazılmıştır. Sonradan katılmış bölümleri de dil değişiklikleriyle kesin olarak ortaya koyuyordu. Bu yüzden, havraya girerken üç hançer yedi."

Wenceslas'la baş başa konuşmalarının yarım kalmasına Valerie'nin canı sakılmıştı.

— "Bukadar çok şey bildiğimden hiç haberim yoktu!" dedi.

Claude Vignon: "Kadınlar içgüdüleriyle herşeyi bilirler." diye karşılık verdi buna.

Valerie, aşık bir genç kız gibi çekine çekine, Wenceslas'ın elini tuttu.

— "Hadi, söz verin bana!" dedi.

Stidmann: "Ne mutlu sana, azizim!" diye haykırdı. "Hanımefendi bir şey istiyor senden!"

Claude Vignon: "Ne istiyor?" diye sordu.

Wenceslas: "Tunçtan bir heykelcikler topluluğu." dedi. "Dalila Samson'un saçlarını keserken."

Claude Vignon: "Zordur." dedi. "Yataktan dolayı."

Valerie güldü:

— "Tersine, pek kolaydır."

Stidmann: "Ah! siz yapsanıza bize heykel!" dedi.

Claude Vignon, Valerie'den yana kurnazca şöyle bir göz atarak: "Hanımefendi heykel yapacak değil, heykeli yapılacak bir kimse!" diye karşılık verdi.

Valerie: "Bakın ben nasıl tasarlıyorum..." diye yeniden başladı. "Samson uyanmış, başında saçı yok... takma saçlı birçok züppeler gibi. Kahramanımız yatağın ucunda; gövdesinin geri kalanını iç çamaşırları, yatak çarşafları içinde düşünmek kalıyor yalnız size. Kartaca yıkıntıları üzerinde Marius'un duruşu gibi duruyor orada öyle; kollarını göğsüne kavuşturmuş, kafa dazlak... Napoleon Saint Helena'da, canım! Dalila diz çökmüş, aşağı-yukarı Canova'nın Magdelena'sı gibi. Bir kız erkeğini yıktı mı, tapınır ona. Bana kalırsa, Samson korkunç, güçlüyken Yahudi kızı ondan korkmuştu; ufak bir oğlan çocuğu oluverince sevmiştir. Onun için, yaptığı yanlışlığa acınıyor şimdi. Sevgilisine saçlarını geri verebilse! Yüzüne bakmaya korkuyor ama, gene de gülümseyerekten bakıyor; çünkü Samson'un güçsizliğünü, kendisini bağışlayacağını görür gibi oluyor. Bu heykelcikler topluluğu, bir de o hırçın Yudith'in heykeli kadının tam anlatılması olacak. Doğruluk kafayı keser; Kötülük ancak saçlarınızı keser. Saçlarınızı gözetin, beyler!"

Valerie iki sanatkârı bırakıp yanlarından çekildi. Kafaları alt-üst olmuş, şaşırakalmışlardı. Eleştirmenle de birleştiler, arkasından onu göklere çıkardılar.

Stidmann: "Ne hoş kadın, bukadar olur!" diye haykırdı.

Claude Vignon: "A! ben ondan daha zeki, daha çekici kadın görmedim!" dedi. "Kafayla güzelliği bir arada toplamak pek seyrek karşılaşılan bir şeydir."

Stidmann: "Siz ki Camille Maupin'i senli-benli olacak kadar yakından tanımışsınız," dedi, "siz böyle bir yargıya varırsanız, biz ne diyelim?"

Crevel onların bütün konuşmalarını duymuştu, bir ara oyunu bıraktı.

— "Dalila'yı Valerie'ye benzetirseniz, bu toplu heykelciklerin bir kopyasını bin gümüşe alırım sizden, sayın Kont'um." dedi. "A! evet, valla', bin gümüşü bayılırım!"

Beauvisage, Claude Vignon'a: "Bayılırım ne demek?" diye sordu.

Wenceslas, Valerie'den yana göz ederek, Crevel'e: "Hanımefendi poz vermek lütfunda bulunurlar mı acaba?" dedi. "Sorun kendilerine."

Bu sırada Valerie kendisi Wenceslas'a bir fincan çay getiriyordu. Evsahibi inceliğini de geçiyordu bu; büyük bir lütuftu. Bir kadının bu türlü davranmasının apayrı bir anlamı vardır. Kadınlar bunu iyi bilirler. Görünüşte basit olan bu incelik kurallarını yerine getirirken kadınların davranışlarını, hallerini, bakışlarını, seslerini, konuşma biçimlerini incelemek, bunun için, gerçekten ilginç bir konudur. Soğuk soğuk: "Çay içer misiniz?", "Çay ister misiniz?", "Bir fincan çay?" diye sormak, kupayı elinde tutan peri kızına: "Çay getir!" diye buyurmak ner'de, fincan elinde, çay masasından gönlünün paşasına kadar gelip, tatlı bir sesle, şehvetli müjdeler dolu bir bakışla, boyun eğer bir halle çayı sunmak ner'de! Bir ruh bilgisi bu ikisi arasında soğukluktan ilgisizlikten Pheadra'nın

Hippolütos'a (x) sevgisini açmasına kadar çeşitli kadın duygularını bulabilir. Kadınlar bu işte, istedikleri gibi, karşısındakini yerin dibine sokacak kadar küçük görür gibi de davranabilirler, bir köle gibi yerlere de kapanırlar.

Valerie kadını da geçti; kadın biçiminde yılan oldu. Elinde fincan, Wenceslas Steinbock'a kadar gelerek, bu şeytanca işini tamamladı.

Sanatkâr ayağa kalktı, parmaklarını kadının parmaklarına değdirerek, kulağına fısıldadı:

— "Böyle sunarsanız ben sizin elinizden istediğiniz kadar çay içerim!"

Valerie, kudurucasına beklediği bu taşkınlığı bütün gönlüyle karşıladığını hiç belli etmeksizin: "Poz vermekten falan söz ediyordunuz, nedir o?" diye sordu.

— "Crevel Baba sizin o dediğiniz heykelciğin bir kopyasını bin gümüşe alacakmış benden."

— "Bin gümüşe mi alacakmış, o?"

— "Evet, Dalila için siz poz verirseniz."

Valerie: "Alamaz sanırım." dedi. "Bu heykelin değeri onun servetini aşar; çünkü Dalila'nın biraz açık giyinmiş olması gerekiyor..."

Crevel nasıl birtakım tavırlar takınıyorsa, bütün kadınların da üstün geldiklerini belirten, inceden inceye hesaplayarak takındıkları bir tavır vardır ki hiçbir erkek dayanamaz, hayran kalır. Toplantılar, eğlentiler yapılan bu gibi odalarda öyle kadınlar görülür ki ömürlerini iç gömleklerinin dantellerine bakmakla, giysilerinin takma omuzlarını düzeltmekle, ya da perdelerin üst çerçevelerine bakaraktan gözbebeklerinin elmaslarını oynatmakla geçirirler.

Bn. Valerie Marneffe bütün öbür kadınlar gibi açıktan açığa

(x) Bir İlkçağ masalına göre, Peadra üvey oğlu Hippolütos'u sever; delikanlı ilgi göstermeyince ona kara çalar, babası oğlunu cezaya çarpınca da pişman olur, kendini asar. (Çeviren)

böyle bir tavır takınmazdı. Çay masasına, Lisbeth'in yanına gitmek üzere, birdenbire döndü. Baron Hulot'yu eteklerini savuran bu oyuncu kız dönüşüyle elde etmişti; şimdi de Wenceslas'ı büyüledi.

Lisbeth'in yanına gelince kulağına eğilerek fısıldadı:

— "Öcünü iyice aldım. Hortense şimdi gözyaşları tükeninceye kadar ağlayacak, Wenceslas'ı senin elinden aldığı o uğursuz güne lânet okuyacak."

Bette Abla: "Mareşal karısı olmadıkça kimseye iyilik etmem." dedi. "Ama, bakıyorum beni Mareşal'le evlendirmeyi artık hepsi istiyor. Bu sabah Victorin Hulot'lara gittimdi. Sana bunu anlatmayı unuttum. Baron Hulot'nun Vauvinet'deki borç senetlerini geri almışlar. Yüzde-beş faizli tahvillerden yetmişiki franklık alıyorlarmış yarın, evlerini rehine koyarak, üç yılda ödemek üzere. Bu demektir ki genç Hulot'lar üç yıl sıkıntı çekecekler, çünkü evi rehinden kurtarmak için para bulamazlar artık. Victorin'in ağzını bıçak açmıyor, babasını anladı artık çünkü. Crevel de, kızıyla damadının Baron'a gösterdikleri bu bağlılıktan dolayı öyle kuduracaktır ki onlara yardım falan etmez artık."

Valerie, bir yandan Hulot'ya gülümserken, Lisbeth'in kulağına eğildi:

— "Demek Baron'un artık bütün kaynakları kurudu?.'

— "Başka hiçbir kaynak göremiyorum ben onun için. Yalnız, eylülde maaşı hacizden kurtuluyor."

— "Hayat sigortası var, geçenlerde yenilemiş! Tamam! kocamı kalembaşkâtibi yapmasının sırası geldi demektir. Bu akşam başının etini yiyeceğim!"

Lisbeth gitti Wenceslas'ın yanına sokuldu.

— "Sen git artık, n'olur, enişteciğim!" dedi. "Gülünç oluyorsun... Valerie'ye öyle bakıyorsun ki kadıncağızı ele veriyorsun. Kocası da, korkunç kıskançtır. Kaynatana özenme, sen evine dön; eminim ki Hortense bekliyordur seni..."

Wenceslas onun sözünü kesti:

— "Valerie benim en sona kalmamı istedi. Şu benim ufak işi

üçümüz birlikte konuşacakmışız."

Lisbeth: "Hayır, hayır!" dedi. "Ben veririm onbin frangı sana Git artık, çünkü kocasının gözü sende, daha uzun kalman doğru olmaz. Borç senedini yarın dokuzda getir, o saatte şu Marneffe maymunu dairesindedir, Valerie rahattır... Sana poz durmasını istedin demek kendilsinden?.. Önce bana uğra..."

Wenceslas'ın Valerie'ye selâm verirken bakışı Lisbeth'in gözünden kaçmamıştı.

— "Ah! biliyordum ben senin ne çapkın olduğunu!" dedi. "Valerie gerçekten güzel bir kadın ama, Hortense'ı üzecek bir şey yapma sakın!"

Evli erkekleri en çok kızdıran da, her işte kendileriyle bir istekleri arasında —bu istekleri nekadar gelip geçici olursa olsun— karşılarına karılarının çıkmasıdır.

*
**

Wenceslas sabahın 1'ine doğru eve geldi. Hortense aşağı-yukarı 9 buçuktan beri bekliyordu onu. 9 buçuktan 10'a kadar araba seslerine kulak kabarttı. İçinden de: "Chanor-Florent'larda bensiz akşam yemeğine gittiği zamanlar hiç bukadar geçe kalmazdı." dlyordu.

Oğlunun beşiği başına oturmuş, dikiş dikiyordu. Para gitmesin diye, gündelikçi getirtmiyor, yama falan gibi ufak-tefek dikişleri kendi yapıyordu.

Saat 10'dan 10 buçuğa kadar, içini bir kuşku kemirdi durdu:

— "Peki ama, sahiden bana dediği gibi Chanor-Florent'lara yemeğe mi gitti bakalım? Giyinirken, en güzel boyunbağını, en güzel iğnesini istedi benden. Olduğundan daha güzel görünmek isteyen bir kadın gibi de, uzun uzun süslendi... Ama, ne deliyim ben de! Seviyor beni... Hah, işte geldi!"

Bir araba sesi duymuştu ama, araba, kapının önünde duracak yerde, geçip gitti.

Saat 11'den 12'ye kadar, mahallenin ıssızlığı yüzünden,

görülmemiş korkulara kapıldı.

— "Yayan geliyorsa, başına bir kaza gelebilir!.." diyordu. "Yaya kaldırımının ucuna çarparak, ayağı boşa giderek düşer ölür insan. Sanatkârlar da, pek dalgın olurlar!.. Ya hırsızlar yolunu kestilerse?.. Hiç bekletmemişti beni böyle altı buçuk saat. Niye eziyet ediyor bana böyle? Yalnız beni seviyor..."

Erkekler kendilerini seven kadınlara bağlı kalmalıdırlar, gerçek aşkın "manevi dünya" denilen şu yüce dünyada yarattığı sonsuz mucizeler uğruna bile olsa.

Seven kadın, sevdiği erkeğin karşısında, bir uyurgezer gibidir. Erkek onun dünyasının aynası olmaktan çıkınca ona bir güçlülük kazandırır ama, acı bir güçlülüktür bu; çünkü kadın uyurgezerken gördüklerinin hayal olduğu bilincine ulaşmıştır artık. Tutku kadının sinir güçlerini öyle bir kendinden-geçme haline getirir ki önsezileri falcıların gözleri önünde beliren görüntülerle birdir. Bir kadın sevdiğinin kendisi üzerine başkasıyla ilişki kurduğunu kendiliğinden bilir; gene de, bu bildiğine kulak asmaz, ancak kuşkulanmakla kalır, öylesine seviyordur çünkü. Geleceği bildiren gücünün haykırışlarını yalanlar.

Aşkın bu ateşliliği bir din niteliği kazanmalıdır. Bu tanrısal olgu karşısında duyulacak hayranlık yüce ruhlu kimselerin kendilerini seven kadınlara bağlılıktan ayrılmalarına engel olur. Ruhu o gibi görüntülere ulaşan böyle güzel, böyle ince ruhlu bir kadına nasıl tapınılmaz!

Sabahın saat 1'inde Hortense öyle bir hale gelmişti ki çıngırağı çalışından kocasının geldiğini anlar anlamaz kapıya koştu, ona sarıldı, ana sevgisiyle sıktı.

Konuşabilecek hale gelince: "Çok şükür geldin!" dedi. "Bundan sonra, sen nereye gidersen ben de geleceğim; seni bekleye bekleye çektiğim azabı bir daha çekmeye niyetim yok çünkü... Yaya kaldırımına çarpmışsın, başın yarılmış gibi geldin hep gözümün önüne... ya da hırsızlar öldürmüş... Yo, bir daha dayanamam buna, çıldırırım... Demek bensiz pek eğlendin, alçak?"

— "N'aparsın, meleğim, Bixiou vardı, bize yeni şeyler ısmarladı. Leon De Lora vardı, ne inciler döktürdü! Claude Vignon vardı; Mareşal Montcornet anıtı üzerine benim için tek avutucu yazıyı o yazmıştır. Sonra şey de vardı..."

Hortense: "Kadın yok muydu?" diye atıldı.

— "Sayın Bayın Florent..."

— "Rocher De Cancale'de toplanacaktınız, hani? Sen bana öyle demiştin. Florent'in evinde toplandınız demek?"

— "Evet, yanlış söylemişim..."

— "Arabayla geldin?"

— "Hayır."

— "Ta Tournelle Caddesi'nin or'dan buraya kadar yayan geldin ha?"

— "Stidmann'la Bixiou ağaçlıklı yollardan Madeleine'e kadar getirdiler beni, konuşa konuşa."

Hortense kocasının pırıl-pırıl çizmelerine baktı.

— "Yollarda, Concorde Meydanı'nda, Bourgogne Caddesi'nde yerler kupkuru demek?"

Yağmur yağmıştı ama, Vanneau Caddesi'nden Sain-Dominique Sokağı'na gelinceye kadar Wenceslas'ın ayakları kirlenmemişti.

Wenceslas bu cehennem sorularından kurtulmak için lafı değiştirdi.

— "Al bak, beşbin frank. Eksin olmasın, Cbanor borç verdi."

Aldığı onbin frangı iki deste yapmıştı, birini Hortense'a vermek üzere, biri de kendine; ondan habersiz beşbin frank borcu vardı çünkü, kalıpçısına, işçilerine.

Karısını sarılıp öptü.

— "Artık merak etme, cicim. Yarından tezi yok, çalışmaya veriyorum kendimi! Evet, yarın, sekiz buçukta fırlıyorum, iş yerime gidiyorum. Onun için, hemen yatayım ki sabah erken kalkayım. Uyandırırsan beni, değil mi, nonoşum?"

Hortense'ın içine düşen kuşku uçtu gitti. O şimdi gerçekten fersah fersah uzaklardaydı. Bn. Marneffe ha! Düşündüğü bile yoktu. Wenceslas'ı için tek kaygısı eğlence kadınlarının bulunduğu

çevrelerden yanaydı. Çılgınca yaşayışlarıyla tanınmış o Bixiou, Leon De Lora gibi iki sanatkârın adını duyunca kaygılanmıştı.

Ertesi gün baktı kocası saat dokuzda gidiyor, içi daha da rahatladı. Yavrucuğunun giyinmesine yardım ederken, içinden: "İşte artık işe koyuluyor!" diyordu. "Ah! çok şükür, düzeldi artık! Valla', Michelangelo kadar ün kazanamazsak da Benvenuto Cellini kadar tanınırız hiç olmazsa!"

*
**

Hortense, kendini bu hayallerle avutarak, mutlu bir geleceğe inanıyordu.

Saat 11'e doğru yirmi aylık oğluyla, çocukların pek hoşuna giden yapmacık dille konuşuyordu, aşçı kadın Stidmann'ı içeri buyur etti. Wenceslas'ın gittiğini görmemişti.

Stidmann: "Kusura bakmayın, hanımefendi, rahatsız ettim." dedi. "Wenceslas çıktı demek?"

— "İş yerine gitti."

— "Çalışmalarımız üzerine kendisiyle konuşmaya geldimdi."

Hortense, Stidmann'a oturması için yer göstererek: "Çağırtayım." dedi.

Bu işe içinden pek sevinmişti. Bir akşam öncesi üzerine bilgi almak için Stidmann'ı alıkoymak istiyordu.

Stidmann, eğilerek, Kontes'e bu lütfundan dolayı teşekkür etti.

Kontes Steinbock çıngırağı çaldı; aşçı kadın gelince de, gidip beyefendiyi iş yerinden çağırmasını buyurdu. Sonra gene Stidmann'a döndü.

— "Dün akşam iyi eğlendiniz sanırım," dedi, "çünkü Wenceslas ta saat sabahın 1'ini geçe geldi."

Sanatkâr: "Eğlendik mi? Pek değil." dedi, çünkü Bn. Marneffe'i tavlamak istemiş, beceememişti. "Bu gibi kalabalık toplantılarda insan ancak çıkarı olunca eğlenir. Bayan Marneffe pek şen bir kadın ama, pek de fingirdek..."

Hortense'çık kendini tutmaya çalışarak: "E, Wenceslas nasıl buldu onu?" diye sordu. "Bana hiçbir şey söylemedi."

Stidmann: "Ben size bir tek şey söyleyeceğim." dedi. "Bence pek tehlikeli bir kadın o."

Hortense'ın yeni çocuk doğurmuş bir kadın gibi beti-benzi soldu.

— "Demek... Chanor'larda değil..." diye kekeledi, "Bayan Marneffe'in evinde... yemekteydiniz... dün akşam... Wenceslas'la..."

Stidmann farkında olmadan korkunç bir pot kırdığını anlamıştı. Kontes sözünün arkasını getiremedi, bayıldı.

Stidmann çıngırağı çaldı. Hizmetçi kız geldi. Hanımını odasına götürmeye çalışırken, hastaya büyük bir sinir nöbeti geldi, korkunç kıvranmaya başladı.

Stidmann, bir evde kocanın yalanı üzerine kurulmuş iskeleyi istemeyerek ettiği ulu-orta bir lafla yıkıveren herhangi bir kimse gibi, şaşıra-kalmıştı; söylediği sözün bukadar geniş bir etkisi olabileceğine inanamıyordu. Sandı ki genç kontes zaten hastaydı da en ufak bir üzüntü böyle tehlikeli bir durum yaratıyordu.

Bu sırada, aşçı kadın döndü geldi.

— "Ne yazık ki Beyefendi'yi bulamadım, iş yerinde yok!" diye haykırarak haber verdi.

Hortense o sinir nöbetinin arasında bile bunu işitti, kıvranmaları yeniden başladı.

Hortense'ın hizmetçisi Louise aşçı kadına: "Git Hanımefendi'nin annesini bul!" dedi. "Çabuk!"

Stidmann ne yapacağını bilemiyor: "Wenceslas'ın nerede olduğunu bilsem ben de gider ona haber verirdim..." diyordu.

Hortense'çık: "O kadının evindedir..." diye haykırdı. "İş yerine değil, başka bir yere gider gibi giyindiydi bu sabah."

Stidmann Kontes'in bir insana tutkuların kazandırdığı "ikinci görüş" denen hayal gücündeki gerçeği anlayarak, Bn. Marneffe'in evine koştu.

*
**

O sırada Valerie Marneffe Dalila için poz veriyordu.

Stidmann, kurnazlık etti, Bn. Marneffe'i sormadan kapıcı odasının önünden geçti, hızlı hızlı ikinci kata çıktı.

— "Sorarsam, yok derler." diye düşünüyordu. "Aptallık edip Wenceslas Steinbock'u sorarsam, yüzüme gülerler...Ulu-orta girelim!"

Kapıyı çaldı. Reine geldi.

Stidmann: "Kont Steinbock'a söyleyin, karısı ölüyor!" dedi.

Reine de kurnazlıkta Stidmann'dan aşağı değildi. Aptal aptal ona şöyle-bir baktı.

— "Peki ama, beyefendi... bilmiyorum... nedir sizin..."

Stidmann: "Ben size diyorum ki arkadaşım Steinbock bur'da, karısı ölüyor, hanımınızı rahatsız etmeye değer bir durum var ortada!" dedi, çekildi.

İçinden de: "Tamam! bur'daymış!" diyordu.

Gerçekten, sokakta beklerken, biriki dakika sonra, Wenceslas Steinbock'un evden çıktığını gördü. "Çabuk gel!" gibilerden el etti.

— "Dün akşamki yemeğe karından gizli gelmişsin, niye benim kulağımı bükmedin?" diye.

Wenceslas: "Mahvoldum!" dedi. "Ama, sana kabahat bulmuyorum. Bu sabah bana geleceğini olduğu gibi unuttum. Dün akşam sözde Florent'da yemekteydik, diye söylemeliydim sana; bunda da kabahat benim. N'aparsın! Şu Valerie deli etti beni. Ama, şefefe de değer doğrusu, felâkete de, azizim! Ah! bu öyle... Eyvah! ne korkunç bir duruma düştüm! Akıl ver bana... Ne söylesem? Kendimi nasıl temize çıkarsam?"

Stidmann: "Sana akıl mı vereyim?" dedi. "Bilmem ki... Yalnız, karın seni seviyor, değil mi? Tamam! ne söylesen inanır. Dersin ki: "Ben Stidmann'a gittimdi; o da, bana gelmiş..."dersin. Böylece, bu sabahki durumunu kurtarırsın. Hadi, gülegüle!"

Hillerin-Bertin Sokağı'nın köşesinde Lisbeth Wenceslas'a yetişti.

Reine haber vermiş, o da, Wenceslas'ın arkasından koşmaya başlamıştı; çünkü onun Polonya'lı saflığından korkuyordu.

İşin içinden sıyrılmak için, Wenceslas'a biriki şey söyledi; o da sevincinden, sokak ortasında sarıldı öptü onu. Belliydi ki sanatkâra evlilik yaşayışındaki bu dar boğazdan geçebilmesi için tahta uzatmıştı.

*
**

Barones telâşla gelmişti. Hortense annesini görünce hüngür hüngür boşandı. Böylece, sinir nöbetinin rengi değişti ki iyi de oldu.

— "Aldattı beni, annecığim!" diyordu. "Bayan Marneffe'in evine gitmeyeceğine şerefi üzerine bana söz vermişken, dün akşam yemekte oradaymış. Eve geldiğinde saat 1'i çeyrek geçiyordu. Şunu bil ki, bunun üzerine kavga falan etmedik; yalnız, durumu konuştuk. Öyle acındırıcı laflar ettim ki ona! "Kıskanıyorum. Benim üzerime başkasını seversen ölürüm." dedim. "Kuşkulanıyorum, benim bu zayıf yanlarıma saygı duymalısın, çünkü sevgimden ileri geliyor. Damarlarımda babamdan geldiği kadar annemden gelen kan da var." dedim. "Aldatıldığımı anlar anlamaz çıldırırım, türlü dellilikler yaparım, öç almak için seni de, oğlunu da, kendimi de rezil ederim; seni de, kendimi de öldürebilirim bile!" falan dedim. Gene de gitti. Şimdi or'da! Bu kadın hepimizi mahvetmeyi kafasına koymuş! Dün, ağabeyimle Celestine bu şırfıntı uğruna imzalanmış yetmişiki bin franklık borç senetlerini geri almak için işe giriştiler... Evet, anne, alacaklısı babamı mahkemeye verecek, hapse attıracaktı. Babam yetmiyor mu, senin gözyaşların yetmiyor mu bu pis kadına? Niye bir de benim Wenceslas'ımı alıyor!.. Gideceğim evine, bıçaklayacağım onu!"

Hortense, kızgınlığından, bu söyledikleriyle annesini nasıl üzdüğünü bilmiyordu. Kadıncağız, yüreği parçalanırken, gene de gönlü yüce anaların o yiğitçe çabalarından birini gösterdi, kızının başını göğsüne yasladı, öpücüklere boğdu.

— "Bekle Wenceslas gelsin, yavrum, herşey anlaşılır. Durum

senin sandığın kadar kötü olmasa gerek! Ben de aldatıldım, Hortense'çığım. Bak, sen beni nekadar güzel, erdemli bulursun; öyleyken, gene de, Jenny Cadine'ler, Josepha'lar, Marneffe'ler uğruna bıraktılar beni, yirmiüç yıldan beri! Biliyor muydun bunu?"

— "Sen, anne, sen!.. Demek sen bunu çekiyorsun yirmi..."

Hortense düşündüklerinin korkunçluğundan dolayı kendiliğinden sustu.

Annesi: "Sen de benim gibi yap, yavrum." dedi. "Tatlılık göster, iyi yürekli davran; vicdanın rahat eder. Erkek, ölüm döşeğinde, kendi kendine: "Karım bana en ufak bir üzüntü vermedi!" dedi mi, Tanrı bu son solukları duyar, bunları bizim hesabımıza yazar. Ben de senin gibi böyle öfkelenseydim, ne olurdu? Babanın suratı asılırdı, belki de beni bırakır giderdi. Bugün başımıza gelen felâket on yıl önce gelirdi; el-âlemin karşısında, ayrı yaşayan karı-kocalar olurduk, ki bu çok üzücü, korkunç bir rezalet olur; çünkü ailenin ölümü demektir. Ne ağabeyin evlenip yuva sahibi olabilirdi, ne de sen... Kendimden vazgeçtim... herşeyi göze alarak kendimden vazgeçtim; öyle ki babanın şu son ilişkisi olmasaydı dünya beni mutlu bilecekti daha. Benim bu, herkese karşı, pek de yüreklice attığım yalan babanı bugüne dek korudu. Gene de sayıyorlar onu. Yalnız, bu gider-ayak kapıldığı tutku onu çok ileriye sürükleyecek; görüyorum bunu. Korkarım ki çılgınlığı benim dünya ile aramıza çektiğim tahtaperdeyi çatlatacak... Neyse, yirmiüç yıl ayakta tuttum ya bu tahtaperdeyi. Onun ardında ağladım, annem olmaksızın, bir sır ortağım olmaksızın; dinimden başka dayanağım olmaksızın. Böylece de aileye şeref sağladım yirmiüç yıl."

Hortense, gözlerini annesine dikmiş, öyle dinliyordu. Bu yüce acının durgun sesi, boynu bükük hali genç kadındaki ilk yaranın sancılarını durdurdu; yeniden gözyaşları boşandı, sel gibi. Hortense, annesinin yüce ruhluluğu karşısında ezilmiş bir halde, ona karşı evlât sevgisiyle coşarak, önünde diz çöktü, eteğini aldı öptü, dindarların bir din kurbanının kutsal kalıntılarını öpmeleri gibi.

Barones: "Kalk, Hortense'çığım." dedi. "Kızımın bana

gösterdiği bu sevgi, saygı nice kötü anıları silip süpürüyor! Gel yüreğimin üstüne yaslan. Şimdi benim yüreğimi sıkan ancak senin bu üzüntün. Yavrucuğumun sevinci benim tek sevincimdi; şimdi onun üzüntüsü dudaklarımdan hiçbir şeyin sökmemesi gereken mezar mühürünü kopardı. Evet, çektiğim acıları mezara götürmek istiyordum, ikinci bir kefen gibi. Senin öfkeni yatıştırmak için konuştum... Tanrı bağışlasın beni! Ah! senin durumunda olsaydım neler yapmazdım! Erkekler, dünya, rastlantılar, doğa, Tanrı aşkı bize en amansız azaplar karşılığında satıyorlar bence. Mutlu geçen on yılımı yirmidört yıllık acıyla ödeyeceğim..."

Bencil âşık kadın: "Sen on yıl mutlu yaşamışsın, anne; ben daha ancak üç yıl..." dedi.

— "Birşey kaybetmiş değilsin daha. Bekle Wenceslas gelsin."

Hortense: "Bana yalan söyledi, anne!" dedi. "Aldattı beni! "Gitmeyeceğim." dedi, gitti. Hem de, çocuğunun beşiği önünde söylemişti bunu bana."

— "Erkekler zevkleri uğruna en büyük alçaklıkları, aşağılıkları, suçları işlerler, kızım. Yaradılışları böyle anlaşılan. Biz kadınlara kendimizden vazgeçmek düşüyor. Çektiklerim sona erdi sanıyordum; yeniden başlıyor. Kızımın çektikleriyle iki kat acı duyacağımı hiç beklemiyordum. Yüreklilik göster, sesini çıkarma! Söz ver bakayım bana, Hortense'çığım: "Üzüntülerini benden başkasına açmayacaksın, kimseyè belli etmeyeceksin... Ah! anan gibi sen de benliğine düşkün ol!"

Hortense bir ürperti geçirdi. Kocasının ayak sesini işitmişti.

Wenceslas içeri girerken: "Ben Stidmann'a gittim, o sırada o da bana gelmiş." dedi.

Zavallı Hortense: "Ya, öyle mi!" diye haykırdı.

Benliği yaralanmış, onun için her sözü hançer gibi saplayan bir kadının sert alayıyla söylemişti.

Wenceslas şaşırmış gibi yaparak: "Öyle ya." dedi. "Yolda karşılaştık."

Hortense: "Peki ama, dün..." diye başladı.

Kocası onun lafını kesti:

— "Peki, cicim, söyle'yim: Seni aldattım. Yargıyı annen verecek."

Bu açık konuşma Hortense'ın yüreğini rahatlattı. Gerçekten yüksek ruhlu bütün kadınlar gerçeği yalandan üstün tutarlar. Taptıkları kimsenin aşağılaştığını görmek istemezler; onların kendilerine egemen olmalarından kıvanç duymak isterler. Ruslar'da da vardır bu duygu, çarlarına karşı.

Wenceslas:. "Dinleyin, anneciğim." dedi. "Benim şu iyi yürekli, tatlı Hortense'çığımı öylesine seviyorum ki ne büyük bir sıkıntı içinde bulunduğumuzu sakladım ondan. N'aparsınız! Daha meme emdiriyordu, üzüntü duymasının büyük zararı dokunurdu ona. Bu durumda bir kadının ne gibi tehlikelerle karşı karşıya olduğunu bilirsiniz siz. Güzelliği, tazeliği, sağlığı tehlikededir. Kötü mü ettim?.. O sanıyor ki topu topu beşbin frank borcumuz var. Ayrıca beşbin frank daha borcum var. Önceki gün tam bir umutsuzluğa düştük... Dürüst yada kimse sanatkârlara borç para vermez. Hayallerimize güvenmedikleri gibi değerlerimize de güvenmezler. Çalmadık kapı bırakmadım; boşuna! Lisbeth birikmiş paralarını bize vermeyi önerdi."

Hortense: "Zavallıcık!" dedi.

Barones de: "Zavallıcık!" dedi.

— "Evet ama, Lisbeth'in ikibin frangı nedir ki! Onun için başlıbaşına bir servet; bizim için hiç! Bunun üzerine —sen de biliyorsun ya, Hortense— ablamız bize Bayan Marneffe'ten söz etti. Bu kadın, Baron'a çok şey borçlu bulunduğu için, beş para faiz de almayacak... Hortense elmaslarını Emniyet Sandığı'na koymak istedi ama, o yoldan da ancak biriki bin frank elde edebilecektik. Bize ise, onbin frank isterdi. Bu onbin frank işte oradaydı, bir yıl için, ayrıca da faizsiz! Kendi kendime dedim ki: "Hortense'ın haberi bile olmaz; gideyim alayım..." Bu kadın kaynatamla haber yollamış, dün akşam için yemeğe çağırmış. Lisbeth'in bu işten ona söz ettiğini, kendisinin bana bu parayı vereceğini de, açıkça söylememiş ama,

çıtlatmış. Yemeğe gitmezsem o borçtan kurtulamayacaktım; Hortense da, borcumu öğrenince üzülecekti. Hortense üzülsün daha mı iyiydi? Bunu düşününce, hiç durmadım, yemeğe gittim. İşte, hepsi bu. Hortense gibi, yirmidört yaşında, taze, saf, temiz bir genç kadın, bütün mutluluğum, sevincim olan, evlendiğimizden beri bir kez olsun bırakıp gitmediğim karım nasıl olur da düşünebilir ona üstün tutacağımı öyle bir kadını... öyle bir... nasıl diyeyim..." Venceslas burada bir duraladı; sonra, ötekini nasıl hor gördüğüne inandırmak için, kadınların pek hoşuna giden abartmalara başvurarak, pis bir külhanbeyi ağzı kullandı: "Öyle bir yüzü soluk, kaş yoluk, suratı bir karış badanalı karıyı!"

Barones: "Ah! baban da benimle böyle konuşsaydı!" diye haykırdı.

Hortense pek tatlı bir tavırla kocasının boynuna atıldı.

Annesi: "Evet, ben de olsam böyle yapardım." dedi. Sonra ağır bir tavır takındı: "Wenceslas, oğlum, karın az daha ölüyordu. Görüyorsun bak, nekadar seviyor seni! Bütün varlığıyla sana vermiş kendini, ne yazık ki!"

Barones derin derin içini çekti. Kızları evlenirken bütün annelerin düşündükleri gibi düşünerek de, içinden: "Bu adam onu ya kendine kurban eder, ya da mutlu kılar." diyordu.

— "Sanırım çocuklarım mutlu olsun diye ben yeterince acı çekiyorum." dedi.

Wenceslas bu fırtınalı durumun iyi bir sona bağlandığını görmüş, sevincinden uçuyordu.

— "Merak etmeyin, anneciğim, iki ay içinde geri veririm bu parayı ben o pis kadına." dedi. Sonra, aslında Polonya'lıların lafı olan sözleri Polonyalı inceliğiyle söyledi: "N'aparsınız, insan sıkışınca şeytandan borç alır. Ne de olsa, ailenin parası. Bu inceliğe kaba bir karşılık verseydim, bize bukadar pahalıya mal olan bu parayı elde edebilir miydim?"

Hortense: "Ah, anneciğim! Babam ne büyük kötülük etti bize!" diye haykırdı.

Barones parmağını dudaklarına götürdü; kızı bu sözü söylediğine pişman oldu. O güne kadar yüce bir susma içinde yiğitçesine korudukları bir babaya karşı ağzından kaçmış ilk suçlamaydı bu.

Bn. Hulot: "Esenkalın, çocuklar!" dedi. "İşte hava düzeldi. Birbirinize artık hiç kızmayın."

Barones'i uğurladıktan sonra, Wenceslas'la karısı odalarına dönünce, Hortense kocasına: "Anlatsan-a bana dün akşamı?" dedi.

O anlatırken de gözünü yüzünden ayırmadı. İkide-bir de, bir şeyler sorarak, onun sözünü kesiyordu. Bu gibi durumda her kadının dilinin ucuna gelebilecek sorulardı bunlar.

Kocasının anlattıkları Hortense'ı düşündürdü. Bu gibi kötü çevrelerde sanatkârların daldıkları eğlenceleri gözlerinin önünde görür gibi oluyordu.

— "Açık konuş, Wenceslas'çığım! Stidmann vardı, Claude Vignon vardı, Vernisset vardı... Daha başka kim vardı?.. Neyse, eğlenmişsin işte!"

— "Ben?.. Bizim onbin frangı düşünüyordum ben ancak. 'Hortense tasadan kurtulacak!' diyordum kendi kendime."

Bu sorgu bizim Livonya'lıyı pek sıkıyordu. Bir ara, havanın biraz şenlenmesinden yararlanarak, karısına sordu:

— "Peki, meleğim, annen beni suçlu bulsaydı ne yapardın?"

Hortense, kesin söylüyormuş gibi yapmacık bir halle: "Ben de Stidmann'ı kendime dost tutardım," dedi, "sevmeksizin, elbette!"

Wenceslas birden ayağa fırladı, tiyatro-vari bir tavır takınarak: Hortense!" diye bağırdı. "Buna vakit kalmazdı, öldürürdüm çünkü ben seni!"

Hortense kocasının boynuna atıldı, boğarcasına öptü, okşadı.

— "Ah! seviyorsun beni!" dedi. "Wenceslas'çığım benim! Peki, hiçbir şeyden korkmuyorum! Yalnız, Bayan Marneffe yok artık! O bataklıklara dalma bir daha!"

— "Söz veriyorum, Hortense'çığım, o eve bir daha ancak sendimi geri almaya gideceğim..."

Hortense somurttu ama, somurtmaktan yarar uman seven

kadınlar gibi.

Wenceslas böyle bir sabah geçirmiş olmaktan yorgun düşmüştü, karısının surat asmasına aldırmadı, çıktı gitti iş yerine Samson'la Dalila'nın taslağını yapmaya. Resim cebindeydi.

Hortense, "Somurtmama kızdı mı acaba?" diye, kaygılanmıştı. Kalktı gitti kocasını görmeye. Wenceslas o sırada sanatkârları hayal gücüne iten o kızgınlıkla çamura biçim vermesini bitirmek üzereydi. Karısını görünce, taslağın üzerine çabucak ıslak bir bez attı, geldi Hortense'a sarıldı.

— "Kızmış değiliz, değil mi, nonoşum?"

Hortense heykeli de, üzerine örtülmüş bezi de görmüştü; birşey söylemedi. Yalnız, gitmeden önce, döndü bezi hızla çekip aldı taslağa baktı.

— "Bu ne bu?" diye sordu.

— "Bir heykelcik topluluğu. Aklıma birden geldi de..."

— "E, niye benden sakladın?"

— "Bitmiş göstermek istiyordum sana."

Hortense: "Kadın çok güzel!" dedi.

İçinde binbir kuşku birden fışkırdı; hani Hint'te birtakım yüksek, dallı-budaklı bitkiler varmış, bir gece içinde boy atarlarmış, onun gibi.

***

Aşağı-yukarı üç hafta sonunda, Bn. Marneffe de Hortense'a karşı gittikçe daha derinden sinirlenmeye başladı. O gibi kadınların da kendilerine göre benlikleri vardır; onlardan korkmayan, ya da onlara karşı savaşa girişen namuslu kadınlara amansız düşman kesilirler.

Şimdi... Wenceslas o akşamdan sonra Vanneau Caddesi'ndeki eve bir kez olsun gelmemişti, Dalila için poz vermiş bir kadına karşı bir incelik olarak bile. Lisbeth ne zaman Steinbock'lara gittiyse evde kimseyi bulamamıştı: Karı-koca iş yerinde yatıp kalkıyorlarmış.

Bette Abla iki kumruyu gitti ta Gros-Caillou'daki yuvalarında da buldu. Baktı Wenceslas hanl-hanl çalışıyor. Aşçı kadından öğrendiğine göre, hanım beyini hiç yalnız bırakmıyormuş. Anlaşılan, Wenceslas aşkın pençesi altına düşmüştü.

Böylece, Lisbeth'in Hortense'a karşı duyduğu hıncı Valerie de benimsedi.

Erkekler nasıl birçok kendini-beyenmişin elde etmek istediği kadınlara daha çok bağlanırlarsa, kadınlar da öyledir, ellerinden başka kadınların almak istediği erkeklerine daha sıkı sarılırlar. Nitekim, Bn. Marneffe üzerine yürütülen düşünceler bir tür eğlence erkeği demek olan paralı-pullu erkeklere de tıpatıp uygulanabilir.

Valerie öyle bir hevese kapıldı ki kuduruyordu sanki. Heykelini ille de görmek istiyordu. Bir sabah, Wenceslas'ı görmeye iş yerine gitmeyi kafasına koymuştu, hiç beklenmedik bir şey oldu, bu gibi kadınlar için *fructus belli* (x) denebilecek önemli olaylardan biri. Tümüyle kişisel olan bu olayın haberini Valerie nasıl verdi bakın.

Kocasıyla, Lisbeth'le kahvaltı ediyorlardı.

— "Söylesen-e, Marneffe," dedi, "ikinci kez baba olman hiç aklına gelir mi?"

Marneffe: "Sahi gebe misin?" diye haykırdı. "O! gel öpeyim seni!"

Kalktı, masayı dolandı geldi. Karısı alnını öyle uzattı ki adamın öpüşü saçlarına değdi ancak.

— "Böylece, kalem başkâtibi oldum, Legion d'Honneur nişanı aldım demektir! Yo, bak, yavrum, Stanislas zarar görmesin bu yüzden, sakın! Zavallıcık!"

Lisbeth: "Zavallıcık mı?" diye haykırdı. "Yedi aydır yüzünü görmediniz. Pansiyonda beni annesi sanıyorlar, ev halkı arasında onunla ilgilenen bir benim çünkü!"

Valerie: "Her üç ayda bize yüz gümüşe patlayan bir çocuk!"

(x) Latince: "Savaş yemişi". (Çeviren)

dedi. "Kaldı ki, o senin çocuğun, Marneffe! Masrafını sen kendi maaşından vermelisin... Yenisi, çorbacılardan hesap pusulası getirtmesini bir yana bırak, yoksulluktan kurtaracak bizi..."

Marneffe, Crevel'in duruşunu taklit ederek: "Valerie," dedi. "umarım ki Baron Hazretleri oğluyla ilgilenecektir; zavallı bir kamu görevlisinin üzerine yıkmayacaktır onu. Ben bu konuda ona dayatmaya bakacağım. Siz de güvenlik önlemlerinizi alın, hanımefendi. Mutluluğundan söz eden mektuplar almaya bakın onun elinden; benim atanmam konusunda pek su koyuvermeye başladı çünkü."

Marneffe daireye gitmek üzere çıktı. Müdürüyle kurduğu pahа biçilmez dostluğu sayesinde her gün saat 11'e doğru gidiyordu işine. Orada pek iş gördüğü de yoktu; çünkü becerikszliğini herkes bilirdi; çalışmayı da hiç sevmezdi.

Lisbeth'le Valerie yalnız kalınca bir süre, uğurlu, ya da uğursuz sayılabilecek bir olayı yorumlayacak iki falcı gibi, birbirlerine baktılar; sonra ikisi birden bir kahkaha kopardı.

Lisbeth: "Söyle bakayım, Valerie, doğru mu; yoksa, bu da bir oyun mu?" diye sordu.

Valerie: "Elle tutulur bir gerçek!" dedi. "Hortense pek canımı sıkıyor! Bu gece, bu çocuğu Steinbock'ların yuvasına bir bomba gibi atmayı düşündüm."

Valerie Lisbeth'i aldı, odasına gitti, yazıp hazırladığı mektubu gösterdi:

Wenceslas, dostum,

Yakında yirmi gün olacak, seni görmedim ama, gene de sevgine güveniyorum. Küçük mü görüyorsun beni yoksa? Dalila böyle dümek istemez. Belki de artık sevemediğini söylediğin kadının baskısından dolayıdır.

Wenceslas, başkasının buyruğu altına girmeye razı olamayacak kadar büyük bir sanatkarsın sen. Evlilik şanın mezarıdır... Bir düşün bakalım Doyenne Sokağı'ndaki Wenceslas'a benziyor musun? Babamın anıtında başarı gösteremedin. Ne var ki, senin erkek yanın sanatkar yanından çok daha üstün; kadınla daha mutlu sonuç

alıyorsun.

Baba oluyorsun, Wenceslas, sevgilim. Bu durumumda beni görmeye gelmezsen, dostlarının gözünde kötü adam olur çıkarsın. Yalnız, iyi biliyorum, ben seni öyle delicesine seviyorum ki sana lânet okumak gücünü hiçbir zaman bulamam kendimde.

İmzamı gene şöyle atabilir miyim?

Senin Valerie'n.

Valerie: "Bu mektubu Hortense'çığımızın orada yalnız bulunduğu sırada Wenceslas'ın iş yerine göndermeyi düşünüyorum, ne dersin?" diye sordu. "Dün akşam, Stidmann'dan öğrendim: Wenceslas saat 11'de onu gidip Chanor'un evinden alacakmış. Böylece, şu Hortense şırfıntısı orada yalnız kalacak demektir."

Lisbeth: "Böyle bir oyundan sonra, ben artık seninle ahbaplık edemem, açıkçası." dedi. "Seninle selâmı-sabahı kesmem, yüzünü görmemem gerekir."

Valerie: "Orası öyle, ama..." dedi.

Lisbeth onun sözünü kesti:

— "Yo, merak etme. Ben Mareşal'in karısı olunca gene görüşürüz. Bunu şimdi hepsi istiyor. Yalnız Baron bilmiyor bu tasarımızı. Onu da sen kandırırsın."

Valerie: "Evet ama," dedi, "belki de yakında Baron'la aran şeker-renk olur."

Lisbeth başka şey düşünüyordu:

— "Mektubu elinden Hortense'a sanki zorla kaptırmış gibi yapacak tek kişi Bayan Olivier'dir." dedi. "Wenceslas iş yerine gitmeden önce eve uğrar."

Valerie: "A, evet! Yavrucuğumuz evindedir, evinde." dedi.

Çıngırağı çaldı. Reine gelince kapıcı kadını çağırttı.

*
**

O uğursuz mektup gönderildikten on dakika sonra, Baron Hulot çıkageldi.

Valerie yaşlı adamın boynuna dişi kedi gibi atıldı. Kulağına fısıldadı:

— "Baba oluyorsun, Hector! Darılıp barışınca böyle olur işte!"

Baron biraz şaşırmış, şaşkınlığını da çabucak gizleyememişti. Valerie bunu görünce soğuk bir tavır takındı ki bu da Devlet Danışmanı'nı pek telâşa verdi.

Valerie en kesin kanıtları bir bir saydı döktü. Kendini-beyenlik Kanı'yı elinden usulca tutup yaşlı adamın kafasından içeri sokuverince, Valerie ona kocasının nasıl küplere bindiğini anlattı.

Sonra: "Somurtkan babacığım benim," dedi, "şimdi gel de bizim şu sorumlu yöneticimizi —sorumlu müdürümüzü, diyelim istersen— kalem başkâtibi yapma, Legion d'Honneur nişanı verdirme; çünkü mahvettin sen bu adamı. Kendi oğlu Stanislas'ına tapıyor... şu hık-demiş-burnundan-düşmüş oğluna, benim yüzünü görmeye bile gelemediğim canavar yavrusuna. Onun yerine, bu çocuğa bin ikiyüz frank gelir sağlarsan, anamal benim üzerime olmak üzere elbette... o başka."

Baron: "Gelir sağlayacak olursam, bu canavar yavrusuna değil, kendi oğluma sağlarım, daha iyi." dedi.

Boş bulunup ağzından kaçırdığı bu tümcede geçen "kendi oğlum" sözcüğü ırmak gibi kabardı, taştı; bir saatlik konuşma sonunda da, doğacak çocuğa bin ikiyüz franklık gelir sağlamak konusunda resmi bir söz-verme biçimine girdi. Sonra bu söz, Valerie'nin dilinde, yüzünde bir yumurcağın elindeki davula döndü: Yirmi gün onu gümbürdetip duracaktı.

*
**

Baron, mirasını bırakacağı bir oğlu olmasını pek isteyen bir yıllık evli bir erkek gibi sevinçten uçaraktan Vanneau Caddesindeki evden çıktığı sırada, kapıcı kadın da kendi eliyle Kont Hazretleri'ne vereceği mektubu Hortense'a kaptırmıştı. Genç kadın bu mektuba karşılık bir yirmi franklık verdi. Kendini öldürecekler

afyonu, tabancayı, kömürü para verip alırlar.

Hortense mektubu okudu; bir daha okudu. Kara kara satırlarla çizili bu ak kâğıttan başka şey görmüyordu gözü; doğada bir bu kâğıt vardı; çevresindeki başka her şey kapkaraydı. Mutluluğunun yapısını kül etmekte olan yangının ışıltısı aydınlatıyordu ancak kâğıdı; çünkü çevresini en derin karanlık sarmıştı. Oynamakta olan minnacık Wenceslas'ının haykırışları kulağına sanki çukur bir yerin derinliklerinden geliyordu; kendi de, bir tepenin doruğundaydı sanki.

Yirmidört yaşında, güzelliğin bütün parıltısı içinde, kendini sevdiğine adamış saf bir sevgiyle bezenmiş genç kadın için yüreğine hançer saplanması falan değildi bu; düpedüz ölümdü. İlk bayılması sinirdendi; vücut kıskançlığın kıskacı içinde kalmıştı. Bu kez, yüzde-yüz kesinlik onu can evinden vurdu, vücut cansız düştü.

Hortense bu ağırlık altında on dakika kadar kımıldamadan kaldı. Sonra gözünün önünde annesinin hayali belirdi. Yatıştı, buz kesti, aklı yeniden başına geldi. Çıngırağı çaldı.

Aşçı kadına: "Louise de sana yardım etsin." dedi, "burada benim olan, oğlumun olan ne var, ne yok, hepsini çabucak sarıp sarmalayın. Bir saat süre veriyorum size. Herşey hazır olunca, gidip meydanlıktan bir araba bul, gel bana haber ver. Laf yok! Bu evden gidiyorum, Louise'i de götürüyorum. Sen beyle kalacaksın. İyi bak ona..."

Sonra odasına geçti, masaya oturdu, şu mektubu yazdı:

Kont Hazretleri,

Benim mektuba ilişik öbür mektup aldığım kararın nedenini size açıklayacaktır.

Siz bu satırları okurken ben, çocuğumuzla birlikte, sizin evden ayrılmış, annemin yanına dönmüş bulunacağım.

Bu kararımdan döneceğimi hiç ummayın. Gençliğin birdenbire parlayan öfkesine, düşüncesizliğine kapıldım, benliği yaralanan genç aşkın tepkisine uğradım sanmayın, yanılırsınız.

Onbeş günden beri, yaşayım, aşk, kurduğumuz birlik, karşılıklı

ödevlerimiz üzerinde inanılmayacak kadar uzun uzun düşündüm. Annemin kendini kocasına nasıl adadığını bütünüyle öğrendim. Çektiklerini anlattı bana! Yirmiüç yıldan beri her gün yiğitlik göstermiş. Onun gibi yapabilecek gücü ben kendimde göremiyorum; ben sizi annemin babamı sevdiğinden daha az seviyordum da ondan değil bu; yaradılışımdan ileri gelen nedenlerden.

Evimiz ceheneme dönecekti. Sizin de, çocuğumuzun da şerefini lekeleyecek kadar kendimi kaybedebilirdim. Bir Bayan Marneffe olmak istemem ben. Öyle bir yola girince ben yaradılışta bir kadın belki hiç duramaz, sürüklenip gider. Kendi hesabıma ne yazık ki ben bir Hulot'yum; bir Fischer değil.

Tek başıma, sizin bozuk davranışlarınız gözümden uzak, annemin yanında, kendi sorumluluğumu da, özellikle çocuğumuzun sorumluluğunu da üzerime alıyorum. Annem güçlü, yüce ruhlu bir kadın; onun yaşayışı yüreğimdeki fırtınaları dindirecek. Orada iyi bir ana olur, oğlumuzu iyi yetiştirir, yaşarım. Sizin evinizde kalsaydım, kadın yanım analık yanımı öldürürdü; bitmez-tükenmez kavgalarla yaradılışıma bir kekrelik verirdi.

Bir vuruluşta ölmeye razıyım da, annem gibi, yirmibeş yıl hasta yaşamak istemem. Eksiksiz, kesintisiz bir aşk içinde geçen üç yıldan sonra üzerime kaynatanızın sevgilisiyle ilişki kurduğunuza göre, daha sonra karşıma kimbilir ne kadınlar çıkaracaktınız! Ah! beyefendi, siz babamdan da erken başladınız bir aile babasının şerefini mahveden, çocuklarına saygıyı azaltan, sonunda da ancak utanç, perişanlık bulunan şu çapkınlık, hovardalık işine!

Ben hiç de kinci değilimdir. Kaskatı duygular Tanrı'nın gözü altında yaşayan zayıf yaratıklara hiç de uymaz. Destek görecek çalışmalarınızla şana, servete ulaşırsanız, eğlence kadınlarından, aşağılık, bataklık yollara sapmaktan vazgeçerseniz, denginiz olacak bir kadını yeniden bulabilirsiniz.

Kibar bir adam olduğunuza inandığım için, kanuna başvurmaya kalkacağınızı sanmam. Beni annemin yanında bırakmakla isteğime saygı göstermiş olursunuz, Kont Hazretleri. Hele oraya hiç

gelmeyin.

O iğrenç kadının borç verdiği paranın hepsini size bıraktım. Esenkalın!

Hortense Hulot.

Hortense bu mektubu güçlükle yazdı. Kendini gözyaşlarına, boğazlanan sevginin çığlıklarına bırakı-bırakıveriyordu. Kalemi elinden bir bırakıyor, bir alıyor, sevginin bu gibi vasiyet-vari mektuplarda genellikle haykırdıklarını dile getirebiliyordu ancak.

Louise gelip de herşeyin hazır olduğunu haber verince, genç kadın odasından, büyük odadan, bahçeden ağır ağır geçti; herşeye son bir kez baktı. Sonra Beyefendi'ye iyi bakması için aşçı kadına tembihlerde bulundu; dürüst davranırsa kendisini ödüllendireceğine söz verdi. En sonunda, yüreği parçalanaraktan, annesinin evine gitmek üzere, arabaya bindi. Öyle ağlıyordu ki hizmetçisi acıdı, dayanamayacak hale geldi. Yalnız, kadıncağız oğlunu öpücüklere boğarken öyle çılgınca bir sevinç duyuyordu ki bu, çocuğun babasına karşı gene de bir sevgi duyduğunu açığa vuruyordu.

*
**

Barones, Lisbeth'ten öğrenmişti, damadın işlediği suçta kaynatanın büyük payı olduğunu biliyordu; onun için, kızının evini bırakıp geldiğini görünce hiç şaşmadı; onun bu kararını onayladı, yanında kalmasına razı oldu. Görüyordu ki gösterdiği tatlılık, bağlılık kendi Hector'unu hiç de durdurmaya yaramamıştı; onun için, kızının başka türlü bir yol tutmasını doğru buluyordu. Kendisinin de kocasına karşı sevgisi, saygısı da artık azalmaya başlamıştı.

Zavallı kadın, yirmi gün içinde, öyle iki yara almıştı ki bunların acısı o güne kadar bütün çektiklerini kat kat geçiyordu. Baron oğlu Victorin'i de onun karısını da sıkıntıya sokmuştu; sonra, Lisbeth'in dediğine göre, Wenceslas'ın rahatının bozulmasına da o yol açmış, damadını baştan çıkarmıştı. Bu aile babası beyefendi hazretleri şimdiye dek hep çılgınca özverilerle ayakta tutulmuştu;

artık düşmüştü. Oğluyla gelini, kendisini kurtarmak için paralarına acımıyorlarsa da ona karşı bir güvensizlik, kaygı duyuyorlardı. Oldukça açık görünen bu duygu Adeline'i pek üzüyordu. Ailenin çözülmekte olduğunu görüyordu.

Barones kızına yemek odasını verdi. Orası, Mareşal'in parasıyla, çabucacık yatak odası haline getirildi; önodayı da, birçok evlerde olduğu gibi, yemek odası yaptılar.

*
**

Wenceslas eve gelip de her iki mektubu okuyunca, üzüntüyle karışık bir sevinç duyar gibi oldu. Karısının gözünün üzerinde olduğunu anlayınca, Lisbeth-vari bu yeni hapse karşı içinden bir ayaklanma duydu. Üç yıldan beri aşk içine boğulmuş olduğu için, şu son onbeş gündür o da düşünmüştü; Aile yaşayışını taşıyamayacağı kadar ağır buluyordu. Biraz önce de Stidmann onu Valerie'yi kendine aşık ettiği için kutlamıştı. Stidmann'ın gizli bir düşüncesi vardı ki, bunu kolayca anlayabiliriz: Wenceslas'ın koltuklarını kabartacaktı ki onun kıydığı karısını avutma olanağını bulsun.

Böylece, Wenceslas Bn. Marneffe'in evine dönebileceği için sevindi. Yalnız, kendi evinde o güne kadar yaşadığı eksiksiz, tertemiz mutluluğu, Hortense'ın kusursuzluğunu, aklı-başında bir kadın oluşunu, saf, bön sevgisini de hatırlamıyor değildi.

Kaynanasının evine koşup kendini karısına bağışlatmak istedi ama, o da Hulot ile Crevel gibi yaptı, Valerie'yi görmeye gitti. Karısının mektubunu da götürdü. Valerie'nin nasıl bir yıkıma yol açtığını kendisine gösterecek, bir bakıma bundan yararlanarak, karşılığında daha başka zevkler isteyecekti.

Crevel'i de Valerie'nin yanında buldu. Belediye Başkanı, şişinerekten, odada bir aşağı, bir yukarı gidip geliyordu, fırtınalı duygular içinde yerinde duramayan biri gibi. Konuşacakmış gibi haller alıyor, sonra konuşmaya korkuyormuş gibi vazgeçiyordu. Yüzü ışık saçıyordu. Pencereye gidiyor, parmaklarını cama vurarak davul

çalıyordu. Bir yandan da Valerie'ye içine dokunmuş, yüreği eriyivermiş gibi bakıyordu. Bereket versin, bu sırada içeri Lisbeth girdi.

Crevel gitti onun kulağına eğildi:

— "Haberin var mı, bacı? Baba oluyorum! Ah! ne güzel şey insanın tapınırcasına sevdiği kadından çocuğu olması! Gönül bakımından babalığa bir de kan bakımından babalık ekleniyor! Ah! biliyor musun... Söyle bunu Valerie'ye: Bu çocuk için çalışacağım Zengin olmasını istiyorum! Valerie bana dedi ki, birtakım belirtilere bakılırsa, oğlan olacakmış! Oğlan olursa, Crevel soyadını vermek istiyorum ona. Avukatıma soracağım."

Lisbeth: "Valerie sizi nekadar sever, bilirim." dedi. "Yalnız, her ikinizin geleceği bakımından, kendinizi biraz tutmasını bilin, ellerinizi böyle boyuna oğuşturmayın."

Lisbeth böyle Crevel'le baş başa konuşurken, Valerie mektubunu Wenceslas'tan geri istemişti; şimdi de kulağına bir şeyler söylüyor, onun üzüntüsünü gideriyordu.

— "İşte özgürsün artık, azizim." diyordu. "Büyük sanatkârların evlenmeleri doğru mu? Siz ancak hayalle, özgürlükle varsınız! Hadi, hadi, ben seni öyle seveceğim ki, sevgili şairim benim, karın hiç aramayacaksın. Ama, gene de, birçok erkekler gibi sen de görünüşünü kurtarmak istersen, Hortense'ı zamanında evine göndermeyi üzerime alıyorum..."

— "Ah! gelir mi dersin?"

Valerie, alınmış gibi bir halle: "Yüzde-yüz biliyorum geleceğini." dedi. "Senin kaynatacığın her bakımdan iyi bir adamdır. Benlik tasladığından, kendisini bir kadın seviyormuş gibi görünmek istiyor; onun da bir sevgilisi var sansınlar istiyor. Bu konuda öyle de kendini-beyenmiş ki elimde istediğim gibi oynatıyorum. Barones de yaşlı Hector'unu gene öyle seviyor ki —Hector deyince de İlias Destanı'ndan söz ediyormuşuz gibi geliyor bana— iki moruk ne yapar yaparlar, Hortense'ı barıştırırlar seninle. Yalnız, evinde fırtınalar kopmasını istemiyorsan, yirmi günü geçirmeyeceksin, sevgilini görmeye geleceksin... Ölürüm çünkü. Kibar bir erkeğin birtakım

ödevleri vardır, yavrucuğum, benim gibi güç bir durumda bıraktığı bir kadına karşı hele o kadın adını lekelememek için birtakım şeyleri gözetmek zorundaysa... Yemeğe kal, şekerim... Yalnız, unutma ki, bu açıkça belli hatayı sen yaptığına göre, sana karşı soğuk davranmak zorundayım."

***

Baron Montes'in geldiğini haber verdiler. Valerie kalktı, karşılamaya koştu. Biriki saniye kulağına bir şeyler fısıldadı. Durumu üzerine biraz önce Wenceslas'a tembih geçtiklerini ona da söylemiş olacak ki Brezilya'lı kendisini sevince boğan müjdeye uygun pek siyasi bir tavır takındı. Hele o, çocuğun babası kendisi olduğuna kesenkes inanmıştı!

Valerie, sevgili durumundaki erkeğin kendini-beyenmişliği üzerine oturttuğu bu oyun sayesinde, sofrasında hepsini şen, canlı, sevinçli tutmasını bildi. Erkeklerin dördü de kendilerinin tapınırcasına sevildiklerini sanıyorlardı. Valerie, bir ara, Lisbeth'e hıristiyan dininin o beş babasından şaka yollu söz etti. Ne demek istediğini ikisi çok iyi anlıyorlardı.

Yalnız Baron Hulot'nun yüzü biraz kaygılıydı başlangıçta. Bakın neden: Daireden çıkarken, Özlük İşleri Müdürü'ne uğramıştı. Otuz yıllık arkadaşıydı bu general. Coquet istifasını vermeye razı olmuştu; Baron şimdi onun yerine Marneffe'in atanmasını istiyordu.

— "Bu işi seninle konuşmadan, onayını almadan Mareşal'e söylemek istemiyorum, azizim." diyordu.

Özlük İşleri Müdürü: "Bir şey söyleyeceğim ama, kusura bakma, azizim." dedi. "Sen kendi hesabına bu atama üzerinde direnmemelisin. Ne düşündüğümü ben sana daha önce de söyledim. Dairede rezalet çıkar. Daha şimdiden seninle Bayan Marneffe için çok şey söyleniyor. Aramızda konuşuyoruz, bak. Seni can alacak yerinden vurmak da istemem, sana yardımda bulunmaktan kaçmak da istemem. Nekadar içten konuştuğumu bak sana şimdi söyleye-

ceklerimden anlayacaksın: İlle de öyle istiyorsan, Coquet'nin yerine o adamı getirmek istiyorsan —Coquet bizim bakanlık için gerçekten büyük kayıp olacak ya, neyse; 1809'dan beri bu işteydi— onbeş gün için köye giderim, Mareşal'le karşı karşıya kalırsın. Oğlu gibi sever seni o. Böylece ben de ne evet demiş olurum, ne hayır; görevim bakımından vicdanıma karşı hiçbir sorumluluğum olmaz."

Baron: "Sağol!" dedi. "Bu söylediklerin üzerinde düşüneceğim."

Arkadaşı: "Kusura bakma, bir noktayı daha belirteceğim." dedi. "Ortada benim görevimden, ya da kendi benliğimden çok, senin çıkarın var. Mareşal ne derse o olur, birincisi. İkincisi, bize öyle çıkışıyorlar ki, azizim, bir eksik, bir artık, önemi yok; eleştirme bakımından ilk kez dil uzatacak değiller. Krallığa Dönüş günlerinde, işe yarar mı, yaramaz mı, hiç düşünmeden, sırf maaş alsın diye kimler atanmadı! Biz eski arkadaşız..."

Baron: "Evet," dedi, "ben de işte pek değer verdiğim bu eski arkadaşlığımız bozulmasın diyedir ki..."

Özlük İşleri Müdürü, Hulot'nun sıkıldığını yüzünden anlamıştı, onun lafını kesti:

— "Neyse, işte ben geziye çıkıyorum, azizim... Yalnız, ayağını denk al! Düşmanların var... senin şu güzelim maaşına göz dikenler, demek istiyorum. Unutma ki tek demir atmış gemi gibi zor tutunuyorsun. Ah! sen de saylav olsaydın benim gibi, birşeyden korkun olmazdı. Onun için ayağını sıkı bas!"

Pek dostça söylenen bu sözlerin bizim Devlet Danışmanı'nın üzerinde derin bir etkisi oldu.

— "Peki ama, Roger, ne var? Böyle kapalı konuşma benimle."

Hulot'nun Roger dediği arkadaşı ona şöyle-bir baktı, elini tuttu, sıktı.

— "Biz çok eski arkadaşız; onun için, sana bir öğüt verebilirim. Kalmak istiyorsan, kendi rahat yatağını kendin yapacaksın. Ben senin yerinde olsam, Coquet'nin yerine Marneffe'i getirtmeyi falan bırakırım da, Mareşal'den, sözü-geçerliğini kullanarak, beni Devlet Danışma Kurulu'nda, ayrıca bakanlıkta görevi olmayan, bir üye

olarak tutmasını isterdim; orada da, ömrümün sonuna kadar, rahat rahat yaşardım. Kunduzun yuvasını avcılara bırakıp gitmesi gibi, ben de Genel Müdürlüğümü göz dikenlere bırakırdım..."

— "Nasıl... Mareşal unutur mu ki..."

— "Azizim, Mareşal seni Bakanlar Kurulu'nda öyle savundu ki seni görevinden almayı kimse düşünmüyor artık. Ama, düşünülmüştü. Onun için, ellerine koz verme... Daha uzun konuşmak istemiyorum. Şu sırada koşullarını ileri sürebilirsin; Devlet Danışmanı, Senato üyesi olabilirsin. Biraz daha beklersen, sana ellerini atarlarsa, ben yoğum! Geziye çıkayım mı?"

Baron Hulot: "Dur biraz." dedi. "Ben Mareşal'le bir görüşeceğim. Ağabeyimi de yollarım, yukarısını bir kolaçan etsin."

Bu durumda, Baron Bn. Marneffe'in evine ne halde geldi, kolayca anlaşılır. Baba olmak üzere olduğunu bile unutmuştu ner' deyse. Çünkü Roger ona tam bir arkadaşlık etmişti.

Gene de, Valerie'nin etkisi öyle derindi ki yemeğin ortasında Baron da ötekilerin havasına girdi; aklından çıkarması gereken nekadar kaygısı varsa o ölçüde daha da şen bir hal aldı. Yalnız, zavallı adam çok iyi biliyordu ki o akşam sona ermeden, bir yanda mutluluğu, bir yanda Özlük İşleri Müdürü'nün belirttiği tehlike, ikisinden birini, ya Valerie Marneffe'i, ya da kendi görev durumunu seçmek zorunda kalacaktı.

Saat 11'e doğru, eğlenti en canlı noktasına geliyordu —çünkü oda doluydu— Valerie divanının bir köşesine, yanına Hector Hulot'yu çekti.

— "Bak, azizim," diye fısıldadı, "kızın pek kızmış kocası buraya geliyor diye. Onu evde tek başına eklp çıkmış gitmiş. Pek mendebur bir şey şu Hortense. Wenceslas'tan o mektubu iste de bak gör senin aptal kız neler yazmış ona! Bu pek sevişen karı-kocanın ayrılmalarının bana görülmemiş derecede zararı dokunabilir; çünkü araları benim yüzümden açılmış, sözde! Namuslu kadınlar birbirlerine böyle saldırırlar işte! Ama, ayıptır hoş bir evin hanımı olmaktan başka bir suçu olmayan bir kadına kara çalmak için kendini

kurban gitmiş göstermeye kalkmak! Beni seviyorsan, bu çifte kumruları yeniden yuvalarına yollarsın, beni de lekelenmekten kurtarırsın. Damadını da bir daha evime almaya hiç niyetim yok. Sen getirdin onu buraya, al götür! Evde sözün geçiyorsa, karına dayatırsın, kızınızla damadınızı barıştırır. Benden de söyle ona, bu mübarek hatuncağıza: Genç bir karı-kocanın arasını açmış, hem babayı, hem damadı kendine çekmiş diye beni yok yere suçlayacak olurlarsa, bir kez adım kötüye çıktığına göre, onları ne hale sokacağımı artık ben bilirim! Bir de Lisbeth beni bırakıp gideceğinden dem vurmaya kalkmaz mı! Ailesini benden üstün görüyor. Hiç de kabahat bulmam ona. Hortense'la kocası barışırlarsa, ancak o zaman kalırmış benim yanımda; öyle söyledi bana. İşte şimdi yandık! Bu evin masrafı üç katına çıkar!"

Baron kızının kopardığı gürültüyü yeni öğreniyordu.

— "A! bu kolay!" dedi. "Düzeltirim ben bu işi."

Valerie: "Peki öyleyse!" dedi. "Şimdi gelelim başka şeylere. Ne oldu şu Coquet işi?"

Hector Hulot, gözlerini yere eğerek: 'İşte bu daha zor." dedi. "Olmayacak dememek için zor diyorum ancak."

Valerie, Baron'un kulağına: "Olmaz, Hector'cuğum!" diye fısladı. "Marneffe işi nelere kadar vardırır, bilmiyorsun! Onun elindeyim ben. Çıkarı oldu mu, ahlâk falan tanımaz, erkeklerin çoğu gibi. Gelgelelim, öç almada çok ileriye varır, küçük adamlar, güçsüz insanlar gibi. Öyle bir duruma soktun ki beni, onun iki dudağı arasındayım artık. Birkaç gün için onunla aramı düzeltmek zorundayım. Bakarsın odamdan bir daha çıkmaz, çıkmaz."

Hulot, birdenbire şaşırmış gibi, kendisinden beklenmez bir hızla doğruldu. İçinden: "Kalem başkâtibi olmak umuduyla bana meydanı boş bırakıyordu demek! Aşağılık bir şey bu ama, mantığa da uyar!" diyordu.

— "Beni seviyor musun, Valerie?"

— "Bulunduğum şu durumda bunu sorman düpedüz insafsızlık değil mi, şekerim?"

— "Peki öyleyse, bak dinle: Mareşal'den kocan için yeni bir görev istemeye kalkacak olsam, sadece böyle bir şeye kalkacak bile olsam, ben iki paralık olurum, onu da görevinden alırlar."

— "Ben sanıyordum ki sen Prens'le yakın arkadaşsın."

— "Orası öyle, bunu bana iyice de gösterdi. Yalnız, yavrucuğum, Mareşal'in üstünde de biri var; sonra, Bakanlar Kurulu da var. Biraz bekleyelim, bir yolunu buluruz, yaparız bu işi. Sırasını kollamalı, benden bir iş isteyecekleri zamanı beklemeli. O zaman, ben de derim ki: "Olur ama, al gülüm, ver gülüm..."

— "Bunu Marneffe'e böyle söylecek olursam, Hector'cuğum, çok kötü bir oyun oynar. Gel bunu ona sen kendin söyle; ben üzerime alamam. Ah! bilirim ben malımı! Beni nasıl cezalandıracağını iyi bilir o. Odamdan dışarı çıkmaz... Çocuk için bin ikiyüz frangı da unutma."

Baron sürdüğü safanın elden gideceğini anlamıştı. Gitti Marneffe'i bir köşeye çekti. O zamana kadar sürdürdüğü o yüksekten-bakar tavrını ilk kez bıraktı; o canlı cenazeyi bu güzel kadının odasında gözünün önüne getirince öylesine ürpertiler geçirmişti çünkü.

— "Marneffe, aziz dostum," dedi, "bugün seni konuştuk! Yalnız şu var ki, öyle ha-deyince başkâtip olamayacaksın... Beklemek zorundayız."

Marneffe kesenkes karşılık verdi:

— "Olacağım, Baron Hazretleri!"

— "Peki ama, azizim..."

Adam, bir Baron'a, bir karısına bakarak, soğuk bir tavırla gene: "Olacağım, Baron Hazretleri!" dedi. "Karımı öyle bir duruma düşürdünüz ki benimle iyi geçinmek zorunda. Onu bırakmayacağım, çünkü, aziz dostum..." Marneffe burada korkunç bir alayla ekledi: "Güzel kadın! Bu evde benim sözüm geçer, bakanlıkta sizin sözünüzün geçtiğinden daha da çok!"

İnsanın yüreğinde korkunç bir diş ağrısı gibi bir sancı doğuran acılar vardır. Baron da içinde böyle bir ağrı duydu; az kalsın gözünden yaş gelecekti.

Bu kısa sahne sırasında, Valerie de, öte yanda, Henri Montes'in kulağına Marneffe'in sözde ne yapmayı kafasına koyduğunu anlatıyor, bir süre için onu başından savmaya bakıyordu.

Evin dört gediklisinden yalnız Crevel bu yasağın korkusundan uzak bulunuyordu, çünkü onun kullanışlı bir evi vardı. Onun için, yüzüne gerçekten pek arsız bir mutluluk havası yayılmıştı; Valerie kaşlarını çatarak, yüzünü, gözünü buruşturarak onu uzaktan azarlıyordu ya, onun babalık sevinci gene de yüzünün bütün çizgilerinde ışıyordu.

Valerie gidip kulağına azarlar gibi bir şey söyleyince, Crevel onu elinden yakaladı.

— "O küçük konak yarın senin oluyor, Düşes'çiğim. Kesin satış yarın."

Valerie, gülümseyerek: "E, peki, döşenip dayanması?" diye sordu.

— "Versailles'de, Seine'in sol yakasında, bir arsa senedi var elimde. Yüz yirmibeş franga alınmış; şimdi üçyüze gidecek, çünkü iki yol birleştiriliyor. Bunu el altından haber aldım. Saraylar gibi döşenecek konağın! Ama, sen de yalnız benim olacaksın, değil mi?"

Bu kenarın dilberi, gülümseyerek: "Evet, koca başkan!" dedi. "Yalnız, davranışına dikkat et! Yarının Bayan Crevel'ine saygılı davran bakayım!"

Lisbeth, Baron'a: "Enişteciğim," diyordu, "yarın sabah erken den Adeline'e gideceğim; çünkü, siz de anlarsınız, ben bur'da kalamam artık. Ağabeyiniz Mareşal'in ev işlerine bakacağım."

Baron: "Bu akşam eve dönüyorum ben." dedi.

Lisbeth de, gülümseyerek: "Güzel!" dedi. "Kahvaltıya gelirim öyleyse."

Ertesi gün kopacak kavgada kendisinin bulunmasının nekadar gerekli olacağını anlamıştı.

Onun için, erken erken, gitti Victorin'i gördü, Hortense'la Wenceslas'ın ayrıldıklarını haber verdi.

*
**

Baron o gece saat on buçuğa doğru eve döndüğü sırada, Marietteʼle Louise, o gün çok yorulmuşlar, kapıyı kitlemek üzereydiler, Baron çıngırağı çalmak zorunda kalmadı.

Evin beyi, dürüst bir adam durumuna girmek zorunda kaldığı için canı sıkıla sıkıla, doğru karısının odasına gitti. Kapı aralıktı, oradan gördü: Adeline, haçın önünde yere kapanmış duaya dalmıştı. Ressamların, heykelcilerin bulduktan sonra pek seve seve işledikleri, anlam dolu birtakım duruşlar vardır; Barones de o duruşlardan birini almıştı.

— "Tanrıʼm, Sen bizi düşün, ona akıl-fikir ihsan eyle!" diyordu.

Belliydi ki kocası için dua ediyordu.

Baron, bunu görünce —biraz önce karşısında bulunduğu sahneden bu bambaşka sahneyle karşılaşınca—, o günkü olayların kadıncağıza söylettiği bu sözleri de işitince, yüreği burkuldu, kendini tutamayarak , derin derin bir iç çekti.

Adeline döndü arkasına baktı. Yüzü gözyaşları içindeydi. Duasının yerine geldiğine öylesine inandı ki yerinden sıçradı, Hectorʼuna doğru atıldı, mutlu tutkunun verdiği güçle ona sıkı sıkı sarıldı. Bütün kadınlığından sıyrılmıştı. Acısı anılara varıncaya kadar herşeyi söndürmüştü. Analıktan, aile şerefinden, dindar bir kadının sapıtmış bir kocaya karşı duyduğu en saf bağlılıktan, kadın yüreğinde bütün duygular ölse bile dipdiri kalan bu kutsal sevecenlikten başka birşey kalmamıştı onda. Bütün bunlar açıkça görülüyordu.

— "Hector!" dedi, en sonunda. "Bize dönüyorsun değil mi? Tanrı bize acıdı, değil mi?"

Baron içeri girdi, karısını bir koltuğa yanı-başına oturttu.

— "Adeline'cik!" dedi. "Ben senin gibi mübarek bir yaratık görmedim. Uzun zamandır da kendimi sana değer bulmuyorum."

Barones, kocasının elini tutmuş, öyle sarsıla sarsıla titriyordu ki sinir nöbetine tutulmuş gibiydi.

— "Az bir şeyle," dedi, "pek az bir şeyle düzeni yeniden

kurabilirsin..."

Daha uzun konuşmaktan korktu. Biliyordu ki söyleyeceği her söz bir suçlama olacaktı; o ise, bu görüşmeyle ruhuna sel gibi boşanan mutluluğu bozmak istemiyordu.

Baron: "Hortense'ın durumu yolladı beni buraya." dedi. "Bu kızcağız böyle düşünüp taşınmadan birdenbire giriştiği işle, benim Valerie'ye karşı duyduğum saçma duygudan daha çok zarar verebilir bize. Neyse, bütün bunları yarın sabah konuşuruz. Hortense uyuyormuş, Mariette öyle söyledi bana. Rahat bırakalım."

Barones: "Evet." dedi.

Birden, derin bir üzüntüye kapılmıştı. Anladığına göre, Baron eve, ailesini görmek isteğinden çok, bir başkasının çıkarı için gelmişti.

— "Yarın da rahat bırakalım." dedi. "Çünkü zavallıcık pek acınacak bir halde. Bütün gün ağladı."

*
**

Ertesi gün, saat dokuzda, Baron kızına haber yollayıp çağırtmış, o geniş büyük odada beklerken bir aşağı, bir yukarı geziniyordu. Bir yandan da kızının inadını kırmak için ileri süreceği nedenleri arıyordu.

Benliği yaralanmış, hiçbir türlü avutulamaz bir genç kadının inadı da kırılması en güç inattır. Kendisi lekesiz olan gençlik öyledir: Dünyanın ayıp işlerinden haberi yoktur; çünkü tutku nedir, birtakım çıkarlar gözetmek nedir, bilmez.

Hortense: "Geldim, baba!" dedi.

Sesi titriyordu; çektiği acıdan da yüzü sapsarı kesilmişti.

Baron sandalyede oturuyordu; kızının beline sarıldı, kucağına oturttu, alnından öptü.

— "E, yavrucuğum, yuvada fırtına esti demek... biz de, kafa tuttuk, öyle mi? İyi yetişmiş kızlara yakışmaz böyle şeyler. Benim Hortense'çığım evinden ayrılmak, kocasını bırakmak gibi bir kararı

anasına-babasına danışmadan böyle tek başına vermemeliydi. Hortense'çığım gelip de çok iyi yürekli, mükemmel bir kadın olan annesiyle görüşseydi, şimdi duyduğum şu derin üzüntüyü çektirmezdi bana!

"Dünyayı tanımıyorsun sen, kızım. Çok kötüdür bu dünya. Diyebilirler ki seni ananın-babanın yanına kocan yolladı. Senin gibi, annelerinin eteği dibinde büyümüş çocuklar başkalarından daha uzun süre çocuk kalırlar, insanları tanımazlar! Senin Wenceslas'a karşı duyduğun tutku gibi saf, körpe bir tutku ne yazık ki hiçbir şeyi hesaplayamaz, aklına ilk geleni yapar. Yüreciğimiz alır başını gider, kafamız da arkasından. Öç almak için Paris'i ateşe verir, ağır ceza mahkemesini falan hiç aklına getirmeden! Şu yaşlı baban san sana diyorsa ki ayıp ettin, inanabilirsin.

"Ayrıca, yüreğim nasıl sızladı, onun hiç lafını etmiyorum sana! Çok acı! Çünkü içyüzünü bilmediğin bir kadına buluyormuşsun kabahati. Öyle bir kadındır ki o, düşman kesildi mi, pek korkunç olabilir! Ne yazık ki sen, saf, lekesiz, tertemiz olduğun için, aklına hiçbir şey getirmiyorsun. Çamur atarlar, kara çalarlar sana. Kaldı ki, meleğim benim, şakayı sahi sanmışsın. İnan bana: Kocanın hiçbir suçu yok. Bayan Marneffe..."

Buraya kadar , Baron, adam kandırmada usta biri gibi, çıkışmalarına pek güzel biçimler veriyordu. Gördüğünüz gibi, kadının adına gelinceye kadar yaptığı girişi pek ustaca yürütmüştü. Gelgelelim, Hortense, o adı işitir işitmez, can evinden vurulmuş gibi bir hareket yaptı.

Babası, onun konuşmasını önleyerek: "Dinle beni!" dedi. "Görmüş-geçirmiş bir adamın ben. Bütün olup bitenleri de gördüm. Bu kadın senin kocana karşı pek soğuk davranıyor. Evet, bir oyuna kurban gittin sen. Bunun nasıl olduğunu anlatacağım, inanacaksın. Bak, dün akşam Wenceslas yemekteydi..."

Hortense: "Yemekte or'da mıydı?" diyerek ayağa fırladı. Dehşet içinde, babasına bakıyordu. "Dün! Benim mektubu okuduktan sonra da?.. Ah! Ulu Tanrı'm! Evleneceğime manastıra kapansaydım

keşke!" Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. "Artık kendi-başına-buyruk değilim... Çocuğum var..." diyordu.

Bu gözyaşları, bu hıçkırıklar Barones'in yüreğine dokundu. Odasından çıktı geldi, kızının yanına koştu, içindeki acıdan kopup gelen, dudaklarının ucuna ilk gelen soruları yağdırmaya başladı.

Baron, içinden: "Tamam! gözyaşları başladı!" diyordu. "Çok güzel gidiyordu. Şimdi, şu ağlayan kadınlar karşısında ne yapabilirim ki.."

Barones: "Babanın dediğini dinle, yavrum." dedi. "Bizi seviyor. Hadi..."

Baron da: "Hadi, Hortense, sevgili kızım benim, ağlama, bakayım..." dedi. "Çirkinleştirme kendini. Hadi, biraz aklını başına topla. Uslu uslu git evine. Söz veriyorum sana: Wenceslas o evden içeri bir daha adımını atmayacak. Bu fedakârlığı istiyorum senden... kocasını seven bir kadının ufacıcık bir kabahati bağışlaması fedakârlıksa! Bak, şu ak saçlarımla istiyorum bunu senden. Sevgili annenin batırı için istiyorum... Şu yaşlılık günlerimde içimi acıyla, üzüntüyle doldurmak istemezsin değil mi ya?.."

Hortense, deli gibi, babasının ayaklarına atıldı; öyle perişan bir haldeydi ki iyi tutturulmamış saçları çözüldü, dağıldı. Kızcağız ellerini babasına doğru uzattı. Ne perişan bir halde bulunduğu kollarını havaya açışından da belliydi.

— "Canımı istiyorsun sen benden, baba!" dedi. "Al canımı, istersen; ama, tertemiz, lekesizken al, seve seve veririm. Şerefsiz, suçlu olarak ölmemi isteme benden! Annem gibi değilim ben! Hor görülmeyi içime sindiremem! O çatının altına dönersem, bir kıskançlık bunalımı içinde, ya Wenceslas'ı öldürürüm, ya da daha kötüsü olur. Gücümün üstünde şeyler istemeyin benden. Sağlığımda ağlamayın benim uğruma! Evet, en azından, çıldırırım... İki adım ötemde görüyorum çıldırmayı! Dün? Dün! Demek gene o kadının evine yemeğe gitti benim mektubu aldıktan sonra da!.. Bütün erkekler böyle midir?.. Canımı veririm sana, baba; tek, aşağılık bir ölümle ölmeyeyim!.. Kabahati... ufacıkmış! O kadından çocuğu

olmuş, çocuğu!"

Baron Hulot iki adım arkaya gitti.

— "Çocuğu mu olmuş?" dedi. "Yok, canım, şakadır."

Bu sırada, Victorin'le Bette Abla içeri girdiler, gördüklerinin karşısında ağızları bir karış açık kaldı: Kız babasının ayaklarına kapanmıştı. Barones, analık duygusuyla evli bir kadının kocasına karşı olan duygusu arasında sıkışmış kalmış, dili tutulmuş bir halde, yüzü alt-üst olmuş, gözyaşları içindeydi.

Baron, yaşlı kızı kolundan yakalayarak, başıyla da Hortense'ı göstererek: "Lisbeth," dedi, "sen bana yardım edebilirsin. Hortense'çığımın aklı karışmış, Bayan Marneffe'in Wenceslas'ı sevdiğini sanıyor. Gerçekte ise, bu kadın topu-topu ondan bir heykel almak istedi..."

Hortense: "Dalila!" diye haykırdı. "Evlendiğimizden beri çabucak yaptığı tek şey. Beyefendi benim için çalaşamazdı, oğlu için çalışamazdı; bu şırfıntı için harıl-harıl çalıştı!.. Ah! öldür beni de bitsin bu iş, baba! Çünkü her söylediğin yüreğime hançer gibi saplanıyor!"

Lisbeth, Barones'le Victorin'e doğru dönerek, omuzlarını kaldırdı, başıyla Baron'u göstererek, acır gibi bir hareket yaptı. Baron bulunduğu yerden onu göremiyordu. Lisbeth sonra ona doğru döndü.

— "Dinle enişte," dedi, "sen benim Bayan Marneffe'in üst katına taşınmamı, ev işlerine bakmamı istediğin zaman onun nasıl bir kadın olduğunu bilmiyordum. Gelgelelim, üç yılda insan çok şey öğreniyor. Aşiftenin teki bu kadın! Hem de öyle bayağının bayağısı bir aşifte ki ancak o aşağılık, iğrenç kocasıyla ölçülebilir. Sen onların kurbanı, Evin Parababası'sın. Seni nelere sürükleyecekler, bilemezsin! Açık konuşuyorum, çünkü uçurumun dibindesin."

Barones'le kızı, Lisbeth'in söylediklerini dinlerken, dindar kadınların, canlarını kurtardığı için, bir Meryam Ana heykeline baktıkları gibi bakıyorlardı ona.

Lisbeth daha anlatıyordu:

— "Bu iğrenç kadın damadımızın yuvasını karıştırmak istedi. Bundan ne geçecek eline, bilmiyorum; çünkü bu karmakarışık, aşağılık, bayağı, ahlâksızca oyunlara benim aklım ermez. Senin Bayan Marneffe'in damadınızı sevdiği falan yok. Öç almak için onu ayaklarına kapandırmak istiyor.

"Bu alçak kadına hak ettiği karşılığı verdim ben biraz önce. Utanmaz kötü kadının biri o. "Evinden gidiyorum, çünkü bu çirkeften şerefimi kurtarmak istiyorum!" dedim ona... Herşeyden önce, benim yerim ailemin yanıdır. Hortense'çığımın kocasını bırakıp kaçtığını haber aldım, işte kalktım geldim! Bu acı ayrılış sizin o melek sandığınız Valerie'niz yüzünden oldu öyle bir kadının yanında kalır mıyım hiç!"

Lisbeth sonra anlamlı bir biçimde Baron'un koluna dokunarak: "Bizim sevgili Hortense'çığımız belki de bu kadının bir hevesine kurban gitti." dedi. "Bu gibi kadınlar bir tek mücevher elde edebilmek için koskoca bir aileye kıyarlar. Wenceslas'ın suçlu olduğunu sanmıyorum; yalnız, zayıf bir yaradılışı var bence. Böylesine kurnaz aşifteliklere bir daha kanmaz da diyemem. Kafama artık iyice koydum ben: Bu kadın uğursuzluk getirecek sana, enişte; beş parasız bırakacak seni. Onun için, ailemin yıkımında suç ortağı olmuş gibi görünmek istemiyorum; ben ki üç yıldır bunu önlemek için kaldım orada ancak. Oyuna geldin, enişte. Marneffe denen şu alçağın bir yere atanmasına falan karışmayacağını kesin olarak söyle, bak başına neler gelecek! Artık, ölümlerden ölüm beyen!"

Lisbeth Hortense'a sarılıp yerden kaldırdı, coşkunlukla öptü.

— "Sıkı dur, gevşeme sakın, Hortense'çığım." diye kulağına fısıldadı.

Barones de, öcünün alındığını gören bir kadının sevinciyle, Bette Abla'yı sarılıp öptü.

Bütün aile, babanın çevresinde, derin bir sessizliğe dalmıştı. O da, bu sessizliğin ne anlama geldiğini anlamayacak kadar aptal değildi. Yüzünde korkunç bir öfkenin apaçık izleri belirdi; bütün damarlar şişti, gözlerini kan bürüdü, teni pençe pençe kızardı.

Adeline hızla atılıp kocasının önüne diz çöktü, ellerine sarıldı.

— "Yapma, şekerim, yapma!"

Baron vicdanının haykırışını önleyemedi.

— "Soğudunuz benden!" dedi.

Hepimiz işlediğimiz suçları içimizden gizli gizli biliriz. Çoğu zaman da, kurbanlarımızın bize karşı öç alma isteğinden gelen hınç dolu duygular beslediklerini sanırız. Başka türlü görünmeye okadar çalıştığımız halde, beklenmedik bir azap sırasında, dilimiz, ya da yüzümüz içimizi belli ediverir, eski çağlarda suçlunun işkencecinin elinde suçunu söyleyivermesi gibi.

Baron, ağzından kaçanı açıklamak ister gibi: "Çocuklarımız en sonunda bize düşman olup çıkıyorlar." dedi.

Victorin: "Baba..." diye, bir şey söyleyecek oldu.

Baron, oğluna bakarak, gürledi:

— "Babanın lafını kesiyorsun!"

Victorin, kesin, keskin bir sesle, dürüst bir saylavın sesiyle: "Dinle baba." dedi. "Sana karşı saygı borcum olduğunu, hiçbir zaman kusur etmeyecek kadar, iyi bilirim. Sen de benden daha başı önünde, söz dinler bir evlât bulamazsın."

Meclis toplantılarında bulunanlar saylavların karşılarındakilerin öfkelerini yatıştırmak için bu gibi sözlerle vakit kazanmaya çalıştıklarını bilirler.

— "Biz sana düşman olmaktan çok uzağız. Vauvinet'nin elindeki altmışbin franklık borç senetlerini geri aldım diye kaynatam Bay Crevel'le bozuştum. Bu para Bayan Marneffe'in elindedir, sağlam." Baron'un bir şey söyleyecek gibi olduğunu görünce: "Yo!" diye hemen atıldı. "Sana kabahat bulacak değilim, baba. Yalnız, Bette Abla'mızın söylediklerine ben de katılmak, sana nasıl körü körüne bağlı olduğumu göstermek istiyorum, babacığım... sevgimin nasıl sınırsız olduğunu. Ne yazık ki, babacığım, para kaynaklarımız sınırlı."

Tutkun yaşlı adam bu mantıklı sözlerin ağırlığı altında ezilmişti, bir sandalyeye çökerken: "Para!" dedi. "Bunu söyleyen de,

oğlum! Paranızı geri veririz, beyefendi!" dedi, ayağa kalktı.

Kapıya doğru yürüdü.

— "Hector!"

Bu haykırış üzerine durdu, dönüp karısına baktı.

Barones gözyaşlarına bulanmış bir yüzle karşılaşmıştı. Deli gibi atılıp boynuna sarıldı.

— "Böyle gitme... böyle, öfkeyle ayrılma bizden! Ben sana birşey söylemedim ki!"

Yüce bir yürekten kopan bu haykırış üzerine çocuklar da babalarının dizlerine kapandılar.

Hortense: "Hepimiz seviyoruz seni." dedi.

Lisbeth, put gibi durmuş, dudaklarında hafif bir gülümsemeyle, onları seyrediyordu.

Bu sırada Mareşal Hulot araodaya girdi, oradan sesi duyuldu. Bütün aile sır saklamanın önemini anladı, birden hava değişti. İki kardeş ayağa kalktılar, herkes de duygularını saklamaya çalıştı.

*
**

Kapıda Mariette'le bir asker arasında bir çekişme oluyordu. Asker öyle direndi ki aşçı kadın büyük odaya geldi.

— "Beyefendi, bölükemini Cezayir'den gelmiş, ille sizlen konuşmak istiyor."

— "Beklesin!"

Bunun üzerine, Mariette beyinin kulağına eğildi:

— "Beyefendi, amcanız beyefendiyle ilgili bir işmiş, bunu size usulca söylememi istedi."

Baron bir irkildi. Borçlarını ödeyebilmek için iki aydan beri amcasından gizlice istediği paranın gelmiş olabileceğini düşündü, dışarı fırladı. Alsas'lı olduğu yüzünden belli biriyle karşılaştı.

— "Baron Hulot?"

— "Evet."

— "Kendisi?"

— "Kendisi."

Bölükemini bu konuşma sırasında şapkasının astarını karıştırıyordu. Bir mektup çıkarıp verdi. Baron hızla açıp okudu:

Damadımız,

Benden istediğin yüzbin frank şöyle dursun, benim durumum öyle bozuk ki, sen beni kurtarmak için sıkı bir çaba göstermezsen düzeleceği de yok. Tepemizde kralın bir savcısı var, boyuna ahlâktan dem vuruyor, yönetim üzerine saçma-sapan lakırdılar edip duruyor. Bu başıbozuğu susturmanın yolu yok. Savaş Bakanlığı kendini bu kara cüppelilere kaptırırsa, öldüm demektir.

Mektubumu getiren güvendiğim biridir; rütbesini yükseltmeye bak, bize çok yararlığı olmuştur çünkü. Beni de, uğursuzların eline bırakma!

Baron yıldırımla vurulmuşa döndü. Bu mektupta birtakım iç çekişmelerin başladığını da görüyordu. Askerlerle başıbozuklar arasındaki bu çekişmeler bugün de Cezayir hükümetini uğraştırır.

Ortaya çıkan yaraya çabucak derme-çatma bir çare bulmak gerekiyordu. Askere: "Yarın gel." dedi, sepetledi; rütbesini yükseltteceğini söyleyip ağzına bir parmak bal çalmayı da unutmadı. Sonra odaya döndü.

Mareşal'e: "Sana hoşgeldin, bana gülegüle, ağabey!" dedi. "Esenkalın, çocuklar, Esenkal, Adeline. E, sen n'olacaksın, Lisbeth?"

— "Mareşal'in ev işlerine bakacağım şimdi ben; çünkü benim işim birinize olmazsa öbürüne yararlı olmak. Bundan vazgeçecek değilim."

Baron Hulot onun kulağına eğildi:

— "Beni görmeden Valerie'nin yanından ayrılma." dedi.

— "Esenkal, Hortense, dikkatlı kızım benim! Aklını başına toplamaya çalış. Benim başımda zorlu işler var şimdi. Senin barışma işini sonra gene konuşacağız." Baron, bunu söylerken, sarıldı kızını öptü. "Bunu sen de düşün, nonoşum!" dedi.

Karısıyla çocuklarının yanından ayrıldı. Pek dertli olduğu öyle açıkça belliydi ki hepsi derin kaygılara gömüldü.

Barones: "Derdi nedir, öğrenmeliyiz, Lisbeth." dedi. "Ben onu hiç bu halde görmedimdi. Sen iki, üç gün daha kal o kadının yanında. Herşeyini ona söyler. Böylece, biz de öğreniriz neden birdenbire değiştiğini. Merak etme, senin Mareşal'le evlenme işini yoluna koyacağız; çünkü bu iş iyice gerekiyor artık."

Hortense da Lisbeth'i sarılıp öptü.

— "Bu sabah gösterdiğin yürekliliği hiç unutmayacağım." dedi.

Victorin de: "Anneciğimizin öcünü aldın." dedi.

Lisbeth'e yağdırılan bu sevgi gösterilerini Mareşal merakla seyrediyordu.

Lisbeth de, oradan çıktı, gitti Valerie'ye anlattı bütün bu olup bitenleri.

Bu kaba-taslak anlattıklarımız Bn. Marneffe'lerin aileleri nasıl kasıp kavurduklarını, görünüşte kendilerinden fersah fersah uzak namuslu kadıncağızlara ne yollarla el attıklarını temiz ruhlu kimselerin gözleri önüne getirmelerine yardım edecektir. Yalnız, bu fırtınaları kafamızda toplumun daha yüksek düzeylerine, tahtın yanıbaşına aktaracak olursak, kralların sevgililerinin onlara nelere mal olacağını da göz önünde bulundurursak, hükümdarlar ahlâk kuralları bakımından, aile yaşayışı bakımından örnek oldukları zaman halkın onlara ne büyük ölçüde borçlu olduğunu anlarız.

*
**

Paris'te her bakanlık ufak bir kenttir. Oraya kadınların girmesi yasaktır ama, gene de, kadın varmış gibi dedikodular yapılır, kötülükler edilir.

B. Marneffe'in işi üç yılın sonunda, artık iyice aydınlanmış, açığa çıkmıştı. Dairelerde herkes birbirine soruyordu: "B.Marneffe B.Coque'nin yerine geçecek mi, geçmeyecek mi?" Tıpkı eskiden

Meclis'te "Vakıflar yasası çıkacak mı, çıkmayacak mı?" diye sorulduğu gibi. Kimlik İşleri Müdürlüğü'ndeki en ufak bir hareket dikkatli çekiyor, Baron Hulot'nun dairesinde bütün olup bitenler göz hapsinde bulunduruluyordu.

Kurnaz Devlet Danışmanı Marneffe'in atanmasına kurban edilen o çalışkan, yetenekli adamı kendinden yana kazanmıştı. "Marneffe'in işini kolaylaştırırsan, sonra onun yerine gene muhakkak sen geçersin. Adamcağızın bir ayağı çukurda." demişti ona. Öte yandan, Coquet de Marneffe'in kuyusunu kazmaya çalışıyordu.

Baron Hulot, kendisini görmeye gelmiş olanlarla dolu bekleme odasından geçerken, bir köşede Marneffe'in soluk yüzü gözüne çarptı. İçeri ilk çağrılan da Marneffe oldu.

Baron, kaygısını saklamaya çalışarak: "Bana soracağın ne var, azizim?"

— "Kalemlerde benlen alay ediyorlar, Müdür Bey. Kimlik İşleri Müdürü rahatsızlığından dolayı izin almış, bu sabah gitmiş, bir aya yakın gelmeyecekmiş. Bir ay bu, dile kolay! Düşmanlarımın eğlencesi yapıyorsunuz beni. Öte yandan, zaten tefe koydular. Bir de bu, Müdür Bey, bardak taşar artık!"

— "Marneffe'çiğim, insanın amacına erişmesi için büyük sabır ister. İki aydan önce kalem başkâtibi olamazsın; belki de hiç olamazsın, o da başka. Kendi durumumu sağlamlamak zorundayım şu sırada; dedikoduya yol açacak bir adım atamam."

Marneffe, soğuk bir tavırla: "Şimdi atlatırsanız, bir daha hiç olamam." dedi. "Atanmamı yaptırın; lamı, cimi yok bunun!"

Baron: "Senin uğruna kendimi yakacağım, öyle mi?" dedi.

— "Yoksa, gözümden düşersiniz!"

Baron: "İleri gidiyorsun, Marneffe, Bay Marneffe!" diye haykırarak ayağa kalktı, kapıyı gösterdi.

Marneffe, başı önünde: "Saygılarımı sunarım, Baron Hazretleri!" diyerek çıktı.

Baron, içinden: "Ne aşağılık soytarı!" diyordu. "Borcunu yirmidört saat içinde ödemezsen malına haciz koyarım, der gibi!"

İki saat sonra, Baron, Claude Vigneron'a ne yapacağını anlatmış, sözlerini bağlıyordu: Vigneron Adalet Bakanlığı'na gidecek, Johann Fischer'in bulunduğu bölgedeki adli makamlar üzerine bilgi edinecekti. Tam bu sırada Reine kapıyı açtı, içeri girdi, Müdür Bey'e bir mektup uzattı. Karşılığını da istiyordu.

Baron Hulot, içinden: "Reine gönderilir mi hiç!" diyordu. "Çıldırmış bu Valerie! Hepimizi de tehlikeye sokuyor, şu iğrenç Marneffe'in atanması işini de!"

Özel kalem müdürünü savdı, mektubu okumaya başladı:

Ah! dostum, neler geldi başıma! Üç aydır beni mutlu ettinse, bunun karşılığını iyi ödedim! Direden öyle bir öfkeyle geldi ki gören ürperirdi. Pek çirkin olduğunu bilirdim; şimdi canavara dönmüştü. Kendi dişi olan o dört dişi titriyordu. Seni eve almaktan vazgeçmezsem, yanımdan hiç ayrılmayacakmış, beni böyle korkuttu. O iğrenç suratını düşündükçe...

Evet, nonoşum, ne yazık ki bundan sonra kapımız kapanacak sana. Gözyaşlarımı görüyorsun, kâğıdın üzerine damlıyor, sırsıklam ediyor! Yazdıklarımı okuyabiliyor musun, Hector'cuğum? Ah! seni bir daha göremeyeceğim; senden vazgeçeceğim... hele şimdi, içimde senin canından bir parça varken, senin kalbinmiş gibi onu içimde taşırken! Ölüm bu benim için! Küçük Hector'umuzu düşün, beni bırakma! Yalnız, Marneffe uğruna kendi şerefine de leke sürme. Onun korkutmalarına aldırma.

Ah! seni öyle seviyorum ki! Kimseyi böylesine sevmedim! Valerie'n için yaptıklarını bir bir hatırlıyorum. Nankör değildir o; hiçbir zaman nankörlük etmeyecektir. Tek kocam sensin, tek kocam olarak kalacaksın. Birkaç aya kadar gelecek olan küçük Hector için senden istediğim o bin ikiyüz franklık geliri düşünme artık. Bundan sonra sana hiçbir masraf ettirmek istemiyorum. Kaldı ki, benim servetim senin servetin olacak.

Ah! sen de beni benim seni sevdiğim kadar sevseydin, Hector'cuğum, emekliliğini alırdın; ikimiz de ailelerimizi, dertlerimizi,

biralay hınç dolu çevremizi arkada bırakır, Lisbeth'i de alır, güzel bir yere giderdik; Bretanya'ya, nereye istersen. Orada kimseyi görmezdik artık; onların hepsinden uzak, mutlu olurduk. Senin emekli maaşın, benim de az-buçuk gelirim yeterdi bize.

Kıskançlık duyduğun oluyor. Tamam! o zaman görecektin bak Valerie'n nasıl yalnız Hector'uyla ilgileniyor. Geçen günkü gibi kaba kaba bağırmak zorunda da kalmazdın artık. Benim bir tek çocuğum olacak: Bizim çocuğumuz. İnan buna.

Hayır, nasıl çılgına döndüğümü gözünün önüne getiremezsin; çünkü bana neler yaptı, senin Valerie'ciğinin üzerine ne kabalıklar kustu, bilmiyorsun! O lafları yazsam bu kâğıt kirlenir. Benim gibi bir kadın, Montcorne'nin kızı ömründe bunların bir tekini bile işitmemeliydi!

Ah! isterdim ki sen de orada olsaydın da sana karşı çılgınca tutkumu göstererek onun cezasını verseydim! Babam olsa onu kılıcıyla biçerdi. Benim elimden ancak bir kadının yapabileceği şey gelir: Seni çılgınca sevmek! Bunun için, sevgilim, içinde bulunduğum şu öfkeden kudurmuş halimde, senden dünyada vazgeçemem! Evet, gizli gizli görmek istiyorum seni, her gün!

Biz böyleyizdir işte, biz kadınlar. Senin duyduğun hıncı ben de duyuyorum. Beni seviyorsan, n'olur, kalem başkâtibi yapma onu. Başkâtip yardımcısı olarak gebersin!

Şu sırada kafam yerinde değil. Gelip gene bana sövüp sayacak diye korkuyorum. Bette ayrılmak istiyordu; bana acımış, birkaç gün daha kalacak.

Ne yapacağımı bilmiyorum daha, sevgiliciğim. Kaçmaktan başka çıkar yol göremiyorum. Öteden beri kırlık yerlere bayılırım. Bretanya, Languedoc... neresini istersen; elverir ki seni istediğim gibi sevebileyim. Sana ne acıyorum bilsen, nonoşum! Şu Adeline ninene, o gözyaşı çanağına gene dönmek zorunda kaldın. Evet, öyle! Canavar sana da söylemiştir sanırım: Gece-gündüz gözünü benim üzerimden ayırmayacakmış. Karakoldan falan da söz etti. Sakın gelme! Anladığıma göre, yapmayacağı yoktur, benim üzerimde

en alçakça pazarlıklara giriştikten sonra!

Senin cömertliğin sayesinde neler elde ettimse hepsini sana geri vermek isterdim. Ah! benim iyi yürekli Hector'cuğum! Cilve yaptığım, sana hafif kadın gibi göründüğüm oldu. Ama, Valerie'ni tanımıyordun. Sana eziyet edecek kadar seviyordu o seni. Şimdi seni bütün dünyaya değişmiyor.

Lisbeth'i görmeye gelebilirsin, buna kimse engel olamaz. Birbirimizle görüşmemizin yollarını onunla ayarlarım ben. Hiç olmazsa, bana kısacık bir şey yaz da içim rahat etsin, sen kendin gelemezsen. Ah! Bizim o divanda seni yanımda görebilmek için bir elimi keser veririm! Senden gelecek bir mektup benim için tılsım gibi olacak. Biriki satır bir şey yaz bana, içine o güzel ruhunu koyaraktan. Mektubunu geri gönderirim sana; çünkü ayağımızı denk almalıyız. Mektubunu evde nereye koyacağımı bilemem; çünkü her yeri didik didik arıyor. Neyse, bir şey yaz da Valerie'ciğinin, karının, çocuğunun anasının içi rahat etsin. Seni her gün görürken, şimdi sana böyle mektup yazmak zorunda kalmak ne acı! Lisbeth'e de öyle dedim ya: Nekadar mutlu olduğumu milmiyormuşum!

Binlerce öpücük, nonoşum. Çok, çok sev Valerie'ni.

Baron, mektubu okuyup bitirirken, içinden: "Gene gözyaşları!" diye söylendi. "Gözyaşından adı okunmuyor."

— "Kendisi nasıl?" diye sordu.

Reine: "Hanımefendi yatıyorlar." dedi. "Kıvranıp duruyorlar. Sinir nöbetleri Hanımefendi'yi çalı demetinin ipi gibi büktü, büktü. Mektubu yazdıktan sonra geldi bu nöbet. Ah! ağlamaktan oldu bu... Merdivenden de Bey'in sesi geliyordu."

Baron, içinde bulunduğu o karmakarışık durumda, başlıklı resmi kâğıtlarından birini çekti, şu mektubu yazdı:

Merak etme, meleğim, başkâtip yardımcısı olarak geberecek! Çok güzel düşünmüşsün. Gidip Paris'ten uzaklarda yaşarız, küçük Hector'umuzla birlikte mutlu oluruz. Emekliliğimi alırım, güzel bir

yer bulurum. Ah! güzel sevgilim, mektubun beni gençleştirdi. O! yaşamaya yeniden başlayacağım. Göreceksin bak, yavrumuz için servet yapacağım. "La Nouvelle Heloise" deki mektuplardan bin kat daha ateşli olan mektubunu okurken, hiç beklenmedik bir şey oldu bana: Sana karşı sevgimin daha da artacağını hiç düşünmemiştim. Bu akşam Lisbeth'in evinde göreceğin

Ölünceye kadar senin Hector'un.

Reine aldı götürdü bu karşılığı; Baron'un "güzel sevgilisine" yazdığı ilk mektubu! Bu gibi coşkun duygular ufuktan uğultuları gelen yakında kopacak fırtınalara karşı bir denge ağırlığı oluyordu. Yalnız, Baron, karısının amcası Johann Fischer'in üzerine inecek kılıçları karşılayabileceğine yüzde-yüz inandığı için, aklı ancak kesesindeki açıktaydı.

Bonaparte'çı kişiliğin özelliklerinden biri kılıcın gücüne, askerin başıbozuğa üstünlüğüne inanmaktır. Hulot Kral'ın Cezayir'deki savcısıyla içinden alay ediyordu; orada Savaş Bakanlığı'nın borusu öterdi çünkü, ona sorarsanız. İnsan neyse öyle kalır. Muhafız Alayı subayları nasıl unutabilirlerdi bütün o gördükleri anlı-şanlı belediye başkanlarını, kelli-felli valileri! Bu ufak çaptaki imparatorlar Muhafız Alayı'nı karşılamaya çıkarlar, il sınırında selâmlarlar, hükümdarlara özgü törenlerle saygı gösterileri yaparlardı.

Saat dört buçukta, Baron doğru Marneffe'lere gitti. Merdivenden yukarı çıkarken, bir delikanlı gibi yüreği atıyordu. Çünkü içinden kendi kendine boyuna sorup duruyordu:

— "Onu görebilecek miyim? Göremeyecek miyim?"

Sabahki sahneyi, ailesinin gözyaşları içinde ayaklarına kapanışını bu durumda hatırlayabilir miydi hiç! Valerie'nin mektubu, ömrünün sonuna kadar kalbinin üzerinde taşımak üzere ince bir cüzdana yerleştirdiği mektup ona kendisinin en hoş delikanlıdan daha çok sevildiğini göstermiyor muydu?

Dairenin kapısını çaldı. Talihsiz Baron içeriden yarı sakat Marneffe'in sürünen ayak sesleriyle o pis öksürüğünü duydu. Adamın

kapıyı açmasıyla merdiveni gösterişi bir oldu, tıpkı Baron'un ona çalışma odasının kapısını gösterdiği gibi.

— "Pek ileri gidiyorsunuz, Bay Hulot!"

Baron onu geçip içeri girmek istedi, Marneffe cebinden bir tabanca çekti, üzerine doğrulttu.

— "Devlet Danışmanı Beyefendi, şunu bilin ki bir adam benim kadar aşağılık olur da —öyle ya, beni aşağılık biri görüyorsunuz, değil mi?— şerefini satmasına karşılık bütün istediklerini elde edemezse, kürek mahkumluğunu göze alır. Savaşı siz istiyorsunuz. Zorlu bir savaş olacak; hem de, savunmasız. Geçmeye kalkışmayın; çekilip gidin, bir daha da gelmeyin! Size karşı olan durumumu komisere önceden haber verdim."

Baron'un şaşkınlığından yararlanarak da, onu dışarı itti, kapıyı kapadı.

Baron Hulot, yukarıya, Lisbeth'in dairesine çıkarken, kendi kendine: "Ne amanvermez haydut!" diyordu. "A! mektubu şimdi dana iyi anlıyorum! Valerie'yle Paris'ten çıkıp gideceğiz. Ömrümün sonuna kadar benim olacak; gözlerimi o kapayacak."

Lisbeth evde yoktu. Kapıcı kadının söylediğine göre, "Baron Hazretleri'ni bulurum düşüncesiyle Barones Hazretleri'ne" gitmişti.

Baron, Vanneau Caddesi'nden Plumet Sokağı'na doğru giderken, Lisbeth'in o sabahki davranışını hatırlamış, kendi kendine: "Zavallı kız!" diyordu. "Onu hiç bukadar kurnaz bilmezdim!"

Vanneau Caddesi'nden Babylone Cadde'sine saparken, Cennet Bahçesi'ne baktı: Evlilik Tanrıçası, Yasa'nın kılıcı elinde, onu lânetliyordu.

Valerie, pencereden, dostunun arkasından bakıyordu. Baron başını kaldırıp bakınca, mendilini salladı. Alçak Marneffe karısının başlığına bir tokat attı, onu pencerenin önünden zorla uzaklaştırdı. Devlet Danışmanı'nın gözleri yaşardı.

— "Böylesine sevilmek! Kadının horlandığını görmek! Yakında yetmişime basacağımı düşünmek... ne acı!" diyordu.

*
**

Lisbeth gelmiş, aileye müjdeyi vermişti. Adeline de, Hortense da artık biliyorlardı ki Baron, bütün dairenin gözünde şerefsiz bir duruma düşmemek için, Marneffe'i başkâtip yapmayacaktı; bunun için de, Marneffe artık ona düşman kesilmişti, evinden kovacaktı.

Bunun üzerine, Adeline, sevinç içinde o gün güzel bir yemek hazırlatmıştı; kocası bu yemeği Valerine'nin evindekinden daha iyi bulsun diye. Fedakâr Lisbeth de bu zor sonucu elde edebilmek için Mariette'e yardım etmişti. Bütün ev ona tapıyordu şimdi. Anası, kızı ellerini öptüler, müjdeyi de verdiler: Mareşal onun ev işlerine bakmasına razı olmuştu.

Adeline: "Ondan sonra bir adım kalır karısı olmana, şekerim." diyordu.

Hortense da: "Victorin açtı bunu ona; o da, olmaz demedi, şimdilik bu yeter." dedi.

Aile Baron'u öyle tatlı, öyle dokunaklı, taşkın bir sevgiyle karşıladı ki o da üzüntüsünü saklamak zorunda kaldı. Yemekten sonra çıkıp gitmedi. Victorin'le karısı da geldiler. Kâğıt oynadılar.

Mareşal: "Hanidir sen bize böyle bir akşam yaşatmadındı, Hector!" dedi.

Yaşlı askerin kardeşini hem okşayan, hem de gizlice suçlayan bu sözü derin bir etki yarattı. Neler olduğu kolayca kestirilebilecek acıların bu yaşlı yürekte hayli derin yankılar yaratmış, uzun süren geniş yaralar açmış olduğu anlaşılıyordu.

Saat sekizde Baron Lisbeth'i evine kadar kendisi götürmek istedi. Sonra dönüp geleceğine de söz verdi.

Yolda giderlerken: "Ya, işte böyle, Lisbeth," dedi, "ona karşı çok kötü davranıyor. Ah! hiç böylesine sevmemiştim onu!"

Lisbeth: "Onun seni böylesine sevdiğini hiç sanmam, enişte." dedi. "Hafif kadındır, fingirdektir, erkeklerin çevresinde dönüp durmaları, onun deyimiyle söyle'yim, aşk oyunu oynamasını pek sever. Yalnız, bağlandığı tek erkek sensin."

— "Ne dedi benim için?"

— "Bak anlatayım: "Crevel'e karşı yakınlık gösterdi, bunu sen de biliyorsun. Bundan dolayı kızmamak gerek ona, çünkü kendisini ömrünün sonuna dek yoksulluk çekmeyecek duruma o getirdi. Gelgelelim, onu hiç sevmiyor; aşağı-yukarı bu iş bitti artık. Bak: Bir dairenin anahtarını alıkoymuş!"

Baron Hulot, pek mutlu: "Dauphin Caddesi'ndeki evin anahtarı!" diye haykırdı. "Yalnız bunun için bile Crevel'le olan ilişkisini bağışlarım ona... Gittim ben oraya, biliyorum..."

Lisbeth: "İşte anahtar, al!" dedi. "Yarın gündüzden benzerini yaptır... İki tane yaptır, istersen."

Hulot, merakla: "Sonra?" diye sordu.

— "E, yarın akşam ben de gelirim senlen yemeğe. Valerie'nin anahtarını bana verirsin; çünkü Crevel Baba ona verdiği anahtarı geri isteyebilir. Öbür akşam gider or'da buluşursunuz, işlerinizi konuşursunuz. Tehlike yok, çünkü iki kapı var. Olur a, Crevel —kendisinin de dediği gibi geçen çağın adamıdır— bahçe kapısından gelirse, sen dükkân kapısından çıkarsın; ya da tersi. Ya, işte böyle, kocamış haydut! Bunu bana borçlusun. Ne yapacaksın benim için?"

— "Ne istersen."

— "Tamam! Ağabeyinle evlenmeme engel olma."

Baron şaşırmıştı:

— "Sen, Mareşal Hulot'nun karısı! Sen, Forzheim Kontesi, ha!" diye haykırdı.

Bette Abla, ekşi bir suratla, korkunç bir tavırla: "Adeline baronesya!" diye karşılık verdi. "Dinle, kocamış çapkın! İşlerin ne durumda, biliyorsun. Ailen ekmeksiz kalmak, çamura batmak durumuna gelebilir."

Hulot irkildi.

— "İşte en korktuğum bu!"

— "Ağabeyin ölürse, kim destek olacak karına, kızına? Bir mareşalden dul kalan kadının eline en aşağı altıbin frank geçer, öyle değil mi? E, işte ben de karına, kızına ekmek parası sağlamak

için evleniyorum, deli moruk!"

Baron: "Bunu düşünmedimdi." dedi. "Ağabeyimi zorlarım. Çünkü sana güveniriz... Meleğime söyle, canım onun!"

Baron, Lisbeth'in Vanneau Sokağı'ndaki evden içeri girdiğini gördükten sonra, eve döndü, kâğıt oynadı, sonra da bir yere çıkmadı.

Barones sevinçten uçuyordu: Kocası aile hayatına dönmüş gibiydi. Aşağı-yukarı onbeş gün boyunca, sabah saat dokuzda bakanlığa gitti; akşam saat altıda yemeğe eve gelmiş bulunuyordu; gece de ailesi arasında evde oturuyordu. İki kez karısıyla kızını oyuna götürdü. Ana-kız kilisede üç şükran duası okuttular; kendileri de Tanrı'ya birinin kocası, öbürünün babası olan adamı onlara geri gönderdikten sonra artık hep öyle tutması için yalvardılar.

Bir akşam, Victorin, babasının yatmağa gittiğini görünce, annesine: "Ne mutlu bize!" dedi. "Babam döndü bize geldi. Bunun için, karım da, ben de bütün paramızı onun uğruna elden çıkarmış olmamıza hiç acımıyoruz, elverir ki..."

Barones: "Babanız yakında yetmiş yaşına basıyor." dedi. "Şimdilik, Marneffe'in karısını düşünüyor daha; bunu sezinliyorum. Gelgelelim, kadın düşkünlüğü ne kumara benzer, ne para dalaverelerine, ne de cimriliğe; bir sonu vardır.

*
**

Güzel Adeline —evet, bu kadın, elli yaşındaydı, çok üzüntü çekmişti ama, gene de güzeldi— bu işte yanılıyordu. Çapkınlar hemen hemen hiç yaşlanmazlar; Doğa aşk için bir sınır çizmiştir ya, onlara bu sınırın ötesinde de sevebilmek gibi değer biçilmez bir özellik bağışlamıştır. Baron, dürüst bir ev erkeği göründüğü o dönem içinde Dauphin Sokağı'ndaki eve üç kez gitmişti; orada hiç de yetmişinde gibi de değildi. Yeniden canlanan tutku gençleştiriyordu onu. Valerie uğruna seve seve şerefinden de vazgeçerdi, ailesinden de, herşeyden.

Yalnız, Valerie de hepten değişmişti. Ona ne paradan söz ediyordu, ne doğacak çocuğa bağlanacak bin ikiyüz franklık gelirden. Tersine, şimdi kendisi ona altın veriyordu. Otuzaltısında bir kadın hayli parasız, hayli şair, hayli de tutkun yakışıklı bir hukuk öğrencisini nasıl sever, o da onu öyle seviyordu.

Adeline'cik de Hector'cuğunu yeniden elde ettiğini sana-dursun!

İki sevgilinin dördüncü buluşmalarının günü, saati üçüncünün sonunda saptanmıştı; hani eskiden İtalyan Tiyatrosu her oyunun sonunda ertesi günkü oyunu bildirirdi ya, tıpkı onun gibi. Saptanan saat sabahın dokuzuydu.

Yaşlı âşığın mutluluğu —uğruna ev hayatına katlandığı mutluluğu— bir gün sona erdi. O sabah saat dokuzda Reine geldi Baron'u çağırttı. Baron Hulot, başlarına bir felâket gelmesinden korkarak, kapıya koştu. Reine içeri girmek istemiyordu. Baron'a mektup getirmişti.

Tontonum benim,

Dauphin Caddesi'ndeki eve şimdi gitme. Başımızın belâsı hastalandı, ona bakmak zorundayım. Akşama gel, saat dokuzda. Crevel Corbeil'de, Lebas'nın evinde. Küçük eve sultan falan getirmeyeceğini iyi biliyorum. Ben burada işi ayarladım; gecem boş. Marneffe uyanana kadar dönerim. Gelip gelmeyeceğini yaz; olabilir ki karın denen o koca belâ seni eskisi kadar başı-boş bırakmıyordur. Hâlâ çok güzelmiş, öyle diyorlar. Olur a, benim üzerime onu seversin belki; pek çapkınsındır çünkü!

Mektubu okuduktan sonra yak. Hiçbir şeye güvenmiyorum.

Hulot şu karşılığı yazdı:

Sevgilim,

Dediğim gibi, karım yirmibeş yıldır benim hiçbir zevkime karışmamıştır. Yüz Adeline feda olsun sana! Akşam dokuzda gelirim aşk tapınağımıza, tanrıçamı beklemeye. Başkâtip yardımcısı yakında geberir inşallah! Ondan sonra artık hiç ayrılmayız. İşte bunu yürekten dileyor

Senin Hector.

Akşam, Baron karısına Bakan'la çalışmaya Saint-Cloud'ya gideceğini, ancak sabahın dördünde, beşinde geleceğini söyledi, Dauphin Caddesi'ndeki eve gitti. Haziranın sonlarındaydılar.

Ölüme gitmenin o korkunç duygusunu pek az kişi yaşamıştır; darağacından dönenler parmakla sayılır. Yalnız, bu öldürücü duyguyu rüyalarında bütün gücüyle duyanlar olmuştur, bıçağın boyunlarına inişine kadar. Tam o sırada sabah olur, Uyanma yetişir, kurtarır.

İşte, bizim Devlet Danışmanı'nın, sabah saat beşte, Crevel'in o güzelim, cicili-bicili yatağında duyduğu korku, onbin kişinin karşısında, yirmibin gözden çıkan alevlerin altında, ölüm terazisinin üzerinde bulunmanın dehşetini kat kat geçti.

Valerie pek hoş bir durumda uyuyordu. Uyurken güzel görünecek derecede güzel kadınlar vardır; o da işte öyle güzeldi uyurken. Sanatın doğaya el atışıdır bu; kısacası, canlanan tablodur bu.

Baron'un, o yatay durumunda, gözleri yerden bir arşın yukarıdaydı. Uykudan uyanan, düşüncelerini toparlamaya çalışan herkes gibi, bakışları gelişi-güzel dolaştı; sonra, çiçek resimleriyle kaplı kapıya dikildi. Bu çiçekleri üne-sana boş veren ressam Jan çizmişti oraya.

Baron idam mahkumu gibi öyle yirmibin göz görmedi; bir çif göz gördü ama, bu gözlerin bakışı insanın içine şehir meydanındaki onbin çift gözden daha keskin saplanıyordu. Ölüme mahkum kimsenin duyduğundan daha da az-bulunur bir korkuydu bu; çünkü tam zevkin, eğlencenin ortasında gelip çatmıştı. Karasevdaya tutulmuş İngilizler böyle değişik bir duyguya dünyanın parasını vermeye hazırdırlar, sağlam.

Baron, gene öyle yatay durumda, soğuk bir ter içine gömülü kaldı. İnanmak istemiyordu ama, o öldürücü göz konuşuyordu da! Kapının ardından da bir mırıltı geliyordu.

Aşk tapınağında bir başkasının bulunduğundan Baron'un artık kuşkusu kalmamıştı. Kendi kendine: "Belki de Crevel'dir... Bana

şaka yapıyordur..." diyordu.

Kapı açıldı. Krallıktan hemen sonra gelen o ulu Fransız yasası kısa boylu babacan bir polis komiseri biçiminde görünüverdi; yanında da upuzun bir sulh yargıcı. İkisini de Marneffe Efendi getirmişti.

Komiser düğümleri çamur içinde bağlarla bağlanmış pabuçların üzerinde dikilmişti, saç bakımından pek yoksul sarı bir kafayla sona eriyordu. Pek cin gibi bir şeydi; belliydi ki onun için artık Paris'teki yaşayışın gizli-kapaklı bir yanı kalmamıştı. Gözlükle iki kata çıkarılmış olan gözleri keskin, alaycı bakışlarla gözlüğün camını delip geçiyordu.

Sulh yargıcı eski bir avukat, yaşlı bir kadın delisiydi; suçluya imreniyordu.

Komiser: "Bakanlığımızın sert davranışını hoşgörün, Baron Hazretleri." dedi. "Davacının isteği üzerine geldik. Konut dokunulmazlığını Bay Yargıç'ın buyruğu üzerine bozduk. Kim olduğunuzu biliyorum; suçlu bayanı da biliyorum."

Valerie şaşkın şaşkın gözlerini açtı; oyuncu kadınların sahnede çılgınlığı belirtmek için icat ettikleri o cırlak çığlığı attı; yatağın üzerine kıvranaraktan kıvrıldı, Ortaçağ'da azap gömleği içinde, çalı-çırpı yatağının üzerinde kıvranan deli kanlar gibi.

— "Öldüm!" diye haykırdı. "Ah! Hector'cuğum! Peki ama, ahlâk zabıtası? Yo, yo! hayır!"

Yataktan fırladı, o üç seyircinin arasından ak bir bulut gibi geçti, gitti konsolun dibine büzüldü, ellerini yüzüne kapataraktan.

— "Öldüm! Mahvoldum!" diye haykırıyordu.

Marneffe, Hulot'ya: "Beyefendi." dedi, "karım çıldırırsa yaptığınız iş çapkınlığı da geçer, birini öldürmüş olursunuz!"

Kendisinin olmayan bir yatakta, gene kendisinin olmayan bir kadınla basılmış bir adam ne yapabilir, ne diyebilir? Bakın ne dedi:

— "Sayın Sulh Yargıcı, Sayın Polis Komiseri beyler, zavallı kadını göz önünde bulundurun lütfen; aklı tehlikede gibi görünüyor bana. Tutanağı sonra yazarsınız. Kapılar kapalıdır elbette; ne ondan yana, ne de benden yana, kaçarız diye korkunuz olmasın, hele

bulunduğumuz şu kılıkta..."

İki görevli de Devlet Danışmanı'nın buyruğuna boyun eğdiler.

Hulot, Marneffe'i kolundan tutup kendine doğru çekerek, alçak sesle: "Gel benimle konuş, alçak herif!" dedi. "Birini öldürecek olan ben değilim, sensin! Kalem başkâtibi olmak, Legion d'Honneur nişanı almak istiyorsun, değil mi?"

Marneffe başını eğerek: "Çok istiyorum, Müdür Bey." dedi.

— "İkisi de olacak. Git karını yatıştır, bu beyleri de yolla."

Marneffe, pek keyifli bir tavırla: "Yo!" dedi. "Bu beyler suçüstü tutanağını yazacaklar; çünkü, o olmazsa şikâyetimin dayanağı olmazsa ne olurum sonra ben? Devlet çarkında ne dalavereler dönüyor! Karımı çaldınız, beni başkâtip yapmadınız. İki gün süre tanıyorum size, Baron Hazretleri. Bakın, mektuplar..."

Baron, adamın lafını keserek: "Mektuplar mı!" diye haykırdı.

— "Evet, karımın karnındaki çocuğun sizden olduğunu ispat eden mektuplar! Anlıyorsunuz ya? Bu piçin benim oğlanın payından keseceği para kadar bir geliri oğluma sağlamak zorundasınız. Yo, çok alçakgönüllü davranacağım. Bana ne! babalık için can atmıyorum ben! Yüz altınlık bir gelir yeter. Yarın sabah Coquet'nin yerine geçiyorum, temmuz bayramında nişan alacaklar arasında ben de bulunacağım; yoksa... şikâyetimle birlikte tutanağı mahkemeye dayayacağım. Nasıl, uysal bir adamım ben, değil mi?"

Sulh yargıcı polis komiserine: "Yarabbi! ne güzel kadın!" diyordu. "Çıldırırsa dünya için ne büyük kayıp olur!"

Komiser bilgiçlik taslar gibi bir tavır takınarak: "Çıldırdığı falan yok." dedi.

Polis hep Kuşku'nun canlanmışıdır ya.

Komiser sonra, Valerie duysun diye mahsus yüksek sesle: "Baron Hazretleri tuzağa düşürülmüşler." dedi.

Valerie komisere öyle bir baktı ki, bakışlar belirttikleri öfkeyi karşılarındakilere iletebilselerdi adamcağızı öldürürdü. Komiser gülümsedi. Tuzağını kurmuştu; kadın da, oraya düşmek üzereydi.

Marneffe karısını içeri odaya yolladı, doğru-dürüst giyinsin

diye. Çünkü artık Baron'la her konuda anlaşmıştı. Baron da gitti arkasına uzun bir hırka geçirdi geldi.

O iki görevliye: "Beyler," dedi, "bu iş aramızda kalsın demeye gerek görmüyorum."

İki hukuk adamı Baron'un önünde eğildiler. Sonra komiser kapıyı üst üste iki kez tıklattı, kâtip geldi, konsolun önünne oturdu. Komiser alçak sesle kulağına söyledi, o yazdı.

Valerie öbür odada gene sıcak sıcak gözyaşları döküyordu. O dinlenmesini bitirip çıkanca Baron oraya girdi, giyindi.

Bu arada, tutanak yazılmıştı. Marneffe karısını alıp gitmek istedi. Baron Hulot, kadını bir daha göremeyeceğini düşünerek, onunla konuşmak için yalvarır gibi bir hal aldı.

— "Efendim," dedi, "hanımefendi bana çok pahalıya mal oluyor; onun için, bırakın kendisine bir esenkal diyeyim... hepinizin önünde, elbette."

Valerie yaklaştı. Hulot onun kulağına eğildi:

— "Kaçmaktan başka yapacak bir şey kalmadı bize. Gelgelelim nasıl haberleşeceğiz? Arkadan vurulduk!"

Valerie de: "Evet, bizi Reine ele verdi." dedi. "Yalnız, bütün bu olup bitenlerden sonra, görüşmemiz doğru olmaz, dostum. Şerefim iki paralık oldu. Sonra, benim için ne yalanlar uyduracaklar; sen de, inanacaksın..."

Baron "İnanmam!" der gibi oldu. Kadın üsteledi:

— "İnanırsın! İnşallah inanırsın, çünkü o zaman bana acımazsın belki."

Marneffe karısını almaya gelmişti. Baron'un kulağına eğildi.

— "Başkâtip yardımcısı olarak gebermeyecek!" diye fısıldadı.

Sonra karısına sert sert çıkıştı:

— "Yeter, canım! Sana karşı zayıfsam da başkalarının yanında aptal durumuna düşmek istemem!"

Valerie, Crevel'in bu küçük evinden ayrılırken, Baron'a son olarak öyle bir çapkın çapkın baktı ki adam tapınırcasına sevildiğine inandı.

Yargıç da Bn. Marneffe'e elini verdi, onu arabaya kadar götürdü.

Baron tutanağı imzalayacaktı. Orada, komiserle tek başına kalmış, aval aval öyle duruyordu. Tutanağı imzaladıktan sonra komiser, gözlüğünün üzerinden, ona sinsi sinsi şöyle-bir baktı.

— "Çok seviyorsunuz bu hatuncağızı, öyle mi, Baron Hazretleri?"

— "Sevmez olsaydım, görüyorsunuz işte..."

Komiser: "O sizi sevmiyor mu yoksa?" diye ağız aradı. "Sizin üzerinize başkasıyla mı..."

— "Bunu çoktan öğrendim, efendim, burada, bu evde... Crevel' le, aramızda dedik ki..."

— "Ya! buranın Belediye Başkanı'nın evi olduğunu biliyorsunuz demek?"

— "Bilmez olur muyum!"

Komiser başından şapkasını hafifçe kaldırarak yaşlı adamı selâmladı.

— "İyicene aşıksınız siz, bana susmak düşer." dedi. "Köklü tutkulara saygım vardır, nazil hekimler saygı duyarlarsa kökleşmiş hastalıklara... Banker Nucingen'i bilirim, o da böyle bir aşka tutulmuştu..."

Baron: "Arkadaşımdır." dedi. "Güzel Esther'le sık sık yemek yemişimdir. Nucingen'e iki milyona mal olmuştur ama, değer."

Komiser: "İki milyonu da aştı." dedi. "Yaşlı maliyecinin bu sevdası dört kişinin canına mal oldu. Ah! şu çılgınca tutkular, kolera gibidir..."

Baron bu dolaylı sözlerden alınmıştı.

— "Ne söyleyecektiniz bana?" diye sordu.

Komiser: "Hayallerinizi niçin yıkayım!" dedi. "Bu yaşta hayallere kapılmak öyle az karşılaşılan bir şeydir ki!"

Devlet Danışmanı: "Kurtarın beni o hayallerden!" diye haykırdı.

Komiser gülümsedi:

— "Hekime sonradan lânet okunur."

— "N'olursun, Komiser Bey!"

— "Peki, söyle'yim. Bu kadın kocasıyla anlaşmıştı..."

— "A!"

— "Evet, efendim. Bu gibi olayların onda-ikisi böyledir. Ah, biz biliriz bu işleri!"

— "Bunun bir danışıklı dövüş olduğunu nereden anladınız?"

Kurnaz komiser, yaraların etlerini kesip biçmeye alışık bir cerrah gibi, pek sakin bir halle: "A! birincisi kocanın kendisi!" dedi. "O ablak, çirkin surattan madrabazlık akıyor. Sonra... kadın size mektup yazmış, doğacak çocuktan söz etmiş... Bu mektuba önem vermeli değil miydiniz?"

Baron Hulot: "Vermez olur muyum! Hep üstümde taşıyorum..." dedi, elini iç cebine attı mektubu koyduğu cüzdanı çıkarıp göstermek için.

Komiser karşısındakini suçlayan bir savcı gibi, birden parladı:

— "Bırakın cüzdanınız olduğu yerde kalsın! Mektup bur'da. Bütün öğrenmek istediklerimi öğrendim artık. Bayan Marneffe bu cüzdanda ne bulunduğunu biliyordu."

— "Bir o biliyordu."

— "Ben de öyle düşünüyordum... İşte kadının kocasıyla birlik olduğunu buna dayanarak anladım."

Baron hâlâ inanamıyordu.

— "Bakın hele!"

Komiser anlattı:

— "Biz buraya gelince, bu Marneffe denen herif en önden girdi içeri, Baron Hazretleri. Bu mektubu aldı konsolun üzerinden. Onu oraya karısı koymuş olacak. Demek ki siz uyurken mektubu aşırabilirse oraya koyacağını önceden kocasına söylemiş. Kadının size yadığı bu mektup da, sizin ona yazdıklarınızla birlikte, davada kesin kanıt olarak ileri sürülebilecek nitelikte."

Komiser mektubu Baron'a uzattı. Baron bakanlıktaki odasındayken Reine'in getirdiği mektuptu bu. Sonra geri istedi.

— "Verin bana, lütfen. Dosyada bulunması gerek."

Baron Hulot'nun suratı allak-bullak olmuştu.

— "E, bu kadın ahlâksızlığın ta kendisi!" diyordu. "Şimdi iyi biliyorum ki üç dostu var."

Komiser de: "Belli." dedi. "Ah! bunların hepsi sokaklarda sürtmezler. Bu işi şatafat içinde, süslü odalarda yaptılar mı, artık lirayla, kuruşla işleri yoktur. Mademoiselle Esther —hani siz diyordunuz... sonunda kendini öldürdü— milyonlar yemiştir... Beni dinlerseniz, elinizi-eteğinizi çekin artık bu işlerden, Baron Hazretleri. Bu sonuncusu size çok pahalıya mal olacak. Yasalar koca olacak o alçaktan yana. Valla', ben olmasam bu hatuncuk oyun oynayacaktı gene size!"

Devlet Danışmanı ağırbaşlı bir tavır takınmaya çalışarak: "Sağolun, efendim." dedi.

— "Bu daireyi kapatacağız, beyefendi. Oyun oynandı bitti. Anahtarı Belediye Başkanı Beyefendi'ye teslim edeceksiniz."

*
**

Baron Hulot evine öyle bitik bir halde döndü ki ner'deyse bayılacaktı. En karanlık düşünceler içine gömülmüştü. O ulu, yüce, mübarek karısını uyandırdı. Elinden oyuncağı alınmış bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra, son üç yılın öyküsünü onun kucağına boşalttı.

Gönlü-genç yaşlı adamın bu iç döküşü, bu korkunç, yürekler acısı destanı Adeline'i içinden üzdüyse de kadıncağız gene içinden derin bir sevinç duydu, bu son yıkımdan dolayı Tanrı'ya şükretti; çünkü kocası artık evinden ayrılmaz olacaktı.

Boş yere azarlamaya falan kalkışmadan, tatlı bir sesle: "Lisbeth'in hakkı varmış." dedi. "Bunun böyle olacağını çoktan söylemişti bize!"

— "Evet! Ah! ben de, ona kızacak yerde, sözünü dinleseydim... O gün, Hortense'çığın evine dönmesini istiyordum adına leke sürülmesin diye bu... şey kadının... Ah! Adeline'ciğim, Wenceslas'ı kurtarmalı! Gırtlağına kadar gömülmüş o da bu çamurun içine!"

Adeline, gülümseyerek: "Bakıyorum bu hanım-hanımcık

hatuncağız hiç de senin o oyuncu kızlara benzemiyormuş, cancağızım!" dedi.

Hector'cuğunda gördüğü değişiklikten korkmuştu. Onu öyle, acının ağırlığı altında iki-büklüm olmuş, üzgün, kıvranır gördükçe yüreği eziliyor, ona acıyor, baştan başa sevgi kesiliyordu; onu mutlu kılmak için kanını verirdi.

— "Bizimle kal, Hector'cuğum. Anlat bana ne yapıyorlar bu kadınlar seni böyle kendilerine bağlamak için. Ben de çalışırım... Niye beni kendine göre yetiştirmedin? Kafasız mıyım ben yoksa? Beni hâlâ güzel bulup da peşimden koşanlar var."

Şimdi burada, ödevlerine, kocalarına bağlı birçok evli kadınlar şöyle sorabilirler: "Böylesine güçlü, böylesine iyi, Valerie Marneffe'lerin böylesine zavallısı erkekler heveslerini, tutkularını niye karılarına ayırmazlar, hele karıları Adeline Hulot'ya benzeyenler?"

İnsan yapısının en derin gizlerinden birine dayanır bu. Bir yanda, aşk, mantığın bu alabildiğine hovardalığı, büyük ruhların bu erkekçe, hoyratça zevki; öte yanda, eğlence, kaldırımlarda satılan bu bayağılık... aynı olgunun ayrı ayrı iki yüzüdür bunlar. Bu değişik çeşnilerden iki doymaz iştahı birden doyuran kadın öyle azdır ki bir ulusun yetiştirdiği büyük asker, büyük yazar, büyük sanatkâr, büyük bilgin gibi pek seyrek çıkar. Erkeğin ahmağı da, üstünü de, bir Crevel gibi bir Hulot da, bir yandan hayalindeki aşka, bir yandan da zevke ulaşmak için aynı gereksinmeyi duyarlar; o giz dolu yaratığı, çoğunlukla ayrı baskılı eser halinde bulunan o az-bulunur şeyi ararlar. Bu arayış toplumdan ileri gelen bir bozukluktur. Elbette ki evlilik bir ödev olarak benimsenmelidir; evlilik her iki yandan emeğe, acı vazgeçmelere dayanan ortak bir yaşayıştır. Çapkınlar, şu define arayıcılar da onlardan daha ağır cezalara çarptırılan bütün öbür suçlular kadar kötülük etmiş kimselerdir.

Bu düşünceler ahlâk üzerine döktürülmüş parlak lakırdılardan falan değildir; anlaşılmadan kalmış birçok felâketlerin nedenini gösterir. Kaldı ki, bu sahnenin çeşitli bakımlardan ahlâk dersleri kendiliğinden çıkıyor.

Baron hemen çıktı Wissembourg Prensi Mareşal'e gitti. Onun yüksek kanatlarının altı son sığınağıydı. Otuzbeş yıldır bu yaşlı savaşçının kanatları altındaydı; yanına istediği gibi, istediği vakit girer çıkardı.

O iyi yürekli büyük asker: "O! günaydın, Hector'cuğum!" dedi. "Nen var? Üzgün görünüyorsun. Meclis'in toplantı dönemi bitti, daha ne? Biri daha geçti gitti! Eskiden seferlerden söz eder gibi anıyorum şimdi ben bunları. E, yalan da değil: Sanırım gazeteler Meclis'in toplantı dönemlerine parlamento savaşları diyorlar."

Baron Hulot: "Gerçekten, kötü geçti, Mareşal'im." dedi. "Ama, zamanın kötülüğü! N'aparsınız, dünya böyle. Her çağın kendi kusurları var. 1841 yılının en acı yanı şu ki ne saray istediğini yapabiliyor, ne de bakanlar; İmparator gibi değil."

Mareşal o kartal bakışlarından biriyle Hulot'ya şöyle-bir baktı. Bu bakışın dikliğinden, duruluğundan, keskinliğinden belliydi ki bu büyük asker, yıllar geçmesine karşın, gene eskisi gibi sarsılmaz, güçlü kalmıştı.

Alaylı bir halle: "Sen benden bir şey istiyorsun?" dedi.

— "Sizden kendi adıma bir ricada bulunmak zorundayım: Başkâtip yardımcılarından birinin başkâtip atanmasını, Legion d'Honneur nişanının ilk derecesinin verilmesini..."

Mareşal, Baron'a şimşek gibi bir bakış fırlatarak: "Adı ne?" diye sordu.

— "Marneffe."

— "Güzel bir karısı var. Senin kızın düğününde gördümdü... Bakalım, Roger... Roger bur'da yok, öyle ya. Hector, oğlum, bakıyorum zevkin uğruna... Olur şey değil! hâlâ mı... Ah! Muhafız Alayı'nın şerefini yükseltiyorsun! Levazım subayı olmanın iyiliği budur işte: Yedeğin kalmış!.. Bırak sen bu işi, oğlum. Bakanlık işlerine karıştırılamayacak kadar apaçık bir çapkınlık işi bu."

— "Hayır, Mareşal'im, çok kötü bir iş. Ahlâk polisi var işin içinde çünkü. Anlatabiliyor muyum?"

Mareşal telâşlanmıştı.

— "Vay canına!" diye haykırdı. "Anlat!"

— "Kapana kısılmış bir tilki var şimdi karşınızda... Bana karşı hep çok iyi davranmışsınızdır. Şimdi de, beni düştüğüm utanılacak durumdan kurtarmak lütfunda bulunacaksınızdır."

Baron Hulot sonra başına gelenleri elinden geldiğince keyifli, neşeli bir biçimde anlattı, şöyle bağladı:

— "Ağabeyimi çok seversiniz, Prens'im... Zavallıyı kederinden öldürecek misiniz? Müdürlerinizden birinin, bir devlet danışmanının şerefinin iki paralık olmasına göz mü yumacaksınız? Benim bu Marneffe aşağılık adamın biri; iki, üç yıl sonra emekliye çıkarırız."

Mareşal: "İki, üç yıl derken ne kolay konuşuyorsun, azizim!" dedi.

— "Evet ama, Prens'im, Muhafız Alayı ölümsüzdür."

Bakan: "İlk atananlardan bir ben kaldım mareşal olarak." dedi. "Dinle, Hector. Bilirsin seni nekadar severim! Göreceksin bak! Bakanlığı bırakacağım gün seninle birlikte çekip gideceğiz. Ah! saylav değilsin sen. Çok kişi senin yerine göz dikmiş. Ben olmasam sen çoktan gittindi. Evet, bana fırlatılan ne mızrakları kırdım seni yerinde tutabilmek için! Şimdi bak: İstediğin iki şeyi de papacağım, çünkü sen yaşta, sen durumda birini sanık iskemlesinde görmek acı gelir bana. Yalnız, beni çok güç duruma sokuyorsun. Bu atama birtakım gürültüye yol açacak olursa, ipliğimiz pazara çıkar. Bana göre hava hoş, ben aldırmam; senin için sırtında bir kambur daha demektir. Gelecek seçimde, atlarsın. Senin yerin beş, altı sözü-geçer kişiye yem olarak gösteriliyor; şimdiye kadar da yerinde kaldınsa benim gösterdiğim inceliklerle kaldın. Dedim ki, o emekli olur da yerine başkası gelecek olursa bir kişi sevinir, beş kişi yerinir; olduğu yerde, iki, üç yıl daha kör-topal bırakacak olursak, bizden yana altı oyumuz olur, dedim. Bakanlar gülmeye başladılar, "Kaçın kurası o! Parlemento taktiğinde de usta olmaya başladı!" dediler benim için... Bak açıkça söylüyorum sana bunu... Sevindin mi bu yaptığına... başının böyle belâlara girmesine? Nerede o eski günler, Asteğmen Cottin'in sürü sürü sevgilileri vardı!" Mareşal çıngırağı

çalarken: "Yırttırmalı o tutanağı." dedi.

— "Baba gibi davrandınız, efendimiz! Ben ise derdimi size açmaya korkuyordum."

Mareşal hademesi Mitouflet'nin içeri girdiğini görünce: "Roger'yi istiyordum ben." dedi. "Onu çağırtacaktım. Git, Mitouflet. Sen de git, eski arkadaşım, atamayı hazırla, imzalayayım. Yalnız, o alçak düzenbaz işlediği suçların yemişlerinden uzun süre yararlanamayacak; göz altında bulundurulacak, en ufak bir suçu görülünce sepetlenecek. Şimdi kurtuldun ya, Hector'cuğum, ayağını denk al. Dostlarını bıktırma. Atama emrini bu sabah yollarlar sana; senin adamın da, Legion d'Honneur nişanına kavuşur!.. Kaç yaşındasın sen şimdi?"

— "Yetmişime basıyorum üç aya kadar."

Mareşal gülümseyerek: "Yamansın be!" dedi. "Asıl senin için bir kararname çıkarmalı... ayağına bin güllle bağlamak üzere! XV. Louis devrinde değiliz ki!"

Napoleon ordusunun şanlı kalıntılarını birbirine bağlayan arkadaşlık böyledir işte. Gene siperdeymişler, gene herkese karşı birbirlerini korumak zorundaymışlar gibi görürler kendilerini.

Baron Hulot avludan geçerken kendi kendine: "Bu gibi bir ricaya bir daha gelecek olursam mahvolurum!" diyordu.

Doğru, Nucingen Baronu'na gitti. Ona şimdi pek az bir borcu kalmıştı; maaşının iki yıllığını daha karşılık göstererek, kırkbin frank borç almayı başardı. Yalnız, Nucingen kesinlikle bir koşul ileri sürdü: Hulot emekli olursa borçla faizi ödeninceye kadar emekli maaşına da haciz konulacaktı.

Bu yeni sözleşme de, ilki gibi, Vauvinet adına yapıldı. Baron Hulot borç senetlerini imzaladı.

Ertesi gün o uğursuz tutanak, kocanın dilekçesi, mektuplar, hepsi ortadan yok edildi. Marneffe Efendi'nin o rezilce atanması, nişan alması falan da Temmuz şenlikleri arasında pek göze çarpmadı, hiçbir gazetede yazı çıkmasına yol açmadı.

*
**

Lisbeth, görünüşte, Bn. Marneffe'le dargındı ya, gitti Kont Hulot'nun yanına yerleşti.

Bu olaylardan on gün sonra, yaşı geçkin kızın ünlü yaşlı adamla evlenme işlemi birinci askıya çıkarıldı. Adeline, kayınını bu işe kandırmak için, Hector'unun başına gelen parasızlık felâketini anlatmıştı ona.

— "Bu anlattıklarımı kendisine söylemeyin sakın, n'olur!" diye de yalvarmıştı. "Çok üzgün, bitkin, bitik bir durumda çünkü. N'aparsınız! Yaşı ilerledi."

Lisbeth kazanıyordu demek! Hırsının doruğuna ulaşmak üzereydi; tasarladıklarının gerçekleştiğini, öcünü aldığını yakında görecekti. Bunca zamandır kendisini hor görmüş olan aileyi avucunun içine almanın sevincini daha şimdiden duyuyordu. Kanatları altına sığındığı kimseleri şimdi o kendi kanatları altına alacak, yıkılan aileyi yaşatan kurtarıcı melek olacaktı. Aynaya bakıp selâm vererek kendine: "Kontes Hazretleri... Mareşal'in Hanımı..." diyordu.

Adeline'le Hortense, yoksullukla dldinerekten, ömürlerini tamamlayacaklardı; Bette Abla ise, Tulleries Sarayı'na girecek, kibar çevre üzerine tahtını kuracaktı.

Korkunç bir olay yaşı geçkin kızı böylesine şişlnerekten kurulduğu doruktan al-aşağı etti.

Evlenme işleminin ilk askıya çıktığı gün, Baron Afrika'dan yeni bir mektup aldı. Gene bir Alsas'lı getirmişti bu mektubu da. Onu Baron Hulot'nun kendisine sunduğuna iyice inandıktan sonra, nerede kaldığını söylemiş, gitmişti.

Baron daha mektubun ilk satırlarını okur okumaz yıldırıma vurulmuşa döndü:

Damadımız,

Bu mektubu, benim hesabıma göre, ağustosun 7'sinde alacaksın. İstediğimiz yardımı göndermen üç gün sürdü, oradan buraya ge-

gelebilmesi de onbeş gün aldı diyelim, eylülün başını buluruz.

Bu süre içinde olacak olursa, Johanna Fischer kulunuzun şerefini de, canını da kurtarmış olursunuz.

Suç ortağı olarak yanıma verdiğin görevli işte bunu istiyor; yoksa, ya ağır cezaya verecekler beni, ya da bir savaş kurulu önüne çıkaracaklar. Bilirsin ki Johann Fischer'i kimse mahkeme önüne çıkaramaz; o kendiliğinden Tanrı'nın mahkemesine gider.

Adamın kötü birine benziyor; senin başını da belâya sokabilir. Yalnız, şeytan gibi de kurnaz. Onun dediğine göre, sen şimdi ötekilerden daha çok sesini çıkarmalı, bize bir müfettiş göndermeliymişsin. Bu müfettiş suçluları bulmakla, yolsuzlukları meydana çıkarmakla, kısacası kimsenin gözünün yaşına bakmamakla görevlendirilecek ama, herşeyden önce bizimle mahkeme arasına girecek, işi çatallaştıracak.

Senin müfettiş eylülün 1'inde buraya gelirse, ne yapacağına dair senden de bir emir alırsa, uzak yerlerdeymiş gibi gösterdiğimiz malları depoya yeniden koyabilmemiz için ikiyüz bin frank da gönderirsen, alnımızın akıyla ortaya çıkabiliriz.

Bu mektubu getiren askere güvenebilirsin. Cezayir'deki bir kuruluşta benim temsilcimdir. Sağlam adamdır, akrabadandır. Ne getirip götürdüğünü öğrenmeye kalkacak kafada değildir. Geri dönmesini sağlayacak önlemleri aldım.

Senin elinden birşey gelmezse, Adeline'ciğimizin mutluluğunu borçlu olduğumuz kişi uğruna seve seve ölürüm.

Tutkunun sıkıntıları, zevkleri, çapkınlık işlerini sona erdiren felâket Baron Hulot'nun zavallı Johann Fischer'i düşünmesine engel olmuştu. Oysa, adamcağızın daha ilk mektubu tehlikeyi olduğu gibi haber veriyordu. Şimdi bu tehlike daha da sıkıştırıyordu.

Baron yemek odasından öyle bir halde çıktı ki büyük odaya gelir gelmez kanepeye yığıldı. Bitmişti; hızla düşüşün verdiği uyuşukluk içindeydi. Gözlerini halının bir gülüne dikmiş, öyle, bakıyordu; o uğursuz mektubu elinde tuttuğunun bile farkında değildi.

Adeline kocasının kendini külçe gibi kanepeye atışını odasından duymuştu. Bu gürültü öyle tuhaf çıkmıştı ki kadıncağız kocasına inme indi sandı. İnsanın soluğunu kesen, vücudunu taş gibi katıltan korkular vardır; böyle bir korku içinde donup kalarak, kapıdan aynaya baktı, Hector'unu korkudan bitmiş bir halde gördü. Ayaklarının ucuna basa basa içeri girdi. Hector duymamıştı. Bunun için, Barones iyice yaklaşabildi. Mektubu gördü, aldı, okudu; baştan aşağı titremeye başladı.

Öyle sinir sarsıntıları vardır ki ömrün sonuna kadar izi kalır. Barones de, birkaç gün sonra, sürekli bir titreme illetine uğradı. Çünkü, ilk şaşkınlığı geçince bir şey yapmak gerektiğini düşünmüş, bu da ona kaynağını ancak insanın içindeki canın özünden alan bir güç vermişti.

Solur gibi bir sesle: "Hector! gel benim odaya!" dedi. "Kızın bu halde görmesin seni. Gel, canım, gel!"

— "İkiyüz bin frangı ner'den bulmalı? Müfettiş olarak Claud Vignon'u göndertebilirim. Akıllı, kurnaz çocuktur... İki günlük iştir bu onun için... Gelgelelim, ikiyüz bin frank... Oğlumda yok; evi üçyüz bin franga rehinde. Ağabeyimin topu topu otuzbin frank birikmiş parası var. Nucingen alay eder benimle!.. Vauvinet mi?.. Şu aşağılık Marneffe'in oğlu için istediğim onbin frangı söylene söylene verdi. Hayır, herşey bitti artık. Gidip Mareşal'in ayaklarına kapanacağım, durumu açıkça anlatacağım. "Alçak!" diyecek bana, sineye çekeceğim; sövüp sayacak bana, boyun eğeceğim mertçe göçüp gitmek üzere."

Adeline: "Yo, Hector, yalnız paraca yıkılma değil bu; şerefsizlik de var ortada." dedi. "Zavallı amcam kendini öldürür. Bizi öldür, hakkın bu senin; ama, başkasını öldürme! Cesaretini kaybetme, başka kaynak bulunur."

— "Hiçbir kaynak yok!" dedi Baron. "Hükümette kimse ikiyüz bin frank bulamaz, bir bakanı kurtarmak için bile olsa! Ah, Napoleon, ner'desin!"

— "Amcacığım! Zavallı adam! Şerefsiz ölmesine göz yumama-

yız, Hector!"

Baron: "Bir kaynak olabilir..." dedi. "yalnız, pek kesin değil... Evet, Crevel kızıyla kanlı-bıçaklı... Ah! onda para var... Bir o yapabilir bunu..."

Barones'in üzerine bir ışık doğar gibi oldu.

— "Bak Hector, amcamız, ağabeyin, aile şerefimiz yok olup gideceğine, karın yok olsun daha iyi!" dedi. "Evet, hepinizi ben kurtarabilirim... Amanın! ne çirkin bir düşünce! Nasıl oldu da aklıma geldi!"

Ellerini birbirine sürttü, diz çöktü, bir dua okudu. Kalkarken, kocasının yüzünde öyle çılgınca bir sevinç belirtisi gördü ki o şeytanca düşünce yeniden aklına geldi. Bunun üzerine, ahmakların o üzgün hali içine daldı. Sonra, bu uyuşukluktan uyanırken, birden haykırdı:

— "Git, canım... sen koş git bakanlığa, müfettiş bulmaya bak. Çabuk! Mareşal'in başının etini ye. Akşama beşte eve geldiğinde, bulursun belki... evet! ikiyüz bin frangı bulacaksın! Allen, erkeklik şerefin, Devlet danışmanlığı, yöneticilik şerefin, adın, oğlun, hepsi kurtulacak... Adeline'in yok olacak... bir daha göremeyeceksin onu!" Diz çökerek kocasının elini tuttu, sıktı, öptü. "Hector, canım..." dedi, "hakkını helâl et, uğurla beni!"

Öyle yürekler acısı bir sahneydi ki bu! Baron Hulot, karısını tutup kaldırdı, sarılıp öptü.

— "Anlayamıyorum ne demek istiyorsun." dedi.

Barones: "Anlarsan utancımdan ölürüm!" dedi. "Ya da, bu son kendimden-vazgeçmeyi yerine getirebilecek gücü bulamam."

Bu sırada, Mariette geldi.

— "Sofra hazır, Hanımefendi." dedi.

Hortense da annesiyle babasına günaydın demeye geldi.

Kahvaltıya oturmak, yalancıktan güler yüz göstermek gerekiyordu.

Barones: "Siz başlayın, ben sonra gelirim." dedi.

Masasına oturdu, şu mektubu yazdı:

Bay Crevel'ciğim,

Sizden bir ricam var. Bu sabah bekliyorum. Bilirim kibarsınızdır; buna güveniyorum, bekletmeyeceğinizi umuyorum.

Sadık kulunuz
Adeline Hulot.

Sofraya kızının hizmetçisi bakıyordu.

— "Louise!" diye ona seslendi. "Al şu mektubu aşağıya götür, kapıcıya ver. Üzerindeki adrese götürsün, karşılığını istesin."

Baron gazeteleri okuyordu. Cumhuriyetçi bir gazeteyi karısına uzattı, ordaki bir yazıyı gösterdi.

— "Vaktimiz olacak mı acaba?" dedi. "Bak şu yazıya. Gazetelerin siyasal yavelerinin arasına sokuşturdukları korkunç yazılardan biri."

Cezayir muhabirimizin bildirdiğine göre, Oran ilinin erzak işlerinde büyük bir yolsuzluk ortaya çıkarılmış, adli makamlarca soruşturma açılmıştır. Yolsuzluk açıktır, suçlular bilinmektedir. Bunlar şiddetle cezalandırılmazlarsa, Araplar'ın kılıcından, iklimin sıcağından çok, yiyecekler üzerindeki hırsızlıklardan dolayı daha nice askerimizi kaybedeceğiz. Yeni bilgiler bekliyoruz; gelince, bu üzücü konuya yeniden döneceğiz.

Cezayir'de 1830 Anayasası'nın gerektirdiği Basın'ın kurulmasından niçin korktuklarına artık şaşmıyoruz.

Baron sofradan kalktı.

— "Giyineyim de bakanlığa gideyim." dedi. "Vakit kaybetmemeli; geçen her dakikaya bir adamın canı bağlı."

Bu sırada, Hortense: "Ah! anneciğim, artık hiç umudum kalmadı!" diyerek elindeki Güzel Sanatlar Dergisi'ni annesine uzattı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Barones baktı: Dergide Steinbock Kontu'nun eseri Dalila

heykelinin resmi vardı, altında da şu yazı: "Heykelin sahibi Bn. Marneffe'tir." V imzalı yazı da, daha ilk satırlarından, Claude Vignon'un incelik dolu usta kalemini açığa vuruyordu.

Barones: "Yavrucuğum..." dedi.

Hortense annesinin sesinde biraz ilgisizlik sezince korktu. Sonra anladı: Annesi öyle acı çekiyordu ki, onun yanında kendi acısı gölgede kalırdı. Gitti annesine sarıldı.

— "Nen var senin, anne?" dedi. "Ne oluyor? Bundan daha acı günler gelebilir mi başımıza?"

Barones: "Bana öyle geliyor ki, kızım," dedi, "bundan önce çektiğim acılar bugünkinin yanında sıfır kalır. Ne zaman acı çekmeyeceğim artık?"

Hortense, ağırbaşlı bir halle: "Öbür Dünya'da, anneciğim!" dedi.

— "Gel, meleğim, yardım et bana da giyineyim... Yo, hayır! bu giyinmemle senin uğraşmanı istemiyorum! Louise'i gönder bana."

Adeline, odasına girince, gitti aynaya baktı. Kendini acı acı tepeden tırnağa bir süzdü, merakla gözden geçirdi.

— "Hâlâ güzel miyim?.. Bir erkek bana karşı hâlâ istek duyabilir mi? Yüzümde kırışık var mı?" diyordu kendi kendine.

O güzel sarı saçlarını yukarı kaldırdı, şakaklarını açtı! Oraları genç kız gibi körpecikti. Daha ileri gitti, omuzlarını açtı; sevindi, göğsü kabarır gibi oldu. Güzel omuzların güzelliği kadında en son solan güzelliktir, hele tertemiz yaşamışsa.

Adeline giyeceklerini, takacaklarını özenle seçti ama, dindar, namuslu kadın, hoppaca biriki buluşuna rağmen, gene de namusluca giyindi. Yepyeni kurşuni ipek çorap, burnu açık terlik giymek neye yarardı tam sırasında isteğe yeni ufaklar açmak üzere eteği birkaç parmak sıyırarak güzel bir ayağı ileri doğru uzatma sanatını bilmedikten sonra! Yağlıboya çiçek işlemeli muslinden, açık yakalı, kısa kollu en güzel entarisini giydi giymesine de, çıplak kalan yerlerini görünce ürktü, o güzel kollarını açık renk tülden kolluklarla

kapadı, göğsünü tülle, omuzlarını işlemeli bir bürümcük çerçeveyle örttü. İngiliz usulü saç biçimi pek anlamlı geldi, üzerine pek cici bir başlık geçirerek çekiciliğini biraz giderdi. Gelgelelim, başında başlık olsun, olmasın, iğ biçimi ellerini göstermek, hayran bırakmak için o yaldızlı lüle lüle saçlarıyla oynamasını bilecek miydi ki?

İşte bütün süslenmesi bu oldu. Kendini kesinlikle suçlu bulması, bile bile suç işlemeye hazırlanması bu mübarek kadını öyle ateşe bürüdü ki bir ara üzerine gençlik parlaklığı yeniden geldi. Gözleri ışıldadı, teni parladı. Yalnız, kadıncağız, erkekleri baştan çıkarıcı bir tavır takınacak yerde, kendini üzerine utanmaz bir hal gelmiş gibi gördü, korktu.

Lisbeth, Adeline'in yalvarması üzerine, Wenceslas'ın nasıl baştan çıktığını anlatmıştı; Barones de, Bn. Marneffe'in bir akşam toplantısı içinde sanatkârı nasıl büyüleyip avucunun içine aldığını öğrenmiş, çok şaşmıştı.

— "Nasıl beceriyorlar bu kadınlar bu işi?" demişti.

Namuslu kadınların bu konudaki meraklarının bir benzeri daha yoktur. Ahlâksızlığın baştan çıkarıcı ustalıklarını edinmek, gene de temiz kalmak isterler.

Bette Abla: "E, baştan çıkarıyorlar işte. Onların sanatları bu." demişti. "Biliyor musun, şekerim, Valerie o akşam meleği cennetten kovdururdu valla'."

— "Anlat, nasıl becerdi bu işi?"

Lisbeth, alaylı alaylı: "Yolu-yöntemi yoktur bu işin; yapa yapa öğrenilir." demişti.

Barones şimdi bu konuşmayı hatırlıyordu. Bette Abla'ya akıl danışmak isterdi ama, vakit yoktu. Zavallıcık, gözü çekecek bir şey uydurmasını, göğsünün tam ortasına bir konca kondurmasını, erkeklerde tavsamış istekleri uyandıracak biçimde giyinmesini beceremediği için sadece özene-bezene giyindi. Her isteyen kadın aşifte olamaz ki! "Kadın erkeğin çorbasıdır." demiş Moliere, şaka yollu, o doğru sözlü Gros-Rene'nin ağzından. Bu benzetiş "aşkta da bir tür yemek pişirme ustalığı vardır" demeye gelir. Öyleyse, namuslu

dürst kadın külbastı oluyor, kor üzerine atılıvermiş et. Aşifte kadın ise, buna karşılık, pek şatafatlı hazırlanmış, baharlı-biberli bayram yemeği.

Barones o akça-pakça göğsünü Bn. Marneffe gibi şahane bir dantel sahan içinde sunmasını bilmiyordu. Birtakım duruşların gizlisini, birtakım bakışların etkisini bilmiyordu. Kısacası, gizli dağarcığı yoktu. Mübarek kadın isterse bin kez kıvrılsın, kırıtsın, çapkın erkeğin işten anlar gözüne birşey sunamazdı.

Başkaları karşısında namuslu, sofu olup da kocasının karşısında civelekleşebilmek ancak dahi bir kadının yapabileceği iştir; böyle kadın da pek azdır. Uzun bağlılıkların gizi buradadır. Bu çifte, bulunmaz özelliklerden yoksun kadınlar bunu anlayamazlar. Diyelim Bn. Marneffe namuslu oldu! Alın size bir Pescara Markizi (x) O büyük, ünlü kadınlar, o Poitiers'li güzel Diane'lerin namusluları parmakla sayılacak kadar azdır.

Paris gelenekleri üzerindeki bu ağırbaşlı, korkunç incelemeye başlangıç olan sahne demek ki yenilenecekti; yalnız, tuhaf bir farkla: Kent güvenlik kuvvetleri yüzbaşısının ileride olacağını haber verdiği güç durumlar yer değiştiriyordu. Üç yıl önce Crevel, arabasının yukarısından Paris'lilere gülümseyerek bu eve birtakım niyetlerle gelirken, şimdi orada Bn. Hulot aynı niyetlerle onu bekliyordu.

Sonra —tuhaf şey!— Barones başkasıyla ilişki kurmanın en kabasına, kimi yargıcın gözünde tutku yüzünden haklı görülebilecek olanlardan daha kötü bir ilişkiye atılırken kendine de, sevgisine de gene bağlı kalıyordu.

Kapı çalındığını duyunca, kendi kendine: "Bir Bayan Marneffe olabilmek için ne yapmalı acaba?" dedi.

Gözyaşlarını tutmaya çalıştı. Ateşi yüzüne vurdu. Zavallı, soylu yaratık kendi kendine söz verdi: "İyicene civelek davranacaktı.

(x) XVI. yüzyılda yaşamış Napoli'li kadın şair Vittoria Colonna ünlü ressam Michelangelo'nun yakın arkadaşıydı, sonra Ispanyol komutanı Pescara Markisi Avalos'la evlendi. (Çeviren)

Crevel, geniş merdivenden yukarı çıkarken, kendi kendine: "Şu Barones Hulot denen yaman kadın benden ne istiyor acaba, yahu?" diyordu. "Ha! tamam! Celestine'le, Victorin'le kavga ettim ya, onu konuşacak benimle. Yo! bir adım geri atmam!"

Louise'in arkasından, büyük odaya girerken —Crevel ağzı söyleyelim— "içerinin" çıplaklığını görünce, kendi kendine: "Zavallı kadın!" dedi. "Resimden anlamayan birinin tavanarasına attığı tablolar gibi tıpkı!"

Crevel, Tecim Bakanı Popinot'nun tablolar, heykeller aldığını görüyor, kendi de Paris'in sanat koruyucuları arasında tanınmak istiyordu. Bu koruyucuların da, sanat sevgileri yirmi kuruşluk eserler arasında yirmi liralık eserler aramaktan öteye geçmez ya.

Adeline, önündeki bir sandalyeyi göstererek, Crevel'e tatlı tatlı gülümsedi.

Crevel: "Emrettiniz, işte geldim, güzel hanım!" dedi.

Belediye Başkanı Beyefendi, siyasa adamı olunca, siyah çuha elbiseyi benimsemişti. Yüzü kara bulutlardan bir perdenin üzerinden yükselen yusyuvarlak bir ay gibi görünüyordu. Herbiri beşyüz franklık iri iri üç inciyle yıldızlanmış gömleği yüksek... göğüs yeteneklerini iyice belirtiyordu; "ileride kürsü pehlivanı olacağını görüyorsunuz" der gibiydi. O iri soysuz ellerine daha sabahtan sarı eldivenlerini giyerdi. Cilâlı potinleri tek atlı o kahverengi kapalı arabasıyla geldiğini gösteriyordu. Gözü yükseklerde oluşu, üç yıldan beri, duruşunu değiştirmişti. Büyük ressamlar gibi, ikinci tarzına başlamıştı. Kibar çevrelerde, Wissembourg Prensi'nin, valinin, Kont Popinot'nun yanına giderken, şapkasını eline alır, Valerie'nin öğrettiği gibi serbest bir biçimde tutar, öbür elinin başparmağını züppe bir halle yeleğinin koltuk altına sokar, başıyla gözleriyle birtakım haller takınırdı. Bu yeni biçim duruş o alaycı Valerie'nin işiydi: dostunu gençleştirmek bahanesiyle, ona bir gülünçlük daha eklemişti.

Barones, titrek bir sesle: "Son derece önemli bir iş için rica ettim sizi, Bay Crevel'ciğim." dedi.

Crevel, kurnaz bir tavırla: "Biliyorum, hanımefendi." dedi. "Yalnız, olmayacak bir şey istiyorsunuz siz benden. Yo, katı yürekli bir baba değilimdir; Napoleon'un dediği gibi "enine de, boyuna da" cimri bir adam da değilim. Dinleyin beni, güzel hanımefendi. Çocuklarım kendileri yüzünden parasız kalsalardı, yardımlarına koşardım. Gelgelelim, kocanızı kurtarmak, hanımefendi... dipsiz kile, boş ambar! Yola-gelmez bir baba uğruna, üçyüz bin franga evi rehine koymak! Birşeycikleri kalmadı zavallıcıkların! Sevinemediler de! Bundan sonra artık yalnız Victorin'in kazancıyla geçinecekler. Ne nutuklar çekiyor, oğlunuz beyefendi! Ah! bakan olmalıydı, bakan, bu hukuk doktoru beyimiz! Hepimizin umudu onda. Kafa var onda ama, boşuna çene çalıyor. İlerlemek için borç para alacak olsa, saylavları ağırlamak, oy elde edip sözü-geçerliğini artırmak için borca girecek olsa, ona derdim ki: "Buyur, kesem senin; istediğin kadar al içinden!" derdim. Gelgelelim, babasının çılgınlıklarını, size önceden haber verdiğim çılgınlıkları kapatmak için para harcamak! Ah! babası onun kısmetine engel oldu... Bakan ben olacağım!"

— "Değil, Crevel'ciğim... ne yazık ki çocuklarımız değil söz konusu... Bize pek bağlıdırlar zavallıcıklar!.. Victorin'le Celestine'e siz kalbinizin kapılarını kapatırsanız ben onlara öyle büyük sevgi gösteririm ki tertemiz ruhlarına öfkenizle boşalttığınız acıyı giderebilirim belki. İyi bir davranıştan dolayı cezalandırıyorsunuz çocuklarınızı!"

Crevel: "Evet, kötü yapılmış iyi bir davranıştan dolayı! Yarı yarıya bir suçtur bu da." dedi.

Böyle güzel bir söz bulduğu için pek sevinmişti.

Barones: "İyilik yapmak, Crevel'ciğim," dedi, "boğazına dek dolu bir keseden para almak değildir. Cömertliğinden dolayı yoksunluklara katlanmaktır, yaptığı iyilikten sıkıntı çekmektir, nankörlük beklemektir! Hiçbir şeye mal olmayan iyiliği Tanrı kabul etmez!"

— "Ermiş kişiler hastane kapılarına gidebilirler, hanımefendi;

çünkü orasının kendileri için cennetin kapısı olduğunu bilirler. Ben bu dünyanın adamıyım. Beş parasız olmak bizim bugünkü toplum düzeninde felâketlerin en büyüğüdür. Çağımın adamıyımdır ben, paraya saygı duyarım!"

Adeline: "Hakkınız var," dedi, "dünya bakımından."

Konudan fersah fersah uzak düşmüştü. Amcasını düşündükçe de, ayaklarının altında ateş yanıyordu sanki. Amcası şakağına tabanca sıkarken geliyordu gözünün önüne!

Gözlerini önüne eğdi, sonra Crevele'e doğru kaldırdı; Valerie'nin gözlerindeki o pek anlamlı, kışkırtıcı ışıltıyla değil, bir melek tatlılığıyla. Üç yıl önce olsaydı, bu güzel bakışla Crevel'i büyülerdi.

— "Ben sizin daha ne cömertliklerinizi bilirim!" dedi. "Üçyüz bin franktan zengin beyefendiler gibi söz ederdiniz..."

Crevel Bn. Hulot'ya baktı, onu son turfanda bir zambak gibi gördü. Aklından birtakım düşünceler geçti ama, bu mübarek yaratığa karşı öyle saygı duyuyordu ki bu kuşkuları kalbinin çapkın döşesine gömdü.

— "Hanımefendi, ben gene öyleyimdir ama, eski bir esnaf usulü dairesinde, tutumlu büyük bir beyefendidir, öyle de davranmak zorundadır; hiçbir şeyde bu yoldan ayrılmaz. Hovardaca yaşayanlara bir hesap açılır, veresi verilir, bu alanda ufak-tefek iyilik edilir... Gelgelelim, sermayeyi kediye yüklemek!.. Delilik olur bu. Bütün mal çocuklarımın; annelerininki de, benimki de. Gene de babalarının canı sıkılsın, küçülsün, büzülsün istemezler elbet!.. Şen yaşıyorum ben. Ömür ırmağından aşağı şen-şakrak iniyorum. Yasanın, gönlümün, ailemin bana yüklediği bütün ödevleri yerine getiriyorum, tıpkı eskiden senetlerimi vaktinde ödediğim gibi. Çocuklarım da benim gibi yapsınlar, sevinirim. Şimdiki halde, yaptığım çılgınlıkların —evet, çılgınlık yaptığım oluyor çünkü— angutlardan başkasına zararı dokunmadıkça —kusura bakmayın, bu borsa deyimini siz bilmezsiniz— bana hiçbir kabahat bulamazlar; ben ölünce de gene iyi bir servete konacaklardır. Sizin çocuklarınız babaları için böyle düşünemeyeceklerdir, çünkü sizin oğlunuzla benim

kızımı mahva sürükleyerekten tepe-taklak gidiyor..."

O konuştukça Barones açacağı konudan uzaklaşıyordu.

— "Kocama pek kızıyorsunuz bakıyorum, Crevel'ciğim." dedi. "Siz ki onun en iyi arkadaşı olurdunuz karısını zayıf bulsaydınız..."

Barones Crevel'e ateşli bir bakışla keskin keskin bir göz attı. Sonra, şehzadeyi tekmelemekte pek aşırı gitmiş bir lala gibi birden değişti, toparlandı.

Bizim eski aktarın çapkınlık düşünceleri öyle birden depreşmişti ki kendi kendine: "Kocasından öç almak mı istiyor acaba?" diyordu. "Beni Belediye Başkanı olarak Milli Muhafız subayıkenki halimden daha mı iyi buluyor dersin? Kadınlar öyle tuhaftırlar ki!"

Barones'e eski zaman züppesi haliyle şöyle bir bakarak ikinci tarz duruşunu takındı.

Barones: "Denebilir ki siz ondan öç alıyorsunuz... size karşı direnç gösteren erdemli bir kişinin öcünü..." dedi, sonra alçak sesle ekledi: "Satın almak isteyecek kadar sevdiğiniz bir kadının."

Barones'in kirpikleri ıslanmıştı, başını önüne eğdi.

Crevel ona anlamlı anlamlı gülümseyerek: "Mübarek bir kadının!" diye atıldı. "Çünkü bunu bir aşağılanma sayıp ne acılar çektiniz... üç yıldan beri... öyle değil mi, güzelim?"

— "Çektiklerimin sözünü etmeyelim, Crevel'ciğim. İnsan gücünün üstünde şeyler onlar. Ah! beni hâlâ seviyorsanız, içine düştüğüm uçurumdan çekip çıkarabilirsiniz! Evet, cehenneme yuvarlanmış bulunuyorum! Kralı öldürdü diye kıskaçlarla etleri koparılanlar, kollarından, bacaklarından birer ata bağlanarak ayrı ayrı yönlerde çekilenler, benim yanımda, güller üzerine yatırılmış sayılır!"

Crevel elini yeleğinin koltuk altından çekti, şapkasını masanın üzerine koydu, takındığı duruşu bıraktı. Gülümsüyordu! Bu öyle bir aptal aptal sırıtıştı ki Barones yanıldı, bir iyilik belirtisi sandı.

— "Karşınızdaki kadın, üzüntü içinde değil, şerefin can çekişmesi içinde bulunuyor... can kurtarmak için de herşeyi göze almış, Crevel'ciğim."

Hortense geliverirse diye, koştu kapısını kitledi. Sonra, aynı atılışla, Crevel'in ayaklarına kapandı, elini tuttu öptü.

— "Kurtarıcım olun benim!" dedi.

Bu tüccar yüreğinin dokusunda cömert iplikler bulunabileceğini sandı, birdenbire ışıldayan bir umuda kapıldı: İkiyüz bin frangı namusuna leke sürmeden elde edebileceğini umuyordu. Adama deli gibi bir bakış fırlatarak yeniden konuşmaya başladı:

— "Bir namusu satın almak istiyordunuz, bir ruhu satın alın! Kadınlık dürüstlüğüne, şerefime saygı duyun. Bunların bende nekadar sağlam olduğunu gördünüz, biliyorsunuz! Dost olun bana! Bütün bir aileyi çökmekten, utanca sürüklenmekten, perişan olmaktan kurtarın; çamuru kanla yoğurulacak bir bataklığın içine yuvarlanmasını önleyin!"

Crevel bir şey söylemek ister gibi yapınca, Barones: "Ah! açıklama istemeyin benden!" dedi. "Hele, karşısındakinin felâketine sevinen dostlar gibi: "Ben sana demedim miydi!" demeyin sakın! Hadi! Vaktiyle sevdiğiniz kadının dediğini yapın... ayaklarınıza kapanması belki de soyluluğun sınırıdır. Kendisine birşey sormayın; onun şükran duygusundan herşeyi bekleyin. Hayır, temelli olarak hiçbir şey vermeyin; ödünç verin. Eskiden Adeline dediğiniz kadına borç verin!.."

Burada gözlerinden öyle gür yaşlar boşandı, öyle hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı ki Crevel'in eldivenlerini ıslattı.

— "İkiyüz bin franga ihtiyacım var..."

Gözyaşı selleri arasında bu sözler ancak belli-belirsiz işitildi. Karlar erirken dağlardaki çağlayanlarda taşların, nekadar iri olursa olsun, kaynayıp gidişi gibi.

Namusluluk böyledir işte! Ahlâksızlık kendisi birşey istemez; herşeyi getirip ona sunarlar, Bn. Marneffe'te gördüğümüz gibi. Bu biçim kadınlar ancak artık vazgeçilemez hale geldikten sonra onubunu tuttururlar; ya da bir adamı alçıtaşı azalan bir taş ocağını, taşçıların "tükenik" dedikleri durumdaki bir taş ocağını işletir gibi sömürmek istedikleri vakit.

Crevel, bu "ikiyüz bin frank" lafını işitince herşeyi anladı.

— "Hadi, hadi, topla kendini, anacığım." diyerek, onu kibar bir tavırla tuttu kaldırdı.

Bu aşağılatıcı sözü Adeline işitmedi bile.

Sahnenin rengi değişiyordu. Crevel, kendi deyimiyle, durumu ele alıyordu. Barones'in istediği paranın çokluğu onu öyle sarsmıştı ki bu güzel kadını ayakları dibinde görmenin verdiği derin duygu silinip gitmişti. Sonra, bir kadın nekadar melek gibi, nekadar mübarek olursa olsun, hüngür hüngür ağlayınca güzelliği kalmaz.Bn. Marneffe'lerin, görüldüğü gibi, ağlayıp sızladıkları, yanaklarından aşağı gözyaşları aktığı olur ama, hüngün hüngür ağlamak, gözleri, burunları kızaracak biçimde ağlamak... hayır, bu yanlışlığı onlar hiç yapmazlar.

Crevel, güzel Bn. Hulot'nun ellerini eline alıp üzerine vurarak okşarken: "Hadi, yavrum, kendini topla, canım!" dedi. "Neden ikiyüz bin frank istiyorsun benden? Ne yapacaksın? Kimin için istiyorsun?"

Adeline: "Hiçbir şey sormayın bana." dedi. "Siz parayı verin yalnız. Üç kişinin canını kurtaracaksınız, çocuklarınızın da şerefini."

Crevel de: "Sen sanıyor musun ki, anacığım," dedi, "yarı çılgın bir kadının sözü üzerine hemencecik gidip bir çekmeceden, orada uslu uslu oturmuş, hanımefendinin tenezzül buyurup ele geçirmesini bekleyen ikiyüz bin frangı alıp getirecek bir adamı bulabilirsin şu Paris'te? İşte sen dünyayı böyle tanırsın! Para nasıl kazanılıyor, güzelim?.. Senin o adamlar kimse, onları ölmüş bil, ruhlarına oku. Çünkü Paris'te kimse böyle bir mucize gösteremez, Banka Sultan Hazretleri'nden, ünlü Nucingen Baronu'ndan, ya da biz nasıl kadınlara tutkunsak öylesine altına tutkun deli cimrilerden başka kimse! Hazine'ye bile başvursan "Bugün git, yarın gel!" derler. Herkes parasını değerlendiriyor, elinden geldiğince çar-çur etmemeye bakıyor. İpler Louis-Philippe'in elinde sanıyorsan, aldanıyorsun, meleğim; o ise kendisi bu konuda hiç de aldanmıyor. Bizim

gibi o da pek iyi biliyor ki Anayasa'nın üzerinde o kutsal, sayın, sağlam, savımlı, zarif, güzel, soylu, genç, yapamayacağı-yok yüz kuruşluk tekerlek vardır! E, para da, benim güzel meleğim, faiz ister, aklı hep faiz elde etmektedir! "Ey Yahudiler'in tanrısı, hep sen üstün gelirsin!" demiş koca Racine. Kısacası, hep o ölmez-oğlu Altın Dana!.. Musa zamanında çöllerde para oyunları dönermiş! Döndük dolaştık gene Tevrat günlerine geldik! Altın Dana bildiğimiz ilk Para Hazretleri. Bir de, üstelik, Plumet Caddesi'nde oturuyorsunuz, Adeline'ciğim! Mısırlılar İbraniler'den hayli borç para almış olsalar gerek. Onlar Tanrı'nın kulları ardından değil, başkentler ardından koşarlardı."

Crevel burada Barones'e şöyle bir baktı, "Nasıl, kafalı bir adamım ben, değil mi?" der gibi. Biraz durduktan sonra yeniden aldı:

— "Bütün yurttaşların Mal-Mülk Hazretleri'ne nasıl düşkün olduklarını bilmiyor musunuz yoksa? Kusura bakmayın! İyi dinleyin beni. Şu yürüteceğim düşünceyi iyi kavrayın. İkiyüz bin frank istiyorsunuz, öyle mi? Bu parayı kimse yatırımlarında değişiklik yapmadan veremez. Hesap edin: İkiyüz bin frank nakit parayı bir araya getirebilmek için, yüzde üç faizli tahvillerden aşağı-yukarı yedibin franklık kadar satmak gerekir! Parayı da, ancak ancak iki gün sonra alabilirsiniz. En kestirme yol budur. Bir kimseyi böyle bir serveti elden çıkarmaya razı edebilmek için —evet ikiyüz bin frank birçok kişiye göre başlı-başına bir servettir— bu paranın nereye gideceğini, neye yarayacağını da ona söylemek gerekir..."

— "İki kişinin canı var ortada, Crevel'ciğim. Biri üzüntüsünden ölecek, öbürü kendini öldürecek. Sonra, ben de varım: Çıldırırım ben! Şimdiden biraz çıldırmış değil miyim ya?"

Crevel Bn. Hulot'nun dizlerine sarılırken: "Pek değil." dedi. "Crevel Baba'nın bir fiyatı vardır, meleğim, değil mi ki onu düşünmek tenezzülünde bulundun."

Mübarek, yüce kadın, ellerini yüzüne kaparken: "Dizlerime sarılmasına ses çıkarmamam gerek, sanırım." diye düşündü. Kızararak: "Eskiden siz bana bir servet sunmuştunuz!" dedi.

Crevel: "A! o senin dediğin bundan üç yıl önceydi, anacığım." dedi. Sonra, Barones'in koluna sarıldı, yüreğinin üzerine bastırdı. "Yo, gene güzelsin; şimdiye dek hiç böylesine güzel görmedim seni!" diye haykırdı. "Bakıyorum, hiç unutmamışsın, yahu! E, büyük yanlışlık yaptın öyle pek namusluluk taslamakla! Çünkü senin pek yüce bir davranışla geri çevirdiğin üçyüz bin frank şimdi başka bir kadının kesesinde. Seni seviyordum; gene de seviyorum. Yalnız, bundan üç yıl öncesine dönelim. "Benim olacaksın!" derken sana, neydi elde etmek istediğim? Şu Hulot haydudundan öç almak istiyordum. Gelgelelim, senin kocan, güzelim, kendine öyle bir sevgili edindi ki kadın değil, bir mücevher, inci! O sıralarda yirmiüç yaşında, malın gözü bir kadın. Şimdi yirmialtı yaşında çünkü. Onun elinden bu hoş yaratığı almak bana da kıyak, daha yaman, daha XV. Louis-vari, daha Mareşal Richelieu-vari, daha çetin bir iş gibi göründü. Ayrıca, o kadın Hulot'yu hiç sevmemişti. Üç yıldır da ben kulunuza deli oluyor..."

Crevel bunları söylerken, gene o böbürlenir gibi durumunu aldı; Barones ellerini onun ellerinden çekmişti. Adam başparmaklarını gene yeleğinin koltuklarına geçirmiş, parmaklarını kanat gibi sallayaraktan göğsüne vuruyordu; böylece, istenilir, sevimli bir hal aldığını sanıyordu. "İşte senin kapı-dışarı ettiğin adam!" der gibiydi.

— "E, işte, yavrucuğum, öcümü almış bulunuyorum. Kocan da, bunu biliyor! Ona iyicene açıkça gösterdim aldatıldığını. "Etme-bulma" deriz biz buna. Bayan Marneffe benim sevgilim şimdi; Marneffe Efendi geberince de, karım olacak..."

Bn. Hulot, gözlerini Crevel'e dikmiş, şaşkın şaşkın bakıyordu.

— "Hector biliyordu demek!"

— "Biliyordu, gene de o kadına döndü. Ben de, buna katlanmak zorunda kaldım; çünkü Valerie başkâtip karısı olmak istiyordu. Yalnız, bana söz verdi: İşleri öyle çevirecek ki sonunda bizim Baron bir daha görünmemek üzere sepetlenecekti. Düşes'çiğim —bu kadın doğuştan düşes, valla'!— sözünü tuttu. Kendisinin pek zekice dediği gibi, Hector'unuzu artık size geri gönderdi, hanımefendi!

Güzel ders oldu, valla'! Baron'a pek zorlu bir ders oldu, doğrusu. Artık ne oyuncu kızlardan sevgili tutar kendine, ne de doğru-dürüst kadınlardan. Kökünden düzeldi; bira bardağı gibi gıcır-gıcır yıkandı çünkü. Crevel'i hor görmeseydiniz, kapı-dışarı etmeseydiniz de dediğini dinleseydiniz, dörtyüz bin frangınız olurdu şimdi; bu öcalma okadara patladı bana çünkü. Ama, harcadığım parayı çıkaracağımı umuyorum, Marneffe ölünce. Paramı ilerisi için yatırdım demektir. Benim hoyardalıklarımın sırrı buradadır işte. Ucuza cömert davranmanın yolunu bulmuşumdur ben."

Bn. Hulot: "Demek böyle bir kadını kızınıza üvey anne yapacaksınız!" diye haykırdı.

Crevel ağırbaşlı bir tavırla: "Valerie'yi tanımıyorsunuz siz, hanımefendi." dedi, gene ilk duruşuna döndü. "Doğuştan soylu, doğru-dürüst bir kadındır; çevresinden büyük saygı gören bir kadın. Bakın, dün o bölgenin papazı akşam yemeğinde ondaydı. Kiliseye pek güzel bir kutsal ekmek kabı bağışladık. Valerie dindar bir kadındır çünkü. Ah! pek becerikli, akıllı, tatlı, bilgili bir kadındır o; hiçbir eksiği yoktur. Bana gelince, Adeline'ciğim, ben herşeyimi bu sevimli kadına borçluyumdur. Ruhumu uyuşukluktan kurtardı; gördüğün gibi, dilimi de arılaştırdı. Sivri yanlarımı törpülüyor, bana yeni yeni sözcükler, düşünceler kazandırıyor. Artık hiç yakışıkalmaz laflar etmiyorum. Herkes büyük değişiklikler görüyor bende; bunlar senin de gözüne çarpmıştır. Sonra, gözü-yükseklerde biri de yaptı beni. Saylav olacağım. Artık hiçbir büyük yanlışlık da yapmayacağım; çünkü en ufak şeyde gizli akıl hocama danışacağım. O büyük adamların, Numa'ların, bizim ünlü bakanın, hepsinin akıl danıştıkları perileri vardı. Valerie'yi görmeye yirmiye yakın saylav geliyor sık sık; böylece, çok sözü-geçer bir kadın oluyor. Şimdi atlı-arabalı güzel bir konağa geçecek, Paris'in gizli hanım sultanlarından biri olacak. A! yaman bir itici güçtür böyle bir kadın. Sık sık dua etmişimdir sana iyi ki bana karşı sert davrandın diye!"

Adeline: "Tanrı'nın adaletinden kuşkulandıracak bir şey bu." dedi. Öfkesinden gözyaşları kurumuştu. "Hayır, Tanrı'nın adaleti

o başın üzerine çökmeli!"

Crevel pek derinden yaralanmıştı.

— "Dünyayı bilmiyorsun sen, güzelim!" dedi. "Başarıyı sever dünya, Adeline'ciğim! İşte bak! Tarifesi ikiyüz bin frank olan senin şu yüksek namusunu almaya geliyor mu dünya?"

Bu söz Bn. Hulot'yu ürpertti. Kadıncağız yeniden sinirli sinirli titremeye başladı. Anlamıştı: Emekli aktar, Hulot'dan öç aldığı gibi, ondan da alçakça öç alıyordu. Tiksintiden gönlü kabardı, boğazı öyle sıkıştı ki konuşamadı.

— "Para... Hep para!.." dedi en sonunda.

Crevel bu söz üzerine kadının nekadar alçalmış olduğunun birden bilincine vardı.

— "Yüreğim sızladı," dedi, "ayaklarımın dibinde ağladığını görünce! A! inanmıyor musun? Bak, cüzdanım yanımda olsaydı hepsini sana verirdim. Demek, bu para senin için çok gerekli, öyle mi?"

İkiyüz bin frank ağırlığındaki bu sözleri işitince, Adeline bu ucuza cömertlik eden beyefendinin alçaltıcı pis laflarını unuttu. Crevel başarısının yemini pek kurnazca sunmuştu doğrusu. Onun istediği, yalnızca, Adeline'in sırrını öğrenmekti, sonradan Valerie'yle aralarında alay edip gülmek için.

Zavallı kadın: "Ah herşeye razıyım!" diye haykırdı. "Kendimi satacağım, beyefendi. Gerekirse, ben de bir Valerie olurum."

Crevel: "Kolay kolay olamazsın." dedi. "Valerie o türün en yüksek örneğidir. Yirmibeş yıl sürmüş namusluluk yarım-yamalak iyi edilmiş bir hastalık gibi yeniden depreşir, anacığım. Senin namusun burada hayli yosun bağlamış, yavrucuğum. Ama, seni nekadar seviyorum, göreceksin; ikiyüz bin frangını vereceğim ben senin!"

Adeline Crevel'in elini kaptı, aldı yüreğinin üzerine bastırdı, tek söz söyleyemeksizin. Gözkapakları bir damla yaşla ıslandı.

Crevel: "Yo, dur!" dedi. "Kolay olmayacak bu iş! Gönül adamıyımdır ben; övünmek gibi olmasın ama, iyi çocuğumdur. Herşeyimi açık kalplilikle söyleyeceğim sana Valerie gibi olmak istiyorsun;

güzel! Bu yetmez. Bir Gogo (x), bir ortak, bir Hulot ister. Tanıdığım şişko bir emekli bakkal var; başlık falan da yapıp satarmış. Ağır, hantal, kafasız bir adamdır. Ben onu adam etmeye çalışıyorum. Bilmem ne zaman yüzümü ak çıkaracak. Benim bu adam saylav. Ahmağın, kendini-beyenmişin biri. Sıkma-baş bir hatun kişinin baskısı altında, taşranın ücra bir yerinde, şatafat bakımından, Paris yaşayışı bakımından tam bir bozulmamışlık içinde kalmış. Yalnız, milyonerdir Beauvisage. Bu dediğim adamın adı Beauvisage. Benim gibi o da, bundan üç yıl önce, kendisini sevecek doğru-dürüst bir kadına yüzbin gümüş verirdi, yavrum."

Adeline bir davrandı; Crevel bundan kendine göre bir anlam çıkararak: "Evet, beni kıskanıyor, ya!" dedi. "Benim Bayan Marneffe'le olan mutluluğumu kıskanıyor. Öyle bir adamdır ki malından-mülkünden birini satabilir sahip olabilmek için bir..."

Bn. Hulot tiksintisini artık gizleyemeyerek, bütün utancını yüzünden belli ederek: "Yeter, Bay Crevel!" dedi. "Günahımı aşan bir ceza gördüm. Vicdanımı gereksinmenin demir pençesiyle sıkı sıkı bastırdım.. Bu son aşağılanma üzerine artık haykırıyor "Kendimden böylesine vazgeçemem artık!" diye. Benlik diye birşey kamadı artık bende; eskisi gibi kızıp köpürmüyorum; onun için, böyle öldürücü bir yumruk yedikten sonra, "Çıkın gidin!" demeyeceğim size. Bu hakkı yitirdim. Kendimi sundum size, orospu gibi."

Crevel buna karşı birşey söyleyecek gibi oldu...

Adeline: "Evet," dedi, "yaşantım bugüne dek tertemizdi, aşağılık bir niyetle kirlettim. Özrüm de yok; bunu biliyorum. Üzerime yağdırdığınız bütün aşağılatıcı sözleri hak ettim! Tanrı nasıl istiyorsa öyle olsun! Kendisine lâyık gördüğü o iki kişinin ölmesini istiyorsa, ölsünler varsın. Arkalarından ağlarım, dua ederim! Ailemizin horlanmasını istiyorsa, öç alıcı kılıcın önünde boynumuzu eğelim,

---

(x) Yazar Antier ile ünlü oyuncu Frederick Lemaitre'in eseri "Robert Macaire" adlı oyunda B. Gogo bön bir kişidir; bilmeden haydutlarla suç ortağı olur. (Çeviren)

tam bir dindar gibi öpelim onu. Son günlerimin azabı olacak bu bir ânlık utandırıcı davranışın kefaretini nasıl vereceğim biliyorum ben. Şimdi sizinle konuşan Bayan Hulot değil artık, beyefendi; zavallı boynu-eğik günahkâr bir kadın; yüreğinde artık bir tek duygu, pişmanlık bulunacak olan, kendini tümüyle duaya, iyilik işlerine verecek dindar bir kadın var şimdi karşınızda. Yanılgım öyle büyük ki ben ancak kadınların en sonuncusu, pişmanlık getirenlerin en birincisi olabilirim. Benim aklımı yeniden başıma toplamama, şu sırada içimde konuşan Tanrı sesini dinlememe bir araç oldunuz siz. Sağolun!"

Tir-tir titriyordu. Bu titreme de, ondan sonra bir daha bırakmadı onu. Tatlılık dolu sesi bir ailenin şerefini kurtarmak için kendini şerefsizliğe sürüklemeyi kafasına koymuş kadının ateşli sözleriyle çelişiyordu. Yanaklarından kan çekildi, bembeyaz kesildi gözleri kurudu.

— "Ayrıca, oyunumu pek de kötü oynadım, değil mi?"dedi. Crevel'e öyle birbakışı vardı ki Roma'da yırtıcı hayvanların önüne atılan ilk hıristiyanlar da Konsul'a böyle bakarlardı besbelli. "Bir kadının gerçek sevgisinde, kutsal, yürekten sevgisinde fuhuş pazarında parayla satın alınan zevklerden bambaşka zevkler vardır."

Barones burada durdu, kendini toparlayarak, kusursuzluk yolunda bir adım daha atarak: "Bunları da niye söylüyorum sanki?" dedi. "Alaya benziyor bu sözler. Ben ise, hiç de alay etmiyorum. Kusura bakmayın. Ayrıca, belki de ben ancak kendimi yaralamak istedim, beyefendi."

Namusluluğun yüceliği, göklerden inen ışığı bu kadının geçici kirliliğini temizlemişti. Şimdi o, kendine özgü güzelliğiyle ışıldarken, Crevel'in gözüne daha da yücelmiş göründü. Yaşlı Venedik ressamlarının haça tutunmuş din büyükleri resimleri vardır ya, Adeline de o sırada onlar gibi pek ulu görünüyordu. Üstelik, hem kendi mutsuzluğunun ululuğunu belirtiyordu, hem de yaralı bir akgüvercin gibi uçaraktan sığındığı dinin ululuğunu.

Crevel'in gözleri kamaştı, afalladı. İçinden bir cömertlik

koptu.

— "Bir tek koşul ileri sürmeksizin emrinizdeyim, hanımefendi!" dedi. "Gelin bu işi düşünelim... a, evet, öyle ya... olmayacağı olacak yapmanın yollarını arayalım... Yapacağım ben bu işi! Bankaya tahvil yatıracağım... İki saat içinde, paranızı alacaksınız!"

Zavallı Adeline, dizlerinin üzerine kapanarak: "Yarabbim, ne mucize!" diye haykırdı.

Öyle içten bir dua okudu ki, Crevel'e pek derinden dokundu. Barones, duası bitip de kalkarken, adamın gözlerini yaşarmış gördü.

— "Dost olun bana, beyefendi!" dedi. "Ruhunuz davranışlarınızdan, sözlerinizden daha iyi. Bu ruhu size Tanrı vermiş; düşünceleriniz dünyadan, tutkularınızdan geliyor! Ah! çok seveceğim sizi!"

Bunu öyle meleksi bir içtenlikle haykırmıştı ki o az-buçuk fingirdekliklerine pek garip biçimde aykırı düşüyordu.

Crevel: "Titremeyin böyle artık!" dedi.

Barones: "Titriyor muyum ben?" diye sordu.

Birdenbire üzerine gelen bu illetin farkında değildi.

Crevel, Adeline'in kolunu tutarak: "Evet... bakın!" dedi, kolunun sinirden nasıl titrediğini gösterdi.

Sonra, saygıyla: "Hadi, hanımefendi, siz dinlenin, kendinize gelin; ben bankaya gidiyorum." dedi.

Barones: "Çabuk gelin!" dedi. Sonra sırrını açıklayıverdi: "Düşünün ki zavallı Fischer Amca'mın kendini öldürmesini önlemiş olacaksınız. Amcamın, kocamla birlikte, bir işten dolayı başı belâya girmiş. Güveniyorum artık size; hepsini anlatıyorum! Ah! geç kalırsak... Mareşal'i bilirim ben: Öyle ince ruhludur ki, biriki güne kadar öldürür kendini!"

Crevel, Barones'in elini öperken: "Hemen gideyim öyleyse." dedi. "Peki ama, ne yapmış şu zavallı Hulot?"

— "Devletin parasını çalmış!"

— "Eyvah! Koşa koşa gidip geleceğim, hanımefendi. Anlıyorum sizi. Hayranım size!"

Crevel bir dizini bükerek eğilip selâma verdi, Barones'in elbisesini öptü.

— "Birazdan görüşürüz!" diyerek gözden kayboldu.

*
**

Ne yazık ki, Plumet Caddesi'nden çıktıktan sonra, tahvilleri almak üzere evine giderken, Vanneau Caddesi'nden geçiyordu, uğrayıp Düşes'ini görmek zevkinden kendini alıkoyamadı.

Evden içeri girerken yüzü allak-bullaktı daha. Valerie'nin odasına girdi, saçını yaparken buldu onu. Kadın ona aynadan baktı, bir bozuldu. Birşey bilmiyordu daha ama, adamın yüzünde kendisinden başkasının yarattığı belli bir coşku görmüştü.

— "Nen var senin, karacam?" dedi. "Düşes'çiğinin yanına böyle mi girilir? Senin için artık Düşes değil miyim yoksa, beyefendi? Öteden beri senin hep nonoşun olmuşumdur, öyle ya!"

Crevel acı acı gülümsedi, Reine'i işmar etti.

Valerie: "Reine, kızım, bugünlük bukadar yeter." dedi. "Ben kendim tamamlarım. Çin kumaşı sabahlığımı ver bakayım bana. Beyefendi pek Çin'liye dönmüş gibi görünüyor bana çünkü!"

Reine, sanki Valerie için yaradılmışa benzeyen, suratı kevgir gibi delik-deşik o kızcağız, hanımına baktı; birbirlerine gülümsediler. Hizmetçi kız gitti sabahlığı getirdi. Valerie arkasındaki bol gömleği çıkardı. Üzerinde bir tek iç gömleği vardı. Sabahlığın içinde ot yığınına gömülü engerek yılanı gibi oldu.

— "Hanımefendi kimse için evde yoklar, değil mi?"

Valerie: "Sorduğuna bak!" dedi. "E, söyle bakalım, koca pisipisi, Sol Yaka'daki arsaların fiyatları düştü, ha?"

— "Hayır."

— "Konağa haciz kondu, açık artırmaya çıkarıldı?"

— "Hayır."

— "Küçük Crevel'in babası sen olduğunu sanmıyorsun?"

Sevildiğinden emin adam: "Saçmalama!" diye karşılık verdi

buna.

Bn. Marneffe: "Valla', benden bukadar!" dedi. "Bir dostun derdini öğrenmek için ağızından lakırdıyı şampanya mantarı çeker gibi çekecek olduktan sonra, ben bu işten vazgeçerim! Çekil git, canımı sıkı..."

Crevel: "Birşeyim yok." dedi. "Yalnız, iki saat içinde ikiyüz bin frank bulmak zorundayım."

— "E, bulabilecek misin? Bak, Hulot'nun tutanağından gelen ellibin frangı harcamadım ben. Ellibin de Henri'den isteyebilirim..."

Crevel: "Henri! Gene Henri!" diye haykırdı.

— "Sanıyor musun ki Henri'ye yol vereceğim, acemi Macchiavelle? Fransa donanmasını dağıtıyor mu? Henri... kılıfı içinde çiviye asılı hançer o, yahu! Beni seviyor musun, sevmiyor musun, bunu öğrenmeme yarıyor o çocuk. İşte bu sabah beni sevmiyorsun!"

Crevel: "Seni sevmiyor muyum, Valerie!" dedi. "Bir milyon kadar seviyorum ben seni!"

Valerie sıçradı çıktı Crevel'in kucağına, iki koluyla boynuna sarılıp asıldı.

— "Yetmez!" dedi. "On milyon kadar, dünyanın bütün altınları kadar sevilmek isterim ben... daha bile çok. Henri beş dakika duramaz, yüreğinin üzerindeki sıkıntıyı açar bana. Senin nen var, koca sevgilim? Hadi biraz açılalım da herşeyi anlatıverelim nonoşçuğumuza!" Crevel'in burnunu tutup bükerekten eğildi saçlarını yüzüne sürttü. "İnsanın böyle bir burnu olur da sırrını Vava-lele-rierie'sine nasıl söylemez!"

"Vava" derken burnu sağa büktü, "lele"derken sola "rierie" derken de eski yerine getirdi.

Crevel: "Valla', biraz önce öyle bir şey gördüm ki..." diye anlatmaya başladı. Durdu, Valeri'ye baktı. "Valerie, elmasım, şerefin... yani şerefimiz üzerine söz veriyorsun değil mi anlatacaklarımdan tek lakırdı etmeyeceksin kimseye?"

— "Tamam, başkanım! Yemin ederken el kaldırılır... ayak da!"

Öyle bir duruş aldı ki Crevel beyninden topuklarına dek eridi;

Rabelais olsa böyle derdi. Valerie üzerindeki incecik iç gömleğinin sisi içinde pek afallatıcı, pek büyüleyici bir çıplaklıkla görünmüştü.

— "Namusluluğun perişanlığını gördüm de biraz önce..."

Valerie başını arkaya atıp, kollarını Napoleon-vari kavuşturdu.

— "Namusu var mıdır perişanlığın?"

— "Hulot'nun zavallı karısı... İkiyüz bin frank istiyormuş! Yoksa, Mareşal de, Fischer Baba da beyinlerine ateş edeceklermiş. Bütün bunlara da biraz sen yol açtığın için, Düşes'çiğim, bu işi ben önleyeceğim. Yo, çok mübarek bir kadın, iyi tanıyorum ben onu. Borcunu meteliğine kadar geri verir."

Valerie, "Hulot" adını, "ikiyüz bin frank" sözlerini işitince Crevel'e öyle bir baktı ki gözleri uzun kirpiklerinin arasından duman içinden top ateşinin ışıltıları gibi parladı.

— "Ne yaptı da seni acındırdı bu moruk karı? Ne gösterdi sana, din... dindarlığını mı?"

— "Alay etme onunla, canım! Çok mübarek, soylu, dindar bir kadın; saygıya değer."

Valerie, Crevel'e kötü kötü bakarak: "Demek ben saygıya değer bir kadın değilim." dedi.

Crevel: "Öyle bir şey söylemedim." dedi.

Namusluluğu övmesine Valerie'nin alınmış olduğunu anlamıştı.

Valerie gidip bir koltuğa otururken: "Ben de dindarımdır." dedi. "Ama, din ticareti yapmam. Kiliseye bile gizli giderim."

Sustu, Crevel'le de artık ilgilenmiyormuş gibi yaptı.

Crevel pek kaygılanmıştı. Geldi onun gömüldüğü koltuğun önünde durdu. Pek aptalca davranarak kendisinin uyandırdığı düşünceler içine dalmış buluyordu onu.

— "Valerie, melek yavrum benim!"

Derin sessizlik. Belli-belirsiz bir gözyaşı kaçamak siliniyor.

— "Bir laf et, nonoşum."

— "Beyefendi!"

— "Ne düşünüyorsun, sevdiciğim?"

— "Ah! Bay Crevel, kiliseye ilk başlatıldığım günü düşünüyorum!

Ne güzel bir kızdım! Nasıl da tertemizdim! Mübarek... lekesiz!.. Ah! biri gelip de anneme: "Kızın sürtüğün biri olacak. Kocasının üzerine başkalarıyla düşüp kalkacak. Bir gün polis komiseri onu ufak bir evde basacak. Senin kız Hulot adında birini arkadan vurmak için kendini Crevel adında birine satacak... İkisi de moruk herifler..." deseydi... Amanın! annem daha lafın sonu gelmeden ölürdü. Öylesine severdi beni zavallıcık!"

— "Topla kendini!"

— "Günahkâr bir kadın, yüreğini dağlayan pişmanlık duygularını bastırabilmesi için o erkeği nasıl sevmeli, bilemezsin sen. Reine'i niye yolladım sanki! Şimdi bur'da olsaydı anlatırdı size: Bu sabah gözlerim yaşlı, Tanrı'ya yakarırken buldu beni. Görüyorsunuz ya, Bay Crevel, dinle alay falan etmem ben. Bu konuda kötü bir laf ettiğimi hiç duydunuz mu?"

Crevel "duymadım" der gibi yaptı.

Valerie: "Dinden yanımda söz edilmesini de istemem." dedi. "Ne olursa olsun, herşeyi alaya alırım: Krallar, siyasa, para işleri... herkesin kutsal saydığı ne varsa hepsini... yargıçlar, evlilik, aşk, genç kızlar, yaşlılar! Gelgelelim, din!.. Tanrı! A! işte orada durum ben! Evet, biliyorum, kötü yapıyorum, sizin uğrunuza kendi geleceğimden vazgeçiyorum... Siz ise sevgimin nekadar derin olduğunu aklınıza bile getirmiyorsunuz!"

Crevel ellerini bitiştirdi.

Valerie: "Ah! kalbimin içine girebilseniz, inançlarımın derinliğini görseniz de sizin için nelerden vazgeçmeyi göze almış olduğumu anlasanız!" diyordu. "Bir Maria Magdalena (x) olabilecek yaradılışta görüyorum kendimi. Nitekim, görüyorsunuz papazlara nasıl saygı gösteriyorum! Kiliseye bağışladığım armağanları hesap edin! Annem beni dindar yetiştirdi. Tanrı'yı anlayıp kavrıyorum! Tanrı bizim gibi ahlâkı bozuk kimselere en korkunç biçimde

---

(x) Bir kötü kadınken, İsa'nın elinde dine girmiş, kadın ermişlerden biri olmuştur. (Çeviren)

seslenir."

Valerie yanaklarından aşağı süzülen yaşları sildi. Crevel korktu. Kadın ayağa kalktı, haykıracak gibi oldu.

Crevel: "Toparla kendini, nonoşum! Korkutuyorsun beni!" dedi.

Bn. Marneffe dizlerinin üzerine çöktü. Ellerini bitiştirerek: "Ey Ulu Tanrı'm, kötü bir kadın değilim ben!" dedi. "Yolunu şaşırmış koyununu kurtar, n'olur! Onu aşağılıklara, günaha sürükleyen ellerden çekip al! Senin boynuna uslu uslu büzülüp sarılacak, seve seve baba ocağına dönecektir!"

Doğruldu. Crevel'e baktı. Crevel akı dönmüş gözlerinden korktu.

— "Sonra, biliyor musun, Crevel, ara-sıra bir korku geliyor bana. Tanrı'nın adaleti öbür dünyada olduğu gibi bu dünyada da yerine gelir. Tanrı'dan ben ne iyilik bekleyebilirim? Onun vereceği ceza her türlü suç üzerine iner; felâketin her biçimine girer. Aptalların anlayamadıkları mutsuzluklar hep günahların cezalarıdır. Annem ölüm döşeğinde, yaşlılık günlerinden söz ederken, böyle derdi bana." Valerie, sözlerinin burasında, Crevel'e sıkı sıkı sarılarak: "Bir de seni kaybedersem..." dedi. "Ah! ölürüm!"

Crevel'i bıraktı, gene koltuğunun önüne diz çöktü, ellerini bitiştirdi —hem de ne güzel biçimde!— inanılmaz bir içtenlikle, şu duayı okudu:

— "Ey sen, benim koruyucum, Ermiş Valerie, sana emanet edilmiş kadının başı-ucuna niye sık sık gelmiyorsun? Ah! gel bu akşam, sabah geldiğin gibi; gel de iyi düşünceler aşıla bana: Kötü yoldan ayrılırım, Maria Magdalena gibi ben de aldatıcı zevklerden, yeryüzünün yalancı parlaklığından, böylesine sevdiğim adamdan bile vazgeçerim!"

Crevel: "Nonoşum!" dedi.

— "Nonoş falan yok artık, beyefendi!"

Valerie, bunu söyledikten sonra, namuslu bir kadın gibi, başı dik, gözleri yaşlı, döndü, böbürlenir, soğuk, ilgisiz bir tavır takındı.

Crevel'i iterek: "Bırakın beni." dedi. "Nedir benim ödevim: Kocamın karısı olmak. Adam ölmek üzere. Ben ne yapıyorum? Bir ayağı çukurdayken, üzerine başkasıyla düşüp kalkıyorum. Senin oğlunu kendi oğlu sanıyor. Hepsini anlatacağım ona. Kendimi bağışlatacağım ona, Tanrı'dan beni bağışlamasını istemeden önce. Birbirimizden ayrılalım!"

Ayakta, elini uzattı; buz gibi bir el.

— "Gülegüle, Bay Crevel!" dedi. "Gülegüle, dostum. Birbirimizi bir daha ancak daha iyi bir dünyada göreceğiz... Hayli büyük suç sayılacak birtakım zevkler borçlusunuz bana. Şimdi, istiyorum ki... evet, istiyorum ki saygınızı kazanayım..."

Crevel hüngür-hüngür ağlıyordu.

Valerie, şeytan güler gibi bir kahkaha atarak: "Koca ahmak!" diye haykırdı. "İşte sofu kadınlar adama böyle atarlar ikiyüz bin franklık kazığı! Sen de, sen ki Mareşal Richelieu'den, şu acayip Lovelace'ten (x) söz eder durursun, bu basma-kalıp oyuna kapılıyorsun, Steinbock'un dediği gibi. İsteseydim ben de ikiyüz bin frank koparırdım senden, koca sersem!.. Sözün kısası, verme o parayı, elinde kalsın! Paran çok geliyorsa, artanı benim demektir! Elliyedi yaşında olduğu için sofuluk taslayan o gaygıya değer kadına beş para bile verirsen, birbirimizi bir daha göremeyiz. Sen kendine benim yerime onu sevgili tutarsın, ertesi gün de bana gelirsin kemikli vücudundan yara-bere içinde kalmış, gözyaşlarından, gecelik başlıklarından, üzerine sevgi yerine sağanak gibi boşanan ağlayıp sızlamalarından başın dönmüş olarak!"

Crevel: "Gerçekten," dedi, "ikiyüz bin frank az para değil."

— "Sofu kadınların iştahları yerindedir! Ah! Felek! onlar dualarını bizim şu yeryüzünde en bulunmaz şey olan zevki sattığımızdan daha iyi satıyorlar!.. Ne de romanlar yaratıyorlar! Yo, hayır!..

(x) Balzac burada Fransız devlet adamı Richelie'yü İngiliz yazarı Richardson'un "Clarissa Harlow" romanının kahramanı Lovelace'e benzetiyor. Lovelace yüzsüz bir kadın avcısıdır. (Çeviren)

Ah! bilirim ben onları, annemin evinde çok gördümdü! Din uğruna herşeyi yapabileceklerini sanırlar... Bak, utanmalısın sen, karacam. Sen ki başkalarına pek az şey verirsin... Bana bütün verdiklerini toplasak ikiyüz bin frank tutmaz!"

Crevel: "A, tutar!" dedi. "Yalnız o ufak konak tutar bukadar."

Valerie, düşünceli bir halle: "Demek dörtyüz bin frangın var?" dedi.

— "Yo."

— "Öyleyse, demek ki sen o moruk karıya benim konağın parasını vermek istiyordun? İşte hiç de nonoşa karşı yakışık almayacak bir suç!"

— "Dinle beni, canım!"

Valerie, birden canlanarak: "Sen bu parayı insanların yararına bir icada yatırsaydın, ileriye dönük bir adam sayılırdın, sana bunu ilk salık veren de ben olurdum; çünkü pek temiz kalmışsındır, ün kazandıracak koca koca siyasal kitaplar yazamazsın; kendine özgü bir yazışın yok, ufacık kitaplar çiziktiremezsin. Senin durumunda olan herkes toplumsal, töresel, ulusal, ya da kamusal bir işin başına geçerek adlarına şeref yaldızı vurdururlar. Sen de öyle yapabilirdin. İyilikseverliğini elinden aldılar, artık pek işe yaramıyor... İkiyüz bin franga karşılık daha güç, daha gerçekten yararlı bir şey icat etmeni isterdim. Yardımsever bir papazdan, bir Montyon'dan (x) söz eder gibi senden söz edilir, benim de koltuklarım kabarırdı. Ama, ikiyüz bin frangı bir kutsal su kabının içine attın mı, kocasının neden olursa olsun ilişkiyi kestiği sofu bir kadına borç verdin mi —valla', bir erkek bir kadınla ilişkiyi kesti mi bunun bir nedeni var demektir; benimle ilişkiyi kesen var mı?— evet, böyle bir kadına ikiyüz bin frank borç verdin mi, aptallığına doyma; çünkü böyle bir aptallık yaşadığımız şu çağda ancak eskiden aktar olan bir adamın kafasından doğar! Aktar dükkânı kokusu vardır bunda. İki gün

---

(x) Baron Mantyon (1733-1820) birçok erdem, edebiyat armağanları kurmuştur. (Çeviren)

sonra aynada kendine bakamazsın! Hadi, koş git o parayı yardım sandığına yatır; çünkü elinde alındı olmadıkça seni yanıma yaklaştırmayacağım. Hadi, çabuk, tez elden!"

Crevel'i omuzlarından iterek odadan dışarı sürdü. Yüzünde cimriliğin yeniden belirdiğini görüyordu.

Dairenin dış kapısı kapanırken kendi kendine: "İşte Lisbeth'in öcünü kat kat aldım!" diyordu. "Ne yazık ki Lisbeth yaşlı mareşalinin yanında. Burada olsaydı ne gülerdik! Ah! moruk karı elimden ekmeğimi almak istiyor! Ben ona gösteririm!"

***

Kont Hulot, en yüksek askeri rütbenin şerefine uygun bir daire tutmak zorunda bulunduğu için, Mont-Parnasse Caddesi üzerinde şahane bir konağa yerleşmişti; bu caddede prenslerden kalma iki, üç ev vardır, onlardan birine. Bütün konağı tutmuştu ama, yalnız yer katında oturuyordu.

Lisbeth, evi tutmaya geldiği zaman, üst katı da Mareşal'den kendisi kiralamak istedi; böylece, bütün kirayı o vermiş, Mareşal aşağı-yukarı bedavaya oturmuş olacaktı. Gelgelelim yaşlı asker buna karşıçıktı.

Birkaç aydan beri, Kont'un kafasını birtakım kara kara düşünceler kurcalayıp duruyordu. Yengesinin bir sıkıntısı olduğunu anlamıştı; nedenini bilemiyorsa da, bunun doğuracağı felâketlerden korkuyordu. Pek şen bir biçimde sakin yaradılışlı olan bu yaşlı adam bir gün olup evinin Barones'le kızına sığınak olacağını düşünüyor, üst katı onlara saklıyordu.

Forzheim Kontu Mareşal Hulot'nun servetinin pek bir şey tutmadığını herkes bilirdi. Onun için, Savaş Bakanı Wissembourg Prensi eski arkadaşından bir yerleşme tazminatını kabul etmesini rica etmişti. Kont da, bu parayla, yer katını döşeyip dayamıştı. Orada herşey pek kullanışlıydı, doğrusu; çünkü Kont Hulot kendi deyimiyle, Mareşal asasını yaya olarak taşımak niyetinde değildi.

Konak İmparatorluk devrinde bir senatörün evi olduğu için, yer katındaki büyük odalar pek görkemliydi; herşey beyaz üzerine altın yaldızlı, oymalı, çok da iyi korunmuştu. Kont da bu odaları ona uygun eşyayla döşemişti.

Arabalıkta arabası vardı. Arabanın yanlarına o iki mareşallik asası çaprazlama çizilmişti. Kont törenler, eğlenceler için bakanlığa, şatoya şatafatlı bir biçimde gitmek zorunda olduğu zamanlar kira ile at tutuyordu.

Uşak olarak yanında altmış yaşında eski bir asker vardı; adamın kız kardeşi de aşçı olarak çalışıyordu. Böylece, Kont onbin frank kadar bir para artırıyordu ki bunu da Hortense'a ayırdığı ufak hazineye ekliyordu.

Yaşlı adam her gün Mont-Parnasse Caddesi'nden Plumet Caddesi'ne, iki yanı ağaçlıklı yoldan, yürüye yürüye gelirdi. Bütün savaş sakatları da, onun geldiğini görünce, hazır-ola geçip selâm durur-lardı. O da, her selâm durana gülümseyerek armağan vermiş olurdu.

Bir gün, bir işçi delikanlı savaş sakatı bir yüzbaşıya: "Kim bu adam böyle hazır-ol durarak selâm veriyorsun?" diye sordu.

Emekli subay: "Dur anlatayım, delikanlı." dedi.

Oğlan geveze birini dinlemeye boyun eğmek zorunda kalmış gibi bir tavır aldı. Öteki anlattı:

— "1809'da, İmparator'un komutasında Viyana'ya doğru yürüyen Yüce Ordu'nun bir yanını koruyorduk. Bir köprüye geliyoruz. Köprüyü kayalar üzerine yerleştirilmiş üç batarya koruyordu; üst üste üç tabyadan toplar köprüye dikilmişti. Biz Mareşal Massena'nın komutasındaydık. Bu gördüğün de, muhafız alayı humbaracılarının albayıydı o zamanlar. Ben de onun yanında gidiyordum. Bizim taburlar ırmağın bir yakasını tutmuştu; tabyalar öbür yakadaydı. Üç kez saldırdık köprüye; üçünde de başaramadık. "Gidin Hulot'yu çağırın, bu işin üstesinden ancak onunla adamları gelir!" demiş Mareşal. Geliyoruz. Köprüden son çekilen general, ateş altında, Hulot'yu durdurarak yolunu kesiyor, nasıl yapması gerektiğini anlatmaya başlıyor. "Öğüt değil, geçecek yol istiyorum ben!"

diyor bizim albay sakin sakin; alayının başında, köprüyü geçiyor. Derken, gümbürrrr! otuz top birden üzerimize boşanmaz mı!"

İşçi delikanlı: "Eyvah!" diye haykırdı. "Bu koltuk değneklerini şimdi anladım!"

— "Albay o sözleri nekadar sakin sakin söylediydi, duysaydın sen de şimdi bu adamı yerlere kapanarak selâmlardın, küçük! Bataryaların arasına dolu-dizgin daldık Hulot ile birlikte." Subay burada şapkasını çıkardı. "Orada kalanlar şeref içinde yatsınlar! Alamancıklar apışıp kaldılar. Bu olaydan sonra, İmparator bizim gördüğün bu albayı kont yaptı; böylece bizim hepimize şeref kazandırmış oldu. Şimdikiler de pek haklı olarak mareşal yaptılar onu."

— "Yaşasın Mareşal!" diye bağırdı işçi.

Öteki: "A, istediğin kadar bağır!" dedi. "Mareşal top sesi duya duya sağır oldu."

Bu anlattığımız savaş sakatlarının Mareşal Hulot'ya karşı ne büyük bir saygı duyduklarını gösterir. Mareşal'in değişmez cumhuriyetçi düşünceleri bütün mahallede ona halkın sevgisini de kazandırmıştı.

İşte böylesine sakin, temiz, yüce bir ruhun şimdi düştüğü üzüntü çok acıydı, gerçekten. Barones'in elinden de korkunç gerçeği kayınından, kadınlara özgü ustalıkla, saklamak, yalan söylemek gelirdi ancak.

Kont, bütün yaşlılar gibi, az uyurdu. O felâketli sabah, Lisbeth'e hiçbir şeyi saklamadan bütün bildiklerini anlatırsa kendisiyle evleneceğine söz vererek, kardeşinin durumunu ondan olduğu gibi öğrenmişti. Yaşlı kızın bunları, sanki anlatmak zorunda kalmış gibi, ortaya dökmekten dolayı ne büyük sevinç duyduğunu biz söylemeden de siz anlarsınız. Bu eve geldiği günden beri, yakında kocası olacak adama bunları anlatmak istiyordu; çünkü evlenme işini böylece pekiştirmiş olacaktı.

Kont'un iyi işiten kulağına: "Kardeşiniz yola gelmez!" diye bağırdı.

Loren'li kızın pürüzsüz, gür sesi onun yaşlı adamla konuşmasına elveriyordu. Lisbeth ona "Sen benim için hiç de sağır sayılmayacaksın." demek istiyor, ona bu kanıyı vermeye öyle çalışıyordu ki onunla konuşurken ciğerlerini yorarcasına bağırıyordu.

Yaşlı adam: "Üç sevgili değiştirdi." dedi. "Adeline gibi bir karısı varken! Zavallı Adeline!"

Lisbeth: "Beni dinlerseniz," diye bağırdı, "Wissembourg Prensi'ne sözünüz geçer, ona söyleseniz de Adeline'e şerefine uygun bir iş bulsanız iyi olur. Kadıncağız muhtaç olacak buna, çünkü Baron'un maaşı üç yıl için haciz altında."

Kont Hulot: "Bakanlığa gidip Mareşal'le bir konuşayım bakayım kardeşim için o ne düşünüyor." dedi. "Yengemi kayırmasını da isterim kendisinden. Ona uygun bir yer bulursanız..."

Bette Abla: "Paris'in iyiliksever hanımları bir dernek kurdular." dedi. "Müfettiş istiyorlar, iyi maaş verecekler. Bu kadın müfettişlerin görevi gerçekten yardım edilmesi gerekli kimseleri saptamak olacak. Adeline'ciğime pek uygun düşer böyle bir iş. Tam gönlüne göre!"

Kont: "Adam yollayın, atlar gelsin!" dedi. "Ben de, giyineyim Gerekirse Neuilly Sarayı'na dek giderim!"

Lisbeth, kendi kendine: "Adeline'i ne de seviyor!" dedi. "Böylece, Adeline hep yanımda, elimin altında olacak demektir."

Evi iyicene eline geçirmişti ama, Kont'un gözünden uzak. Hizmetçilerle uşağın üçüne de korku salmıştı. Evet, şimdi iki hizmetçi kadın vardı evde; çünkü kendisi için de bir hizmetçi aldırmıştı. Herşeyi öğreniyor, inceliyor, tam kâhyalık ediyordu. Her işte de sevgili Kont'unun rahatını sağlamaya çalışıyordu.

Lisbeth halktan yanlarıyla Kont'un pek hoşuna gidiyordu Ayrıca, onu pek ustaca pohpohluyordu. Yaşlı adam iki haftadır daha iyi yaşıyor, çocuk gibi bakılıyordu. En sonunda, onda düşlerinden birçoğunun gerçekleşmişini görmeye başlamıştı.

Bette Abla onu kapının önüne kadar uğurlarken:"Mareşal'ciğim camları kapat!" diye bağırdı. "Hava akımında oturma, n'olur,

benim hatırım için!"

Kont, el üstünde tutulmaya hiç alışık olmayan bu çocuk, yüreği üzgünken, gene de Lisbeth'e gülümseyerek gitti.

*
**

O sırada, Baron Hulot da, Savaş Bakanlığı'ndaki odasından çıkmış, Wissembourg Prensi'nin yanına gidiyordu. Bakan kendisi çağırtmıştı onu. Bakanın genel müdürlerinden birini çağırtmasında hiç de olağanüstü bir şey yoktu ama, Baron'un vicdanı öyle rahatsızdı ki Mitoufflet'nin yüzünde bir uğursuzluk, soğuk bir hava görür gibi oldu.

Odasının kapısını kapatıp hızla yürüdü, önden giden odacıya yetişti.

— "Prens nasıllar, Mitoufflet?" diye sordu.

Odacı: "Size kızmış olsa gerek, Baron Hazretleri." dedi. "Sesinde, bakışında, yüzünde fırtınalar esiyor!"

Hulot'nun benzi attı. Birşey söylemedi, araodadan, sofalardan geçti, Bakan'ın kapısının önüne geldi. Yüreği çarpıyordu.

Mareşal o sıralarda yetmiş yaşındaydı. Saçı baştan başa ağarmış, yüzü o yaştaki ihtiyarlarda olduğu gibi sararmış, morarmıştı. Alnı, genişliğiyle, insanın öyle yüzüne çarpıyordu ki bir savaş alanını görür gibi oluyordunuz. Üzeri kar yığılı bu boz kubbenin altında, pek belirli iki kaş kemerinin çıkıntısının gölgeleri içinde, Nopoleon mavisi gözler pırıldıyordu; acı düşüncelerle, üzüntülerle dolu iki göz. Bernadotte'la yarışa girişen bu prens bir tahta oturmayı ummuştu. Yalnız, içine derin bir duygu düştü mü, bu gözler birer yaman şimşek kesilirdi. Aşağı-yukarı hep kof olan sesi de, o zaman, keskin çığlıklar atardı. Kızdı mı, prens yeniden asker olur Asteğmen Cottin'in diliyle konuşur, gözü birşeyi görmezdi.

Baron Hulot bu yaşlı aslanı gördü: Saçlar yele gibi arkasına dökülmüş, kaşlar çatılmış, gözler görünüşte dalgın, sırtını söveye dayamış, ocağın önünde ayakta duruyordu.

Baron, zarif bir tavırla, serbest bir halle: "Beni buyurmuşsunuz, geldim, Prens'im!" dedi.

O, eşikten içeri doğru ilerleyip, kendisine birkaç adım kalıncaya dek gelinceye kadar, Mareşal tek söz etmedi; gözlerini ona dikmiş, öyle, bakıyordu. Bu kurşun bakış Tanrı bakışı gibiydi. Hulot dayanamadı; şaşkın bir halle, gözlerini önüne eğdi. İçinden: "Hepsini biliyor!" diyordu.

Mareşal, o boğuk, ağır sesiyle: "Vicdanınız birşey demiyor mu size?" diye sordu.

— "Diyor, Prens'im, Size bildirmeden, Cezayir'de yağma akınlarına çıkmakla belki de iyi etmediğimi söylüyor. Bu yaşa geldim, belirli zevkleri olan bir adamım; kırkbeş yıllık hizmetten sonra, hiçbir servetim yok. Fransa'nın dörtyüz seçkin kişisinin ilkelerini bilirsiniz. Bu beyler gözlerini yüksek yerlere dikmişlerdir; bakanların maaşlarını kemirmişlerdir, kısacası. Gidin de onlardan yaşlı bir kamu görevlisi için para isteyin! Hazine kadar cimri olan bu adamlardan ne beklenir! Bir ailenin bir günde kırk kuruştan aşağı yaşamasına maddeten olanak yokken, Toulon limanındaki hamallara günde otuz kuruş verirler. Paris'te kamu görevlilerini altıyüz, bin, bin ikiyüz franga çalıştırmanın ne korkunç şey olduğunu düşünmezler de maaşlarımız kırkbin frank olunca bizim yerlerimizi kendileri ellerine geçirmek isterler! Sonra da, 1830'da Saray'ın elinden zorla alınmış bir Saray malını geri vermemekte direnirler; XVI. Louis'nin beylik mallarından hediye ettiği bir yeri yoksul bir prens için istediğimiz zaman bile vermeye yanaşmazlar! Servetiniz yok mu, sizi yüz-üstü bırakıverirler, Prens'im, ağabeyimi bıraktıkları gibi, bir kuru maaşa; Yüce Ordu'yu, benimle birlikte Polonya bataklıklarında, nasıl kurtardığınızı falan düşünmezler."

Mareşal: "Devleti soydunuz, Ağır Ceza'yı boylayacak suç işlediniz, şu Hazine veznedarı gibi!" dedi. "Sonra bu işi böylesine hafife alıyorsunuz!"

Baron Hulot: "Dağlar kadar fark var arada, Efendim Hazretleri!" diye haykırdı. "Bana emanet edilmiş bir keseye el mi attım ben?"

Mareşal: "Sizin bulunduğunuz yerdeki biri böyle beceriksizcesine, böyle aşağılık bir iş yaptı mı iki kat suçlu demektir." dedi. "Bugüne dek Avrupa'nın en temiz yönetimi olan bizim devlet yönetimine alçakçasına leke sürdünüz!" Mareşal korkunç bir sesle haykırdı: "Bunu da, ikiyüz bin frankla bir aşifte uğruna yaptınız, bayım! Devlet Danışmanı'sınız siz. Alayın mallarını satan ere ölüm cezası verilir! İkinci Mızraklı Alayı komutanı Albay Pourin bir gün anlatmıştı bana: Saverne'deyken, adamlarından biri küçük bir Alsas'lı kızı seviyormuş. Kız şal isteyip dururmuş. Haspa öyle diretmiş ki zavallı askercik, tam başçavuş olacakken, bölüğünün mallarını satmış kıza şal alabilmek için. Sonunda ne yapmış biliyor musunuz, Baron? Pencerenin camlarını dövüp dövüp yemiş; oniki saat sonra hastanede ölmüş... Siz de inmeden ölün de şerefinizi kurtarabilelim..."

Baron eski savaşçıya aval aval baktı. Kont aşağılık bir korkaklığı açığa vuran bu belirtimi görünce yanakları pembeleşti, gözleri parladı.

Baron Hulot: "Yüz-üstü bırakmayın beni!" diye kekeledi.

Bu sırada, Kont Hulot göründü. Kardeşiyle Bakan'ın yalnız olduğunu öğrenince, içeri girmekte sakınca görmemişti. Bütün sağırlar öyledir ya, dosdoğru, görüşmek istediği kimsenin, Prens'in yanına gitti.

Polonya seferi kahramanı: "A! biliyorum niye geldin, eski dostum!" diye bağırdı. "Ama, bir işe yaramayacak..."

Kont Hulot: "İşe yaramayacak mı?" dedi.

Prens'in söylediklerinden bir bunu duymuştu.

— "Evet. Kardeşin için konuşmaya geldin, ama biliyor musun kardeşin ne?"

Sağır adam: "Kardeşim?" diye sordu.

Mareşal: "Evet!" diye bağırdı. "Senin kardeşin ...nin biri! Hiç de sana lâyık bir kardeş değil!"

Öfkesinden Kınt'a öyle bir bakıyordu ki! Napoleon'un bakışlarına benzeyen bu bakışlar insanın beynini parçalar, eli-ayağı

kesilir.

Kont Hulot sapsarı kesilmişti.

— "Yalan söylüyorsun!" dedi. "Mareşallik asanı at, ben de atayım. Emrindeyim."

Prens doğru eski arkadaşına gitti, gözlerinin içine baktı, elini tutup sıkarken kulağına eğildi:

— "Erkek misin?"

— "Gözünle göreceksin!"

— "Öyleyse, sıkı dur! Başına gelebilecek felâketlerin en büyüğü geldi!"

Prens, bunu söyledikten sonra, döndü masasının üzerinden bir dosyayı aldı, Kont Hulot'nun ellerine tutuşturarak bağırdı:

— "Oku!"

Forzheim Kontu dosyanın üzerindeki şu mektubu okudu:

Savaş Bakanı Hazretleri'ne
(Gizlidir)

Cezayir, ...

Sayın Prens,

Gönderdiğim evraktan da göreceğiniz gibi, çok kötü bir işin soruşturması üzerinde bulunuyorum.

Kısacası, Ervy Baronu Hulot, tahıl ile kuru ot üzerine iş yapmak için, O... iline karısının amcasını göndermiş, yanına da ambar âmiri olarak bir suç ortağı vermiş. Bu ambar âmiri, üzerine ilgi çekmek için, herşeyi açıkça anlattı, sonra da kaçtı. Savcı, olayda ancak aşağı rütbeden iki görevliyi ilgili gördüğü için, işin üzerine sert gidiyor. Gelgelelim, Genel Müdürünüzün karısının amcası Johann Fischer Ağır Ceza'ya verileceğini anlayınca, hapiste göğsüne çivi saplayarak, kendini öldürüyor.

İş burada biterdi... anlaşılan yeğeninin kocasıyla suç ortağının oyununa gelmiş o benlik sahibi, mert adam daha önce Baron Hulot'ya mektup yazmış olmasaydı. Bu mektup mahkemenin eline

geçiyor. Savcı ne yapacağını öyle şaşırmış ki bana geldi. Devlet Danışmanı, Genel Müdür gibi birini tutuklayıp mahkemeye vermek korkunç bir şey olacaktı. Öyle bir adam ki çok iyi, çok mertçe davranışları olmuştur; bu arada, Berezina'dan sonra (x) yönetimi yeniden örgütleyerek bizi kurtarmıştır. Onun için, evrakı istettim.

Soruşturma yolunda gitsin mi? Görünürdeki başlıca suçlu öldüğüne göre, ambar âmirini de gıyabında mahkum edip, bu işi kapatmalı mı?

Savcı evrakın size gönderilmesine razı oldu. Baron Hulot Paris'te oturduğuna göre, davanın sizin Saray Mahkemesi'nde görülmesi gerekir. Şimdilik güç durumdan kurtulmak için, oldukça kaçamak olan bu yolu bulduk.

Yalnız, sayın Mareşal'im, kararınızı çabuk verin. Daha şimdiden her yerde bu üzücü olaydan söz ediliyor. Asıl suçlunun kim olduğu yayılacak olursa —ki şimdiki halde bunu ancak savcı, sorgu yargıcı, bir de ben biliyoruz— o zaman bizim için de çok kötü olur.

Burada, kâğıt Kont Hulot'nun parmakları arasından yere düştü. Yaşlı adam kardeşine baktı, artık "Yalan!" deyemeyeceğini anladı. Johann Fischer'in mektubunu aradı, iki göz atışta okuduktan sonra kardeşine uzattı.

O... hapisanesi

Damadımız,

Sen bu mektubu okuduğunda ben artık yeryüzünde bulunmayacağım.

Merak etme, senin aleyhinde kanıt bulamayacaklar. Ben öldükten, senin o kalles Chardin de kaçtıktan sonra, davadüşecektir.

(x) Napoleon orduları, 1812 kasımında Rusya'da Berezina Irmağından geçerken büyük kayıp vermişlerdi. (Çeviren)

Adeline gözümün önüne gelip de senin onu nekadar mutlu ettiğini düşününce, ölüm bana tatlı göründü. O İkiyüz bin frangı gönderne artık gerek kalmıyor. Esenkal!

Bu mektubu kendisine güvenebileceğimi sandığım bir mahkum getirecek sana.

Johann Fischer.

Kont Hulot, insanın içine dokunan bir ağırbaşlı tavırla, Wissembourg Prensi'ne: "Kusuruma bakmayın." dedi.

Bakan, eski arkadaşının elini sıkarken: "Bırak bu teklifli konuşmayı, Hulot!" diye karşılık verdi. Sonra, Baron Hulot'ya zehir gibi bir bakarak: "Bizim zavallı mızraklı süvari ancak kendini öldürdü." dedi.

Forzheim Kontu kardeşine: "Nekadar aldın?" diye sordu.

— "İkiyüz bin frank."

Kont, Bakan'a dönerek: "Kırksekiz saat içinde bu ikiyüz bin frank size geri verilecek, aziz dostum." dedi. "Hulot soyadını taşıyan bir kimse için, hiçbir zaman, kamu malına zarar verdi denilmeyecektir!"

Mareşal: "Bırak çocukluğu!" dedi. "Ben biliyorum bu ikiyüz bin frangın nereye gittiğini. Oradan geri alacağım."

Sonra, çift tabaka iyi cins bir yazı kâğıdını savurup, Baron Hulot'nun bacakları titreyerekten oturmakta olduğu masaya kadar fırlattı.

— "Görevinizden çekilin, emekliliğinizi isteyin!" dedi. "Sizin mahkemeye verilmeniz hepimiz için utanılacak bir şey olur. Onun için, böyle davranmak üzere Bakanlar Kurulu'ndan yetki aldım. Şerefsiz yaşamayı, benim saygımı kaybetmeyi, düşük bir yaşayışı kabul ettiğinize göre, hakkınız olan emekliliğinizi alabilirsiniz. Yalnız, kendinizi çabuk unutturmaya bakın."

Bakan çıngırağı çaldı.

— "Kâtip Marneffe or'da mı?"

Odacı: "Evet, efendim." dedi.

— "Gelsin."

Marneffe gelince, Mareşal: "Sen," diye bağırdı, "karınla bir olup, şu Baron Hulot'yu bile bile mahva sürükledin!"

Marneffe: "Özür dilerim, Bakan Hazretleri." dedi. "Çok yoksuluz. Maaşımdan başka bir gelirim yok geçinmek için. İki de çocuğum var. Bunlardan ikincisini bizim aileye Baron Hazretleri getirecek."

Prens, Kont Hulot'ya Marneffe'i göstererek: "Ne utanmaz adam!" dedi. Sonra gene Valerie'nin kocasına döndü: "Bırak Sganarelle-vari (x) yaveleri! Ya ikiyüz bin frangı verirsin, ya da Cezayir'e gidersin!"

— "Ama, Bakan Hazretleri, karımı tanımıyorsunuz siz. Paranın hepsini yedi bitirdi. Baron Hazretleri her gün yemeğe altı kişi çağırıyordu... Yılda ellibin frank harcanıyordu bizim evde."

Bakan, savaşta saldırı komutu verir gibi gür bir sesle: "Emekliliğini iste!" diye bağırdı. "İki saate kadar emekli işlemin hazırdır. Haydi!"

Marneffe, kafa tutar gibi: "Görevimi bırakırım, daha iyi." dedi. "Şimdiki işim benim için çok. Beceremedim de. Adam olmam ben!"

Çıktı.

Prens: "Ne utanmaz herif!" dedi.

Bunlar olup biterken, Kont Hulot, ölü gibi sapsarı, hiç kımıldamadan, ayakta duruyor, gizliden gizliye kardeşini süzüyordu. Gitti Prens'in elini tuttu.

— "Kırksekiz saate kadar, maddi zarar kapatılacak. Ya şeref? Esenkal, Mareşal'im! Öldürücü son yumruk bu benim için." Prens'in kulağına eğildi: "Evet, öldürecek bu beni!"

Prens duygulanmıştı.

— "Ne demeye geldin sen bu sabah buraya?" diye sordu.

Kont, başıyla Hector'u göstererek: "Karısı için gelmiştim." dedi. "Yiyecek ekmeği yok... hele şimdi!"

(x) Moliere'in oyunlarındaki kişilerden biridir; birçok oyunlarda, nutuk verir gibi saçma-sapan konuşan kimseleri özümser. (Çeviren)

— "Kocası emekli maaşı alacak ya?"

— "Maaş haciz altında!"

Prens, omuz silkerek: "Şeytan azapta gerek!" dedi. Sonra Hector Hulot'ya döndü: "Şu kadınlar sana nasıl bir büyülü şarap içiriyorlar ki aklını başından alıyorlar?" diye sordu. "Sen ki çok iyi bilirsin Fransız yönetiminin herşeyi ne büyük bir titizlikle kaleme aldığını, söze döktüğünü, beş paranın bile nereden gelip nereye gittiğini saptamak için top top kâğıt harcadığını... Sen kendin yakınırdın bir erin terhisi için, bir kaşağı satın almak için yüzlerce imza atmak gerekmesinden... Öyleyken, nasıl oldu da bir hırsızlığın uzun süre ortaya çıkmayacağını düşünebildin? Ya o gazeteler? Ya o seni kıskananlar? Çalıp çırpmak için can atanlar? O kadınlar akıl denen şeyi kafanızın içinden çekip alıyorlar demek? Gözlerinizin üzerine ceviz kabuğu oturtuyorlar demek? Ya da bizden başka türlü yaradılmışsınız sizler. Artık insan olmaktan çıkıp tutku haline gelir gelmez, görevinden ayrılmalıydın. Suçunu bukadar aptalca işlediğine göre, senin sonun... neyse, neresi olacağını söylemeyeyim."

Forzheim Kontu söylenenlerin hiçbirini duymuyordu; kardeşinin karısından başka bir şey de düşünmüyordu.

— "Söz ver bana, Cottin: Yengemle ilgileneceksin, değil mi?" diye sordu.

Bakan: "Merak etme." dedi.

Kont: "Peki. Sağol! Esenkal!" dedi.

Sonra kardeşine döndü:

— "Geliyor musunuz, beyefendi?"

Prens görünüşte sakin bir gözle iki kardeşe baktı: Yaradılış, kişilik, davranış bakımından birbirinden nekadar ayrıydılar! Biri mert, öbürü aşağılık; biri ılımlı, öbürü ateşli; biri dürüst, öbürü dalavereci.

Prens içinden: "Bu aşağılık adam kendini öldürmeyi falan dünyada düşünmez!" diyordu. "Benim zavallı arkadaş ise, hiçbir suçu olmadığı halde, ölüm içini bürümüş."

Koltuğuna oturdu, Afrika'dan gelen haberleri okumaya yeniden koyuldu. Halinde hem genç subaykenki o soğukkanlılık vardı, hem de derin bir acıma. Bu acıma duygusu da nice savaş sahnesi seyretmiş olmaktan gelir. Gerçekten, askerler kadar insancıl kimse yoktur. Görünüşte pek serttirler; savaşın verdiği alışkanlıktan dolayı buz gibidirler, savaş alanında öyle olmak gerekir çünkü. Böyleyken, gene de içleri insan sevgisi doludur.

*
**

Ertesi gün, birkaç gazetede, ayrı ayrı başlıklar altında, şu yazılar çıktı:

Baron Hulot emekliliğini istemiştir. Cezayir'deki yönetimde, bir görevlinin ölümü, birinin de kaçması üzerine ortaya çıkan yolsuzluğun yarattığı sıkıntılar bu yüksek mevkili görevlinin kararını etkilemiş bulunmaktadır. Baron Hulot, ne yazık ki pek güvendiği bu iki kişinin yaptığı yolsuzlukları öğrenince, daha bakanlıktaki odasında fenalık geçirmişti.

Cezayir. — Bazı gazetelerin gülünç bir biçimde büyüttükleri zahire yolsuzluğu başlıca suçlunun ölümüyle kapanmış bulunmaktadır. Johann Wisch Efendi hapisanede kendini öldürmüştür. Suç ortağı kaçmışsa da gıyabında yargılanacaktır.

Eskiden orduya zahire veren Wisch, çok sayılan, dürüst bir adamdı. Bugün kaçmış bulunan ambar amiri Chardin Efendi'nin kurbanı olmak düşüncesine dayanamamıştır.

Paris haberleri arasında da şunlar okunuyordu:

Savaş Bakanı Mareşal Hazretleri, ileride çıkacak herhangi bir yolsuzluğu önlemek üzere, Afrika'da bir erzak dairesi kurmaya karar vermiştir. Bu dairenin başına, müdür olarak, B. Marneffe'in getirileceği bildirilmektedir.

*
**

Kont Hulot kardeşini aldı, bakanlıktan çıktı. Baron Hulot arabada öne oturdu, saygı olarak ağabey'sine arkadaki oturacak yeri bıraktı. İki kardeş tek laf etmediler. Hector bitikti. Kont düşüncelere dalmıştı; ezici bir ağırlığa dayanmak için bütün güçlerini bir araya toplayıp sıkı sıkıya pekiştirir gibiydi.

Konağa gelince de, gene tek söz söylemeden, buyurur gibi işmarlarla. kardeşini çalışma odasına çağırdı. Napoleon'un armağanı, Versailles yapısı pek güzel iki tabancası vardı. Kutuyu çekmeceden çekti çıkardı. Üzerinde "İmparator Napoleon'dan General Hulot'ya" yazıyordu.

Kont, kutuyu göstererek, kardeşine: "İşte sana ilâç." dedi.

Lisbeth kapının aralığından bakıyordu. Arabaya koştu.

— "Çabuk, dört-nala, Plumet Caddesi'ndeki eve!" diye buyurdu.

Aşağı-yukarı yirmi dakika içinde, Barones'i aldı geldi. Kont'un kardeşini nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya getirdiğini anlatmıştı ona.

Kont, kardeşinin yüzüne bile bakmadan, çıngırağı çaldı, kâhyasını, otuz yıldan beri yanında çalışan o yaşlı askeri çağırdı.

— "Beaupied," dedi, "git benim noteri, Kont Steinbock'u, yeğenim Hortense'ı, bir de Hazine temsilcisini al gel. Şimdi saat on buçuk. Bütün bu dediklerim onikide bur'da olacak. Arabaları al da git."

Kont, gene kardeşiyle hiç ilgilenmeden, bir çekmecede sakladığı anahtarı aldı, üzerine bakırtaşı kaplanmış ufak bir çelik kasayı açtı. İçindeki altınları, kâğıt paraları saydı: Yüz elliiki bin frangı vardı! Kendini tutamadı, duyduğu sevinci belli etti.

Bu sırada Barones Hulot siyasi yargıçların bile yüreğini sızlatacak bir halde içeri girdi. Çılgına dönmüş gibi, bir tabanca kutusuna, bir Kont'a bakarak, kocasına atıldı.

Cumhuriyet'in eski askeri: "Hepimizin şerefini iki paralık etti!" diye karşılık verdi. Gösterdiği bu çabayla eski yaralarından

birini deşmiş oluyordu. "Devletin malını çaldı! Benim adımı lekeledi! Ölmeyi özletti bana. Öldürdü beni! Ancak çalınan parayı yerine koymak gelir elimden! En çok saydığım adamın, Cumhuriyet'in Conde'si, Wissembourg Prensi'nin karşısında utandırdı beni. "Yalan!" demiştim ben Prens'e. Az mı bu yaptıkları? Bu, yurduna karşı işlediği suç!"

Bir damla gözyaşını sildi.

— "Gelelim ailesine karşı suçuna." diye yeniden aldı. "Size sakladığım ekmeği, otuz yıllık tutumluluğun yemişini, yaşlı bir askerin türlü yoksunluklara katlanarak biriktirdiği hazineyi elinizden çekip alıyor!" Paraları gösterdi. "Bakın bunları ben size saklıyordum. Amcanızın ölümüne yol açtı. O soylu, benlik sahibi Alsas çocuğu köylü kökenli adına leke sürülmesine katlanamadı. Kardeşim olacak bu adama Tanrı, büyük bir lütufta bulunmuş, bütün kadınlar arasından bir melek bulup seçmek olanağını vermiş! Adeline gibi bir kadınla evlenebilmek görülmemiş bir mutluluktur! Buna karşı o ne yapıyor! Böyle bir kadının üzerine başkalarıyla ilişki kuruyor, kadıncağızı kedere boğuyor, birtakım sürtükler, aşifteler, dalavereci kadınlar, oyuncu kızlar, Cadine'ler, Josepha'lar, Marneffe'ler uğruna onu yüz-üstü bırakıyor. İşte ben bu adamı çocuğum saymışım, onunla övünmüşüm! Çekil git, ey bedbaht, kendi elinle düştüğün aşağılık yaşayışı kabul edersen, çık dışarı! Ben... böylesine sevmiş olduğum bir kardeşe lânet okumak elimden gelmez benim. Sen onun karşısında nekadar zayıf davrandınsa ben de öyleyim, Adeline. Yalnız, bir daha gözüme görünmesin. Cenazemde bulunmasını, tabutumun arkasından gelmesini bile yasak ediyorum ona! İşlediği suçtan dolayı pişman değilse, utansın hiç olmazsa!"

Kont sapsarı kesilmişti. Divanın üzerine yığıldı. Bu coşkun sözler onu tüketmişti. Belki de ömründe ilk kez, gözlerinden iki damla yaş aktı, yanaklarından aşağı süzüldü.

Lisbeth: "Zavallı Fischer Amca'm!" diyerek, mendilini gözlerine götürdü.

Adeline gelip Kont'un önünde diz çökerek: "Benim için

yaşayın siz, ağabeyciğim!" dedi. "Hector'un düzelmesi, suçlarının karşılığını ödemesi için bütün gücümle çalışacağım; bu işte bana siz de yardım edin!"

Kont: "O mu!" dedi. "Yaşarsa, uslanmaz, gene kötülük eder. Bir adam ki Adeline'in değerini bilmez, içinde gerçek bir Cumhuriyetçi'nin duygularını, şu Yurt, Aile, Yoksul sevgisini söndürmüştür, böyle bir adam canavardır, domuzdur! Kendisini gene de seviyorsanız, alın götürün, çünkü içimden bir ses "Doldur tabancaları, beynini dağıt şu adamın!" diye haykırıyor bana! Onu öldürürsem, hepinizi kurtarmış olurum, bu arada kendisini de."

Yaşlı adam öyle korkunç bir halle ayağa kalktı ki zavallı Adeline: "Hector, gel!" diye haykırdı.

Kocasını yakaladı, çekti götürdü, sürükleye sürükleye evden dışarı attı. Baron öyle bitikti ki kadıncağız onu Plumet Caddesi'ne kadar arabayla götürmek zorunda kaldı.

Baron Hulot evde yatağa yattı. Bu kırık-dökük adam günlerce öyle kaldı; tek lokma yemeden, tek laf etmeden. Adeline yalvaryakar ona biriki kaşık çorba anca' içirebiliyordu. Baş-ucuna oturmuş, onu bekliyordu. Eskid . ona karşı içini dolduran duygulardan şimdi ancak acıma, derin bir acıma duyuyordu.

***

Lisbeth de artık sevgili Mareşal'ini hiç yalnız bırakmıyordu; yaşlı adamda gördüğü değişikliklerden pek ürkmüştü çünkü. O gün öğleyin, saat yarımda, avukatla noterle Kont Steinbock'u Mareşal'in çalışma odasına buyur etti.

Mareşal Hulot: "Sizden bir ricam var, Kont Hazretleri." dedi. "Yeğenimin elinde birtakım tahviller var ki şimdiki halde ancak anaparasına sahip bulunuyor. Bunları satması için karınıza yetki vermenizi istiyorum. Bayan Lisbeth, siz de, faizinden vazgeçerek, bunların satılmasına razı olacaksınız."

Bette Abla, hiç duralamadan: "Hayhay, efendim." dedi.

Yaşlı asker: "Güzel, yavrum." dedi. "İnşallah yaşarım da bunun karşılığını veririm size. Hiç kuşkum yoktu ya. Gerçek bir Cumhuriyetçi'siniz siz; tam bir halk çocuğu."

Yaşlı kızın elini aldı, bir öpücük kondurdu. Sonra notere döndü.

— "Bay Hannequin," dedi, "siz de vekâletname için gerekli işlemleri yapın. İki saate kadar hazır olsun ki tahvilleri bugünkü borsada satabilelim. Tahviller yeğenim Kontes'in; siz vekâletnameyi getirince gelir imzalar. Siz de imzalayacaksınız, Bayan Lisbeth. Kont Hazretleri de sizinle gelir, imza verir."

Ressam, Lisbeth'in bir işmarı üzerine, yaşlı konta saygıyla selâm vererek gülümsedi.

*
**

Forzheim Kontu ertesi gün, saat 10'da, Wissembourg Prensi'ni görmeye gitti. Bekletmeden içeri buyur ettiler.

Savaş Bakanı Mareşal Cottin, eski arkadaşına gazeteleri uzatarak: "E, görüyorsun, Hulot'cuğum, görünüşü kurtardık işte böylece." dedi. "Oku."

Kont Hulot gazeteleri eski silâh arkadaşının masasının üzerine koydu, ikiyüz bin frangı uzattı.

— "İşte kardeşimin devletten aldığı." dedi.

Bakan: "Çocukluk etme!" diye bağırdı. Sonra, Kont'un uzattığı boruyu alarak, onun kulağına konuştu: "Parayı yerine koymamıza olanak yok; çünkü o zaman kardeşinizin yolsuzluklarını açığa vurmak zorunda kalırız. Bizse bunları ört-bas etmek için elimizden geleni yaptık..."

Kont: "Sen nasıl istersen öyle yap, azizim." dedi. "Ben istemem Hulot'ların servetinde devlet malından çalınma beş paranın bile bulunmasını!"

Mareşal, baktı ki yaşlı adamın o yüce direncini ne söylese kıramayacak, "Kral'a sorayım bakayım bu konuda ne buyuracak." dedi.

*
**

Bette Abla'nın candan bakması para etmedi, Kont Hulot üç gün sonra öldü.

Evlenme ilânının ikinci kez askıya çıkarılacağı güne dört gün kala gelen bu ölüm Bette Abla için ambarla birlikte ambardaki ekini de yakan yıldırım gibi oldu. Çoğu kez öyle olur ya: Bizim bu Loren'li kız da gerekeni aşan bir başarı elde etmişti. Kont bir yandan Bette Abla'nın, öte yandan Valerie Marneffe'in Hulot'lara indirdikleri öldürücü yumruklar sonunda ölmüştü.

Yaşlı kızın hıncı, kazandığı başarılar üzerine yatışmış gibiyken, bütün umutlarının böylece suya düşmesi üzerine, yeniden arttı. Lisbeth derdine ağlamaya Valerie'nin evine gitti; çünkü, Kont konağın kira sözleşmesini ölümüne kadar kaydıyla yaptığı için, Lisbeth şimdi yersiz-yurtsuz kalmıştı.

Adeline, kocasını bir ayağı çukurda gördüğü için, Kont'un öldüğünü ondan günlerce saklamayı başarmıştı. Gelgelelim, cenaze kaldırıldıktan onbir gün sonra Lisbeth yas kılığıyla görününce, acı gerçek ortaya çıktı.

Bu korkunç sarsılma hastaya güç verdi. Baron yataktan kalktı, bütün aileyi büyük odada karalar içinde buldu. Onu görünce hepsi birden sustular. Onbeş gün içinde, Baron zayıflamış, hayalete dönmüştü; onların karşısına şimdi gölgesi dikilmişti sanki.

Baron, kendi kendine ceza veren kimselerin o tatlı, yumuşak haliyle: "Rahatsız mı ediyorum sizi, çocuklarım?" dedi. "Yo, bundan sonrası için hiç merak etmeyin. Babanızdan yakınmayacaksınız artık. Onu bir daha gördüğünüzde yüzünüz kızarmayacak artık."

Geldi karısının elini tuttu.

— "Ağabeyimin hakkı varmış, Adeline." dedi. "Aile yaşayışına değer bir adam değilim ben. Aşağılık bir babayı her gün görüp tiksinmeyesiniz diye, başımı alıp gidiyorum ben. Kaçmama engel olma, Adeline. Beynime sıkacağım tabancayı kendi elinle doldurmuş olursun."

Adeline bütün direnç gücünü yitirmiş gibiydi.

— "Üzüntüden, kaygıdan, meraktan öldürecek misin beni, Hector?" diye sızlandı.

Baron: "Geleceğim sanırım, ey gökten inmiş meleğim, benim" dedi, "sırf senin için geleceğim. Zengin değilse de, hiç olmazsa paraca rahat bir adam olarak dönüp geleceğim."

— "Nereye gideceksin? Ne yapacaksın? Halin n'olacak? Kim bakacak sana bu yaşlı halinde? Bırak ben de kaçayım seninle; yabancı bir ele gideriz..."

Hector: "E, bakalım..." dedi.

Çıngırağı çaldı. Mariette'e: "Benim nem varsa topla, gizlice, çabuk, sandıklara doldur." dedi.

Sonra karısına kadıncağızın hiç de alışık olmadığı coşkun bir sevgiyle sarıldı, öptü.

— "Beni şimdi yalnız bırak. Victorin'e aktaracağım birtakım bilgiler var, onları yazayım. Merak etme, akşama seninle çıkar gideriz."

Kurnaz adam, banyo dairesine girdi, araodadan geçti, çıkarken Mariette'e bir pusula verdi. Kâğıtta şunlar yazılıydı:

Sandıkları Corbeil'e, emanet dairesine, B. Hector adına yollayın.

Hizmetçi kız bunu hanımına getirdiği sırada Baron, çoktan, bir arabaya atlamış, Paris sokaklarından gidiyordu.

Mariette Baron'un bu kâğıdı verip gittiğini söyleyince Adeline eskisinden daha çok titreyerek odaya doğru atıldı, çocukları da, keskin bir çığlık ataraktan, arkasından koştular. Kadıncağız bayılmıştı, yatağa yatırdılar.

Bu sinir bunalımı bir ay sürdü. Barones'in ağzından bir tek söz çıkıyordu:

— "Nerede acaba?"

Victorin'in aramaları hiçbir sonuç vermedi. Bakın niçin:

*
**

Arabacı, Baron'un verdiği adres üzere, Ville-l'Evecque Caddesi' ne saptı, Josepha Konağı'nın önünde durdu. Seslendi. Kapılar açıldı. Josepha merak ederek geldi. Uşağı: "Bitik bir yaşlı adam geldi, arabadan inemiyor, bi' dak'ka sizi rica ediyor." demişti.

— "Benim, Josepha!"

Ünlü şarkıcı Hulot'sunu ancak sesinden tanıdı.

— "Ne! Sen misin? Vah, zavallım! Hani Alaman Yahudilerinin elinde aşınmış yirmi franklıklar vardır ya, sarraflar almaz, ona dönmüşsün valla!"

Baron Hulot: "Ne yazık ki öyle!" dedi. "Ölümün kollarından zor kurtuldum! Ama, sen hep eskisi gibi güzelsin. Bir iyilik yapar mısın bana?"

Josepha: "Belli olmaz." dedi. "İşi bilir."

Hulot: "Dinle beni." dedi. "Birkaç gün için, tavan arasında, uşak odasında barındırabilir misin beni? Beş param yok, hiçbir umudum yok, yiyecek ekmeğim yok, maaşım yok, karım yok, çocuklarım yok, yerim-yurdum yok, şerefim yok; cesaretim yok, dostum yok... hepsinden kötüsü, alacaklılar peşimde!"

— "Zavallıcık! Yok oğlu yok, ha! Kıçında donun da yok mu?"

Baron: "Ben bitmişim, sen gülüyorsun!" diye bağırdı. "Sana güveniyordum."

Josepha: "Yanımda kalabilirsin." dedi. "Babam sanır seni herkes. Yeme-içmen, yatıp-kalkman birşey değil. Yalnız, sana kadın da ister; o zaman, bütün derdini unutursun. Bak, iyi dinle beni: Gezi'nin aşağısında, Saint-Maur-du-Temple Sokağı'nda birilerini tanıyorum; yoksul bir aile; ellerinde bir hazine var: Ufak bir kız, benim onaltı yaşımdaki halimden çok daha güzel! Ah! daha şimdiden gözlerin nasıl parladı! Günde onaltı saat çalışıyor, değerli kumaşlar üzerine işlemeler yapıyor kumaşçılar için; günde onaltı metelik kazanıyor, saat başına bir metelik, sefalet! Parası yok ki kendi başına iş yapsın; altı-yedibin frank ister."

Baron: "Dürüst, durmuş-oturmuş bir adam olmak istiyordum ben!" dedi. "Bak, yirmibin frank ver bana, Amerika'ya gideyim talihimi denemeye, Nucingen iflasa sürükleyince bizim arkadaş Aiglemont'un yaptığı gibi."

Josepha: "Sen ha!" diye haykırdı. "Dürüstlüğü falan bundan başka değerleri olmayanlara bırak. Yaradılışın öyle; molla olamazsın sen. Ben kadın olarak neysem sen de erkek olarak osun: serseri!"

— "Sabah ola, hayrola. Yarın konuşuruz bunu."

— "Akşama yemeği Dük'le yiyeceksin. Benim Herouville'ciğim seni hoş karşılayacaktır, sanki devleti kurtarmışsın gibi! Keyfine bak, azizim. Yaşayım giysiye benzer: Kirlendi mi, fırçalarsın; yırtıldı mı, yamarsın; ama, elinden geldiğince giyesin!"

Bu hovarda, keyif ehli felsefesi Hulot'nun üzüntülerini dağıttı.

*
**

Ertesi gün, öğleyin, güzel bir yemekten sonra, Hulot oturuyordu, baktı içeri bir şaheser giriyor; yeryüzünde ancak Paris'in, Şatafat'la Yoksulluk'un, Günah'la Namus'un, geri itilen İstek'le boyuna dürtükleyen Kışkırtma'nın birleşmesi sonucu yaratabileceği şaheserlerden biri.

Onaltı yaşındaki bu Olympe Bijou Hanımcık'ın bir yüzü vardı, Raffaello'nun Meryem Ana'ları için bulduğu yüzün tıpkısı; gözler de, uzun kirpiklerle bezenmiş, baygın bakışlı, yorgunluktan kararmış kara kara gözler; ya o sedef rengi ten; ya o ağız... yarı açılmış bir nar; taşkın bir göğüs, dolgun kalçalar, biçimli eller, minesi pek zarif dişler, kapkara gür saçlar; bunların hepsi de metresi yetmişbeş meteliğe satılan pazene sarılıp sarmalanmış, işlemeli bir yakalıkla süslenmiş; altında çivisiz deri ayakkaplar, ellerinde de yirmidokuz meteliklik eldivenler. Çocukçağız değerini bilmiyordu; hanımefendinin evine gelirken elinden geldiğince süslenmişti.

Baron yeniden Şehvet'in pençesine düşmüştü; canı gözlerinden dışarı fırlar gibi oldu. Bu yüce yaratığın karşısında herşeyi unuttu.

Av görmüş avcıya dönmüştü.

Baron Hulot, evini-barkını bırakıp kaçtıktan on gün sonra, Thoul adını almış, Herouville Dükü'nün borç verdiği onbin frankla, Saint-Maur Sokağı'nda bir işlemeci dükkânı açmıştı. Thoul ile Bijou adını taşıyan bu dükkânın başında Olympe Bijou adındaki o kızla ortak olarak bulunuyordu.

Gene o günlerde, arkada bıraktığı ailesi ise, ölümü beklenen annenin yatağı başında toplanmış bulunuyordu. Adeline'cik, ölgün bir sesle: "Ne yapıyor acaba?" diye hep kocasını sorup duruyordu.

Barones, Plumet Sokağı'ndaki evden öyle soğumuştu ki Louis-le-Grand Caddesi'nde oğlunun tuttuğu yeni eve seve seve gelmişti. Şimdi oğlu, gelini, kızı hep bir arada yaşıyorlardı. Evdekiler çektikleri para sıkıntısını ona belli etmemeye çalışıyorlardı. Bette Abla ev işlerini yönetmekte Valerie'nin yanında gösterdiği ustalığı burada da göstermek görevini üzerine almıştı.

Böylece, o sinsi öcalma isteğini yerine getirebileceğini de düşünüyordu. Bütün umutları suya düşünce, hıncı büsbütün artmıştı. Ayda-bir Valerie'yi görmeye gidiyordu. Hortense'la Celestine gönderiyorlardı onu oraya; Hortense kocasından, Celestine de babasından haber almak için. Wenceslas artık postu bu kadının evine serdiği gibi, Crevel de Valerie'yle işi artık iyice ileriye götürmüştü. Celestine babasının onunla, kaynanasını, görümcesini yıkıma sürüklemiş böyle bir kadınla açıktan açığa ilişki kurmuş olmasından dolayı büyük tasa duyuyordu. Sizin de düşünebileceğiniz gibi, Lisbeth de, Valerie'yi sık sık görmek için, bundan yararlanıyordu.

*
**

Aradan yirmi ay geçti. Bu süre içinde, Barones, o sinir titremeleri geçmediyse de, kendini az-çok toparladı. Üzerine aldığı görevleri yerine getirmeye koyuldu. Bu hayır işleri ona acısını unutturuyor, yüce özellikleri için besleyici bir kaynak oluyordu. Ayrıca, görevleri dolayısıyla Paris'in çeşitli yerlerini dolaştığı için, bir gün

olup kocasını bulabileceğini de umuyordu.

Bu arada, Vauvinet'nin elindeki borç senetleri ödenmiş, Baron'un altıbin franklık emekli maaşı üzerindeki haciz de hemen hemen kaldırılmıştı. Victorin gerek annesinin, gerekse Hortense'ın masraflarını Wissembourg Prensi Mareşal'in ona bıraktığı paranın onbin frank tutan faizinden karşılıyordu. Adeline'in de altıbin frank maaşı vardı; bu para Baron'un emekli maaşına eklenince yakında yılda onikibin frank kadar bir gelirleri olacaktı ki, kadıncağız buna sevinebilirdi... ailenin talihinin gülmeye başladığı bu durumdan kocasının da yararlanmasını istemese, kızının yüz-üstü bırakılmış halini görmese, Lisbeth'in de o sinsi, korkunç hınzırlıklarına uğramasaydı.

1843 martı başlarında geçen bir olay Bette Abla'nın içinde yatan, inatçı hıncın etkilerini göstermeye yeter. Bunda ona Valerie de yardım ediyordu.

Valerie'nin de başından iki büyük olay geçmişti: Birincisi, çocuğunu ölü doğurmuştu. Bu çocuğun tabutu onun için ikibin frank demekti ya, o da başka. İkincisi, Marneffe Efendi'yle ilgili bir olay. Bakın, Lisbeth bir gün Marneffe Konağı dönüşü, Baron'un ailesine nasıl bir haber getirdi:

— "Bu sabah Valerie denen o pis karı Doktor Bianchon'u çağırttı; bir gün önce hekimler kocasının günlerinin sayılı olduğunu söylemişlerdi; doğru mu, değil mi, onu öğrenmek için. Bu doktorun dediğine göre o iğrenç herif ne zamandır kendisini bekleyen cehennemin malı olacak bu gece. Crevel Baba ile Valerie doktoru ta kapılara kadar uğurladılar; senin baban da Celestine'ciğim, bu güzel haber için adama beş altın verdi. İçeri dönünce, döne döne havalara zıpladı, kadına sarılıp sarılıp öptü. "Bayan Crevel olacaksın artık en sonunda!" diye haykırıyordu. Kadın hırıldayıp duran kocasının başı-ucunu gıdıp de bizi yalnız bırakınca, senin sayın baban bana dedi ki: "Valerie gibi bir karım olunca, Senato üyesi olurum ben artık! Gözüme kestirdiğim bir yer var, orasını alırım... Presles Çiftliği: Bayan De Serizy satıyormuş. Presles'li Crevel olurum, İl Genel

Meclisi üyesi olurum, saylav olurum! Oğlum olur. Bütün istediklerim olur." dedi. "E, peki, kızınız?" dedim. "Pöh! kız o! Hulot'lardan biri oldu çıktı artık. Valerie de, onları hiç sevmez..." dedi. Bunun gibi daha biralay saçma-sapan laflar etti. Napoleon gibi bir duruşu vardı..."

Bu sırada Barones de yanlarına geldi. Ellibeş yaşındaydı ama, yaşlılıktan çok, çektiği acılardan titrek bir kadın olmuştu; ateşi çıkmış gibi boyuna titriyordu.

Üçü birden: "E, ne haber?" diye sordular.

Adeline: "Haber şu:" dedi. "Babamız Paris'teymiş. Bu benim için daha şimdiden sevinçli bir haber; onun yakınımızda olduğunu düşündükçe..."

Adeline kocasının Paris'te bulunduğunu Baron Vernier'den nasıl öğrendiğini anlattı.

O sözlerini bitirince, Bette Abla: "Anlaşılan hiç de uslanmamış!" dedi. "Küçük bir işçi kızla ilişki kurmuş şimdi de. Peki ama, ner'den para buluyor? Eski sevgililerinden istiyordur, sağlam... Jenny Cadine'den, Josepha'dan."

Barones'in gene sinirleri boşandı, gözleri yaşardı. Acı çeker gibi başını havaya kaldırdı.

— "Legion d'Honneur nişanının en yüksek rütbesini kazanmış bir kimse bukadar alçalsın, inanamıyorum!" diyordu.

Bette Abla: "Zevki uğruna neler yapmaz ki!" dedi. "Devleti soydu; kişileri soyacak, belki de adam öldürecek."

Barones: "O! Lisbeth!" diye haykırdı. "Düşüncelerini kendine sakla!"

Bu sırada Louise geldi, ninelerinin cebinde şeker var mı diye iki küçük Hulot ile küçük Wenceslas'ın da katıldığı aile topluluğunun arasına sokuldu.

— "Ne var, Louise?" diye sordular.

— "Bir adam geldi, Bayan Lisbeth'le görüşmek istiyor."

Lisbeth: "Kimmiş o adam?" diye sordu.

— "Üstü-başı dökülen biri, Küçükhanım. Üzerinde tüyler var,

şilteciler gibi. Burnu kıpkırmızı; soluğu da şarap, rakı kokuyor. Haftanın yarısında bile çalışmayan işçiler var ya, onlardan."

Hiç de hoş olmayan bu tanımlama üzerine, Bette Abla hemen avluya koştu. Orada adamı pipo içerken buldu.

— "Niye buraya geldin, Chardin Baba?" dedi. "Her ayın ilk cumartesi günü Marneffe Konağı'nın kapısına geleceksin diye anlaşmıştık ya."

Adam yırtık pantolonunun saat cebini karıştırarak bir kâğıt çıkarıp uzattı. O daha anlatıyordu ya, Bette dinlemeden kâğıdı açıp okudu:

Bette Abla'cık,

Hızır gibi yetiş imdadıma, bugün bana üçyüz frank ver.

Victor.

— "N'apacakmış bukadar parayı?"

Chardin Baba, gene sağ elinin işaret parmağıyla havada birtakım şekiller çizerekten: "Evsahibi!" dedi. "Sonra, benim oğlan da Cezayir'den geldi Ispanya'ya, Bayonne'a gitmek üzere. N'aparsınız, aç zavallı. Bu parayı borç istiyor, ileride ödeyecek..."

Lisbeth: "Amcamı c öldürdü!" diye atıldı. "Unutamam bunu!" Sonra kesesinden onbeş altın çıkardı. "Al üçyüz frangı çekil git, bir daha da buraya gelme!"

*
**

Bette Abla'nın şu "Eski sevgililerinden para istiyordur" sözleri Barones'in kafasını o gece sabaha kadar kurcaladı durdu. Kendilerini uydurma hekimlerin eline bırakıveren umutsuz hastalar gibi, umutsuzluğun son aşamasına gelmiş dayanmış kimseler gibi, ya da boğulmak üzereyken suyun üzerinde yüzen sopaları halat sayıp sarılanlar gibi, o da, düşüncesi bile çileden çıkaran aşağılığa en sonunda inanarak, o iğrenç kadınların birinden yardım dilenmeye karar verdi.

Ertesi sabah, çocuklarına hiç danışmadan, kimseye tek laf

etmeden, Devlet Müzik Akademisi primadonnası Bn. Josepha Mirah' nın evine gitti. Hafif bir ışıltı gibi beliren umudu orada ya ele geçirecek, ya da yitirecekti.

Josepha hanımefendilik oyununu iyi oynamayı kafasına koymuştu.

— "Buraya kadar gelmekle bana verdiğiniz şereften dolayı nasıl şaşırdığımı görüyorsunuz, Barones Hazretleri." dedi.

Adeline, sesi titreyerek: "İnsanı herşeye başvurmaya sürükleyen bir umutsuzluk içinde geldim buraya." dedi. "Baron Hulot ailesini bırakıp gideli iki buçuk yıl oldu. Nerede, bilmiyorum. Bir rüya üzerine bunu düşündüm. Saçma belki ama, gördüğüm bu rüyaya göre: Baron'la ilgileniyormuşsunuz. Kendisini yalnız görmemi sağlayacak bile olsanız, şu yeryüzünde kaldığım sürece her gün dua ederim size..."

Şarkıcının gözlerinde beliren iri iri iki damla yaş buna nasıl bir karşılık vereceğini sözler daha ağzından çıkmadan belli etti.

Derin utanç belirten bir sesle: "Sizi tanımazken kötülük ettim size, hanımefendi." dedi. "Şimdi sizi gördüm, yeryüzündeki en büyük Erdem imgesiyle karşı karşıya gelmiş olmanın mutluluğunu duydum. İnanın ki ne büyük kusur işlemiş olduğumu anlamış bulunuyorum, bundan dolayı derin bir pişmanlık duyuyorum. Bunun için, inanın, kusurumu kapatmak için yapmayacağım yoktur."

Barones'in eline sarıldı, onun çekmesine fırsat bırakmadan büyük bir saygıyla öptü, bir dizini bükerek önünde eğilmekten bile geri kalmadı.

Sonra, Mathilde'i oynamak üzere sahneye çıkarkenki gibi, göğsü ileride, başı dik, çıngırağı çaldı.

— "Çabuk, atla ata," dedi uşağına, "gerekirse hayvan çatlasın, git Saint-Maur-du-Temple Sokağı'na, Bijou'cuğu bul, al getir bana. Arabaya bindir, arabacıya da söyle dört-nala gelsin!"

Kızın gelmesini beklerlerken Josepha anlatıyordu:

— "Dük'ün söylediğine göre, Baron —yeni adıyla Bay Thoul— kendisine üç aydan üç aya eşit taksitlerle verilecek olan sekizbin

frangı çekmiş bitirmiş. Ondan sonra ne ben haber aldım kendisinden, ne de Dük. Öyle çok işimiz var, öyle doluyuz ki Thoul Baba'nın ardından koşamadım. İşe bakın ki benim işlemelerimi yapan şu Bijou dediğim kız da altı aydan beri uğramaz oldu..."

Yarım saat sonra uşak döndü geldi.

— "Kızın annesi yolda, geliyor, Hanımefendi." dedi. "Kız gelemezmiş, hanım olmuş artık: Evlenmiş."

Josepha: "Geçici nikâhla mı?" diye sordu.

— "Hayır, efendim, gerçekten evlenmiş. Boulevard des Italiens üzerinde milyonluk bir tuhafiye mağazasının sahibine varmış, kendi işyerini kızkardeşleriyle annesine bırakmış..."

Josepha, Barones'e: "Sizin iş çıkmaza girdi gibi geliyor bana." dedi. "Baron benim kendisini yerleştirdiğim yerden ayrılmış."

On dakika sonra kızın annesi de geldi. Josepha onu başka odaya aldı. Dönüp geldiğinde yüzü hiç de gülmüyordu. Thoul Baba'nın ne olduğunu, nereye gittiğini Bn. Bijou da bilmiyormuş.

Ünlü şarkıcı, Barones'e: "Birkaç gün daha bekleyin, hanımeffendi," dedi, "Baron'un izini bulurum ben. Kendisini göreceksiniz, söz veriyorum size."

*
**

Barones o gün Josepha'nın evinden içeri girdiği sıralarda, Victorin'in yazıhanesine de yetmişbeş yaşlarında yaşlı bir kadın gelmişti. Kendisini Emniyet Müdürlüğü'nün en ilerigelen âmirlerinden Chapuzot'nun teyzesi olarak tanıttı. Taşıdığı Bn. Saint-Esteve adının da takma olduğunu belirttikten sonra, konuya girdi:

— "Sizin işi inceledik; ölçtük-biçtik, tarttık! Otuzbin frank verin, bu dertten kurtaralım sizi. Kökünden kesip atarım ben bu işi. Para da, iş bittikten sonra..."

— "Kendilerini tanıyor musunuz?"

— "Hayır, beyefendiciğim, bilgiyi sizden edineceğim. Bize yalnız şöyle dediler: Ahmak bir moruk varmış, bir dul karının eline düşmüş. Yirmibeş yaşındaki bu kadın erkekleri yolmakta öyle

ustaymış ki iki aile babasından kırkbin frank gelir tırtıklamış. Şimdi de altmışbir yaşında bir adamla evlenip seksenbin franklık bir geliri daha yutmak üzereymiş. Temiz bir aileyi mahvedecek, varacağı o yaşlı adamı çarçabuk başından atıp muazzam bir servete konacak, bunu da sevgililerinden birinden olma oğluna verecekmiş. İşte hikâye bu."

Victorin: "Doğru!" dedi. "Kaynatam Bay Crevel o dediğiniz adam."

— "Eski aktar, şimdiki Belediye Başkanı'mız. Ben onun ilçesindenim."

— "Öbürü de, Bayan Marneffe."

— "Onu tanımam ama, üç güne kalmaz, hesabını görürüm."

— "Evlenmelerini engelleyebilir misiniz?"

— "Ne durumda?"

— "İkinci askıda."

— "Kadını kaçırmak gerekecek. Bugün pazar. Topu topu üç gün var, çarşambaya evleniyorlarmış çünkü. Olmaz! Yalnız, öldürebiliriz."

Victorin kadının büyük bir soğukkanlılıkla söylediği bu sözü işitir işitmez yerinden zıpladı.

— "Öldürür müsünüz! Nasıl!"

Kadın korkunç bir böbürlenişle: "Kırk yıldır Kader'in yerine biz iş görüyoruz, beyim. Her istediğimizi yapabiliriz biz Paris'te."

Victorin'i soğuk bir ter bastı.

— "Kimin olursa olsun, birinin ölümüne mal olacak bir işe razı olamam, hanım!" dedi.

Bn. Saint-Esteve de: "Pek uslu bir çocukmuşsunuz siz, bayım!" diye karşılık verdi. "Hem düşmanınız ortadan kalksın istiyorsunuz, hem de kendi gözünüzde dürüst bir insan olarak kalmak!"

*
**

Valerie, Crevel'le evlendikten bir ay sonra, Wenceslas'la onuncu kavgasını etti. Kont onun Crevel'le evlenmesini anlıyordu da,

Brezilya'lı Baron Montes'le ilişkisini sürdürmesine akıl erdiremiyordu. Valerie de, Lisbeth artık yanında yoktu ki dizginlesin, kendini tutamadı, "Sana verdiğim paraları unutma!" yollu lakırdılar etti. Bu da, elbette ki, Polonya'lı Kont'un pek ağırına gitti. Konaktan çıktı; çıkış o çıkış. Bir daha oraya adımını atmadı.

Bir gün Reine de hanımına aynı şeyi soruyordu:

— "Hanımefendi artık öyle mutludurlar ki şu Brezilya'lıyı niye hâlâ tutuyorlar anlayamıyorum."

Valerie: "Doğru, Reine." dedi. "Yakında sepetleyeceğim."

— "Ah! hanımcığım, öyle sevindim ki buna! Korkuyorum ben o adamdan. Yapmayacağı şey yoktur onun."

Bu sırada Bette Abla geldi.

Valerie: "Ah! benim tatlı keçiciğim!" diye atıldı. "Hanidir görüşemedikti! Öyle mutsuzum ki! Crevel beni bitiriyor. Wenceslas'ını gitti; bozuştuk."

Bette Abla: "Biliyorum." dedi. "Onun için geldim ya. Victorin akşam saat beşe doğru sokakta karşılaşmış onunla, yirmibeş meteliklik bir aşçı dükkânına girerken. Almış getirmiş bize. Hortense onu sıskası çıkmış, acı çeker, kılıksız görünce, elini uzattı. İşte sen beni böyle arkadan vurdun!"

Bu sırada uşak geldi, Valerie'nin kulağına eğildi:

— "Bay Henri, Hanımefendi!"

Valerie: "Beni yalnız bırak şimdilik, Lisbeth. Bütün bunları yarın anlatırım ben sana." dedi.

Gelgelelim, birazdan siz de göreceksiniz ya, anlatamadı; yalnız ona değil, kimseye.

*
**

Barones yavaş yavaş iyileşip kendine gelirken, Bette Abla birden hastalanmış, yatağa düşmüştü. Bir aydır yatıyordu, ciğerlerinden rahatsızdı.

Dr. Bianchon onun durumunu gözden geçirdikten sonra,

yanından ayrıldı. Barones'e ise, artık bahçeye inebileceğini söyledi. Kendisi de onunla birlikte indi. İki aydan beri dört duvar arasına kapanmış olan hastasının üzerinde açık havanın nasıl bir etki yaratacağını görmek istiyordu. Bahçe sandalyelerine oturdular.

Dr. Binchon: "Gerçek hekim bilime tutkundur." diyordu. Onu destekleyen, topluma yararlı olduğunu bilmesi kadar, bu duygudur da. Bakın, bugün beni bir bilim sevinci içinde görüyorsunuz; yüzeyden bakanlar ise katıyürekli bir adam diyebilirler benim için. Yarın Tıp Akademisi'ne bir buluşumu bildireceğim. Bizim için artık ortadan kalkmış bir hastalığın yeni bir örneği üzerindeyim. Yüzde-yüz öldürücü bir hastalıktır; bizim bu ılımlı iklimlerde çaresi yoktur; Orta Amerika'da iyi edilebilir. Ortaçağ'da ortalığı kasıp kavuran bir hastalık. Çok hoş bir savaştır bir hekimin böyle bir hastalıkla uğraşması. On gündür aklım hep o iki hastamda; evet, iki kişi; Bir karı-koca. Sizin de, yakınınız oluyorlar..."

O sırada Celestine'le Victorin de onların yanına gelmişlerdi. Doktor, Celestine'e döndü:

— "Siz Bay Crevel'in kızısınız değil mi, hanımefendi?"

Celestine: "Ne! hastalarınızdan biri babam mı?" diye haykırdı.

Bianchon: "Evet." dedi.

Celestine: "Ben babama gidiyorum!" diyerek ayağa fırladı.

— "Gidemezsiniz! Hasatalık bulaşıcıdır."

Celestine: "Siz hekim olarak babamın yanına gidebiliyrsunuz da ben kızı olarak niçin gidemeyeyim!" dedi.

Victorin: "Hastalarınızı kurtarabileceğinizi umuyor musunuz?"

Dr. Bianchon: "Umuyorum ama, pek de sanmıyorum." dedi. "Anlayamadığım bir durum var ortada: Zenciler'e, Amerika yerlilerine özgü bir hastalıktır bu. Onların deri dokuları bizimkinden ayrıdır. Nasıl oluyor da Bay-Bayan Crevel'ler böyle bir hastalığa tutuluyorlar? Dediklerine göre, kadıncağız eskiden pek güzelmiş; günahlarının cezasını çekiyormuş. Gerçekten, bugün öyle çirkin bir halde ki, iğrenç! Dişleri, saçları dökülüyor; elleri şişmiş, yeşilimtırak sivilceler içinde."

Celestine giyinmiş gelmişti. Victor onu yalnız bırakamazdı. Bu sırada Bette Abla da göründü: Olayı Celestine'den öğrenmiş, yatağından fırlamıştı. Giyindi, o ünlü sarı kaşmir atkısını omzuna aldı.

Doktor: "Gitmeseniz iyi ederdiniz ama, hiç olmazsa hastalardan uzak durun." diye seslendi.

Crevel'lere, Dr. Bianchon'dan başka altı hekim daha bakıyordu. Hepsinin görüşü başka başka olmakla birlikte, bir noktada birleşiyorlardı: Hastalık kanın bileşimindeki bir bozukluktan ileri geliyordu. Bu arada, hekimlerden biri bunun öç almak isteyen birinin, özellikle bu hastalığı bilen birinin, kadınla kocasını zehirlemiş olabileceğini ileri sürüyordu.

Lisbeth, Valerie'yi görünce, taş kesildi. Yatakta inanılmayacak kadar çirkin bir yaratık yatıyordu. Göz göze geldiler. Valerie'nin gözlerinden bütün ışık, parlaklık, canlılık çekilmişti.

Bette Abla: "Hasta olmasaydım, yanında kalır, sana bakardım." diyordu.

Valerie acı acı güldü.

— "Zavallı Bette Abla'cığım, eksik olma, beni seversin, bilirim ama, bakılacak halim kalmadı artık benim. İki, üç gün daha ya yaşarım, ya yaşamam. Vücudum bir çamur yığınından başka bir şey değil. Aynaya bakmama bırakmıyorlar beni... Hak yerini buldu... Cezamı çekiyorum... Ah! elimde olsa da bütün yaptığım kötülükleri tamir edebilsem... Öyle pişmanım ki!"

Valerie Marneffe o haftanın sonunda öldü, Crevel de ondan iki gün sonra.

Valerie kocasından daha önce öldüğü için, mirası Crevel'e kalmış, o ölünce de her ikisinin serveti Celestine'in olmuştu.

*
**

Adeline, yoksullara yardım işlerinde görev aldığı sırada, Paris'in çeşitli yerlerini dolaşırken, bir gün olup yıllardır kayıplara

karışan kocasıyla —ölmemiş, sağsa— karşılaşabileceğini düşünmüştü. Düşündüğü gibi de oldu... belki biraz geç; olsun.

Baron Hulot, değişik takma adlar altında yaşadıktan sonra, en sonunda Vyder adını almış, ufak bir yazıhane açmış, dilekçe yazarak geçimini sağlamaya başlamıştı. Adeline onu Bn. De La Chanterie adında, hayır işleriyle uğraşan bir kadının anlattıklarından duymuş, kuşkulanarak, gidip bulmuştu.

Yazıhanenin kapısında şöyle yazıyordu:

HER TÜRLÜ YAZI İŞLERİ

Dilekçe yazılır, anılar temize çekilir.

Sır saklanır. İşinizde Çabukluk.

İçerisi posta arabalarının yazıhanesini andırıyordu. Açık renk tahtadan yapılmış, sonradan kararmış ufak bir yazı masası, eldendüşme alınmış pis bir koltuk vardı. Tahta bir merdivenden yukarıya, asma kata çıkılıyordu.

Barones şapkasının tülünü gözlerinin üzerine indirdi, oturdu. Ağır bir adım verdiveni gıcırdattı. Adeline, başını kaldırıp bakınca bir çığlık atmaktan kendini alamadı.

Baron Hulot'nun arkasında kurşuni bir yün hırka, ayağında eski bir pantolon, şıpıdık terlik vardı.

Kibar bir tavırla: "Ne istediniz, hanımefendi?" dedi.

Adeline ayağa kalktı, koeasının koluna sarıldı, titrek bir sesle: "Seni buldum, en sonunda!" dedi.

Baron: "Adeline!" diye haykırdı.

Şaşırakalmıştı. Gitti yazıhanenin kapısını kapadı.

Adeline sevincinden herşeyl unutmuştu.

— "Aile ocağımıza dönebilirsin, hayatım." dedi. "Zenginiz artık! Oğlunun yılda altmışbin frank geliri var. Maaşın hacizden kurtuldu. Valerie öldü. Olup bitenler unutuldu. Senden başka bir eksiğimiz yok. Üç yıldır arıyorum seni. Bulacağımı öylesine iyi biliyordum ki şimdi seni güzelce döşenmiş bir ev bekliyor. Ah! çık bur'dan, kurtul bu pis durumdan!"

Victor Hulot, kısaca: "Dur bir dak'ka, üzerimi değişeyim."

dedi, yukarı çıktı.

İndiğinde, yeniden Baron Hulot olmuştu. Ayağında güzel bir pantolon, üzerinde mavi redingot, beyaz yelek vardı; siyah bir boyunbağı takmış, eline eldivenini giymişti.

Arabada giderlerken, Adeline, uzun bir ayrılıktan sonra sevdiğine kavuşanlar gibi, birçok şeyi birden konuşuyor, birini bitirmeden öbürüne geçiyordu.

Baron'un eve dönüşü coşkun bir sevinçle karşılandı. Pek mutluydular. Bir tek üzüntüleri vardı: Baron sapasağlam gitmiş, yüz yaşındaymış gibi gelmişti; bitik, iki-büklüm, yüzü soluk.

Celestine akşam yemeğine güzel bir sofra hazırladı. Baron, Josepha'nın sofralarını andıran bu türlü çeşit yemekleri görünce, ailesinin zenginliğine şaştı.

Karısının kulağına eğilerek: "Hovarda babanın dönüp gelişini kutluyorsunuz ha!" diye fısıldadı.

Adeline: "Sus! Herşey unutuldu artık!" dedi.

Hector baktı Bette Abla görünürde yok, "Lisbeth ner'de?" diye sordu.

Hortense: "Sorma! hasta, yatıyor." dedi. "Artık hiç kalkamıyor. Ne yazık ki yakında kaybedeceğiz. Seni ancak öğleden sonra görmeyi düşünüyor, baba."

*
**

Bette Abla, çocukluğundan kalan hınçtan dolayı yıllardan beri yıkmaya çalıştığı bu ailenin mutlu halini görünce, hastalığı birdenbire öyle arttı ki Dr. Bianchon çok çok bir hafta yaşayabileceğini söylüyordu. Adeline, Hector, Hortense, Celestine, Victorin, Wenceslas, bunların çocukları, hepsi yatağın başında toplanmışlar, ailenin koruyucu meleğine ağlıyorlardı. Bu, Bette Abla'nın son sevinci oldu; Onları ağlar görmek hoşuna gitmişti.

Baron Hulot, hekimin öğütlerine uyarak, yiyeceğine, içeceğine özen göstermiş, böylece kendini toparlamış, aşağı-yukarı eski

haline gelmişti. Ondaki bu düzelmeye karısı öyle sevindi ki sinir titremeleri geçti.

Bette Abla onu gördükçe içinden: "En sonunda mutlu olacak!" diyordu.

Bu düşünce, Adeline'in mutlu olacağı düşüncesi, Bette Abla'nın ölümünü hızlandırdı. Ertesi gün öldü.

Eş işlerini Hortense yönetiyordu. Bette Abla öldükten sonra, kendisine yardımcı olarak bir kız buldu; taşranın Paris'e yolladığı açıkgöz kızlardan biri. Agathe adındaki Normandiya'lı bu kız eskiden Paris yakınlarındaki köylerden birinde bir handa aşçı olarak çalışıyormuş. İri-yarı, kanlı-canlı bir kızdı. Göğüsleri pamuklu entarisini patlatacak gibi taşıyordu. Yüzü kayadan oyulmuş gibi sert, gergin, çıkıntılıydı.

Bir gece Adeline, tuhaf bir gürültüye uyandı. Kocasını yanında bulamayınca merak etti, bekledi. Bir saat geçip de Hector görünmeyince, kadıncağız korktu: Hector'unun başına bir şey gelmiş, inme falan inmiş olmasındı sakın?

Kalktı, yardım istemeye önce yukarıya, çatı katına, hizmetçilerin yattığı yere çıktı. Agathe'ın kapısı aralıktı; içeride de, ışık vardı. Birtakım mırıltılar da geliyordu. Adeline kocasının sesini tanıyınca kalakaldı.

Gerçekten, Baron, bu içinden pazarlıklı korkunç kızın direncine dayanamamış, işi söz vermeye kadar vardırmıştı:

— "Karım yakında ölecek. İstersen barones olabilirsin..." diyordu.

Adeline bir çığlık kopardı, elinden şamdanı attı, kaçtı.

*
**

Üç gün sonra, Barones son dakikalarını yaşıyordu. Bütün aile çevresine toplanmıştı.

Adeline, bir ara, kocasının elini tuttu, sıktı, kulağına: "Sana verecek bir, canım kaldı, hayatım. Birazdan özgür kalacaksın,

istediğini barones yapabilirsin..." dedi, öldü.

Pek görülmemiş bir şey olsa gerek: "Ölünün gözlerinden yaşlar süzüldü. Kötü adamın yırtıcılığı meleğin sabrını yenmişti.

Baron Hulot karısı toprağa verildikten üç gün sonra Paris'ten ayrıldı. Onbir ay sonra, Victorin birinden öğrendi: Babası 1846 şubatında Isigny'de Agathe Picquetard'la evlenmişti.

Avukat Victorin Hulot kendisine bu haberi veren arkadaşı avukat Poplnot'ya eski Tecim Bakanı Popinot'nun ortanca oğluna şöyle diyordu:

— "Analar-babalar çocuklarının evlenmelerine karşıçıkabilirler. Çocuklar babalarının çocukça çılgınlıklarına engel olamıyorlar."

S O N

HONORE DE BALZAC
(1799-1850)

Fransız edebiyatının bu büyük yazarı 20 yıllık sanat hayatı içinde 90 roman yazmış, çeşitli kişiliklerde 2000 kişi yaratmış, bunları meraklı olaylar arasında yaşatmıştır.

BETTE ABLA

Balzac'ın yarattığı en ilginç kişilerden biridir. Romanda bu kötü yürekli kadının sinsi oyunları baştan sona kadar hareketli bir akış içinde verilmiştir.